

UNIVERZITET U BEOGRADU

FILOLOŠKI FAKULTET

Dorijan F. Hajdu

**NESTANDARDNI GOVOR U ŠVEDSKOM I
SRPSKOM:
UPOREDNA SOCIOLINGVISTIČKA I
SEMANTIČKA STUDIJA**

Doktorska disertacija

Beograd, 2014

UNIVERSITY OF BELGRADE

FACULTY OF PHILOLOGY

Dorijan F. Hajdu

**NON-STANDARD SPEECH IN SWEDISH AND
SERBIAN:
COMPARATIVE SOCIOLINGUISTIC AND
SEMANTIC STUDY**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2014

Mentor: doc. dr Zorica Kovačević, Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu

Članovi komisije: prof. dr Vesna Polovina, Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, prof. dr Jelena Filipović, Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, doc. dr Borko Kovačević, Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, prof. dr Zorka Kašić, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu

Datum odbrane:

Izradu ovog rada pomogla je stipendija Švedskog instituta (Svenska institutet)

NESTANDARDNI GOVOR U ŠVEDSKOM I SRPSKOM: UPOREDNA SOCIOLINGVISTIČKA I SEMANTIČKA STUDIJA

Sažetak

U ovoj disertaciji obrađuje se nestandardni govor, pod čime se pre svega misli na uvredljive izraze i psovke, u švedskom i srpskom, iz sociolingvističke i semantičke perspektive. Napominje se da slična analiza ove vrste govora iz sociolingvističke perspektive teorija o modifikaciji govora nije rađena ni na jednom od ova dva jezika, a svakako ne iz ovakve dvojezične perspektive. U radu se pravi detaljan pregled teorijskih modela vezanih za ovu vrstu izraza, kao i sociolingvističkog teorijskog okvira. Ovi modeli se pritom kombinuju kako bi se došlo do onog koji će na najpotpuniji način moći da odgovori na ciljeve rada, odnosno objasni ne samo koje kategorije izraza nestandardnog govora postoje, već i to koji su uslovi za nastanak i razvoj određenih izraza u okviru ove kategorije jezika, koji su sociolingvistički razlozi za njihovu upotrebu u svakodnevnim govornim situacijama, kao i to koji su ekvivalenti na drugom jeziku. Upotreba izraza nestandardnog govora se tako deli na socijalnu i agresivnu, uz objašnjenje situacija u kojima se ovi izrazi javljaju, kao i razloga za takvu upotrebu. Sociolingvističke teorije zbirno se nazivaju teorijama o modifikaciji govora i obuhvataju kombinaciju tri zasebna modela koji se, najšire gledano, bave pitanjem izbora koda u komunikaciji, a čijim se spajanjem pravi osnova za analizu pomenutih razloga za upotrebu izraza. Iz ovakve sociolingvističke perspektive, nestandardni govor se posmatra kao kôd suprotstavljen standardnom (neuvredljivom) govoru u komunikaciji. Pod okriljem kognitivne antropologije i teorije o kulturnim modelima, traži se odgovor na pitanje zašto u švedskom i srpskom postoje jasne razlike u tematici koju izrazi nestandardnog govora obrađuju i praktičnog nepostojanja posledičnog posrednog vredanja pominjanjem članova porodice u švedskom jeziku. Nakon obimne analize faktora koji su doveli do razvoja različitih kulturnih modela, na ovo pitanje se nudi i odgovor. Potom se predstavljaju i sopstvena empirijska istraživanja, od kojih je prvo odnos rečnika švedskog i srpskog jezika prema opscenim leksemama, a drugo obimno ispitivanje frekvencije upotrebe izraza nestandardnog govora u svakodnevnim govornim situacijama. Pritom se pretpostavlja da je frekvencija upotrebe u proporciji sa konotativnom komponentom asocijativnog značenja izraza. Ovo istraživanje izvršeno je pomoću ankete u kojoj su učestvovali maternji govornici švedskog, odnosno srpskog jezika. Rezultati frekvencije čvrsto se povezuju sa teorijama o modifikaciji govora i markiranošću izraza u svakodnevnoj komunikaciji u ova dva jezika. Zasnivano na rezultatima istraživanja, predlaže se i nova kategorija, u obliku teorije o pragmatičnom (konotativnom) ekvivalentu, koji, sa svoje strane, predstavlja korak dalje u odnosu na tradicionalni idiomatski ekvivalent, dosad korišćen prilikom prevoda izraza nestandardnog govora između švedskog i srpskog jezika. Teorija o pragmatičnom (konotativnom) ekvivalentu, tako, u obzir uzima i pomenuto konotativno značenje, kao i važeće kulturne modele u društvenim zajednicama. Navodi se i obrazlaže važnost primene ove teorije u nastavi L2, u dvojezičnim

rečnicima, prevođenju beletristike, ali i u razumevanju kognitivnih kulturnih modela. Nakon toga sledi pregled kategorija izraza nestandardnog govora u ova dva jezika, prema (negativno vrednovanim) osobinama koje se u njima ističu, a zaključno sa nekadašnjim medicinskim terminima za mentalnu zaostalost, pri čemu se vrši analiza i pravi poređenje postojećih izraza u švedskom i srpskom na osnovu pomenutih teorijskih modela i empirijskog istraživanja. Građa je prikupljena iz relevantne literature, rečnika i sa interneta. Naposljetku se, i to nakon osvrta na opasnosti od nepoznavanja pragmatičnog (konotativnog) ekvivalenta i neselektivnosti prilikom upotrebe izraza nestandardnog govora u stranom jeziku, predstavlja teorija o razlozima za korišćenje ove vrste izraza za sebe i pripadnike sopstvene grupe, nazvana teorijom o sopstvenoj disfemizaciji.

Ključne reči: nestandardni govor, uvrede i psovke, švedski jezik, pragmatični (konotativni) ekvivalent, preključivanje kodova, markiranost, kulturni modeli, sopstvena disfemizacija

Naučna oblast: skandinavistika

Uža naučna oblast: švedski jezik, sociolingvistika, semantika, kognitivna antropologija

UDK:

811.113.6'276.2:811.163.41'276.2 (043.3)

811.113.6'371:811.113.6'371 (043.3)

NON-STANDARD SPEECH IN SWEDISH AND SERBIAN: COMPARATIVE SOCIOLINGUISTIC AND SEMANTIC STUDY

Summary

The topic of this thesis is non-standard speech with the main focus on offensive phrases and profanities, both in Swedish and Serbian language, from a sociolinguistic and a semantic perspective. It is mentioned that no such analysis of this type of speech within a sociolinguistic perspective of theories on speech modification has been done in either of these two languages, especially from such two-language perspective. In this thesis the author makes a detailed presentation of theoretical models related to this type of phrases, as well as to the sociolinguistic theoretical framework. These models are then combined in order to come to the solution that would answer the thesis goals in the best possible way. These include the explanation of not only which categories of phrases within the non-standard speech exist, but also of the conditions for creation and development of certain phrases within this language category, of the sociolinguistic reasons for their use in every day conversations, and of the equivalents in the other language. The use of the non-standard speech phrases can be divided into social and aggressive types, with descriptions of the situations where they can occur as well as the reasons for such use. Sociolinguistic theories are called theories of speech modification and include combination of three separate models that, generally speaking, deal with choice of code in communication. Their combination creates a basis for the analysis of the aforementioned reasons for the use of non-standard speech in everyday situations. From this sociolinguistic perspective, non-standard speech is seen as a code opposed to the standard (non-offensive) speech in communication. Within cognitive anthropology and theory of cultural models, the author is searching for the answer to why there are clear differences in the thematic of non-standard speech phrases in Swedish in Serbian and to why there is practically no insults or offensive phrases in Swedish language that include family members. After a thorough analysis of the factors that led to the development of different cultural models, the answer to this question is presented. The author also presents his own empirical research; the first one is about Swedish and Serbian dictionaries in relation to obscene lexemes, and the other one is a research of frequency of use of the non-standard speech in everyday situations. At the same time it is assumed that the frequency of use is in proportion to the connotative component of the associative meaning of the phrase. This research has been done using a questionnaire given to the native speakers of both Swedish and Serbian languages. The results of the frequency are closely connected to the theories of speech modification and markedness of codes in everyday communication in these two languages. Based on the results of the research, the author suggests a new category, in the form of a theory of pragmatic (connotative) equivalent which in a way represents a step forward with regards to the traditional idiomatic equivalent which has been used during translations of non-standard speech phrases from Swedish to Serbian and vice versa.

The theory of pragmatical (connotative) equivalent also implies the already mentioned connotative meaning, as well as the existing cultural models in societies. The importance of the application of this use in L2 education, two-language dictionaries, translation of popular literature, but also in understanding cognitive cultural models is also mentioned and explained. After that the author presents a list of categories of non-standard speech phrases in these two languages according to (negatively valued) characteristics that are emphasized in them, concluding it with former medical terms for mental retardation. The analysis and comparison of the existing terms in Swedish and Serbian languages based on the aforementioned theoretical models and empiric research is also done here. The material has been collected from relevant literature, dictionaries as well as the Internet. Finally, after mentioning the dangers of being unfamiliar with the pragmatical (connotative) equivalent and not being selective when using non-standard speech phrases in a foreign language, a theory on the reasons of using this type of phrases for oneself and the members of one's own group, called theory of self-dysphemisation, is also presented.

Keywords: Non-standard Speech, Invectives and Swearwords, Swedish Language, Pragmatical (connotative) Equivalent, Code-switching, Markedness, Cultural Models, Self-dysphemisation

Field of study: Scandinavistics

Subfields: Swedish language, Sociolinguistics, Semantics, Cognitive Anthropology

UDK:

811.113.6'276.2:811.163.41'276.2 (043.3)

811.113.6'371:811.113.6'371 (043.3)

SADRŽAJ

1. NESTANDARDNI GOVOR U ŠVEDSKOM I SRPSKOM: UPOREDNA SOCIOLINGVISTIČKA I SEMANTIČKA STUDIJA	1
1.1 Uvodne napomene i tema rada	1
1.2 Ciljevi rada	2
1.3 Građa i metod rada	3
1.4 Važnost proučavanja izraza nestandardnog govora iz perspektive pragmatične (konotativne) ekvivalencije	4
2. PREGLED DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA: TEORIJSKI OKVIR – NESTANDARDNI GOVOR I TEORIJE O MODIFIKACIJI GOVORA	6
2.1 Presek teorija o izrazima nestandardnog govora (uvredljivim izrazima i psovka)	6
2.1.1 Opšte karakteristike. Faktori i situacije u kojima se izrazi nestandardnog govora javljaju	6
2.1.2 Švedska zamena za vokativ, kombinacija <i>din + pridev + imenica</i>	14
2.1.3 Uvodna razmišljanja o tabuima i religijskoj tematici psovki	15
2.1.3.1 Kršenje tabua u švedskom i srpskom nestandardnom govoru	15
2.1.3.2 Nekoliko reči o psovka sa religijskom pozadinom u švedskom i srpskom	19
2.2 Sociolingvistički teorijski okvir: teorije o modifikaciji govora	21
2.2.1 Osnovna teorija	22
2.2.1.1 Diskursne strategije Džona Gamperca	22
2.2.1.2 Model markiranosti Kerol Majers-Skoton	24
2.2.1.2.1 Socijalna motivacija za preključivanje kodova	24
2.2.1.2.2 Gramatička struktura prilikom preključivanja kodova	25
2.2.1.3 Teorija prilagođavanja komunikacije Hauarda Džajlsa	27

2.2.2	Pristupi inspirisani osnovnim teorijama: analiza, kritika, praktična primena	28
2.2.2.1	Monolektalno viđenje preključivanja kodova – Meuvis i Blomert	29
2.2.2.2	Sekvencijalno objašnjenje preključivanja kodova nasuprot onome zasnovanom na identitetu – Seba i Vuton	30
2.2.2.3	Preključivanje stilova – Margaret Mišou	31
2.2.2.4	Provera prilagođavanja komunikacije – Bunc i Kembel	32
2.2.2.5	Izbor koda u interkulturalnoj konverzaciji: prilagođavanje govora i pragmatika – Burt	33
2.2.2.6	Studija o preključivanju kodova, uspehu u školi i identitetu – Bergkvist	34
2.2.3	Zaključna razmatranja. Linearnost procesa odabira koda i primena na nestandardni govor	35
3.	VLADAJUĆI KULTURNI MODELI U ŠVEDSKOM I SRPSKOM DRUŠTVU I NJIHOV UTICAJ TEMATIKU KOJU IZRAZI NESTANDARDNOG GOVORA OBRAĐUJU	38
3.1	Teorija kulturnih modela	39
3.2	Položaj žene i porodični odnosi u skandinavskom društvu. Vladajućí kulturni modeli	42
3.2.1	Istorijski pregled razvoja ravnopravnosti između polova i porodičnih odnosa u Švedskoj	45
3.2.2	Začetak ravnopravnosti. Pravo glasa u XVIII i nastavak razvoja u XIX veku	48
3.2.3	Osnivanje ženskog pokreta i prelaz u XX vek	50
3.2.4	Međuratni period: zakonsko utemeljenje ravnopravnosti	53
3.2.5	Posleratni period: ravnopravnost, individualizam i država blagostanja	56
3.3	Zaključna razmatranja	70
4.	PSOVKE U REČNICIMA	74
5.	ANKETA. ISTRAŽIVANJE UVREDLJIVIH IZRAZA I PSOVKI	85

5.1 Metodologija. Opis ankete i ispitanika	85
5.2 Izgled ankete. Ponuđeni odgovori i izračunavanje vrednosti	90
5.3 Rezultati ankete	91
5.4 Detaljna analiza rezultata istraživanja po kategorijama	101
5.4.1 Osnovnih šest opscenih leksema	102
5.4.2 Uvrede za žene	107
5.4.3 Uvrede za muškarce	110
5.4.4 Nekadašnji medicinski termini za mentalna i fizička oboljenja	113
5.4.5 Uvrede za pripadnike manjina	117
5.4.6 Poređenje sa životinjama	120
5.4.7 Opšte uvrede	121
5.4.8 Psovke kao pojačivači i kvantifikatori	122
5.4.9 Preneseno i nepreneseno značenje	125
5.5 Rezime rezultata istraživanja	129
6. PRAGMATIČNI (KONOTATIVNI) EKVIVALENT. OSNOVNA TEORIJA ZASNOVANA NA EMPIRIJSKOM ISTRAŽIVANJU KONOTATIVNE KOMPONENTE ASOCIJATIVNOG ZNAČENJA KOD IZRAZA NESTANDARDNOG GOVORA U ŠVEDSKOM I SRPSKOM JEZIKU	131
6.1 Još nekoliko praktičnih primera pragmatične (konotativne) ekvivalencije zasnovanih na situacionom potencijalu psovki	150
6.2 Zaključna razmatranja o pragmatičnoj (konotativnoj) ekvivalenciji: rezime, značaj, budući koraci i primena teorije	153
7. DETALJNA ANALIZA KATEGORIJA NESTANDARDNOG GOVORA IZ SOCIOLINGVISTIČKE I SEMANTIČKE PERSPEKTIVE, KAO I PERSPEKTIVE PRAGMATIČNE (KONOTATIVNE) EKVIVALENCIJE	155
7.1 Detaljna analiza četiri najosnovnije opscene lekseme	156
7.1.1 Kuk/kurac	156

7.1.2 Fitta/pička	157
7.1.3 Knulla/jebati	158
7.1.4 Arsle/dupe	159
7.2 Psovke u različitim situacijama	160
7.2.1 Iznenadenje	160
7.2.2 Neprijatnost, strah, bol	161
7.2.3 Psovke u medijima i vicevima	162
7.3 Ružne osakaćene reči – eufemiziranje i cenzurisanje psovki	163
7.4 Psovke kao prilozi, poštapalice, kvantifikatori i uzrečice	167
7.5 Opšte uvrede. Isticanje karakteristika vredane osobe	168
7.5.1 Glupost	170
7.5.2 Ružnoća	171
7.5.3 Debljina	172
7.5.4 Uvrede po seksualnoj osnovi (seksualna pristupačnost, polni organi, seksualna orijentacija)	172
7.5.5 Uvrede prema nacionalnoj, verskoj i rasnoj pripadnosti	175
7.5.6 Fizički nedostaci	176
7.5.7 Pijanstvo	177
7.5.8 Uvrede koje ne spadaju u prethodne kategorije	178
7.6 Poređenje sa životinjama	179
7.6.1 Glupost	180
7.6.2 Debljina	182
7.6.3 Pijanstvo	184

7.6.4 Ružnoća	185
7.6.5 Ostale negativne karakterne osobine (amoralnost, bezobrazluk, podlost, pokvarenost, nevaspitanje, zavist, ljubomora, bezvrednost)	185
7.7 Mentalna zaostalost kao izvor za uvrede	188
7.7.1 Kretin/kreten	189
7.7.2 Idiot	190
7.7.3 Moron	192
7.7.4 Imbecill/imbecil	193
7.7.5 Debil	194
7.7.6 Mongo(loid)/mongoloid	195
7.7.7 CP (sepe)	196
7.7.8 Degenererad/degenerik	197
7.7.9 Retarderad/redard(iran)	198
7.7.10 Invalid	199
7.7.11 Zaključak	200
7.8 Kletve	201
7.9 Zaključna razmatranja u vezi sa izrazima nestandardnog govora sa posebnim osvrtom na pogrešnu upotrebu u L2	202
8. SOPSTVENA DISFEMIZACIJA	207
8.1 Zaključna razmatranja	210
9. ZAKLJUČAK	212
LITERATURA	216
PRILOG 1: ANKETA NA ŠVEDSKOM JEZIKU	223
PRILOG 2: ANKETA NA SRPSKOM JEZIKU	226

1. NESTANDARDNI GOVOR U ŠVEDSKOM I SRPSKOM: UPOREDNA SOCIOLINGVISTIČKA I SEMANTIČKA STUDIJA

1.1 Uvodne napomene i tema rada

Tema ovog rada jeste nestandardni govor u švedskom i srpskom jeziku iz sociolingvističke, semantičke, ali i pragmatičke perspektive. Pod terminom „nestandardni govor“ u radu ćemo, pre svega, podrazumevati uvredljive izraze i psovke. Teorijski okvir biće dvostruk. Pregledom dosadašnjih teorija i istraživanja uvredljivih izraza i psovki napravićemo osnovu za njihovu dalju kategorizaciju i semantičku analizu iz perspektive švedskog i srpskog jezika. Razlog za zbirno imenovanje ove kategorije jezika i korišćenje termina „nestandardni“ i „govor“ zapravo je dvojak. Prvo, terminom „govor“ želeli smo da ukažemo na najčešću upotrebu ovih izraza u usmenoj komunikaciji. Drugi razlog je sociolingvističke prirode, a to nas dovodi i do drugog teorijskog okvira. Naime, mi ćemo nestandardni govor, iz sociolingvističke perspektive, posmatrati kao kôd ili stil u svakodnevnoj komunikaciji, pri čemu ćemo ga suprotstaviti standardnom (neutralnom, neuvredljivom, politički korektnom) govoru. Ovi varijeteti će, tako, u uobičajenim govornim situacijama biti posmatrani i analizirani na osnovu spoja sociolingvističkih teorijskih modela načinjenog za potrebe ovog rada – teorija o modifikaciji govora, kako smo ih zajednički imenovali. U ovu kombinaciju spadaju tri velika teorijska

modela vezana za, pre svega, usmenu komunikaciju, i to za govorno ponašanje, markiranost, odabir koda, prilagođavanje govora, a posledično tome i građenje identiteta, utvrđivanje pripadnosti grupi i dr.

Pragmatičku perspektivu uvešćemo predlogom nove teorije, vezane za ekvivalenciju izraza koji imaju asocijativno značenje, odnosno njegovu konotativnu komponentu.

Veliku zahvalnost dugujemo Švedskom institutu čija nam je stipendija omogućila boravak u Stokholmu tokom kog smo obavili istraživanje koje ćemo u ovom radu predstaviti, kao i Katedri za nordijske jezike Stokholmskog univerziteta, na čelu sa profesorom Uleom Jusefsonom (Olle Josephson), koja nam je pomogla u sprovođenju istraživanja, deljenjem ankete svojim studentima.

1.2 Ciljevi rada

Ciljeva rada takođe je nekoliko. Prvi je da se obradi tema koja dosad, koliko je nama poznato, nije obrađivana ni u Švedskoj, ni u Srbiji, a posebno ne iz dvojezične perspektive ova dva jezika. Niko, dakle, u teorijama o nestandardnom govoru (uvredljivim izrazima i psokama) nije govorio iz sociolingvističke perspektive teorija o modifikaciji govora. Isto tako, ni u jednoj od sociolingvističkih teorija ne govori se o uvredljivim izrazima i psokama kao o posebnom kodu ili stilu u komunikaciji. Osnovni cilj rada jeste da se ova jezička kategorija obradi kombinacijom ovih teorija i sagleda iz ovog ugla.

Pored toga, cilj je i da se odgovori na nekoliko veoma važnih pitanja koja se sama nameću prilikom analize dosadašnjih istraživanja. Nalaženjem odgovora na njih, ostvarićemo još jedan veoma važan cilj, a to je potpuno objašnjenje kategorije nestandardnog govora u švedskom i srpskom jeziku, ali i postavljanje teorijskih osnova koji se mogu primeniti i na druge jezike i društva. U ovom radu ćemo, stoga, pokušati da pokrijemo sva polja i obradimo sve korake vezane za upotrebu nestandardnog govora, od kategorizacije jedinica koje stoje na raspolaganju za odabir, faktora koji su doveli do njihovog postojanja ili nepostojanja u ovim jezicima, razloga za odabir izraza nestandardnog govora (npr. za sebe i pripadnike sopstvene grupe), do pragmatičnih ekvivalenata (predlog nove teorije) između ovih jezika. Pokušaćemo, dakle, ne samo da pobrojimo izraze nestandardnog govora u švedskom i srpskom jeziku, već i da objasnimo zašto između ovih jezika postoji razlika u ovim izrazima, odnosno njihovoj tematici.

Pored toga, cilj je i da se predložena nova teorija primeni u dvojezičnim rečnicima, nastavi L2¹, u prevodenju beletristike, ali i da se proširi na druge jezičke i društvene zajednice i pomogne u razumevanju kognitivnih kulturnih modela.

1.3 Građa i metod rada

Građa za ovaj rad sakupljena je iz relevantne literature koja se ovim izrazima bavi, iz rečnika švedskog i srpskog jezika, sa jezičkih foruma i drugih internet stranica (koje predstavljaju dobar izvor za ovu vrstu govora jer su najbliže usmenoj komunikaciji). U prvom delu rada napravićemo pregled dosadašnjih istraživanja iz polja nestandardnog govora i gorepomenutih sociolingvističkih teorija. Videćemo koji su motivi za upotrebu uvredljivih izraza i psovki, u kojim situacijama se oni najčešće koriste, koje vrste upotrebe postoje i kakva je razlika između njih. Osvrnućemo se i na tabue i njihovo kršenje korišćenjem ovakvih izraza. U sociolingvističkom teorijskom okviru predstavimo tri veoma značajna teorijska modela iz polja preključivanja kodova i prilagođavanja govora. Analiziraćemo i pristupe, praktične primene i kritike nekih od ovih teorija. Ovaj pregled omogućiće nam primenu teorija o modifikaciji govora i na kategoriju nestandardnog govora. Potrudimo se da objasnimo zašto mislimo da je ovaj teorijski okvir veoma pogodan za analizu i potpunije objašnjenje ove kategorije. Potom ćemo, pod okriljem kognitivne antropologije i teorije kulturnih modela, pokušati da nađemo odgovor na pitanje zašto između ova dva jezika i društva postoji očigledna razlika u tematici koju uvredljivi izrazi i psovke obrađuju. To se pre svega odnosi na nepostojanje posrednog vređanja članova porodice (ovde, majke) u švedskom jeziku. U vezi s tim predstavimo razvoj jednakosti između polova u švedskom društvu, počev od XVIII veka. Smatramo da je ova analiza od velike važnosti za razumevanje razvoja i upotrebe izraza nestandardnog govora, ali i kao dodatni uvod u sopstvenu teoriju koja će biti predstavljena nešto kasnije (v. nastavak teksta). Ovu analizu upotpunićemo kvalitativnim intervjuom koji će nam baciti dodatno svetlo na iznesene hipoteze i, nadamo se, obezbediti njihovu potvrdu. Videćemo zatim i kakav je odnos prema izrazima nestandardnog govora u švedskim i srpskim rečnicima. Kad su srpski rečnici u pitanju oslonićemo se na već postojeće istraživanje, dok ćemo za švedske rečnike napraviti novo, zasnovano na pomenutom srpskom. Nakon toga ćemo predstaviti rezultate velikog sopstvenog

¹ L2 predstavlja drugi, strani jezik.

istraživanja, sprovedenog u obliku ankete na Stokholmskom i Beogradskom univerzitetu 2012. godine. Na rezultate istraživanja – predstavljene frekvencijom upotrebe izraza nestandardnog govora u uobičajenim svakodnevnim govornim situacijama – oslonićemo se prilikom predstavljanja predloga za uvođenje nove teorije, koju smo nazvali teorijom pragmatičnog (konotativnog) ekvivalenta. Pored toga, ovo istraživanje biće nam od velikog značaja i u nastavku rada, u kom sledi pregled kategorija uvredljivih izraza i psovki. U tom pregledu ćemo videti koji izrazi se koriste za opisivanje određenih (nepoželjnih) osobina vredane osobe, kakav je odnos između poređenja sa životinjama u švedskom i srpskom, kao i situacija u kojima se ovi izrazi najčešće javljaju, a sve ilustrovano rezultatima ankete tamo gde je to moguće. Rezultati istraživanja omogućiće nam i postavljanje hipoteza vezanih za frekvenciju upotrebe nekih izraza za koje u anketi nije bilo mesta. Pregled kategorija izraza nestandardnog govora zaključićemo analizom nekadašnjih medicinskih termina za mentalnu zaostalost i osvrtom na opasnosti koje pogrešna upotreba izraza nestandardnog govora nosi u L2. Na kraju ćemo dati i sopstveno viđenje odabira uvredljivih izraza za sebe i pripadnike sopstvene grupe, uključujući tu i objašnjenje razloga za takvu upotrebu. Uz to, predložićemo i koji su dalji koraci u razvoju teorija pomenutih u ovom radu, ali i to kako bi mogla izgledati buduća istraživanja zasnovana na anketi koja će biti predstavljena.

1.4 Važnost proučavanja izraza nestandardnog govora iz perspektive pragmatične (konotativne) ekvivalencije

Kao što ćemo se u radu truditi da pokažemo, kod izraza nestandardnog govora koji, pored ostalih, sadrže i asocijativno značenje – i to njegovu konotativnu komponentu – idiomatski ekvivalent, koji se tradicionalno uzima kao odgovarajući, često nije dovoljan da se prenesu sve osobine značenja, posebno ukoliko u društvima čije jezike poredimo postoje razlike u vladajućim kulturnim modelima. Smatramo da slična razlika kakva postoji između doslovnog i idiomatskog ekvivalenta postoji i između idiomatskog i pragmatičnog (konotativnog) ekvivalenta. Prepoznavanje ove razlike i služenje teorijom o pragmatičnoj (konotativnoj) ekvivalenciji može u velikoj meri pomoći prilikom odabira nemarkiranog koda u svakodnevnoj komunikaciji. Trudićemo se da naglasimo i potencijalne neprijatnosti, pa i opasnosti, koje vrebaju u pogrešnom tumačenju koda kad su u pitanju izrazi nestandardnog govora. Pokušaćemo da podvučemo

značaj poznavanja pragmatičnog (konotativnog) ekvivalenta u L2 i prednosti koje bi uključivanje ove teorije moglo nositi u nastavi, u ovom slučaju, švedskog ili srpskog kao drugog jezika. Iako se ovom vrstom jezika lingvisti ne bave preterano često, što je obrnuto proporcionalno njenoj frekvenciji u svakodnevnim govornim situacijama, mišljenja smo da je pravilno tumačenje markiranosti ovih izraza i, posledično tome, njihova pravilna upotreba, od velikog značaja za potpuno ovladavanje jezikom, uključujući tu i one aspekte o kojima se ređe govori, a koji se neretko javljaju u svakodnevnoj, praktičnoj upotrebi. Uz to, ova vrsta izraza veoma je atraktivna za mnoge koji jezik uče kao L2 (npr. na fakultetu), pa ćemo se i sa te strane truditi da pokažemo na opasnosti od pogrešne ili neselektivne upotrebe na osnovu suda donetog prema uobičajenim idiomatskim ekvivalentima na maternjem jeziku.

Pored ovoga, pokušaćemo da pokažemo i mogućnost primene ove teorije u nekim drugim granama lingvistike, recimo, u leksikologiji ili prevodilaštvu. Za sve ovo potvrdu ćemo naći ne samo u dosad postojećim teorijama i analizi kulturnih modela švedskog i srpskog društva, već u pomenutom sopstvenom empirijskom istraživanju.

2. PREGLED DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA: TEORIJSKI OKVIR – NESTANDARDNI GOVOR I TEORIJE O MODIFIKACIJI GOVORA

U ovom poglavlju napravićemo pregled dosadašnjih istraživanja iz polja nestandardnog govora i sociolingvističkih teorija o modifikaciji govora, a time i teorijski okvir koji će nam poslužiti kao osnova za analizu, ali i uvođenje novih kategorija i teorija u ovom radu.

2.1 Presek teorija o izrazima nestandardnog govora (uvredljivim izrazima i psovka)

U ovom odeljku ćemo napraviti presek relevantnih teorija o uvredljivim izrazima i psovka i videćemo šta su o ovom fenomenu rekli istaknuti, pre svega, skandinavski, ali i srpski lingvisti, koji su se ovom temom bavili. Nijedan od njih, međutim, ne pominje zbirni naziv „nestandardni govor“, kako smo mi ove izraze imenovali. Razlog za ovakvo imenovanje jeste suprotstavljanje standardnom govoru, pre svega iz sociolingvističke perspektive, gde ćemo ove izraze posmatrati kao različite kodove (stilove). Ali o tome više u narednim poglavljima.

2.1.1 Opšte karakteristike. Faktori i situacije u kojima se izrazi nestandardnog govora javljaju

Najopštije rečeno, uvrede su izrazi koji ističu neku osobinu, način ponašanja ili potenciraju različitost vredane osobe, što je karakteristika koju osoba koja upućuje uvredu smatra negativnom. Šta je ono što određuje negativnost neke osobine? Uvredljiva karakteristika se u pogrđnim izrazima stavlja u prvi plan, a stav o njoj može poticati i iz kulture, odnosno društva. Kako Margareta Svan (Svahn 1999: 10) napominje „reči povređuju upravo zato što ističu pomenute karakterne osobine koje se kulturološki i tradicionalno smatraju lošima. Tako uvrede postaju i merila vrednosti toga koje osobine i ponašanja su poželjni i prihvatljivi“.² Ako se, pak,

² Original: „Orden sårar just därför att de pådyvlar den benämnda karakterdrag som kulturellt och traditionellt sett är illa sedda. Därmed blir skällsorden värdemätare också på vad för egenskaper och beteenden som är önskade och accepterade.“

radi o rasnom, verskom ili nacionalnom vređanju, koje takođe može poticati iz (sub)kulture, u tom slučaju u pitanju nije poželjno ili nepoželjno ponašanje koje društvo nameće, već uglavnom netrpeljivost prema određenoj (manjinskoj) grupi ili zajednici.

Uvreda se može poslati nekome ko je prisutan, ali se uvredljiv izraz može upotrebiti i za nekoga ko nije tu. U najvećem broju situacija bi se moglo očekivati da u drugom slučaju količina i jačina uvreda budu veće (up. Nordenstam 1998, Andersson 1985), jer većina ljudi ipak nameće sebi neku vrstu kontrole u direktnom susretu, uslovljenu delom društvenim normama o međuljudskim odnosima, a delom čistom neprijatnošću koju konfrontacija izaziva. Ako osoba nije prisutna, znatno je lakše reći nešto ružno o njoj. Stoga su i uvredljivi izrazi koji se u toj situaciji uglavnom koriste, jači od onih kojima se pribegava u sukobu licem u lice. Ovo, pre svega, važi za socijalno vređanje o kome će reći biti nešto kasnije.

Uvrede u najvećoj meri pripadaju usmenoj kulturi (Svahn 1999: 28). Rede se javljaju u pisanom jeziku (mada se i to dešava), što je sasvim razumljivo, s obzirom na to da je, kao i kod psovki i ostalih pogrđnih izraza, mnogo lakše upotrebiti ih u usmenoj nego u pisanoj formi. Ono što je izgovoreno čuje se i ne ostaje zabeleženo na način na koji je to slučaj s pisanim dokumentima koji se potom mogu iznova čitati.

Upotreba nestandardnog govora (pod čime ćemo u ovom radu, pre svega, podrazumevati uvredljive izraze i psovke) jeste, naravno, individualna karakteristika. Kao što je slučaj i sa ostalim pogrđnim, odnosno „jakim izrazima“ (šv. *kraftuttryck*), i upotreba uvreda zavisi od nekoliko faktora. Naime, nekome nikada ne bi palo na pamet da upotrebi neki uvredljivi izraz (ili psovku ili kletvu), dok se drugi vrlo lako odlučuju za njega. Neke generalizacije u vezi s tim ko češće koristi takav jezik, međutim, prema Margareti Svan, ipak je moguće napraviti, pre svega ako uvrede posmatramo kao deo slenga. Klasna pripadnost je važan faktor upotrebe slenga. Grupe nižeg socijalnog statusa obično imaju veći upliv te vrste izraza od onih s višim statusom. Ulogu igra i starosna dob. Stariji se, najpre, lakše kontrolišu i pridržavaju društvenih normi i tabua od mladih, a potom imaju i veće iskustvo i jezičku sposobnost da uvredu upakuju tako da ona bude ogoljena čisto uvredljivih izraza, a da opet povredi onoga kome je upućena (up. Andersson 1985: 116). Što se tiče podele na polove, Svanova navodi da socio-lingvistička istraživanja pokazuju da se žene više pridržavaju jezičkih normi od muškaraca i kaže da se „(jezička) grubost smatra neženstvenom“, ali i napominje da su novija istraživanja pokazala da se razlika među polovima po pitanju upotrebe ružnih reči sve više smanjuje. Pored toga,

jednostavna podela na polove je preširoka. I među muškarcima i među ženama ima podgrupa i društvenih klasa koje češće upotrebljavaju uvrede od nekih drugih. Stoga bi se na kraju složili sa zaključkom Margarete Svan da svi ovi faktori zajedno – starosna dob, pol i društvena klasa – imaju najveći uticaj na upotrebu pogrđnih reči (Svahn 1999: 30). Isticanje „muškosti“ psovanja (a samim tim i vređanja), da dodamo na kraju, nalazimo i kod Junga (up. Ljung 1987: 15-16).

Pored ovoga, za uvrede je od velikog značaja i kontekst. Andešonov stav (Andersson 1985: 47-48), da neke reči nisu same po sebi ružne, već ih ružnima čini upotreba (od strane grupe koja nam se ne sviđa), mogao bi se u tom najširem kontekstu preneti i na uvrede. Nisu neke reči same po sebi uvredljive, već ih je upotreba u određenom kontekstu učinila takvima. Ovome se može pridodati i konstatacija Margarete Svan (Svahn 1999: 31) o kontekstualnoj uslovljenosti uvreda, odnosno o tome da ono što je za nekoga (ili u nekoj situaciji) uvredljivo, recimo nazvati nekoga *komunistom*, za drugoga nije.

Videćemo kasnije kojim mehanizmima reči koje u osnovi nisu bile konotativno obojene, postaju uvredljive. Dobar primer za ovo mogu biti izrazi za mentalnu zaostalost o kojima će se detaljno govoriti u odeljku 7.7.

Ako se sada na trenutak osvrnemo na same psovke, u osnovi se može reći da one „signaliziraju određena unutrašnja stanja kod onoga koji ih koristi; uglavnom neprijatna ili negativna, kao što su strah, bes ili iznerviranost“³ (Ljung 1987: 13). Ukoliko sadrže više od jedne reči, psovke se sa jezičke strane mogu definisati kao vezane kolokacije. Veza između njihovih konstituenata je snažna, ali njihova struktura nije u potpunosti nepromenljiva, kao što je to slučaj s idiomima. Ono što psovke izdvaja od „običnih“ vezanih kolokacija, ili s te strane većine drugih kombinacija reči, bilo jakih ili slabih međusobnih veza, jesu konotacija i emotivni naboj koje neizbežno nose. Kako dalje kaže Jung:

„Neki tvrde da postoje jezici potpuno lišeni psovki, i može se lako desiti da je to tačno. Bez obzira, jasno je da je psovanje veoma stara pojava: kao što je poznato, još u Bibliji nalazimo upozorenja protiv pogrešne upotrebe Božjeg imena, a

³ Original: „... signaliserer visse indre tilstander hos den som gjør bruk av dem; for det meste ubehagelige eller negative tilstander som redsel, sinne og irritasjon.”

psovke su pronađene i u 3 000 godina starim hijeroglifskim natpisima. Možda je psovanje staro koliko i sam jezik⁴ (Ljung 1987: 14).

Ono što je veoma važno za definiciju psovki nalazimo takođe kod Junga, koji pravi razliku i između *agresivnog* (emotivnog) i *socijalnog* (emocionalnog) psovanja. Agresivno psovanje je ono nad kojim imamo malu kontrolu. Moglo bi se, stoga, nazvati i afektivnim. Socijalno psovanje, s druge strane, kontrolisano je i može imati više funkcija, na primer, naglašavanje pripadnosti nekoj grupi. Socijalnom i agresivnom psovanju ćemo se vratiti nešto kasnije, i to iz dvojezičnog ugla. Psovke, kaže dalje Jung, „mnogima deluju veoma privlačno, posebno muškarcima, najverovatnije zato što se povezuju i sa pozitivnim osobinama kao što su samouverenost, spontanost i snaga“⁵ (Ljung 1987: 15-16).

Lični faktor je, kako smo rekli, verovatno jedan od najvažnijih. S tim je direktno povezana i situacija (odnosno malopre pomenuti kontekst), koji takođe ima veliki uticaj na to da li će se – i koja – uvreda upotrebiti. Ako malopredašnju Jungovu definiciju po kojoj se psovanje deli na *agresivno* i *socijalno* proširimo i na uvrede, i nju spojimo sa, za naše potrebe donekle pojednostavljenom, Andešonovom podelom na psihološke i socijalne motive psovanja (odnosno vređanja) (Andersson 1985: 110-118), dolazimo do četiri tipične situacije u kojima upotreba nestandardnog govora raste. Prvu situaciju možemo okarakterisati kao *afektivna stanja* ili *frustracije* – kojima bi odgovaralo *agresivno*, odnosno *afektivno* vređanje i psovanje. Potom sledi nekoliko situacija sa *socijalnim* (odnosno kontrolisanim, planskim) uvredama i psovkama, koje možemo podvesti pod tri opšte: *iskazivanje moći*, *šokiranje* (pod koje svrstavamo i *provociranje*) i *utvrđivanje pripadnosti grupi*. Ovome možemo pridodati i petu situaciju koju smo nazvali *sopstvenom disfemizacijom* o čemu će biti govora u posebnom poglavlju.

Pogledaćemo sada nešto detaljnije svaku od pomenute četiri situacije.

Kako jezik iskazuje naša osećanja i oslikava način na koji poimamo stvarnost oko nas (up. Lakoff, Johnson 1980), *afektivna stanja* i *frustracije* dovode do upotrebe onih elemenata jezika koje u normalnim okolnostima ne bismo upotrebili – psovki i uvreda.

⁴ Original: „Enkelte påstår at det finnes språk helt uten banning, og det kan godt være at slike språk eksisterer. Uansett er det klart at banning er en svært gammel foreteelse: som kjent finner vi allerede i Bibelen advarsler mot misbruk av Guds navn og man har til og med funnet banning i 3 000 år gamle hieroglyffinskripsjoner. Kanskje banning er like gammelt som språket selv.“

⁵ Original: „...de for mange virker svært lokkende, spesielt for menn, sannsynligvis fordi de også forbindes med positive egenskaper som selvstendighet, spontanitet og kraft.“

Citirajući Ešli Montag, Andešon navodi zakon o psovanju, koji mi ovde proširujemo i na uvrede (up. i Svahn 1999: 20):

„Tako se može formulirati zakon psovanja [i uvreda]. Psovanje [a tako i vređanje] je usmeni izraz, ili pražnjenje agresije koja prati frustraciju. Otuda će želja za psovanjem [i vređanjem] uvek biti doživljena u uslovima pod kojima dolazi do podizanja sindroma frustracije i agresije“⁶ (Andersson 1985: 111).

Ako se pretpostavi da psovanje i vređanje predstavljaju pražnjenje afekta koje se u tom slučaju javlja *umesto* fizičkog nasilja, i Andešon i Svanova navode stav Montagove da je to prihvatljivije i poželjnije od konkretnog fizičkog napada na nekoga, sa čime je, čini se, zdravorazumski složiti se. Ovome, dakle, u potpunosti odgovara Jungovo agresivno (odnosno emotivno) psovanje, nad kojim u najvećoj meri nemamo kontrolu.

Slično razmišljanje nalazimo i kod Ule-Brit Kotsinas, koja kaže:

„Umesto da se tuku i ćušaju, mladi vežbaju svoju sposobnost snalaženja u verbalnom dvoboju, u kome se mora parirati verbalnim napadima, između ostalog, slengom kao oružjem. Zato sleng često sadrži mnogo uvreda“⁷ (Kotsinas 1994: 63).

Ovakav tip uvreda veoma je čest od strane učesnika na sportskim takmičenjima (što se neretko može pročitati sa usana igrača nakon što im je – iz njihove perspektive – učinjena neka nepravda), upravo iz razloga zabrane fizičkog obračuna. U tom slučaju se ventil nalazi u upotrebi psovki i uvreda, koje se protivniku ili sudiji gotovo isključivo, makar u početnoj fazi najjačeg afekta, upućuju na maternjem jeziku, bez obzira na to da li je to jezik koji onaj kome je uvreda upućena razume ili ne (up. Svahn 1999: 20-21). Više o dvojezičnoj perspektivi na kraju ovog poglavlja.

⁶ Original: „The law of swearing may thus be formulated. Swearing is the verbal expression, or venting, of the aggressiveness which follows upon frustration. Hence the desire to swear will always be experienced under conditions which give rise to the frustration-aggression syndrome.“

⁷ Original: „Istället för att slåss och buffas tränar ungdomarna upp sin förmåga att klara sig i en verbal duell, där det gäller att parera verbala attacker med bl.a. slangord som vapen. Därför innehåller slangen ofta många invektiv.“

Kada je u pitanju upotreba uvreda u cilju *iskazivanja moći*, što smo podveli pod socijalno vređanje, pomenućemo nekoliko tipičnih slučajeva u kojima se taj tip vređanja javlja. Za definiciju vređanja radi iskazivanja moći možemo uzeti konstataciju Margarete Svan:

„Kada je u pitanju upotreba uvreda u funkciji iskazivanja moći često se dešava da jedna strukturalno nadređena grupa, ili individua iz te grupe, koristi invektive kako bi potčinila podređenu grupu ili predstavnika te grupe. (---) Čini se da je taj tip upotrebe uvreda privilegija nadređene grupe. (---) Iskazivanje moći pomoću uvreda može se (...) protumačiti kao pokušaj uspostavljanja jedne vrste kontrole. Pogrdne reči tada funkcionišu represivno. Mogućnošću žigosanja, ljudi se mogu naterati da se drže određene norme, otprilike 'pazi šta radiš i neće te nazivati ružnim rečima'⁸ (Svahn 1999: 21-23).

Upotreba uvreda, dakle, jasno diferencira onoga ko je u poziciji da ih upotrebi i onoga ko nije: šef (nadređeni) – zaposleni (podređeni); pripadnik većine – pripadnik manjine... Ovakav tip uvreda javlja se u najranijem dobu i vrlo je čest već u prvim razredima osnovne škole (odakle se verovatno svako može setiti nekih klasičnih primera ovakvog vređanja jednog učenika od strane drugog).

Kad je *šokiranje* u pitanju, Andešon pominje da se ono, između ostalog, javlja u situacijama kada se snažan, odnosno uvredljiv jezik ne očekuje i napominje da smo sposobnosti psovki (i ovde to proširujemo i na uvrede) da šokiraju svesni još kao deca: „Psovka [i uvreda] na zabavi kojoj prisustvuju rođaci može u trenutku zaboravljeno dete staviti u centar pažnje. Što je neprigodnija situacija za snažni izraz, to je efekat jači“⁹ (Andersson 1985: 114). Ovo se u manje-više nepromenjenom obliku prenosi i u odraslo doba, s tim da se upotreba ovakvih izraza u tom slučaju koristi s motivima drugačijim od onih bezazlenih dečjih kao što su privlačenje pažnje ili izazivanje smeha.

⁸ Original: ”Skällsordsbruk som del i makthandlingar handlar ofta om att en strukturellt överordnad grupp, eller individ ur en strukturellt överordnad grupp, brukar invektiv för att trycka ner en underordnad grupp eller en representant för en underordnad grupp. (---) Denna typ av invektivsanvändande tycks alltså vara den överordnades privilegium. (---) Maktbruk med hjälp av skällsord kan (...) tolkas som försök att utöva en typ av kontroll. De nedsättande orden fungerar då stävjande. Genom möjligheten till stämpling kan man få folk att hålla sig inom en viss norm, ett slags 'sköt dig och du slipper bli kallad för fula ord'”

⁹ Original: „En svordom på en släktkalas kan på ett ögonblick ställa det bortglömda barnet i händelsernas centrum. Ju mer olämplig situationen är för ett kraftuttryck, desto större blir effekten“

Zanimljiv je i Andešonov osvrt na razliku između „želeći šokirati“ i „usuditi se šokirati“ koji ćemo ovde samo ukratko pomenuti (*ibid.*). Andešon, naime, kaže da je većina ljudi verovatno nekad poželela da šokira, ali da se mali broj njih zapravo usudio da to učini. Ne zalazeći u psihološke i socijalne aspekte (a koji bi se verovatno mogli povezati i sa gorepomenutim faktorima koji utiču na upotrebu uvredljivih izraza), on navodi i to da konzumacija alkohola, ali i anonimnost često doprinose tome da neko skupi hrabrost i pribegne „jačem jeziku“. Stoga bi se i ta dva situaciona faktora (a svakako ih je još mnogo) mogla pridodati prethodnoj listi od tri činjenična (starosna dob, pol i društvena klasa).

Što se tiče *provociranja*, primera ima u izobilju na sportskim utakmicama, kada navijači skandiraju parole za koje smatraju da će povrediti onoga kome su upućene. Jedan takav, prilično ekstreman slučaj, dogodio se sredinom devedesetih godina XX veka na utakmici švedskog fudbalskog prvenstva kada su navijači protivničkog tima na veoma surov način vređali golmana Tomasa Ravelija povicama „Thomas har ingen mamma“ („Tomas nema mamu“) nakon što je u javnost izašla vest da je golmanu umrla majka. Ovo pokazuje da provokacija ne mora u sebi sadržati nijednu vulgarnu reč da bi bila uvredljiva ili povredila nekoga, što potvrđuje i malopredašnju konstataciju o jezičkoj sposobnosti spajanja neutralnih reči u snažno uvredljive izraze.

Sa šokiranjem i provociranjem kao motiv usko je povezano i često isprepletano i nerazdvojivo i *utvrđivanje pripadnosti grupi*, odnosno pravljenje razlike između sebe (pripadnika neke grupe) i nekog drugog.

Kao primer možemo uzeti konstataciju Ule-Brit Kotsinas o tome kako tinejdžeri koriste sleng, kako bi, s jedne strane, pokazali samostalnost, a s druge, utvrdili pripadnost toj (starosnoj) grupi, nasuprot grupe odraslih, ali i grupe dece:

„Korišćenjem slenga, najradije zaista 'ružnog', na pogrešnom mestu i u pogrešno vreme, tinejdžer može sebi, drugovima i odraslom pokazati da više nije ono dobro detence, već samostalna osoba na putu da napusti zavisnost od odraslih. (---)
[Sleng i psovke] asociraju na snagu, samostalnost i muškost. 'Lepi' jezik se, sa

druge strane, povezuje sa ženstvenošću i nežnošću, što su asocijacije koje nisu uvek pozitivne čak ni za devojčice“¹⁰ (Kotsinas 1994: 63, 165).

Andešonov stav se u principu poklapa sa ovim, s tim da on ovakvo ponašanje podvodi pod kategoriju „pokazati se snažnim“ („visa sig tuff“, Andersson 1985: 113), dok Margareta Svan ovo naziva „žargonom grupe“ („gängjargong“, Svahn 1999: 24-25).

Pregršt primera za ovakvu upotrebu uvredljivih izraza nalazimo u filmovima u kojima su prikazani razgovori pripadnika određene (često mafijaške) grupe. Dva člana grupe između sebe gotovo isključivo koriste pogrdne nazive za pripadnike svih ostalih grupa, bilo da su one nacionalne ili verske. Korišćenje neuvredljivog izraza u takvom kontekstu gotovo da je isključeno kao mogućnost, upravo zbog malopre pomenutih asocijacija koje neutralni izrazi nose (up. i Ljung 1987: 16). Tako će, na primer, neko ko nije pripadnik ove tri zajednice za crnce, Jevreje ili Azijate umesto tih izraza upotrebiti *crnčuga*, *Ješa*, odnosno *Žutać*. Sličan primer imamo i u svakodnevnom govoru u srpskom jeziku sa terminima kao što su *Ciganin* ili *Šiptar*, ali o tome više u poglavlju o uvredama po nacionalnoj i verskoj osnovi.

Sa druge strane, imamo i korišćenje uvredljivih termina za pripadnike sopstvene zajednice, što bi se takođe moglo posmatrati kao žargon grupe, odnosno utvrđivanje pripadnosti grupi. U tom slučaju neko za sebe koristi termin koji se smatra uvredljivim (disfemizam, o tome više nešto kasnije) umesto neutralnog izraza, i time još više naglašava pripadnost toj grupi ili zajednici – iako je naziv uvredljiv, uprkos negativnoj konotaciji, to je ono čemu ja pripadam. Ovo je jedan deo procesa koji smo nazvali *sopstvenom disfemizacijom*. Drugi aspekt ovakvog korišćenja disfemizama u poglavlju o skidanju negativne konotacije.

Kao dodatak ovom uvodnom razmatranju uvreda pomenućemo i to da iz naše dvojezične perspektive možemo povući paralelu između agresivnog vređanja i agresivnog psovanja, i reći da se u ovom kontekstu vređa (uključujući tu i neizostavnu upotrebu psovki) uglavnom – ako ne isključivo – na maternjem jeziku. Kako frustracija, odnosno afekat raste, tako socijalno vređanje (up. socijalno psovanje, Ljung (1987: 13-20) prelazi u agresivno, a time se i sa stranog jezika

¹⁰ Original: „Genom att använda slangord, gärna riktigt ‘fula’, på fel plats och tid kan tonåringen inför sig själv, kamraterna och den vuxne visa att han inte längre är ett snällt litet barn utan en självständig person på väg att lämna beroendet av vuxna. (---) [Slang och svordomar] ger associationer till tuffhet, självständighet och manlighet. ‘Fint’ språk kopplas däremot ofta samman med feminitet och vekhet, associationer som inte ens för flickor alltid är positiva“

(ako je on do tog trenutka bio korišćen, čak i u svrhu socijalnog vređanja) prelazi na maternji. Sumirano: socijalno vređanje se može obavljati na stranom jeziku, agresivno se u najvećoj meri sprovodi na maternjem. Više reči ovome biće i u nastavku rada.

2.1.2 Švedska zamena za vokativ, kombinacija *din* + *pridev* + *imenica*

Uvrede se ne mogu zamisliti bez direktnog upućivanja nekome. U srpskom to, naravno, nije problem, s obzirom na to da imamo padeže. Nepostojanje vokativa u švedskom nema „posledica“ kada se radi o vlastitim imenima (kao i u nekim slovenskim jezicima, gde je vokativ jednak nominativu). Kada su ostale imenice u pitanju, međutim, može doći do potencijalno dvosmislenog iskaza ukoliko imenicu samo napišemo ili izgovorimo u osnovnom obliku. Na osnovu konteksta će, istina, dekodeer vrlo verovatno zaključiti da li je nešto njemu upućeno, ali bi se ovakva eventualna upotreba mogla porediti sa navođenjem imenice u nominativu, umesto u vokativu, na srpskom. Ovaj problem je u švedskom, stoga, rešen na veoma jednostavan način, naime: upotrebom prisvojne zamenice *din/ditt* (tvoj/tvoja/tvoje), kao i u drugom licu množine *era* (vaši), uz imenicu (u neodređenom obliku, odnosno bez člana). Imamo, dakle, formulu: *din/ditt* (ev. *era*) + pridev + imenica (izraz nestandardnog govora). Imenica bi, tako, odgovarala srpskoj imenici u vokativu, dok bi cela šema na našem jeziku imala oblik: imenica + jedan + pridev. Što se tiče prideva, njegova upotreba u oba jezika je opcionalna, i obično se koristi za dodatno naglašavanje imenice, odnosno pojačano vređanje onoga kome je uvreda upućena. Prideva i u srpskom i u švedskom može biti i više od jednog. U srpskom je moguća inverzija, utoliko da se pridev može naći i ispred imenice – iako je to ređi slučaj. Broj se, međutim, u ovoj frazi ne može naći na inicijalnoj poziciji. S druge strane, *jedan* u srpskom može biti i izostavljeno, dok je u švedskom navedena šema nepromenljiva po pitanju rasporeda jedinica, s tim da pridev, kao što smo rekli, može biti isključen. Ipak, šema – imenica + jedan + pridev – najčešće se sreće na srpskom.

Primeri za upotrebu uvreda u vokativu javiće se u nastavku rada, u okviru poglavlja u kome ćemo obraditi izraze nestandardnog govora po kategorijama, te ćemo se, stoga, ovde zadržati na navođenju samo nekoliko osnovnih, ali i onih koji karakterišu mogućnost

izostavljanja prideva u oba jezika, kao i inverzije u srpskom: *konju jedan glupi; din dumma apa; budalo jedna; din idiot; smotani debilu...*¹¹

Doslovno značenje navedenih fraza na švedskom, da pomenemo i to, bilo bi „tvoj glupi majmun“, odnosno „tvoj idiot“, kako bi se i razumele ukoliko bi bile izgovorene ili napisane u takvom kontekstu, ali se one, u slučaju da se neke direktno upućuju, tumače kao vokativ.

2.1.3 Uvodna razmišljanja o tabuima i religijskoj tematici psovki

U ovom poglavlju ćemo videti šta je tabu i šta znači njegovo kršenje u jeziku, a osvrnućemo se i na religijsku tematiku psovki u švedskom i srpskom jeziku. Cilj ovog poglavlja jeste da nam postavi smernice i iznedri neka od najvažnijih pitanja u ovom radu, na koja ćemo odgovore pokušati da pronađemo u nastavku. Ovim pitanjima se dosad, koliko je nama poznato, niko nije bavio ni na nivou ovih jezika pojedinačno, a posebno ne iz dvojezičke, švedsko-srpske perspektive.

2.1.3.1 Kršenje tabua u švedskom i srpskom nestandardnom govoru

U ovom odeljku ćemo se nakratko pozabaviti tabuima i dotaći se kulturnih normi i modela, koje ćemo detaljno obraditi u posebnom poglavlju u nastavku rada (v. pogl. 3), a nakon što napravimo presek i svih sociolingvističkih teorija koje će nam za tu analizu biti od koristi. Ovaj odeljak, stoga, predstavlja kratak uvod u dublju analizu kulturnih modela u švedskom i srpskom društvu koji su doveli do razlika u temama koje nestandardni govor obrađuje.

Zasad možemo pogledati šta o povezanosti kulture i nestandardnog govora kaže Andešon:

„Ružan jezik je daleko od nekog jasnog i jednoznačnog izraza. U izrazu postoji estetska dimenzija, koja se povezuje s odnosom lep – ružan. Postoji i moralna dimenzija, nazovimo je dobro – loše. Postoji možda i jedna higijenska dimenzija, otprilike čisto – nečisto. [...] Prema engleskim antropolozima, Meri Daglas i

¹¹ Svi primeri koji se u radu na ovaj način navode sakupljeni su sa internet pretraživača Google (švedske i srpske verzije), sa prvih nekoliko stranica za uneseni željeni pojam, u periodu od marta do septembra 2012. godine. Za detaljniju listu internet stranica korišćenih prilikom skupljanja primera, videti spisak literature.

Edmundu Liču, ovi odnosi su delom povezani jedni s drugima, delom s kulturama u kojima živimo. Šta je ružno, loše, nepravilno, nečisto itd. određeno je, dakle, svetom mašte kulture“¹² (Andersson 1985: 14-15).

Psovke – i ono što se u najvećem obimu smatra ružnim rečima – nastaju kršenjem onoga što predstavlja društvene i kulturne norme u sferi jezika. Šta sve spada u to? Kako kaže Danko Šipka (1999: 10-11):

„Kultura jedinkama nameće kako preskriptivne norme (one koje nam propisuju šta treba da se radi), tako i prohibitivne (norme koje određuju ono što ne sme ili ne treba da se radi). U svetlu onog što nas ovde zanima, od posebnog su značaja ove druge norme. Ne samo postojanje polnog nagona, nego prvenstveno prohibitivna norma koja se s njim veže u osnovi je vanjezičkog utemeljenja polja opscenih reči. Evropski kulturni krug, čiji je sastavni deo srpska kultura, nameće zabranu vršenja određenih polnih radnji i pokazivanja određenih organa u javnosti.“

Evropska kultura, u koju, dakle, spadaju i švedska i srpska, nameće ove osnovne norme i tabue koji se poštuju kako u delanju, tako i u govoru. Veliki broj svakodnevnih radnji, naravno, takođe je tabuisan (vidi u nastavku poglavlja). Kada ipak dođe do kršenja nekog od tih tabua, nastaje ono što se smatra manje ili više ružnim u jeziku. Ovde mislimo na opšte kulturne norme. Lokalna kultura (balkanska, odnosno skandinavska) ogleda se u načinu na koji se opscene reči upotrebljavaju, kao i u formiranju sinonima i eufemizama za psovke, odnosno ružne reči. Na nivou nižem od ovog osnovnog, međutim, mogu postojati razlike u tabuima i kulturnim modelima između Švedske i Srbije. O tome detaljno u gorepomenutom poglavlju.

Ne bismo li sumirali pojam tabua, prenećemo citat Danka Šipke:

¹² Original: „Fullt språk är långt ifrån något klart och entydigt begrepp. Det finns en estetisk dimension i begreppet, som då anknyter till distinktionen vacker – ful. Det finns också en moralisk dimension, kalla det gott – ont. Det finns kanske också en hygienisk dimension ungefär rent – orent. [...] Enligt de brittiska antropologerna Mary Douglas och Edmund Leach hänger de här distinktionerna dels ihop med varandra och dels ihop de kulturer vi lever i. Vad som är fult, ont, orätt, orent o s v bestäms alltså av kulturens föreställningsvärld.“

„U osnovi tabua zaista je zabrana, odnosno norma koja tu zabranu nameće. Radi se o kulturnoj normi, takvoj koja obuhvata određenu zajednicu u celini. Ta norma, kako smo već rekli, nameće određene obrasce ponašanja, što znači da su neke forme ponašanja obavezne, a druge opet nepoželjne. Tako norma kao obavezno nameće poštovanje vlastitih predaka, a kao nepoželjno određuje, na primer, pokazivanje genitalija u okruženju gde su ostali obučeni. Svaka norma u svojoj zabranjivačkoj funkciji ne stvara tabu. Nametanje jednih obrazaca ponašanja i zabranjivanje drugih ostvaruju, između ostalih, saobraćajna pravila, pa ipak na crveno obrubljenim krugovima znakova zabrane nisu nacrtane tabuizirane radnje. Prototipski tabu, za razliku od ostalih zabrana, kao dva najizrazitija atributa ima to što se radi o kulturnoj normi i što se radi o izrazito jakoj zabrani. Druge se norme (na primer saobraćajni znakovi, ili standardi ponašanja za aristokrate) odnose samo na ograničene sfere života ili pojedine društvene grupe, dok tabu, kao kulturna norma, ima opšti karakter za datu kulturu. S druge strane, unutar kulturne norme postoje takve zabrane (npr. upadanje drugome u reč) koje nisu dovoljno snažne da bi se smatrale tabuom.“ (Šipka 1999: 13)

Koje su to norme kada je u pitanju ljudsko telo, nalazimo kod Andešona (Andersson 1985: 15-16) koji kaže da „[p]ražnjenje tela (sranje, pišačka, znoj, menstruacija, ejakulacija, pljuvačka, vosak iz ušiju, prdeži i svi telesni mirisi) predstavlja ono čega se pretpostavlja da se plašimo i stidimo. [---] I jezik ima svoju odeću. Na engleskom postoji izraz 'dirty language'. Iako u švedskom [a ni u srpskom] nemamo ekvivalentan izraz, svakako imamo odgovarajuću predstavu o jeziku kao manje ili više prljavom i nečistom.“¹³

Ovde možemo napraviti razliku između onoga što je tabu i onoga što nije, ali što se svejedno smatra ružnim. Ne mora se, dakle, raditi o psovkama. Nama su u osnovnoj školi, na primer, branili da koristimo glagol „zezati (se)“, koji se ni po kom osnovu ne može ubrojiti u psovke, ali koji se, svejedno, smatra ružnom rečju. Izraz je ružan, bez obzira na denotat (up. Andersson 1985: 23, 43, 47).

¹³ Original: „Kroppens uttömningar (skit, piss, svett, mens, sädesuttömning, spott, öronvax, fis och allehanda kroppslukter) är sådant som vi förmodas vara rädda för och skamsna över. [...] Också språket har sin klädedräkt. På engelska finns uttrycket ”dirty language”. Även om vi inte har ett motsvarande uttryck i svenskan, så har vi säkert en motsvarande föreställning om språk som mer eller mindre smutskigt och orent.”

Psovke, i uopšteno reči koje smo okarakterisali kao ružne, smatraju se vulgarnim zato što, s jedne strane, upućuju na nešto što nam je neprijatno da zamislimo, a s druge, možemo odreagovati i na samu njihovu ružnoću. Ne ulazeći detaljno u odnos između lekseme i denotata, i ne navodeći različite vrste značenja (vidi dole), Andešon kaže da svaka reč poseduje dva aspekta: formalni i sadržajni. Formalni aspekt (odnosno izraz) predstavlja napisanu ili izgovorenu reč, a sadržajni ili značenjski ono na šta ona upućuje, ono što ona predstavlja (denotat). Reči se tako, po njemu, mogu podeliti u četiri grupe. U prvu grupu bi spadale reči s oba neutralna aspekta kao što su: *näsa/nos, mat/hrana, hus/kuća, ordna/srediti...*; u drugu one kojima je izraz ružan, a značenje neutralno, pre svega sleng, recimo: *gudra, cirkati, zapičiti, smarati...* ili na švedskom: *paja, kosing, hoj, kirra, fläng...*¹⁴; u treću one kojima je izraz neutralan, a sadržaj ružan: *avföring/izmet, ända/zadnjica, våldtäkt/silovanje, narkoman...*; i u četvrtu one kojima su i oblik i značenje ružni: *skit/sranje, arsle/dupe, knulla/jebati, fnask/drolja, pissa/pišati...* (Andersson 1985: 47-48).

Može se, međutim, desiti da dođe do pomeranja u konotativnom značenju (odnosno promene u shvatanju onoga što Andešon naziva formalnom stranom) pa da jedna reč sa istim denotatom – istom značenjskom, odnosno sadržajnom slikom – počne da se smatra ružnom, iako je ta slika jednaka slici neke druge reči koja svojim oblikom, svojom izražajnom stranom, ne spada u psovke, odnosno neutralna je. I obrnuti proces je, naravno, moguć. U prvom slučaju se radi o *pejorizaciji*, u drugom o *amelioraciji*, o čemu se detaljnije govori u poglavljima o pragmatičnom ekvivalentu (pogl. 6) i sopstvenoj disfemizaciji (pogl. 8). Ovde ćemo samo pomenuti da reči koje se smatraju neutralnima, a imaju istu denotaciju kao one koje se smatraju psovka, često potiču iz stranog jezika (grčkog ili latinskog) s kojim nemamo jednaku emotivnu povezanost kao s maternjim jezikom. Tako *penis* ili *falos* nisu psovke, a *kuk*, odnosno *kurac* jesu. Do opstajanja konotativno neutralnih izraza verovatno dolazi iz prostog razloga što, s jedne strane, u jeziku imamo neospornu potrebu da te pojave (delove tela, radnje) u svakodnevnom govoru imenujemo, a da pritom ne zvučimo vulgarno (up. Ljung 1985: 29 i vidi dole), a s druge, što se reči na tom stranom jeziku ne upotrebljavaju u svakodnevnom govoru i s njima nemamo emotivnu povezanost. Posebno ako znamo da česta upotreba eufemizama može dovesti do pejorizacije nekog termina, na sličan način na koji upotreba disfemizama može

¹⁴ Primeri za ovu grupu su naši za srpski jezik, dok su za švedski Andešonovi. Značenje nije isto. Švedske reči ovde navedene su, redom: *riknuti, lova, bajs, fiks, jurcanje*.

dovesti do ameliorizacije (up. Geerarts 2010: 29). Ako se reči ne upotrebljavaju dovoljno često u svakodnevnom govoru, dakle, ne dolazi do promene u značenju. Kako je latinski dugo bio jezik koji se koristio u crkvi i time imao uzvišeni status (a uz to se njime niko nije služio u praktičnoj komunikaciji), logično je bilo da on posluži kao izvor za reči koje će upućivati na nešto tabuisano, a ipak se neće smatrati opscenim. Upravo zbog gorepomenute potrebe da u svakodnevnom govoru imamo mogućnost da označimo te radnje i delove tela, imamo slučaj i sa jednojezičnim primerima. Reči *izmet* nije psovka, ali reči *sranje* jeste. Za svaki od ovih pojmova koji označava manje ili više tabuisanu radnju, imamo izraz koji nije vulgaran, odnosno koji se može upotrebiti u situaciji kada ne želimo da psujemo. To su reči koje spadaju u treću od četiri grupe koje Andešon pominje.

Prvo pitanje koje će nam biti od velike važnosti u nastavku jeste: *da li postoji razlika u nekim tabuima u švedskom i srpskom društvu i da li je ona odigrala nekakvu ulogu u nastanku i razvoju izraza nestandardnog govora?* Odgovor na ovo pokušaćemo da damo u poglavlju 3.

2.1.3.2 Nekoliko reči o psovkaama sa religijskom pozadinom u švedskom i srpskom

Religijom kao takvom se u ovom radu nećemo posebno detaljno baviti, pošto to izlazi iz njegove teme, ali ćemo obraditi religijsku tematiku u psovkaama, kao i uticaj, pre svega švedske, crkve na eventualne razlike u kulturnim modelima koji vladaju u švedskom i srpskom društvu. Više reči o ovome biće, dakle, u poglavlju 3, prilikom analize kulturnih modela.

U analizi psovki svakako moramo pomenuti i religijsku komponentu. Prema Magnusu Jungu, psovke krše ono što se u okviru jedne kulture normalno smatra – ili se smatralo – tabuisanim, i navodi da se obično radi o religijskim, seksualnim i izrazima koji označavaju telesne radnje ili izlučevine. Što se tiče ovog prvog, postojala je zabrana „pogrešne upotrebe“ Božjeg imena i reči koje označavaju druge religijske fenomene, ali, kako kaže Jung, jasno je da nije bilo zabranjeno pričati o takvim stvarima. Dok je, s druge strane, samo pominjanje izraza povezanih sa seksom i telesnim izlučevinama bilo pod zabranom. To se i vidi, nastavlja dalje Jung, u različitim vokabularima koji se koriste za ove tri oblasti. Vezano za religiju, nalazimo svega nekoliko izraza kao što su *Bog, Isus, đavo, nebo, pakao* (i na švedskom *Gud, Jesus, fan, djävul, himmel, helvete*). Za druge oblasti je bilo neophodno stvoriti vokabular koji je bio neophodan kako bi se i o tim stvarima moglo slobodno govoriti. Ovo je i uticalo na to da su se te

dve vrste psovanja različito razvijale (što je, dodali bismo, slučaj koji imamo i u srpskom i u švedskom) – religijsko psovanje se sada smatra blagim, dok su ostale psovke zadržale svoju snagu. Jung duhovito dodaje da onaj koji psuje religijski rizikuje da na sebe navuče gnev Boga, a pošto je strah od tog gneva opao, nije ni čudo što su i takve psovke izgubile svoju snagu. Onaj koji upotrebljava seksualne ili izraze koji označavaju telesne izlučevine, postaje kriv za nedostatak dobrog ukusa (Ljung 1985: 29-30).

Sada ćemo se nešto detaljnije fokusirati na srpski i švedski, i odnos prema religijskom psovanju, odnosno psovka koje imaju religiozne korene. U srpskom se nazivi za *raj*, *pakao* i *nebo* retko upotrebljavaju, dok su *bog* i *đavo*, prilično česti. I u srpskom i u švedskom nalazimo izraz *Gospode Bože/Herregud* (u švedskom, dakle, u obliku složenice), kao vrlo česti izraz iznenađenja. *Isus Hrist* se, sa druge strane, u švedskom i srpskom ne koristi preterano frekventno (a posebno ne tako često kao u engleskom, mada se u govornom jeziku povremeno čuje upravo engleski uzvik *Jesus Christ*). U nastavku rada ćemo videti i kako se ova dva jezika ponašaju prema eufemiziranju ovih izraza, u odeljku 7.3.

U švedskom su *himmel*, *helvete*, *gud*, *djävul*, *fan*, *satan* prilično česte psovke, posebno *djävul*, *helvete* i *fan*. Frekventnosti imenice *fan* doprinosi i to što se ona koristi u poređenju tipa pridev, prilog + som *fan* za doslovno bilo koji pridev, odnosno prilog: *dum som fan*, *snabbt som fan*, *full som fan...*, kao i u uzviku *fan också!* Imenica *djävul*, inače, (od lat. *diabolus*, od kog potiče i srpski ekvivalent *đavo*) u švedskom ima više izraza, sa ili bez inicijalnog *d*: *(d)jävvel*, *(d)jävla* (đavolski, proketo, kao uobičajenim idiomatskim ekvivalentima¹⁵)... Pored gorepomenutog, uzvike sa pomenutim leksemama nalazimo kod Magnusa Junga (Ljung 1987: 45), od kojih ćemo pomenuti samo neke u kojima vidimo i kombinacije datih termina: *Jävlar helvete!*, *Fan i helvete!* *Jävlar i helvete!* *Helvetets jävlar!*. U svim navedenim izrazima imamo kombinaciju imenica *đavo* i *pakao*. *Fan*, *(d)jävvel* i *helvete* imenice su veoma produktivne i u složenicama (vidi dole).

O ovoj, i o ostalim opscenim rečima sa religijskom pozadinom biće više govora u nastavku rada, gde će biti dato i više praktičnih primera.

Drugo važno pitanje koje se sada čini se i samo nameće jeste: *zašto se, za razliku od srpskog, u švedskom psovke u velikoj meri zadržavaju na religijskoj tematici i ne obrađuju neke*

¹⁵ Da li su ovi ekvivalentni u potpunosti odgovarajući takođe je jedno od važnih pitanja ovog rada. O tome, takođe, više u nastavku rada.

druge aspekte društva koji su znatno češći u srpskom (npr. psovke i uvrede u kojima se pominju ženski članovi porodice)? Odgovor i na ovo pitanje daćemo u poglavlju 3 u kome ćemo, iz perspektive kognitivne antropologije, detaljno analizirati vladajuće kulturne modele u ova dva društva, kao i istorijske faktore koji su doveli do ovakvog razvoja tema koje se u izrazima nestandardnog govora javljaju.

2.2 Sociolingvistički teorijski okvir: teorije o modifikaciji govora

U okviru ovog poglavlja napravićemo pregled tri obimna teorijska sociolingvistička modela iz oblasti komunikacije, modifikacije govora i stvaranja identiteta, za koja smatramo da bi se mogla primeniti na analizu nestandardnog govora. Napravićemo, dakle, pregled relevantnih radova koji spadaju u teorije koje smo jednim imenom nazvali *teorijama o modifikaciji govora*. Ovakvo spajanje ovih teorijskih modela dosad nije pravljeno, ali se nama činilo da se oni na takav način dopunjuju da se njihovom kombinacijom dobija potpun teorijski okvir koji se potom može primeniti na analizu većine svakodnevnih govornih situacija, od kojih je nama ovde u prvom planu upotreba nestandardnog govora. Analizirani radovi biće podeljeni u dve grupe. U prvom delu obradićemo neke od osnovnih i najvažnijih knjiga iz ove oblasti, dok će se u drugom naći članci koji su ili inspiraciju našli u teorijama izloženim u pomenutim knjigama ili ih na neki način dopunjuju i primenjuju ili komentarišu i kritikuju.

Potrudimo se da damo i sopstveno viđenje svake obrađene jedinice, uz komentar i kritičku analizu tamo gde nam se to činilo potrebnim.

Kad su osnovne teorije u pitanju, radi se o (1) Gampercovim (John Gumperz) diskursnim strategijama i u okviru njih tzv. „našem“ i „njihovom“¹⁶ kodu, (2) modelu markiranosti Kerol Majers-Skoton (Carol Myers-Scotton), koji polazi od različitih jezika, ali smo mi stava da se jednako dobro može primeniti i na različite varijetete istog jezika, u našem slučaju na nestandardni govor kao jedan, a standardni kao drugi kôd, i (3) teoriji prilagođavanja komunikacije Hauarda Džajlsa (Howard Giles), u kojoj se govori o konvergenciji i divergenciji u odnosu na sagovornika. Kao što smo rekli, ove tri, inače potpuno odvojene i samostalne teorije, za ovu priliku smo podveli pod isti okvir i koristimo ih paralelno prilikom analize

¹⁶ Eng. We-code, They-code

nestandardnog govora. Pri ovome se nikako ne sme smetnuti sa uma da se ovde pored samog jezika radi i o identitetu govornika, i da su pomenute modifikacije često u cilju stvaranja slike identiteta govornika.

Krenućemo redom.

2.2.1 Osnovna teorija

U ovom delu obradićemo ukupno četiri jedinice, od kojih je poslednja uključena u ovu grupu iako nismo bili u mogućnosti da dođemo do same knjige u kojoj je teorija prvi put izneta, već smo je analizirali na osnovu sekundarnih izvora (detaljnije o tome u obradi same jedinice).

2.2.1.1 Diskursne strategije Džona Gamperca (Gumperz 1982)

Činjenica da je ova knjiga doživela toliki broj reizdanja govori o njenom značaju unutar ove oblasti. Gamperc je još 1972. godine otpočeo rad na onome što je deset godina kasnije sakupio u jednu knjigu, čini se, s namerom da preispita postojeće pristupe, kako pozitivistički, tako i varijacionistički i druge koji su se javljali u oblastima kojima se autor bavi. Jedna od osnovnih tema ove knjige jeste interpretacija poruke u konverzaciji – kako slušalac tumači govornikov izbor jezičkih jedinica, kao i to zašto govornik pravi taj izbor i na šta se pritom oslanja. Osnovni stav koji se provlači kroz čitavu knjigu, s druge strane, jeste taj da se ništa od normi ne sme uzimati za dato, već da se sve konvencije (društveni odnosi, (ne)markiranost, prikladnost...) razlikuju od kulture do kulture. Navodeći veliki broj korisnih i slikovitih primera, autor analizira kako lingvističke osobine iskaza, tako i nelingvističke faktore koji utiču na govornikov izbor, oslanjajući se pritom na analizu i komentare dobijene od „sudija“ izabranih iz određenog društva (na primer, norveškog ili manjinskog slovenačkog u Austriji) kojima su puštani primeri snimljenih svakodnevnih razgovora. Autor je stava da su i socijalne i lingvističke kategorije promenljive s vremenom. Zato iznosi ideju da je potrebna sociolingvistička teorija koja bi objasnila komunikacione funkcije lingvističke varijabilnosti i njenog odnosa prema ciljevima govornika, i to bez pozivanja na neproverive funkcionalističke pretpostavke o (ne)poklapanju sa zatvorenim sistemima normi (u odnosu na društveni položaj, pol, starosnu dob...). Promena jezika, dakle, zavisi od promene u strukturi međuljudskih odnosa, a ne samo od

promena u vanjezičkom okruženju. Govoreći o preključivanju kodova (zasnovanom na pomenutim konkretnim primerima) autor uvodi termine „naš kod“ i „njihov kod“ (*we-code/they-code*) pri čemu bi „naš“ bio manjinski i markiran u odnosu na „njihov“, većinski (na nivou čitavog društva, naravno, u okviru same manjinske grupe, većinski kôd se može smatrati markiranim). Navode se i situacije u kojima se „naš kod“ upotrebljava u odnosu na „njihov“, uz detaljnu analizu razloga takvog izbora („naš kod“ za iskazivanje ličnog stava, naglašavanje, pri upotrebi metafraza i sl). Govornici, pritom, često nisu svesni upotrebe određenog koda, već ih zanima samo komunikativni efekat koji ta upotreba postiže. Ovde društvene norme i pravila funkcionišu kao gramatička pravila i predstavljaju „pozadinsko znanje“ (*background knowledge*) koje govornici koriste da prenesu željeno značenje, odnosno metaforičke informacije o tome kako žele da njihove reči budu protumačene. Autor teži ka tome da pokaže kako govornici koriste sopstveno socijalno i gramatičko znanje pri tumačenju bilingvalnih konverzacija. Činjenica da govornici poznaju kôd i tumače ga na određeni način utiče na njihovo razumevanje poruke. Ta „pozadinska znanja“ se razlikuju od društva do društva. Ista poruka se, stoga, u različitim sredinama može različito protumačiti. Pravac promene koda je takođe važan i može uticati na razumevanje značenja poruke. Prelazak na „naš kod“ se obično tumači kao molba, kao iskazivanje prisnijeg odnosa, dok se preključivanje na „njihov kod“ shvata kao (blaga) naredba. Spoljašnje osobine poruke su tako sredstvo kojim govornici signaliziraju, a slušaoci tumače kako sadržaj treba da se razume u odnosu na ono što je prethodilo i ono što sledi. Problem u razumevanju može nastati ako jedan od sagovornika nije svestan tih osobina, odnosno „kontekstualnih podataka“ (*contextualisation cues*). Uz primere pogrešno protumačenih formulaičkih izraza od strane govornika istog jezika iz različitih sredina (Engleska/Amerika; Engleska/Indija) autor upozorava na opasnost od takvog nesporazuma, navodeći da se u takvim situacijama to najčešće neće shvatiti kao lingvistička greška, već da će se govornik videti kao neprijatan, nepristojan i nevaspitan.

S obzirom na to da je veliki broj ideja iznetih u ovoj knjizi nov i dotad neobrađivan, Gamperc je u nekoliko navrata naveo da se radi o pretpostavkama koje zahtevaju dalju proveru, trudeći se pritom da predloži i obrazloži metodologiju (najčešće etnografsku i antropološku) budućih istraživanja. Zanimljivo je možda pomenuti i autorovu slobodnu upotrebu rasne karakterizacije „black“ (crnac), s obzirom na činjenicu da je knjiga pisana pre gotovo trideset

godina. Takva upotreba danas bi teško bila moguća jer se uglavnom smatra politički nekorektnom i zamenjena je terminom „African American“ (Afroamerikanac).

2.2.1.2 Model markiranosti Kerol Majers-Skoton

U ovom odeljku ćemo se pozabaviti teorijama Kerol Majers-Skoton iznetim u dve knjige. Najvažniji termini koje ćemo često koristiti u nastavku rada biće *markirani* i *nemarkirani kôd*, *troškovi* i *nagrade* i *skupovi prava i obaveza*.

2.2.1.2.1 Socijalna motivacija za preključivanje kodova (Myers-Scotton 1993b)

Ovom knjigom autorka na osnovu obimnog korpusa prikupljenog uglavnom u Keniji i Zimbabveu iznosi svoju teoriju o preključivanju kodova, naglašavajući pritom da se u ovoj studiji radi o različitim jezicima, a ne o različitim varijetetima jednog jezika. Bez obzira na to, rekao bih, teorije iznete u ovoj knjizi mogu se bez problema primeniti i na preključivanje kodova unutar jednog jezika. Glavna namera autorke je da dođe do univerzalnog modela koji bi objasnio preključivanje kodova, odnosno izbor govornika u bilo kojoj datoj situaciji. Nakon kritičkog pregleda razvoja i postojećih pristupa i teorija iz ove oblasti, kao i opisa stanja u Africi (i lingvističkog i socijalnog), autorka prelazi na iznošenje svog viđenja preključivanja kodova. Tu je važno pomenuti nekoliko principa na kojima ova teorija počiva. Prvi i osnovni jeste originalni „model markiranosti“ (*markedness model*). On se sastoji u sledećem: govornici imaju svest o markiranosti postojećih lingvističkih kodova u interakciji, ali ih biraju na osnovu ličnosti i odnosa sa onima s kojima komuniciraju. Pritom se najčešće bira nemarkirani kod, ali ne uvek, jer se razmatraju „troškovi i nagrade“ (*costs and rewards*) svih alternativnih izbora i, kao što je i Gamperc podvukao, odabir koda se pravi uglavnom nesvesno. Slažući se i s njegovom tvrdnjom da se norme menjaju od kulture do kulture, autorka navodi da se o markiranosti određenog koda može govoriti samo u konkretnom društvu i konkretnoj situaciji. Univerzalna je samo sposobnost govornika da prepozna markirani i nemarkirani kod, to je deo kognitivne sposobnosti svih ljudi, ali koji će ti kodovi biti zavisi od društva koje se posmatra. O univerzalnoj markiranosti, dakle, ne može biti govora. U ovoj postavci imamo opoziciju markiranog i nemarkiranog, koja se obično ogleda u postojanju ili nepostojanju određene osobine (što bi se, sa svoje strane, donekle

kreativno moglo uporediti sa dijagnostičkim obeležjima u semantici). Nepostojanje osobine je opštiji i jednostavniji, a time i nemarkirani član (markirani bi pritom imao bar jedno dijagnostičko obeležje više od nemarkiranog, pa bi se taj odnos mogao, ponovo slikovito, uporediti sa odnosom hiponima (što bi u tom slučaju bio markirani kôd) i hiperonima (nemarkirani kôd)). Ova opozicija nije kategorička, već se pre radi o skali markiranosti. Sledeći bitan element modela Majers-Skoton jesu „skupovi prava i obaveza“ (*rights-and-obligations sets*) koje govornik procenjuje pri izboru određenog koda, a koji su takođe markirani i nemarkirani. Oni se izvlače iz situacionih osobina društva, pa se stoga razlikuju za svaku konkretnu situaciju. Drugim rečima, važnost određenih osobina (npr. starosna dob sagovornika) može biti drugačija u različitim društvima. Tako nemarkirani izbor, kao otelovljenje određenog seta prava i obaveza u određenoj interakciji, predstavlja lingvistički varijetet koji je najočekivaniji. Protiveći se alokacionoj paradigmi (koja govornika posmatra kao pasivnog učesnika čiji izbor određuju makroelementi u samoj društvenoj situaciji), autorka predlaže interakcionu paradigmu koja umanjuje efekte društvenih normi i fokus stavlja na samog govornika i sve izbore predstavlja kao lično njegove. Izbor koda je, dakle, više vezan za međuljudske odnose nego za situacioni ram. Model markiranosti tako teži da objasni sve varijacije, a ne samo najočekivanije (nemarkirane). Izbor predstavlja motivaciju govornika na osnovu svesti o markiranosti i proračunu posledica određenog izbora. Autorka navodi i principe (pregovaranje, ispitivanje...) i maksime (markiranog, odnosno nemarkiranog) izbora koda, kao i razloge za odabir neočekivanog, markiranog koda (distanciranje, estetski razlozi...), a sve u odnosu na setove prava i obaveza koji se ostvaruju izborom određenog koda.

Bez obzira na to što su primeri u ovoj knjizi na jezicima koji su većini nepoznati (svahili, luija, kikuju...) svi su transparentni i odlično odslikavaju i u praksi potvrđuju iznete teorije. Za razliku od Gamperca, Majers-Skoton svoje ideje nije nazvala hipotezama, već ih je okarakterisala kao maksime, modele i principe koji su svoju potvrdu već našli u sakupljenom i analiziranom korpusu.

2.2.1.2.2 Gramatička struktura prilikom preključivanja kodova (Myers-Scotton 1993a)

U ovoj knjizi autorka za cilj postavlja objašnjenje strukture unutarrečeničnog preključivanja kodova, odnosno davanje odgovora na to kojim pravilima podležu različiti jezici

koji se koriste u okviru jedne konverzacije. Drugi važan cilj jeste i mogućost predviđanja iskaza. Za razliku od teorija iznetih u knjizi „Social motivations for codeswitching“ (1993), pravila koja se ovde pominju vezana su isključivo za različite jezike, sa različitim gramatičkim strukturama. Korpus koji se koristi ponovo je afrički, sa preključivanjem na engleski, ali nalazimo i primere na drugim jezicima (nemački, francuski...) Svaka teorijska postavka ispraćena je velikim brojem konkretnih primera koji u znatnoj meri olakšavaju razumevanje iznetih ideja. Služeći se rezultatima više disciplina (psiholingvistika, neurolingvistika) autorka nudi originalni model jezika matrice (*matrix language-frame model*) koji podrazumeva to da jezički okvir – morfosintaksički – dolazi iz jezika matrice (*matrix language*), dok se drugi jezik zastupljen u preključivanju naziva ugrađenim jezikom (*embedded language*). Pritom je važno naglasiti i to da je kompetencija govornika u ova dva jezika različita, naime, veća je u jeziku matrici nego u ugrađenom jeziku. Koji će jezik biti matrica u određenom društvu može varirati i sinhronijski i dijahronijski, u nekim situacijama čak i u okviru iste konverzacije. Autorka pravi i detaljnu analizu morfema koje se uzimaju iz jezika koji se preključuju, deleći ih na sistemske (*system*) i sadržajne (*content*), a daje i pravila za to koje se morfeme biraju iz kog jezika. Pored pravila preraspodele morfema, Majers-Skoton nabroja i uslove u kojima dolazi do blokiranja morfema ugrađenog jezika. Sistemske morfeme (+Quantifier, -Role assigner/receiver – afiksi, sistemske reči) se po pravilu uvek uzimaju iz jezika matrice, dok sadržajne (-Quantifier, +Role assigner/receiver – imenice, glagoli...) mogu doći i iz ugrađenog jezika. Sadržajne morfeme ugrađenog jezika mogu takođe biti blokirane ako se ne uklapaju u jezik matricu po tri osnova – 1) ako je sadržajna morfema ugrađenog jezika izražena kao sistemska morfema jezika matrice, 2) ako nije kongruentna sa sadržajnom morfemom prema „tematskom dodavanju uloge“ (*thematic role assignment*) i 3) ako nije kongruentna sa sadržajnom morfemom jezika matrice prema diskurzivnim i pragmatičkim funkcijama. Kako gramatička struktura u izrazu po pravilu dolazi iz jezika matrice, i morfeme koje se koriste iz ugrađenog jezika podležu tim pravilima. Ukoliko su, recimo, jezici tipološki različiti, uvek će prevladati redosled morfema jezika matrice. U suprotnom će se redosled shvatiti kao markiran. Ako je, međutim, izraz na ugrađenom jeziku duži, može doći i do promene strukture u korist tog jezika, u kom slučaju se radi o „ostrvima ugrađenog jezika“ (*embedded language islands*). Kao ostrva ugrađenog jezika najčešće se javljaju idiomi, s tim da autorka navodi i to da je pravilo sistemskih morfema jače od pravila redosleda morfema, s obzirom na to da je redosled površinski i podložniji promeni. Na kraju

govori o razlici između pozajmljenica i preključivanja kodova, naglašavajući da pozajmljenice postaju deo mentalnog leksikona jezika matrice, što nije slučaj sa oblicima preključivanja kodova.

Ova teorija je nužno vezana za upotrebu dva različita jezika, te se malo teže može primeniti na varijetete jednog jezika, posebno ako su oni predstavljeni standardnim i nestandardnim govorom. Ipak, smatramo da je uključivanje ove jedinice u teorijski okvir važno za sticanje potpune slike o pravilima preključivanja kodova.

Obe analizirane knjige ove autorke predstavljaju gotovo nezaobilaznu teorijsku osnovu za najveći broj radova iz ove oblasti, što u mnogome govori o njihovom značaju. Kritika ovog modela, međutim, javlja se u jednom članku koji ćemo obraditi u sledećem delu, iznoseći pritom i sopstvene komentare i analizu.

2.2.1.3 Teorija prilagođavanja komunikacije Hauarda Džajlsa (Giles 2001)

Teorija koju je Hauard Džajls konstruisao još 1973, a razvio sa Nikolasom Kuplandom (Nicholas Coupland) i drugim saradnicima, poznata je kao „teorija prilagođavanja komunikacije“ (*Communication Accommodation Theory, CAT*) i u najkraćem se sastoji u sledećem: akomodacija je prilagođavanje jezika i drugog komunikativnog ponašanja ostalim učesnicima konverzacije. Njen cilj jeste da objasni fenomene i procese prilagođavanja, kao i posledice i društvene implikacije pomeranja jezika ka (konvergencija) ili od (divergencija) jezika sagovornika. Preključivanje kodova, dakle, nastaje kao posledični proces ovakvom prilagođavanju jezika, iako o njemu sam autor ne govori toliko detaljno. Konvergencija se ispoljava raznim lingvističkim, prozodijskim i neverbalnim osobinama i, kako autor kaže, prema istraživanjima, javlja se veoma rano u društvenom životu deteta. Za razliku od ostalih teorija analiziranih u ovom delu, ona polazi uglavnom, ali ne isključivo, od istog jezika (stila, dijalekta...), ali se može proširiti i na različite jezike, na primer u situacijama kada sagovornici govore dva ista jezika od kojih je po jedan, različiti, maternji svakom od njih, pa menjaju jezik ka maternjem jeziku sagovornika, a svom drugom jeziku kako bi se približili, odnosno preključuju ka svom maternjem, a drugom jeziku sagovornika kako bi se odaljili. Iz ugla psihologije, konvergencija uspostavlja vezu između sagovornika, dok se divergencija shvata kao pravljenje barijere. Konvergencija se, prema Džajlsu, može objasniti iz više uglova: ka gore/ka

dole – u zavisnosti od vrednovanja stila; puna/delimična – u zavisnosti od toga da li se u potpunosti prelazi na varijetet sagovornika; prelazna – kada dolazi do hiperkorekcije; simetrična/asimetrična – u zavisnosti od toga da li oba sagovornika modifikuju jezik ili samo jedan. Prema ovoj teoriji, konvergencija odslikava potrebu za identifikacijom unutar grupe. I ovde se, kao i u prethodnim teorijama, podvlači nesvesnost govornika o promeni govora. Povećavanje sličnosti dovodi do pozitivnog stava slušalaca o govorniku, što autor zasniva na praktičnim podacima sakupljenim istraživanjem, s tim da navodi postoje i suprotni slučajevi, na primer kada se konvergencijom udaljava od društvenih normi, ako se posumnja u namere govornika, shvati kao izneverivanje grupnog identiteta ili kada pređe optimalnu granicu kako je slušalac pojmi. Divergencija je proces suprotan konvergenciji, za koji autor navodi da je našao potvrdu u nešto manje empirijskih istraživanja. Za razliku od konvergencije, autor kaže da se može govoriti o hijerarhiji divergentnih strategija koje su govorniku na raspolaganju, pozivajući se i na rezultate drugih bliskih disciplina (psihologije, sociologije). Divergencija se na taj način može takođe javiti kao sredstvo za isticanje pripadnosti grupi, time što se komunikativni stil odaljava od onih izvan grupe (korišćenjem slenga, gramatičke složenosti, akcenta...), pre svega u situaciji javnog nadmetanja. Ovo se od strane pripadnika iste grupe po pravilu vidi kao pozitivno. Međutim, autor naglašava i to da divergencija ne mora obavezno biti afektivni proces, već da se može koristiti i za pronalaženje zajedničke baze za razumevanje i koordinaciju jezičkih obrazaca (primer za ovo je usporavanje nečijeg brzog govora na konverzaciono prihvatljiv nivo). S obzirom na to da poimanje tuđeg jezika može biti veoma pristrasno, autor navodi i da se nečiji pokušaj konvergencije može razumeti kao divergencija i obratno (za ovo se navode primeri kinesnog i tajlandskog, odnosno katalonskog i španskog). Autor svoju teoriju, koja je u međuvremenu dobila i nekoliko proširenja, vidi kao interdisciplinarnu.

2.2.2 Pristupi inspirisani osnovnim teorijama: analiza, kritika, praktična primena

Nakon pregleda nekih od osnovnih i najčešće citiranih teorija, osvrnućemo se na članke koji su u njima našli inspiraciju – bilo praktičnu, za istraživanje, bilo kritičku, za postavljanje drugačije teorije. Analiziraćemo ukupno šest članaka koji su nam se u postavljenom kontekstu činili najrelevantnijim. Od toga je pet članaka na engleskom, a jedan na švedskom. Pregled i analiza ovih radova treba da nam pruži uvid u mogućnosti primene i modifikacije osnovnih

teorija u praksi. Na sličan način na koji su radovi koji slede primenili ili modifikovali navedene teorijske modele, i mi ćemo se u ovom radu koristiti takvom metodom, s tim što će ona podrazumevati kombinaciju osnovnih teorija i njihovo međusobno dopunjavanje prilikom analize svakodnevnih govornih situacija.

2.2.2.1 Monolektalno viđenje preključivanja kodova – Meewis i Blomert (Meewis & Blommaert 1998)

Ovo je prvi od dva članka iz zbornika Petera Auera koja ćemo ovde analizirati. U ovom članku autori kritikuju bilingvistički pogled na preključivanje kodova, i u suštini modele koje je ponudila Kerol Majers-Skoton, i predstavljaju svoju teoriju monolektalnog pogleda zasnovanu na snimljenom govoru Zairaca u Belgiji. Kritika se zasniva na dve stavke: da govornik zapravo nije sposoban da konverzaciju održi na oba jezika (i da stoga preključivanje nije plansko i voljno), i da Majers-Skoton ne govori o varijetetima engleskog i ostalih jezika koji se koriste u preključivanju kodova (a koji se umnogome razlikuju od standardnih jezika). Autori iz toga zaključuju da je njen model idealizacija. Potom prelaze na iznošenje svoje teorije po kojoj je preključivanje kodova jedan kôd čiji različiti oblici mogu da se smenjuju, ali ne i različiti jezici. Takav kod, po njima, može biti jezik sam za sebe. Govornici tako postaju monolingvalni u mešanom kodu. To se zasniva na analizi jezičke situacije u Zairu gde postoji ukupno 212 jezika, od kojih su četiri glavna, i deca usvajaju jezik koji je u osnovi preključivanje kodova, dok su im čisti varijeteti koji su u to preključivanje ulazili markirani i nerazumljivi. Kombinacija francuskog i četiri pomenuta jezika se javlja na svim nivoima, a kako je kompetencija u francuskom različita (i radi se o kontinuumu od obrazovanih do neobrazovanih), to je dokaz da se ne radi o preključivanju na francuski, već o monolektalnom preključivanju kodova, jer jedna krajnja strana kontinuumu (neškolorani) nema nikakvu kompetenciju u francuskom, a njegovi oblici se ipak javljaju u njihovom govoru. Pored ovoga, autori uvode termin slojevitog preključivanja kodova koje podrazumeva kombinaciju dva takva monolektalna govora, dajući za to primer lingala-francuskog i svahili-francuskog koji su, po njima, jezici sami za sebe unutar kojih postoji vertikalno raslojavanje. Primer za ovo je snimljena konverzacija obrazovane i neškolorane osobe pri čemu se u govoru obrazovane javlja više francuskih termina, što po autorima predstavlja viši varijetet ovog monolektalnog preključivanja kodova.

Ovde bi, čini nam se, trebalo skrenuti pažnju na nekoliko tačaka. Prvo, čak i da je preključivanje kodova u nekim situacijama ovakvo kakvim je ovde opisano, to se može posmatrati samo kao eventualna posledica dugotrajnog preključivanja između dva različita jezika. Ako se, pak, radi o nečemu što se uči takvo kakvo je, odnosno francuski termini u tom slučaju postaju deo mentalnog leksikona određenog govornika i on ih koristi po pravilima svog maternjeg jezika, onda se, kako je i Majers-Skoton napomenula, ne radi o preključivanju kodova, već o pozajmljenicama. Dalje, na kritiku vezanu za nepotpunu kompetenciju u dva jezika može se odgovoriti modelom jezika matrice i ugrađenog jezika, u kome je naglašeno da govornici poseduju različitu kompetenciju i da je jezik matrica „glavni“ jezik u konverzaciji. Treće, činjenica da neko nema formalno obrazovanje iz nekog jezika, odnosno da ga nije učio u školi, ne mora nužno da znači da je on u potpunosti nekompetentan u tom jeziku. I poslednje, ova teorija se zasniva na jednom jedinom primeru (Zaira), zanemarujući sve ostale slučajeve preključivanja kodova na koje se, inače, modeli Majers-Skoton mogu primeniti.

2.2.2.2 Sekvencijalno objašnjenje preključivanja kodova nasuprot onome zasnovanom na identitetu – Seba i Vuton (Sebba & Wootton 1998)

Drugi članak iz zbornika preispituje Gampercove tvrdnje o „našem“ i „njihovom“ kodu. Osnovni stav autora jeste da se „naš“ i „njihov“ kôd ne mogu uzeti zdravo za gotovo, odnosno da se nikada ne može sa sigurnošću tvrditi koji kôd će se shvatati na koji način. Ispitivanje se zasniva na prikupljenim primerima govora Jamajkanaca u Londonu i provere u kojim situacijama oni koriste ono što su autori nazvali „londonski jamajčanski“ (London Jamaican, LJ), a u kojima „londonski engleski“ (London English, LE). Prema Gampercovoj teoriji, prvi bi trebalo da bude „naš“, a drugi „njihov“ kod. S obzirom na to da se radi o dva varijeteta istog jezika, razlika između njih je napravljena na osnovu fonoloških, morfoloških i leksičkih markera (na isti način na koji će to biti urađeno i u analizi južnjačkog engleskog u članku Margaret Mišou). Na osnovu dobijenih podataka i velikog broja predstavljenih primera, autori navode da se LJ retko koriste samostalno, već pre kao kôd unutar matrice LE. Sadržaj onoga što je iskazano pomoću LJ, međutim, jasno potvrđuje Gampercove tvrdnje o manjinskom „našem“ i većinskom „njihovom“ kodu. Važne poruke i lični stavovi se uglavnom iznose pomoću LJ, dok se materijal manje važnosti i skakanje sa osnovne teme obavlja na LE. Raspravljajući o identitetu, autori navode da

se i tu može govoriti o preključivanju, u zavisnosti od situacije. Govornik stvara svoj identitet, često se suprotstavljajući onome što su drugi rekli i predstavljajući sebe u pozitivnom svetlu. Njihov zaključak na osnovu primera i nekih drugih autora iz nekih drugih društava jeste da su „mi“ i „oni“ deo lokalnijih društvenih identiteta koji su promenljivi i koji se ponekad prikažu u konverzaciji. Oni su predstavljeni govorom, ne samo upotrebljenim jezikom ili kodom, već i kontekstom i namerom. I ovo se poklapa sa Gampercovim idejama (da govornike zanima samo poruka, a da kodu često pristupaju nesvesno), pa se ovaj članak može posmatrati kao nova ili nešto modernija potvrda njegovih teorija.

2.2.2.3 Preključivanje stilova – Margaret Mišou (Mishoe 1998)

Ovaj članak bi se mogao predstaviti kao praktična analiza markiranosti određenog koda i razloga za njegovu upotrebu, uglavnom na osnovu modela Kerol Majers-Skoton (koja je i urednik zbornika u kom se ovaj članak pojavio), ali i Gampercovih teorija o identitetu. Korpus koji je u ovom slučaju korišćen snimljen je u Severnoj Karolini, u kojoj se govore dva varijeteta – „kućni stil“ (*home style*) i „lokalni standard“ (*local standard*) koji predstavlja približavanje standardnom američkom engleskom (varijeteti su razgraničeni na isti način na koji je to urađeno u prethodnom članku). Ispitanici su neobrazovani belci koji su snimani tokom dve godine. Tvrdnja autorke je da govornici menjaju stilove (kako ona naziva ove varijetete) kako bi projektovali drugačije dimenzije sebe. Odbacujući situacionu uslovljenost kao glavni uzrok za izbor koda (u duhu Majers-Skoton), ona navodi do preključivanja može doći iz više razloga, unutar iste konverzacije, a bez promene situacionih uslova. Ako je kućni stil nemarkirani kôd ovim govornicima, zašto bi onda uopšte preključivali na markirani lokalni standard, osnovno je pitanje koje autorka postavlja. Analizirajući veliki broj primera autorka iznosi niz zapažanja, koja se mogu grupisati u nekoliko odgovora. Oslanjajući se i na Gampercove, ali i ideje Majers-Skoton o identitetu (a opet slično i konstatacijama iz prethodnog članka), autorka kaže da se govor koristi za uspostavljanje identiteta kojih govornici imaju više i koji uslovljavaju izbor koda. Ako uspostavljanje identiteta zahteva promenu na markirani kod, to će se desiti. Gotovo citirajući Majers-Skoton, autorka kaže da se uspostavljanjem novog identiteta koji podrazumeva i novi kod, menja set prava i obaveza, i ako je preključivanje bilo u pravcu markiranog koda, taj kôd tada postaje nemarkiran. Preključivanje na nemarkirani, s druge strane, podrazumeva

solidarnost sa pripadnicima iste grupe (što se opet može povezati sa „našim“ i „njihovim“ kodom). Markirani kôd se koristi i za uspostavljanje autoriteta, ali i naglašavanja ozbiljnosti teme o kojoj se govori. Izbor se, iako nije naglašeno može se zaključiti, *nesvesno* pravi na osnovu znanja o društvu i društvenoj poruci koju govornik želi da prenese. U jednom od poslednjih primera autorka se osvrće i na namernu divergenciju jednog govornika, dodirujući se tako i Džajlsove teorije (CAT).

Primeri analizirani i ideje ponuđene u ovom članku predstavljaju potvrdu ranije iznetih tvrdnji, pre svega Majers-Skoton, ali i ostalih teorija analiziranih u delu o knjigama, pa se, poput prethodnog članka, i ovaj može smatrati praktičnom proverom tih modela u drugom društvu.

Ono što je iz naše perspektive posebno važno jeste potvrda mogućnosti primene modela markiranosti i na varijetete jednog jezika.

2.2.2.4 Provera prilagođavanja komunikacije – Bunc i Kembel (Bunz & Campbell 2002)

Ovaj članak preko praktičnog istraživanja proverava teoriju prilagođavanja i odgovara na pitanje da li nivo ljubaznosti u primljenoj imejl poruci utiče na nivo ljubaznosti u odgovoru. Ovo je novo istraživačko polje nazvano „komunikacija putem kompjutera“ (*Computer-Mediated Communication, CMC*) nastalo iz proste činjenice da se ogromna količina interakcija svakodnevno obavlja na ovaj način. Kako je CMC daljinski i asinhron vid međuljudskog opštenja, autori žele da provere da li i ovaj način komuniciranja podleže istim zakonima koji se javljaju u komunikaciji licem u lice. U principu, njihova želja jeste da CAT prošire na nova polja. Suprotstavljajući postojeće teorije komunikacije, dolaze do „teorije procesiranja socijalnih informacija“ (*social information processing theory*) koja kaže da je CMC sporiji način za prenošenje društvenih informacija, ali s vremenom jednako moćan kao i ostali, „ličniji“ načini interakcije. S temeljima u Džajlsovoj i Kuplandovoj CAT, autori iznose hipotezu da se „društvene poruke“ (*social cues*) lako uključuju u CMC, kao i to da sagovornici vrše akomodaciju u odnosu na njih. Oni su podeljeni na verbalne markere (VM: molim vas, hvala...) i strukturalne elemente (SE: Dragi..., Pozdrav...). Pitanje sa početka razvijeno je na osnovu pregledane literature na tri: 1) Da li ljudi prilagođavaju jezik u mejlu konvergirajući na VM, 2) da li ga prilagođavaju konvergirajući na SE, 3) da li VM i SE zajednički mogu objasniti u kojoj meri se vrši akomodacija u odnosu na ljubaznost u primljenom mejlu. Autori potom opisuju

metodologiju koju su koristili (kvantitativni metod), kao i materijal koji je u vidu upitnika slan ispitanicima. Poslata uvodna pisma (koja su zahtevala odgovor i koja su zapravo bila u fokusu istraživanja) podeljena su na četiri grupe i to tako da sadrže: 1) VM, 2) SE, 3) VM i SE i 4) ni VM ni SE. Potom su uporedili „parametre ljubaznosti“ (*politeness parameters*) u odgovorima, i došli do zaključka da su mejlovi iz grupe 3 podstakli najljubaznije odgovore, dok su oni iz grupe 4 doneli one bez ikakvih parametara ljubaznosti. To je istovremeno i odgovor na treće pitanje, a odgovor na prva dva je potvrđan.

Ovaj članak je napisan po svim pravilima pisanja ovakvih radova. Pregledana je relevantna teorija iz oblasti koja se obrađuje, navedene su hipoteze koje su potom proverene originalnim istraživanjem, na osnovu kog se došlo do zaključaka. Istraživanje je relativno jednostavno, ali je zahtevalo određeno planiranje i vreme jer su autori vodili računa o dosta toga (kao što je, recimo, to da ime izmišljenog profesora koji je slao upitnik bude Kris (Chris) što su okarakterisali kao polno neutralno). Pored toga, ispitivanje je zanimljivo, a i u potpunosti je odgovorilo na postavljena pitanja sa početka rada.

2.2.2.5 Izbor koda u interkulturalnoj konverzaciji: prilagođavanje govora i pragmatika – Burt (Burth 1994)

Ovim istraživanjem autorka po Gampercovom metodu „sudija“ ispituje kako slušaoci vide konvergenciju, odnosno divergenciju. Primenjujući kvalitativni metod, ona želi da proveri da li pitanja na koja ispitanici sami formulišu odgovore mogu biti korisna u ovakvim istraživanjima jer, kako kaže, nije važno da li kôd proizvodi samo pozitivnu ili negativnu reakciju, već i zašto. Navodeći da se CAT bavila uglavnom društvima u kojima vladaju tenzije između govornika dva koda, ona želi da ispita šta se dešava kada su odnosi harmonični. Temelje za svoje ideje autorka nalazi i u ostalim radovima koje sam u prvom delu analizirao, i postavlja dve hipoteze: 1) reakcije slušalaca na konverzaciju u kojoj sagovornici konvergiraju na jezik ovog drugog biće mešovite i 2) reakcije će biti pozitivnije ako jedan sagovornik prihvati jezik drugog, nego ako oba sagovornika konvergiraju na tuđ jezik. Ispitanici su bilingvali (nemački/engleski) koji su na osnovu preslušanog materijala, prema upotrebljenom kvalitativnom metodu, davali i motivaciju za svoje odgovore. Zaključci su sledeći: kako su odgovori u najvećoj meri dvoznačni, interkulturalne konverzacije je teško predvideti. Ako

prilagođavanje nećijem postavljenom kodu predstavlja prelazak jednog govornika na svoj maternji jezik, to će se u najvećoj meri označiti kao negativno (bez obzira što je drugi sagovornik to inicirao). Drugim rečima, jedan od učesnika u nekoj konverzaciji možda želi da govori svoj L2, pa će mu konvergencija drugog sagovornika ka njegovom maternjem jeziku izazvati negativna osećanja. Mi generalno imamo tendenciju da reagujemo pozitivno na ljude koji rade ono što se nama sviđa, pa tako od toga zavisi i stav prema nećijem izboru koda u svakoj pojedinačnoj konverzaciji.

Zaključak bi stoga mogao biti i to da postojeće teorije svakako treba koristiti kao okvir za istraživanje, ali da od učesnika u datoj interakciji, od njihovih želja i namera, može zavisiti to kako će sagovornik biti percipiran. Pitanje koje bi se takođe dalo postaviti jeste kako bi „sudije“ reagovala da se lično nađu u ovakvim situacijama. Da su sami učesnici razgovora, moguće je da bi ispitanici drugačije reagovali u odnosu ono što su ponudili iz ugla slušalaca tuđih konverzacija. Takvo istraživanje bi onda podrazumevalo ispitivanje učesnika (nameštenih) konverzacija odmah nakon razgovora i posledičnu proveru njihovih odgovora na pitanja slična onima koja su postavljena u ovom istraživanju.

2.2.2.6 Studija o preključivanju kodova, uspehu u školi i identitetu – Bergkvist (Bergquist 2010)

Na kraju ću analizirati i jedan diplomski rad sa Geteborškog univerziteta pod mentorstvom poznatog švedskog lingviste Laša-Gunara Andešona (što je bio jedan od glavnih razloga za njegov odabir za ovu analizu, a s obzirom na to da se tema poklapala). Članak je predstavljen kao studija o preključivanju kodova, identitetu i uspehu bilingvalnih učenika u srednjim školama u geteborškoj oblasti. Kako je imigrantsko pitanje od velikog značaja u Švedskoj, bilo je očekivano da se i preključivanje kodova između stranih jezika i švedskog nađe na rasporedu. Za razliku od prethodnog članka, autorka (koja je i sama bilingval) se u ovoj studiji odlučila za kvantitativni metod, za koji navodi da je bolji od kvalitativnog. Pitanja koja je postavila su: 1) šta preključivanje kodova znači za višejezične učenike, 2) zašto preključuju kodove, 3) kakav im je uspeh u školi i 4) kako izgleda slika njihovog identiteta. Izuzev uspeha, pitanja se poklapaju sa onima koja su Seba i Vuton analizirali kod Jamajkanaca u Engleskoj. Pregled teorija koji autorka vrši poklapa se sa knjigama koje sam ovde pomenuo, s tim da je

velika većina njenih citata došla posredno, preko nekog švedskog autora koji je pominjao ove i druge strane autore, što se mora smatrati nedostatkom jer do ovih dela u originalu ipak nije toliko teško doći. Što se tiče samog istraživanja, učenici (koji potiču iz imigrantskih porodica) su snimani, a potom su im postavljana pitanja u vezi s preključivanjem kodova i identitetom. Ispitanici su, dakle, sami odgovarali, zaokruživajući ponuđene odgovore u vezi sa svojim jezičkim ponašanjem. Potom je urađena statistička obrada rezultata, kao i detaljna analiza.

U ovom istraživanju problem je u tome što je učenicima bilo dozvoljeno da zaokruže više odgovora, pa se stoga ne može govoriti o onome što je prema njima osnovni razlog za preključivanje. Neki od ponuđenih odgovora bili su: nesvesno (najveći broj); da bi se hvalili što znaju više jezika; da drugi ne bi razumeli i dr. I Gamperc, a i ostali autori, na primerima su pokazali da govornici često nisu ni svesni sopstvene upotrebe određenog koda. Ali upravo to što nisu svesni znači da uspostavljanje (etničkog) identiteta (veći broj učenika se, inače, izjasnio da se više oseća predstavnikom zemlje iz koje je došao nego Šveđaninom), društvene ili čak porodične konvencije, procenjivanje skupova prava i obaveza i ostali socijalni i psihološki aspekti, utiču na njihov osećaj i predstavljaju podsvesno prihvaćeno „pozadinsko znanje“ koje upućuje na to da u određenoj situaciji treba da se upotrebi određeni kôd.

2.2.3 Zaključna razmatranja. Linearnost procesa odabira koda i primena na nestandardni govor

Ovim pregledom literature želeli smo da iznesemo i ukratko objasnimo glavne postavke najvažnijih, osnovnih teorija iz oblasti preključivanja kodova. Analizom članaka predstavili smo samo deo mogućnosti njihove primene u konkretnim slučajevima. Zaključak bi tako mogao biti sledeći: ove univerzalne teorije predstavljaju osnovu i okvir primenljiv u najvećem broju situacija, ali pošto je – kako su i sami autori naglasili – svako društvo posebno (a i njegovi manji, sastavni delovi) pre svega kada se radi o predviđanju izbora i stavova sagovornika, ostavljena je velika kreativna sloboda svima koje ova tema zanima i koji bi ove metode želeli da primene u praktičnim istraživanjima.

Dalje, ako čitav proces koji vodi do izgovaranja nekog izraza predstavimo linearno, mogli bismo napraviti ovakvu gradaciju: prvo sledi tumačenje situacije u kojoj se govornik nalazi (uključujući tu okruženje, sagovornika, vreme i ostale nejezičke karakteristike), potom se

procenjuje koji kôd bi bio *naš*, a koji *njihov*, ili, iz perspektive modela markiranosti, nemarkiran, odnosno markiran; zatim se skupljaju sredstva kojima se ti kodovi označavaju, i na kraju se od njih bira ono za koje govornik smatra da će u najboljoj meri iskazati njegovu nameru – procenom troškova i nagrada. Krajnje pojednostavljeno, a kao što smo upravo videli, spajanjem iznetih sociolingvističkih teorija možemo reći da se govornik opredeljuje za određeni izraz u odnosu na to da li on u datoj situaciji pripada *našem* ili *njihovom kodu*, da bi stvorio ili održao sliku identiteta, u zavisnosti od toga da li je odabrani izraz markirani ili nemarkirani kôd u datoj situaciji i društvu, i u zavisnosti od toga da li želi da konvergira ili divergira u odnosu na sagovornika. A taj izbor, kako smo predložili, nastaje prethodnom analizom situacije od nekoliko koraka.

Verujemo da kombinacijom ovih teorija možemo doći do razloga za upotrebu određenog izraza u najvećem broju praktičnih govornih situacija. Ako bismo je, dakle, primenili na kategoriju nestandardnog govora, imali bismo pozadinu većine, ako ne svih jezičkih izbora kad je u pitanju socijalna upotreba izraza nestandardnog govora, odakle bismo se potom mogli upustiti u dalju analizu, bila ona semantička, sociolingvistička ili pragmatička. Pored toga, upoređivanjem markiranosti izraza u uobičajenim govornim situacijama – na osnovu frekvencije upotrebe izračunate preko istraživanja koje smo sproveli – možemo doći do narednog koraka u traženju ekvivalentnih izraza između švedskog i srpskog jezika.

Nakon ovog pregleda, glavna motivacija za uključivanje teorija o modifikaciji govora u razmatranje i opis izraza nestandardnog govora mogla bi se formulisati na sledeći način: kombinacijom ova tri teorijska modela možemo doći do osnovnog razloga za nečiji odabir određenog oblika, polazeći od prvog koraka u procesu izbora određenog termina – procene situacije. Istraživanjem prethodnih koraka, a pre nego što se upustimo u analizu značenja, steći ćemo potpuniju sliku o mogućim različitim razlozima, ali i preduslovima za odabir određenog izraza, a ovaj skup teorija možemo spajati i koristiti u gotovo svakoj situaciji. Na kraju, ali ništa manje važno, uključivanjem ovih teorija i širom analizom moći ćemo i sa određenom sigurnošću da predvidimo izbor nekog izraza u datoj situaciji. Sve ovo biće nam od velike važnosti u novim teorijama koje ćemo u ovom radu predstaviti – teoriji o pragmatičnom (konotativnom) ekvivalentu i teoriji o sopstvenoj disfemizaciji, o razlozima za upotrebu uvredljivih izraza za sebe i pripadnike sopstvene grupe. Za dodatnu literaturu iz analize preključivanja kodova v.

Holtgraves 2002, Bullock & Toribio 2009, Gardner-Chloros 2009, Chambers, Trudgill & Schilling-Estes 2007.

3. VLADAJUĆI KULTURNI MODELI U ŠVEDSKOM I SRPSKOM DRUŠTVU I NJIHOV UTICAJ TEMATIKU KOJU IZRAZI NESTANDARDNOG GOVORA OBRAĐUJU

U ovom delu rada ćemo pokušati da objasnimo ili barem postavimo hipotezu zašto se između švedskog i srpskog javljaju razlike u temama koje uvredljivi izrazi „obrađuju“. Pod temama u kojima se vidi jasna razlika pre svega mislimo na pominjanje članova porodice, konkretno majke, na koju ćemo se posebno fokusirati s obzirom na učestalost javljanja ovog člana porodice u srpskim, a potpuno odsustvo u švedskim uvredama i psovka. Ostale članove porodice smo odlučili da zanemarimo, upravo zbog pomenute frekvencije javljanja majke, u odnosu na koju se i u srpskom ostali članovi porodice (otac, sestra) javljaju u marginalnom opsegu¹⁷.

U želji da odemo korak dalje od situacione sociolingvističke i semantičko-pragmatičke analize upotrebe uvredljivih izraza, u ovom poglavlju ćemo – uglavnom pod okriljem kognitivne antropologije – pokušati da pokažemo koji su to kulturni preduslovi zbog kojih u švedskom jeziku, odnosno društvu nije došlo do razvoja izraza koji bi svojim sadržajem vređali sagovornikovu porodicu (odnosno, kao što smo rekli, majku). Pokušaćemo, dakle, da otkrijemo prvi korak u nizu onih koje obrađujemo u ovom radu, a koji bi se mogli poređati na sledeći način:

- 1) uslovi za nastanak izraza;
- 2) njihovo značenje, upotreba i frekvencija;
- 3) razlozi za upotrebu u određenoj govornoj situaciji;
- 4) pragmatični ekvivalenti na drugom jeziku.

Videćemo šta je ono što je, po našem mišljenju, dovelo do toga da se u švedskom jeziku ne razviju izrazi u kojima se vređa nečija majka. Prvo ćemo pogledati šta zapravo podrazumeva teorija kulturnog modela, a potom ćemo se malo detaljnije posvetiti analizi odnosa koji vladaju u

¹⁷ Oko 5,5 miliona rezultata na www.google.rs za osnovne kombinacije u psovka za termine „majka“ i „mater“; ukupno oko 300 000 za „otac“ i „sestra“ (pristupljeno 13.07.2013.)

švedskom društvu. Primenom ove teorije na švedsko društvo (i poređenjem sa srpskim) pokušaćemo da dođemo do odgovora na pomenuta pitanja. Pored ovoga, uvid u stanje u švedskom društvu biće nam od ključnog značaja za stvaranje šire slike čiji je deo naša osnovna tema u ovom radu. Na taj način ćemo lakše razumeti ono sociološko u okviru sociolingvističke perspektive, kao i kontekst u kome se uvrede i psovke u švedskom jeziku stvaraju i održavaju.

Prvi od postavljenih koraka ćemo, dakle, objasniti u ovom poglavlju, dok ćemo o naredna tri govoriti u nastavku rada.

3.1 Teorija kulturnog modela¹⁸

Razvijanjem teorije *kulturnog modela* bavilo se više naučnika (Roj D'Andrade (Roy D'Andrade), Naomi Kvin (Naomi Quinn), Doroti Holand (Dorothy Holland), Penelopi Braun (Penelope Brown)...) iz različitih naučnih oblasti (kognitivna nauka, antropologija, lingvistika), tokom čitave druge polovine XX veka, ali sa kulminacijom tokom osamdesetih i devedesetih godina prošlog stoleća. Perspektiva je uglavnom relativistička, što znači da su kulture međusobno različite i imaju uticaj na stvaranje različitog načina razmišljanja (v. Brown 2006: 101). Mi ćemo ovde napraviti presek teorija koje smatramo najrelevantnijim za objašnjenje onoga što smo postavili kao cilj u uvodnom delu rada, a potom i ovog poglavlja. Krenimo od osnovnih definicija.

Prema D'Andradeu „[k]ulturni model je kognitivna šema zajednička za pripadnike jedne društvene grupe“¹⁹ (D'Andrade 1987: 112). Termin „kognitivna šema“ preuzet je iz psihologije i predstavlja „generičku verziju (nekog dela) sveta naučenu putem iskustva i zadržanu u pamćenju“²⁰ (Quinn 1997: 4). Kulturni modeli se uglavnom sastoje od manjeg broja objekata i njihovih međusobnih odnosa; kognitivnu šemu obično sačinjava do sedam objekata – zbog ograničenja ljudskog kratkoročnog pamćenja. Organizujući šemu *hijerarhijski*, u stanju smo da razumemo i one šeme koje se sastoje od velikog broja opisa (D'Andrade 1987: 112). Neka od tih hijerarhijskih pravila prihvataju se bez razmišljanja („konstitutivna pravila“), dok su druga normativna („regulatorna pravila“) (Brown 2006: 101-2) (v. i D'Andrade 1984).

¹⁸ Cilj ovog poglavlja nije da detaljno objasni sam pojam kulture, već da na osnovu teorije kulturnog modela napravi osnovu za postavljanje hipoteze navedene u uvodnom delu.

¹⁹ Original: „A cultural model is a cognitive schema that is intersubjectively shared by a social group.”

²⁰ Original: „...generic version of (some part of) the world learned from experience and stored in memory“.

Kvin i Holand kulturni model definišu vrlo slično, i to kao „preduslovljene modele sveta, uzete zdravo za gotovo, koje u najvećoj meri dele ... pripadnici društva i koji igraju ogromnu ulogu u njihovom razumevanju sveta i njihovom ponašanju u njemu“²¹ (Quinn & Holland 1987: 4). Upravo se ovo razumevanje i ponašanje uslovljeno postojanjem određenog kulturnog modela nalazi u središtu naše hipoteze o razlozima za nepostojanje uvredljivih izraza u kojima se pominje majka u švedskom jeziku. Ali o tome nešto kasnije. Znanje o kulturi se, kako ove autorke ističu, uglavnom stiče kroz savetovanje i poneku ispravku, a ne kroz detaljna uputstva. Pored toga, ono se usvaja od drugih pripadnika društva, i to u najvećoj meri putem jezika. Kulturni modeli nam služe kao okvir za razumevanje sveta, shvatanje onoga što drugi oko nas rade, ali imaju i važnu ulogu u našem donošenju odluka (Quinn & Holland 1987: 22).

Rekli smo da šeme imaju hijerarhijsku strukturu. To za posledicu ima pojavu istog kulturnog modela u više drugih modela (npr. *novac*). Šta, sa druge strane, podrazumeva druga osobina kulturnog modela – to da je on zajednički za sve pripadnike određene grupe – videćemo u sledećem veoma zanimljivom objašnjenju: „Šema je zajednička kada svi u grupi znaju šemu, i svi znaju da svi drugi znaju šemu, i svi znaju da svi znaju da svi znaju šemu“²² (D’Andrade 1987: 113). Iz ovoga sledi da se tumačenje sveta na osnovu ovakvog modela – u okviru date zajednice i njenog sistema vrednosti – tretira kao objektivna činjenjica o svetu (*ibid.*). Drugim rečima, to tumačenje se, u jednom datom kulturnom kontekstu, uglavnom ne dovodi u pitanje. Pored ovoga, u ponašanju onih koji nas okružuju nalazimo potvrdu i za sopstveno ponašanje. Dalje, veliki deo informacija vezanih za određeni kulturni model (ili „narodni model“ (eng. folk model), kako ga D’Andrade još naziva) ne mora ni da bude eksplicitno naveden (*ibid.*). Činjenica da svi u grupi poznaju određeni model i delaju (u svakom smislu) u skladu sa njim, omogućava prećutno razumevanje onoga što taj model nosi. Svi znaju da svi znaju da svi znaju, dakle, ne mora se nužno navoditi svaki put kad se pominje. Iz iskustva znamo da se to najčešće i ne radi. Ovo se može odnositi kako na društvo kao celinu, tako i na manje grupe u okviru jednog društva u kojima mogu vladati posebni kulturni modeli (npr. manjinske grupe bilo koje vrste). Ti kulturni modeli često stoje u interakciji sa jezikom koji društvo, odnosno grupa koristi. U jeziku

²¹ Original: „*Cultural models* are presupposed, taken-for-granted models of the world that are widely shared ... by the members of a society and that play an enormous role in their understanding of that world and their behavior in it.“

²² Original: „A schema is intersubjectively shared when everybody in the group knows the schema, and everybody knows that everyone else knows the schema, and everybody knows that everyone knows that everyone knows the schema.“

se potvrđuju i repliciraju, pa i menjaju kroz jezičku upotrebu. Ovo je jedan od stubova na kojima počiva naša hipoteza o nepostojanju pomenutih uvredljivih termina u švedskom jeziku. Ali vratimo se zasad još malo na analizu kulturnih modela. Kako Kvin i Holand napominju, „kulturni modeli koji su snažni za nas kao pojedince, često su istorijski dominantni modeli datog vremena“²³ (Quinn & Holland 1987: 11). To znači da ovako definisan kulturni model logički ne može postojati na individualnom nivou, već je nužno vezan za grupu ili društvo kao celinu. Ono čega se mi kao pojedinci pridržavamo, dakle, potiče iz kulture i važi za celo društvo kome pripadamo ili grupu u okviru tog društva. Nastavimo li u tom smeru, možemo doći do zaključka da će ponašanje pojedinca, koje odstupa od kulturnih modela prisutnih u određenom društvu ili grupi, verovatno izazvati manju ili veću osudu ostalih pripadnika tog društva, odnosno grupe. Na osnovu ovoga se može pretpostaviti da će se pojedinac u svakom smislu (društveno, jezički...) ponašati u skladu sa onim kulturnim modelima koji dominiraju u grupi kojoj pripada. Kulturni modeli, pa samim tim i ponašanje koje iz njih sledi, mogu se razlikovati u okviru istog društva, na primer u okviru manjinskih grupa u jednom društvu (v. i poglavlje 8 o sopstvenoj disfemizaciji). Da dodamo još, pretpostavka o „istorijski dominantnim modelima datog vremena“, pored svega ostalog, može da objasni i plansko propagiranje određenih kulturnih modela u razne svrhe (političke, ideološke, verske, vojne...). U tu problematiku, međutim, u ovom radu nećemo dublje zalaziti (up. Spiro 1961; Lewontin et al. 1984).

Položaj pojedinca u društvu iz perspektive poštovanja kulturnih modela D’Andrade sumira na sledeći način: „kroz proces socijalizacije pojedinac saznaje da je dostizanje kulturološki propisanih ciljeva i poštovanje pravila motivaciono zadovoljavajuće, dok nepostizanje tih ciljeva i nepoštovanje pravila prouzrokuje nemir“²⁴ (D’Andrade 1984: 98). Upravo iz ovog razloga će se svi pripadnici društva (ili bar velika većina), čak i nesvesno, ponašati u skladu sa postojećim i prihvaćenim kulturnim modelima. Što, naravno, uključuje i jezik. Kada se kulturni model nauči, „on postaje ono čime se gleda, ali retko ono što se vidi“²⁵ (Hutchins 1980: 12), što potvrđuje malopredašnju pretpostavku o nesvesnom poštovanju postojećih modela. D’Andrade u vezi sa ovim dalje kaže: „Oni [informanti] *koriste* model, ali ne

²³ Original: „...cultural models that have force for us as individuals are often the historically dominant models of the time.“

²⁴ Original: „...through the process of socialization individuals come to find achieving culturally prescribed goals and following cultural directives to be motivationally satisfying, and to find not achieving culturally prescribed goals and not following cultural directives to be anxiety producing.“

²⁵ Original: „...it becomes what one *sees with*, but seldom what one *sees*.“

moгу da ga *opišu*. U ovom smislu, model je pre dobro naučeni skup procedura koje znamo da izvršimo, nego činjenica koju možemo da iskažemo.²⁶ (D'Andrade 1987: 114). Ovo, takođe, povlači i nedovođenje u pitanje usvojenog znanja.

Kao proveru ove hipoteze studentima smo na jednom predavanju postavili pitanje: „Da li biste se u kupaćem kostimu šetali Terazijama?“ Svi su, uz smeh, odgovorili negativno. Usledilo je pitanje: „Da li vam je neko nekada rekao da to ne sme da se radi?“ Neki studenti su odgovorili da se ne sećaju da im je neko to rekao, a većina je kategorički odgovorila negativno – da je sigurna da im to niko nikada nije eksplicitno rekao. Oni su, socijalizacijom u društvu u kome se podrazumeva da se u javnost (osim u neposrednoj blizini plaže) ne izlazi u kupaćem kostimu, stekli i prihvatili taj kulturni model, i u skladu s njim se ponašaju, ne razmišljajući o njemu i ne dovodeći ga u pitanje. Na ovaj način se odvija usvajanje i većine ostalih kulturnih modela koji važe u društvu u kom odrastamo i živimo. Naše znanje o njima postoji, ponašamo se onako kako nam oni nameću, i to vrlo često činimo nesvesno. A to se, kao što smo već rekli, odslikava i u jeziku (up. Quinn & Holland 1987: 24; D'Andrade 1987: 145-46).

3.2 Položaj žene i porodični odnosi u skandinavskom društvu. Vladajući kulturni modeli

Ovaj deo započecemo citatom Barbru Hedval (Barbro Hedvall) koji će nam u najkraćem pokazati kakva je situacija po pitanju ravnopravnosti između polova u skandinavskom društvu:

„Žene imaju snažan položaj u nordijskom društvu. U principu, muškarci i žene su na istom, kako u porodičnom, tako i u poslovnom životu. Ovaj nordijski model zasniva se na pojedincu i njegovim mogućnostima. Inkluzivan je, spaja žene i muškarce i dodeljuje im isti status; ne razdvaja ih“²⁷ (Hedvall 2012: 43).

²⁶ Original: „They *use* the model, but they cannot produce a reasonable *description* of the model. In this sense, the model is like a well-learned set of procedures one knows how to carry out rather than a body of fact one can recount.“

²⁷ Original: „Women hold a strong place in Nordic society. In principle, men and women are on the same footing both in family and professional life. This Nordic model is based on the individual and on individual opportunity. It is inclusive, it brings women and men together and accords them the same status; it does not separate them.“

U ovom poglavlju ćemo se, dakle, baviti odnosom između polova u skandinavskom (švedskom) društvu i ulogom porodice u životu pojedinca. Videćemo koji kulturni modeli postoje i kako se oni razlikuju u odnosu na one prisutne u srpskom društvu. Obratićemo pažnju na položaj žene kako u porodičnoj, tako i u poslovnoj sferi, analizirajući važne događaje kroz nekoliko vekova, donesene i sprovedene zakone, statističke podatke i vladajuće društvene norme. Pokušaćemo da objasnimo šta je to što je dovelo do položaja opisanog u citiranom pasusu. Naposljetku ćemo iznete hipoteze potkrepiti podacima dobijenim iz kvalitativnog intervjua koji ćemo detaljnije opisati na kraju poglavlja.

U ovom delu bi, dakle, trebalo da dobijemo odgovor na to koje kulturne modele nalazimo u švedskom društvu kada je žena u pitanju, šta je dovelo do njihovog stvaranja, i da li se oni razlikuju u odnosu na one koji postoje u srpskom društvu. Budući da se kulturni modeli odslikavaju i u jeziku, razlika između uvredljivih termina u kojima se pominju ženski članovi porodice trebalo bi da odgovara razlici između aktuelnih kulturnih modela vezanih za ženu u ova dva društva. Na taj način planiramo da dođemo do odgovora na pitanje koje smo postavili na početku ovog dela. Stvaranje kulturnih modela se, naravno, nije dogodilo slučajno. Prema našem viđenju, radi se o spletu okolnosti karakterističnih za švedsko društvo. I to pre svega imajući u vidu da je švedsko društvo, baš kao i srpsko, bilo krajnje patrijarhalno tokom najvećeg dela svoje istorije i da je kvalitativna promena počela da se javlja tek od kraja XIX, da bi se konačno etablirala tokom XX veka.

Ali pre nego što se detaljnije posvetimo tim okolnostima i faktorima za koje smatramo da su doveli do današnje situacije u švedskom društvu i jeziku, ukratko ćemo pojasniti razliku između vređanja samih žena i vređanja muškaraca preko vređanja njihovih žena (supruga, sestara, majki...). Vređanje žena, kao i vređanje muškaraca, isticanjem osobina nepoželjnih za društvo kome pripadaju (za muškarce u društvenim zajednicama kojima se mi bavimo tradicionalno nedostatak muškosti, za žene preterana seksualna aktivnost), postojalo je verovatno oduvek (v. pogl. 7). Mi ovde želimo da napravimo razliku između direktnog vređanja nekog pojedinca (bilo muškarca ili žene) i posrednog vređanja pominjanjem članova porodice onoga ko se želi povrediti. I to je, kao što smo u uvodu napomenuli, upravo ono po čemu se savremeni švedski i savremeni srpski jezik razlikuju. Pravimo, dakle, distinkciju između direktnog nazivanja žene *kurvom* i toga da se neko nazove *kurvinim* (*kučkinim*) *sinom*, ili mu se kaže *jebem ti mater*, *pička ti materina* i sl.

Nakon utvrđivanja razlike, a pre analize faktora koji su doveli do uspostavljanja kulturnih modela koji i sada vladaju u švedskom društvu, možemo se za početak nakratko pozabaviti istorijom uvredljivih izraza u Skandinaviji.

Uvredljivi izrazi za žene javljaju se u Skandinaviji otkad postoje pisani izvori i u najvećoj meri su vezani za gorepomenute osobine. Ono što je za našu analizu važno, međutim, jeste činjenica da je još od Srednjeg veka postojala tradicija „sramoćenja“ (norenski: *nīð*²⁸) muškarca, ali ne samo isticanjem njegovih nepoželjnih osobina (koje su se, inače, vrlo malo promenile sve do danas), već i vređanjem žene iz njegove porodice. Uvreda upućena ženi služila je, dakle, kao posredna uvreda muškarcu. Ovom problematikom detaljno se bavila Margareta Svan (1997, 1999), koja prethodnu konstataciju sumira na sledeći način:

„Ali čak i kad je verbalni izraz vređao ženu, izgleda da je bio upućen muškarcu u društvu. Optužba, dakle, nije prvenstveno pogađala ženu, već njenog oca ili braću ukoliko je bila neudata, ili njenog muža ako je bila udata“²⁹ (Svahn 1999: 36).

Potvrdu za ovaj stav Svan nalazi i kod mnogih drugih autora, i to ne samo skandinavskih, koji su se bavili istorijom uvredljivih izraza i odnosima između polova (up. Meulengracht Sørensen 1980, 1993, Ström 1972, Clover 1993). Krajnje je izvesno, dakle, da se u Skandinaviji znalo za vređanje muškaraca vređanjem žena iz njihove porodice, odnosno za – kako smo ga nazvali – posredno vređanje. Zašto se onda ovakva vrsta uvreda nije održala do danas i prerasla u metaforične psovke kakve nalazimo u srpskom, pokušaćemo da objasnimo u narednim pasusima.

Kod pomenutih autora nalazimo i potvrdu toga da je skandinavsko društvo bilo u potpunosti „muško“ (v. Svahn 1999: 37-39), odnosno patrijarhalno, i da su uloge između polova bile jasno podeljene. Uloga žene bila je gotovo isključivo vezana za privatnu sferu, odnosno za dom (više o ovome nešto kasnije). Što se istorijskog puta tiče, položaj žene u švedskom i srpskom društvu bio je sličan. Razlika je, međutim, ipak bilo. One najveće javile su se sredinom

²⁸ „In historical Germanic society, *nīþ* (Old Norse: *nīð*; Old English: *nīþ*, *nīð*); was a term for a social stigma implying the loss of honour and the status of a villain. A person affected with the stigma is a *nīðing* (Old Norse: *nīðingr*, Old English: *nīðing*, *nīðgæst*, or Old High German: *nidding*), one lower (cf. modern English *beneath* and modern German *nieder*) than those around him.“ (<http://en.wikipedia.org/wiki/Nīþ>, pristupljeno 2.8.2013.) Pored ovoga, zanimljivo je dodati da se ovakva vrsta uvreda izgovarala na skupovima u obliku pesme – recitovanjem.

²⁹ Original: „Men även när det verbala utmaningen kränkte en kvinna torde den ha varit riktad mot mannen i samhället. Beskyllningarna drabbade alltså inte i första hand kvinnan, utan hennes far och bröder om hon var ogift, och hennes äkta man om hon var gift.”

XIX i kulminirale su tokom XX veka, ali srećemo ih i znatno ranije. Krenućemo, stoga, od analize društvenih procesa počev od 1717. godine – ali sa posebnim fokusom na period od 1920. naovamo – i svih faktora koji su, po nama, doveli do utemeljenja sadašnjih kulturnih modela vezanih za ženu. Na kraju ćemo se još jednom osvrnuti na istorijski razvoj pomenute tradicije posrednog vređanja, ne bismo li došli do prihvatljivog odgovora na pitanje sa početka poglavlja.

3.2.1 Istorijski pregled razvoja ravnopravnosti između polova i porodičnih odnosa u Švedskoj

Ukoliko odmah želimo da prodremo u srž razlike između položaja žene u švedskom i srpskom društvu, možemo da počnemo s kraja i analiziramo najnovije statističke podatke u vezi sa radnom aktivnošću, odnosno zaposlenošću žena u odnosu na muškarce. Tu ćemo odmah primetiti veliku razliku između ova dva društva, i to je verovatno ona razlika koja je najvažnija od svih koje ćemo pomenuti (iako se, kako smo već naveli, radi o kombinaciji mnogih uticaja). Naime, od radno aktivnih žena (između 20 i 64 godine) u Švedskoj, zaposleno je blizu 80 procenata (SCB 2012: 52). U Srbiji je taj procenat znatno niži: nešto iznad 30 posto radno aktivnih žena između 15 i 64 godine (RZS 2011: 53)³⁰. Dok je procenat radno aktivnih žena, u navedenom dobu, u Švedskoj oko 83 procenata (SCB 2012: 52), u Srbiji je on oko 50 (RZS 2011: 10). Gotovo polovina žena u Srbiji, dakle, nije radno aktivna, već je uglavnom vezana za kuću (npr. kao pomažući, neplaćeni član domaćinstva – njih 13%) (*ibid.*). Ako se to spoji sa nezaposlenima, dobija se rezultat od blizu 70 posto. I u prethodnom primeru jasno vidimo tradicionalnu podelu uloga na javnu i privatnu sferu, gde ova potonja u velikoj meri još uvek pripada ženama. U Švedskoj, sa druge strane, procenat neaktivnih žena u odgovarajućem dobu stoji na oko 17 procenata. Ukupno sa radno aktivnim, ali nezaposlenim ženama, onih koje ne rade ima oko 24 posto. Postotak radno aktivnih muškaraca u Švedskoj neznatno je viši od ovog navedenog za žene, dok u Srbiji postoji veća razlika: radno aktivnih muškaraca je 67 odsto, celih 17 procenata više od radno aktivnih žena. Bez većih poteškoća se, dakle, može zaključiti da su žene u Švedskoj znatno radno aktivnije u odnosu na žene u Srbiji i, što je posebno važno, gotovo

³⁰ SCB je Centralni statistički biro Švedske (Statistiska Centralbyrån), dok je RZS Republički zavod za statistiku. Radi se, dakle, o identičnim zvaničnim, državnim institucijama.

jednako aktivne kao i muškarci³¹. Iz ovoga neminovno proizilazi da se svest (što se može objasniti preko kulturnih modela) u Švedskoj i Srbiji po ovom pitanju razlikuje. To potvrđuje – ali i širi u smeru koji će nam biti važan za dalju analizu – sledeći osvrt Ose Lundkvist (Åsa Lundqvist):

„Prestrukturiranje posleratnog tržišta rada – koje se u velikoj meri poklapa sa zahtevima ženskog pokreta za emancipacijom, ali i tadašnjim uvođenjem izraza ravnopravnost³² – čini veoma važan deo danas tako poznatog preinačenja švedske porodice. Više od pola miliona žena je za svega nekoliko godina od potpuno neplaćenog rada u kući prešlo na privređivanje van doma (Axelsson 1992), što je doprinelo da broj radno aktivnih žena danas bude među najvišim na svetu – preko osamdeset procenata“³³ (Lundqvist 2013: 22).

Iz prethodnih pasusa logično sledi da je i broj žena koje obavljaju visoke funkcije u Švedskoj veći nego u Srbiji. To je, takođe, veoma važno za sliku o ravnopravnosti, kroz realnu mogućnost donošenja važnih odluka, ali i zastupljenost u medijima. Ako za primer uzmemo odnos između predstavnika u parlamentu, gde je u Skandinaviji prethodnih decenija procenat poslanica konstantno iznad 40 (Hedvall 2012: 41, 48), u Srbiji je 2011, nakon insistiranja EU, donet zakon o zastupljenosti žena, pa je njihov broj u Skupštini povećan na 32 posto. U prethodnim sazivima Skupštine Republike Srbije, međutim, slika je bila znatno drugačija. Godine 1990. bilo je svega 1,6% izabраниh žena, da bi procenat potom rastao (ali za svega nekoliko bodova po sazivu) i 2008. – tri godine pre donošenja zakona – dostigao 21,6%.³⁴ Višedecenijska borba za ravnopravnost (v. u nastavku) i posledični rast osvešćenosti u švedskom

³¹ Bez obzira na ukupnu veću nezaposlenost u Srbiji u odnosu na Švedsku, polovina žena u Srbiji se vodi kao radno neaktivna, a ne kao nezaposlena (v. RZS 2012), tako da se poređenje prema radnoj aktivnosti, odnosno razlici koja po ovom pitanju postoji između žena u Švedskoj i Srbiji može napraviti. Takođe se može podvući i odnos između radno aktivnih žena i radno aktivnih muškaraca u ove dve zemlje.

³² Važan aspekt švedske „države blagostanja“ (prim. aut.)

³³ Original: „Omstruktureringen av efterkrigstidens arbetsmarknad – som i stora stycken sammanfaller med kvinnorrörelsens krav om emancipation och den samtida introduktionen av begreppet jämställdhet – utgör en alldeles särskilt viktig del av den idag så berömda omvandlingen av den svenska familjen. Mer än en halv miljon kvinnor gick under loppet av några få år från ett obetalt arbete i hemmet till ett förvärsarbete utanför hemmet (Axelsson 1992), något som har bidragit till att det relativa arbetskraftstalet för kvinnor i arbetsför ålder i dag är bland de högsta i världen – drygt åttio procent“.

³⁴ Podaci preuzeti sa internet stranice: http://www.b92.net/info/izbori2012/zene-u-politici.php?yyyy=2012&mm=04&dd=19&nav_id=601868 (pristupljeno 30.07.2013.)

društvu rezultirali su time da se u švedskom parlamentu, ne samo u poređenju sa Srbijom, tradicionalno javlja veoma visok procenat poslanica. Kao veoma zanimljivu ilustraciju možemo pogledati sledeći grafik:

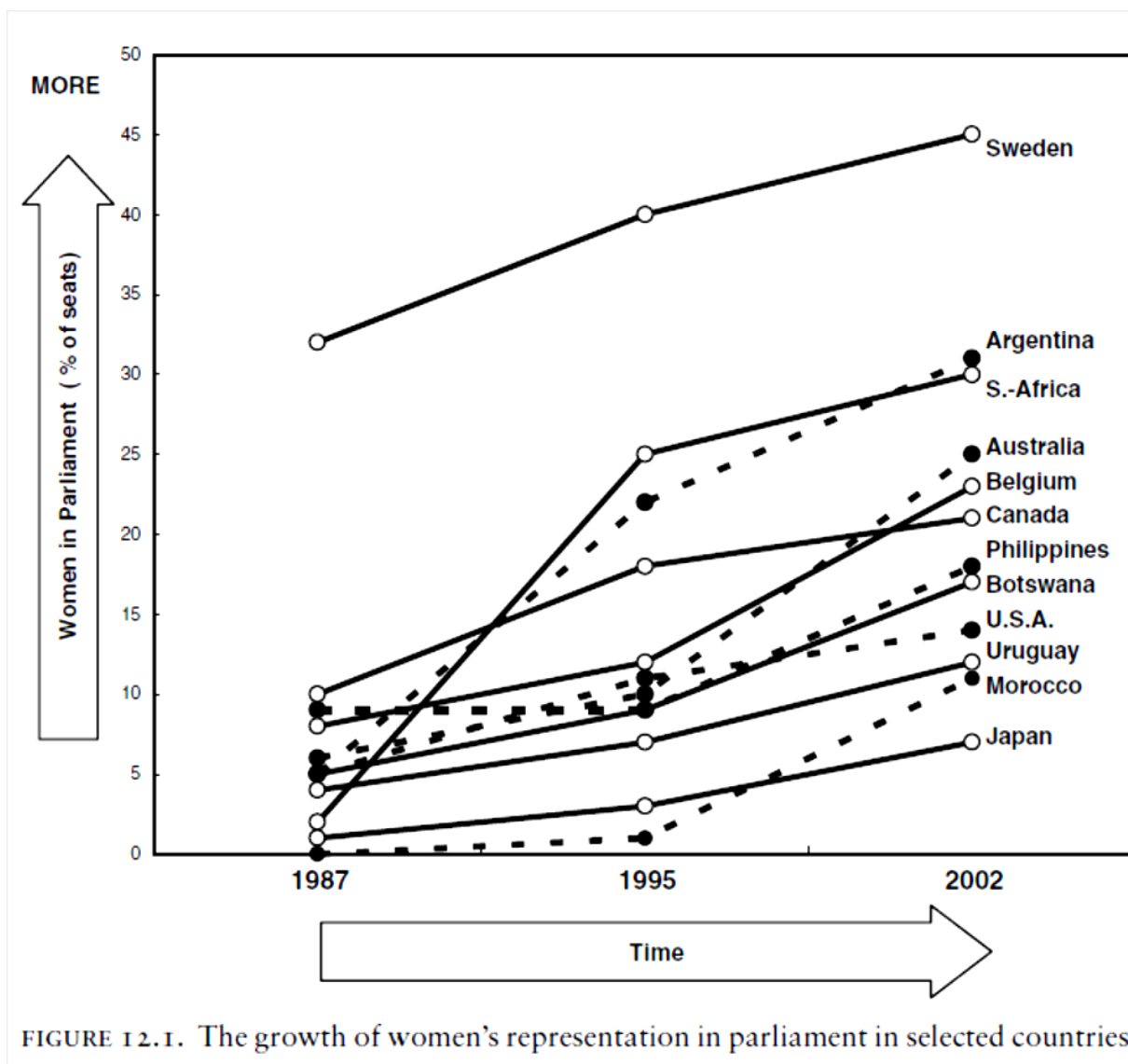

FIGURE 12.1. The growth of women's representation in parliament in selected countries.

Izvor: Ingelhart & Welzel 2005: 274

Zašto i koliko je ovaj poslovni aspekt važan, nalazimo i kod Barbru Hedval:

„Izbor karijere i poslovni život od ključnog su značaja za ljude u našim zemljama – čak toliko da to druge može iznenaditi. Identitet pojedinca blisko je povezan sa

poslom koji obavlja. Ovo jednako važi i za žene i za muškarce. Teško da bi danas iko pomislio da predstavi ženu kao nečiju ‘suprugu’³⁵ (Hedvall 2012: 45).

Upravo je ovaj poslovni identitet važan za ukupnu sliku o ženi u švedskom društvu, i onu unutrašnju – kako ona sama sebe vidi – i onu spoljašnju – kako je drugi percipiraju. Stvaranje sopstvenog identiteta i, što je još bitnije, svest i briga o njemu, usko su povezani sa poslom koji pojedinac obavlja i krugovima u kojima se kreće. Kao što smo na osnovu iznetih statističkih podataka videli, žene u Švedskoj identitet grade, između ostalog, na osnovu karijere i posla kojim se bave, dakle, u velikoj meri u spoljašnjoj sferi, dok je većina žena u Srbiji radno neaktivna, vezana za kuću i porodicu, to jest unutrašnju sferu, što predstavlja njihove glavne – i jedine – stubove identiteta. Drugim rečima, žena će u Srbiji, pre svega, biti majka i supruga, dok će u Švedskoj prvenstveno biti individualac koji identitet gradi na različitim osnovama, od kojih neke – paralelno sa mnogim drugim – mogu biti i brak i porodica. Ovo bi se moglo sumirati i na sledeći način: u švedskom društvu ne postoji nikakva tabuiranost kontakta žene sa spoljašnjom sferom. To nam već sada nagoveštava važan razlog za nepostojanje odgovarajućih psovki (o tabuu i odnosu sa opscenim jezikom v. i str. 15). Ali, krenimo redom.

Podaci koje smo naveli u vezi sa radnom aktivnošću žena 2012. godine, i poimanje sopstvenog identiteta koji iz toga proizilazi, posledica su procesa započetog mnogo ranije. U pasusima koji slede detaljnije ćemo se posvetiti svemu što je kroz istoriju dovelo do ovakvog stanja u švedskom društvu.

3.2.2 Začetak ravnopravnosti. Pravo glasa u XVIII i nastavak razvoja u XIX veku

Na samom početku, gotovo kao kuriozitet možemo navesti podatak da je poreskim obveznicama, članicama esnafa u Švedskoj, u periodu od 1717. do 1771. bilo dozvoljeno da glasaju. Švedska je po tome prva zemlja na svetu koja je, bar u nekom obliku, dozvolila ženama da učestvuju na izborima. To pravo je Ustavom iz 1771. ukinuto, ali je vraćeno 1862. i važilo je za punoletne žene (udovice i neudate) (v. Karlsson Sjögren 2006). Puno pravo glasa svim

³⁵ Original: „Career choices and professional life are of crucial importance to people in our countries – to an extent that may surprise others. A person’s identity is closely linked to his or her work. And this applies equally to women and men. Today, hardly anyone would presume to introduce a woman simply as someone’s wife.“

ženama, kao i ravnopravnu mogućnost izbora u parlament, Švedska uvodi 1921³⁶. (SCB 2012: 7).

Još 1845. godine Švedska donosi zakon o jednakom naslednom pravu između žena i muškaraca. Poređenja radi, takav zakon u Srbiji (odnosno Jugoslaviji) donet je tek posle Drugog svetskog rata, dakle, pun vek kasnije. Iako i dalje prilično neravnopravan, položaj žene u švedskom društvu tokom narednih četrdesetak godina poboljšan je nizom zakona:

1846. Udovice, razvedene ili neudate žene dobijaju zakonsko pravo da privređuju u okviru manufakture i određenih sfera trgovine

1859. Žene dobijaju pravo da rade u nekim sferama nastave

1863. Neudata žena postaje punoletna sa 25 godina

1864. Muškarac gubi zakonom ustanovljeno pravo da tuče ženu

1870. Žene dobijaju pravo da vanredno završe srednju školu

1873. Žene dobijaju pravo da završe fakultet uz mali broj izuzetaka (pravo i teologija)

1874. Udata žena dobija pravo da raspolaže sopstvenim prihodima

1884. Neudata žena postaje punoletna sa navršenom 21 godinom (*ibid.*).

Skup ovih zakona, kao i onih donesenih u narednih trideset godina, odigrao je veoma važnu ulogu u promeni uloge žene u društvu i porodici. Kao što vidimo, zakonom iz 1845. žene su dobile pravo da nasleđuju imovinu, a onim iz naredne godine i da samostalno privređuju. Ovaj trenutak se zapravo smatra začetkom švedskog ženskog pokreta u širem smislu, onom koji ne podrazumeva postojanje konkretnih organizacija, koje su se javile nešto kasnije (v. Manns 2001: 20). Iako je krug ženske delatnosti bio prilično sužen, složili bismo se da je ovo veoma važan trenutak za nastavak procesa uvođenja ravnopravnosti između muškaraca i žena, čiji početak bismo – ma kako ograničen i simboličan – ipak vezali za pomenutu 1717. godinu. Žene su, dakle, zakonima iz XIX veka dobile pravo ne samo da poseduju, već i da stvaraju i raspolažu svojim imetkom. Model žene kao potpuno pasivnog člana domaćinstva bez ikakvih prava već sredinom XIX veka ušao je u proces nepovratne promene.

Odgovarajući na sopstveno pitanje kako je došlo do situacije kakvu u Skandinaviji imamo danas, Barbru Hedval kaže da je „[u]ticalo to što nordijske zemlje imaju mali broj

³⁶ Pravo glasa zapravo je uvedeno 1919, ali su prvi parlamentarni izbori nakon te odluke održani 1921.

stanovnika, utoliko da je svačiji doprinos bio neophodan. Popularni pokreti iz XIX veka takođe su odigrali ulogu; ovde je bilo prirodno da žene i muškarci stoje rame uz rame. Ženski pokret bio je deo ove snažne [...] tradicije...³⁷ (Hedvall 2012: 43).

3.2.3 Osnivanje ženskog pokreta i prelaz u XX vek

Vrlo važan aspekt emancipacije žena i stvaranja ravnopravnosti bio je već nekoliko puta pominjani ženski pokret, zvanično osnovan u Švedskoj krajem XIX veka (oko 1880. godine).

Kako Ula Mans (Ulla Manns) primećuje:

„Bilo je kontroverzno biti feminist u prvom talasu u XIX veku. To je budilo pažnju i zahtevalo je hrabrost. [...] Žene su se borile protiv etablirane slike žene, zahtevale su poboljšanje za same sebe i borile se protiv predstave žene kao nekoga kome je potrebno staranje. Nisu zahtevale ‘samo’ formalne reforme, zahtevale su mesto“³⁸ (Manns 2001: 25).

U to vreme su u Švedskoj zapravo postojale dve organizacije, u dva najveća grada – Stokholmu i Geteborgu. Geteborška organizacija se, usled unutrašnjih problema, ubrzo ugasila, dok je stokholmska – Udruženje Fredrika Bremer (šv. Fredrika-Bremer-förbundet – FBF³⁹) – u veoma kratkom periodu zauzela dominantnu ulogu u okviru ženskog pokreta u zemlji. FBF je prerastao u neku vrstu ministarstva za žene kome se obraćalo i stanovništvo i vlast. Udruženje je bilo važno i za stvaranje javnog mnjenja. U njegove aktivnosti spadalo je osnivanje fondova za stipendije, ali i rad savetničke kancelarije, biroa za zapošljavanje, kao i penzionog fonda. Osnivanjem Nacionalnog udruženja za žensko političko pravo glasa (Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt) 1903, FBF je dobio prvog saborca za ženska prava. Ubrzo je

³⁷ Original: „The Nordic countries’ small populations have been a factor, in that each individual’s work input has been needed. The popular movements that emerged in the 19th century also played their part; here, it was natural for women and men to stand side by side. The woman’s movement was a part of this powerful [...] tradition...“

³⁸ Original: „Det var kontroversiellt att vara feminist i första vågen på 1800-talet. Det väckte uppmärksamhet och det krävdes civilkurage. [...] Kvinnorna gick på tvärs mot den etablerade kvinnligheten, de ställde krav på förbättringar för sig själva och gick emot den kvinnlighet som bara skulle vara omvårdande. De krävde inte ’bara’ formella reformer, de krävde plats.“

³⁹ Fredrika Bremer je švedska spisateljica iz prve polovine XIX veka, poznata po „emancipatorskim romanima“ (šv. emancipationsroman).

osnovano još organizacija (Žene radničke klase (1904) i godišnji ženski socijaldemokratski kongresi (1907)). U glavne ciljeve FBF-a spadale su velike promene u svim sferama društva. Zanimljivo je istaći i činjenicu da je u programu istaknuta zajednička uloga žena i muškaraca na „zdravom i mirnom širenju rada na uzdizanju žena u smernom i intelektualnom, kao i društvenom i ekonomskom pogledu“ (Manns 2001: 20-21). Pokret je, dakle, ciljao na promenu svesti svih u društvu i na njihovu zajedničku borbu za poboljšanje položaja žena.

Važnu ulogu u nastanku ovih organizacija imale su javne debate u dnevnim novinama o ženskim pitanjima i problematici emancipacije, pokrenute romanima Fredrike Bremer i Karla Junasa Luvea Almkvista sredinom XIX veka. Pored ovoga, „Časopis za kuću“ (šv. Tidskrift för hemmet) osnovan 1859. okupljao je oko sebe veliki broj zagovornika društvenih reformi – kako žena, tako i muškaraca (*ibid.*). Ovo je značajan pokazatelj promene klime u švedskom društvu još sredinom XIX veka. Glavna razlika u odnosu na srpsko društvo tog perioda, dakle, jeste upravo činjenica da je debata uopšte pokrenuta, to jest da se javila svest da treba da dođe do promene. Sve ove aktivnosti dovele su do kulminacije borbe za ravnopravnost neposredno posle Drugog svetskog rata. Inače, ključnu ulogu za razvoj švedske industrije i „države blagostanja“ u posleratnom periodu, a posledično tome i sveobuhvatno uključivanje žena na tržište rada, imalo je nesudelovanje Švedske u svetskim ratovima. Na ovo ćemo se vratiti nešto kasnije.

Švedski ženski pokreti mogu se posmatrati i kao deo tradicije narodnih pokreta u Švedskoj. Na prelazu u novi vek aktivni su bili trezvenjački, radnički i sportski pokret. Bilo je i novih ženskih organizacija – političkih, filantropskih, pacifističkih, odbrambenih i drugih udruženja. Među ovim pokretima uglavnom je vladala saglasnost (Östberg 2001: 25-27). Najvažniji od svih u prvim godinama XX veka bio je pokret za pravo glasa, koji je imao veliku širinu i okupljao je kako konzervativne, tako i radikalno socijalistički nastrojene žene. Među osnovnim ciljevima FBF-a bilo je oslobođenje pojedinca i poboljšanje društva. Te ciljeve delili su i drugi pomenuti pokreti, ali i političke partije osnovane u ovom periodu (Socijaldemokratska radnička partija (1889)). Ženski pokret za pravo glasa bio je aktivan i u osnivanju Socijaldemokratske partije (*ibid.*).

Malopre pomenuti naglasak na saradnji između polova u poboljšanju društvenih prilika doveo je do velike promene u odnosima između polova. Ženama je u gotovo svim oblastima data mogućnost donošenja odluka, njihova finansijska – a time i fizička – podređenost znatno se smanjila (na šta smo već skrenuli pažnju analizirajući zakone), a mogućnost obrazovanja i

ekonomske nezavisnosti povećala (Manns 2001: 21). Veoma važan deo aktivnosti ženskog pokreta bio je posvećen i seksualnom moralu, odnosno suzbijanju dvostrukih standarda. Ovo pitanje bilo je posebno aktuelno u prvim godinama postojanja FBF-a. Kako i Ula Mans napominje, „[u]brzo je stvorena norma koja se nije zasnivala na prećutnom prihvatanju vladajućih dvostrukih standarda i nekritičkom priznavanju nesavladivog muškog seksualnog nagona“⁴⁰ (*ibid.*). Razvoj ženskog pokreta, osnivanjem mnogobrojnih društava različitog usmerenja (v. gore), nastavio se u godinama do Prvog svetskog rata. Taj razvoj se često opisuje kao prelazak sa liberalnog feminizma, sa fokusom na oslobođenju žene i njenim pravima kao čoveka i građanina, na „feminizam blagostanja“, pragmatični pokret, usmeren na konkretna pitanja i političke reforme (Manns 2001: 22). Ovaj razvoj se poklapa sa porastom broja političkih partija i širenjem političke scene tokom prvih decenija XX veka. Pomenuto jačanje pokreta za pravo glasa odigralo je takođe važnu ulogu. Ostvarivanje ovog prava smatrano je ključnim za nastavak svih ostalih reformi. Nastankom političkih stranaka, žensko pitanje je ubrzo politizovano pa je ženskim pokretima postalo teško da ostanu neutralni i delaju dinamično i kritički (Manns 2001: 23). U ovaj aspekt ovde nećemo detaljnije ulaziti, već ćemo ove prve godine zvaničnog postojanja ženskog pokreta u Švedskoj sumirati na sledeći način: Značaj organizacije ovih pokreta nije samo u angažovanju žena, već i u stvaranju svesti u čitavom društvu da do promene odnosa između polova mora doći. Tradicija s kojom je započeto još 1717. godine, u ovim aktivnostima dobila je prirodni nastavak. Pristupanjem ovim pokretima žene su dobile glas i, što je još važnije, mogućnost da se on čuje. Povezani sa sekularizacijom države i smanjenim uticajem crkve, faktori koje smo dosad naveli, doveli su nepovratne promene dotadašnje slike žene i njenog mesta u društvu. Još jača aktivnost ženskih pokreta u narednim godinama samo je dodatno, i u drugoj polovini XX veka (gotovo) konačno, utemeljila ravnopravnost između polova kakvu danas nalazimo u Švedskoj. Najjednostavnije rečeno, tradicija ovih pokreta, koja u nekom obliku traje gotovo trista godina, kao rezultat donela je činjenicu da su se svi u društvu s vremenom navikli i prihvatili sliku žene kao jednake i aktivne građanke, što je dovelo do stvaranja kulturnih modela različitih u odnosu na one koji su postojali (i još uvek postoje) u srpskom društvu. Tu, pre svega, mislimo na ulogu žene u porodici i njenu aktivnost i identitet van doma.

⁴⁰ Original: „I korthet skulle en nor etableras som inte byggde på en tyst acceptans av rådande dubbelmoral och ett reflekterat erkännande av en manlig okuvlig sexualdrift.“

To postaje još jasnije ako pogledamo sledeću konstataciju Bergrena i Tregorda (Henrik Berggren, Lars Trägårdh):

„Dok je mnogo pisano o institucionalnim aspektima nordijske države blagostanja, malo pažnje se obraćalo na moralnu logiku koja leži u njenoj osnovi. Iako put nije uvek bio prav, u nordijskim zemljama se tokom celog XX veka može potcrtati sveprožimajuća ambicija ne da se socijalizuje ekonomija, već da se pojedinačni građanin oslobodi svih oblika podređenosti i zavisnosti unutar porodice i u civilnom društvu: siromašni od milostinje, radnici od poslodavaca, žene od muževa, deca od roditelja – i obratno, kad roditelji ostare“⁴¹ (Berggren & Trägårdh 2012: 14)

Ovde ponovo vidimo taj toliko važan aspekt švedskog društva – individualizam – zaslužan za stvaranje kulturnog modela POJEDINAC JE SLOBODAN, odnosno POJEDINAC JE NEZAVISTAN. Ovo se odnosi na sve pripadnike društva, od dece do starih osoba. I ovi kulturni modeli će, u kombinaciji sa onima koji postoje o ženama, odigrati važnu ulogu u celokupnom odnosu prema članovima porodice, pa samim tim i na njihovo vredanje.

3.2.4 Međuratni period: zakonsko utemeljenje ravnopravnosti

Godine između svetskih ratova u Švedskoj predstavljaju veoma važan period iz perspektive ostvarivanja ravnopravnosti između polova. Naime, na samom početku međuratnog perioda, između 1919. i 1921. godine, u takozvanom „demokratskom proboju“ (v. Björk 2001: 28), žene dobijaju pravo glasa i izbora u parlament, dok na njegovom kraju – 1939. – na snagu stupa zakon o jednakim pravima svih žena (uključujući i udate) na tržištu rada.

Uvođenjem prava glasa i izbora u sve nivoe vlasti (od opštinskih do parlamentarnih) završena je borba za zakonski jednaka prava, ali je učestvovanje u političkom i javnom životu

⁴¹ Original: „While much has been written about the institutionalized aspects of the Nordic welfare state, few have paid much attention to its underlying moral logic. Though the path hasn't always been straight, one can discern over the course of the twentieth century an overreaching ambition in the Nordic countries not to socialize the economy but to liberate the individual citizen from all forms of subordination and dependency within the family and in civil society: the poor from charity, the workers from their employers, wives from their husbands, children from parents – and vice versa when the parents become elderly.“

nešto sa čime se tek trebalo uhvatiti u koštac. Ipak, kao zanimljivost možemo navesti da je, nakon parlamentarnih izbora 1921. naredne godine u saziv ušlo prvih pet poslanica (SCB 2012: 8). Ako to uporedimo sa podatkom koji smo naveli (v. str. 46) za saziv iz 1990. godine u Srbiji (1,6%), prostom računicom dolazimo do toga da je poslanica na kraju XX veka u Srbiji bilo manje nego početkom veka u Švedskoj – četiri naprema pet.

Najvažniji prioritet ženskih organizacija (kako samostalnih, tako i onih u okviru političkih partija) postalo je školovanje žena u pitanjima vezanim za društvo i pravo, kao i ostvarivanje prava udatih žena na privređivanje. Saradnja aktivnih organizacija u okviru ženskog pokreta se tokom međuratnog perioda formalizuje i pojačava. Ipak, tokom dvadesetih godina razlike između pojedinih ženskih organizacija bile su prisutne. Progresivnija udruženja (kao što je FBF) bila su za ostvarivanje svih prava, uključujući i gorepomenuta vezana za ravnopravnost za udate žene, dok su neka konzervativnija (socijaldemokratske žene) i dalje kao ideal imale domaćicu (Frangeur 2001: 32). Međutim, u narednim godinama javlja se shvatanje da žene imaju pravo na politički uticaj. Tokom tridesetih godina XX veka, žene su od muškaraca otvoreno počele da zahtevaju deo vlasti, između ostalog, kampanjom za povećanje broja ženskih predstavnika u vlasti, vođenom u celoj zemlji (Björk 2001: 28).

Jedan od glavnih preduslova za rast i razvoj ženskog pokreta u Švedskoj bilo je to što su mnoge žene ili radile kod kuće ili su, zahvaljujući zakonima koje smo pominjali, bile samostalne zanatlije koje su same raspolagale svojim slobodnim vremenom. Ženska udruženja bila su neka vrsta sabirnih centara, u kojima su se dodatno obrazovale i upoznavale politički aktivne žene (Björk 2001: 29). Pored ovoga, početkom treće decenije XX veka dva međunarodna udruženja – Nacionalno udruženje radnih žena (šv. Yrkeskvinnornas riksförbund, YKR) i Open Door International (ODI) – otvorila su predstavništva u Stokholmu i nekim drugim gradovima, i pokrenule inicijativu protiv diskriminacije žena u privredi (Frangeur 2001: 33). Ovim su se i žene bliske socijaldemokratskim pokretima približile stavovima drugih ženskih organizacija. Novi, zajednički zahtevi podrazumevali su jednaka prava na rad za muškarce i žene, nezavisno od bračnog stanja. Drugim rečima, zahtevalo se, suprotno stanovištu iz dvadesetih godina (v. dole), da i udate žene imaju nesmetano pravo da privređuju. Ideal časopisa svih udruženja, uključujući i ona koja su dotad važila za konzervativnija, postala je zaposlena žena. Tokom tridesetih godina razlike su se, dakle, prilično smanjile i stvorena je „kolektivna solidarnost“ u celom ženskom pokretu. Broj članica udruženja se takođe u veoma kratkom vremenu utrostručio,

sa 20 000 na 60 000 do kraja decenije (*ibid.*). Ono što je za našu analizu kulturnih modela posebno važno jeste pomenuta promena ideala – od domaćice do samostalne zaposlene žene. U prethodnim decenijama prava žena počela su da se ostvaruju i ozvaničavaju zakonima. Međutim, ovo je najverovatnije trenutak kada je u Švedskoj na nivou celog društva došlo do promene u stavu prema ženama i njihovom angažovanju u svim sferama društva, pre svega u onima koje su dotad bile uglavnom muške.

Kojim strategijama su se ženski pokreti koristili u ovoj borbi? Čini se, veoma promišljenim. Aktivistkinje ženskog pokreta usredsredile su se na ciljeve bliske i progresivnijim i konzervativnijim ženskim grupama. Govorile su o interesima majki i dece, ali i novim idealima stanovanja i interesima zaposlenih žena, pokušavajući da ih približe, insistirajući na tome da su različiti ženski interesi zapravo zajednički i da se odnose na žene svih društvenih klasa. Godine 1938. švedski ministar ekonomije Vigfoš (Wigforss), osnovao je komisiju koja je trebalo da istraži pitanje zaposlenja udatih žena. U njoj je bilo pet žena i dva muškarca. Sve žene bile su istaknute članice ženskog pokreta i zagovornice jednakosti i ravnopravnosti. Žensko zaposlenje je u zaključcima komisije predstavljeno kao izuzetno važno za proizvodnju, a time i za državu blagostanja. U urbanim sredinama to je već bilo prilično uobičajeno, čak su i sami industrijalci to isticali, tako da i nije bilo previše teško proširiti takvo shvatanje (Frangeur 2001: 33-34). Sve ovo dovelo je do toga da se 1939. godine donese zakon koji je garantovao i udatim ženama jednaka prava na tržištu rada. Koliko je ovo bilo važno, ali i neuobičajeno u svetu, može se videti iz sledećeg. U prvim godinama međuratnog perioda u većini zemalja zapadnog sveta udatim ženama bilo je zabranjeno da privređuju, pod izgovorom velike nezaposlenosti i ekonomske krize posle Prvog svetskog rata. Smatralo se da je udata žena obezbeđena i da ona ne treba da zauzima mesto muškarcima ili neudatim ženama na tržištu rada. Taj otpor postojao je i u Švedskoj. Međutim, za razliku od drugih zemalja Zapadne Evrope, gde su donošeni zakoni *protiv* zaposlenja udatih žena, u Švedskoj je – nakon pomenutog izveštaja komisije – donet suprotan zakon, koji je svim ženama garantovao jednaka prava na tržištu rada. Zakon je zabranjivao otpuštanje žena nakon venčanja, veridbe ili trudnoće. Po rečima Rene Franžer, ovaj zakon može se smatrati ranim zakonom o ravnopravnosti i, kao takvim, jedinstvenim u svetu (Frangeur 2001: 32).

Period koji započinje tridesetih godina XX veka i završava se sredinom sedamdesetih popularno se naziva „snažnom državom“ ili „švedskim modelom“. Tokom njega su obavljene

velike reforme koje su promenile uslove života za najveći broj građana Švedske. Obuhvatale su sve sfere društva, od pomenutih odnosa na tržištu rada i regulisanja konjunktura, preko izjednačavanja socijalnih uslova, do ravnopravnih porodičnih odnosa. Po rečima Ose Lundkvist, „najvažniji cilj tih reformi bila je modernizacija društva iz osnove i stvaranje sveobuhvatnog modela za blagostanje, zaposlenje i razvoj“⁴² (Lundqvist 2013: 23).

3.2.5 Posleratni period: ravnopravnost, individualizam i država blagostanja

Nesumnjivo najvažniji faktor razvoja švedskog društva, a posledično tome i ravnopravnosti između polova, jeste činjenica da Švedska nije učestvovala ni u Prvom, ni u Drugom svetskom ratu. U moralne aspekte takve neutralnosti (o kojima se u Švedskoj još uvek vode polemike) ovde se nećemo ni na koji način udubljivati. Ono što je za našu analizu važno jeste to da su tokom dva svetska rata, a posebno tokom potonjeg, švedska infrastruktura, njeni gradovi i industrija ostali netaknuti. To je bio jedan od glavnih preduslova za privredni procvat u posleratnim godinama. Za razliku od većine evropskih zemalja, uključujući svakako i Srbiju, Švedska nije morala da sanira posledice razaranja, niti da se suoči sa ogromnim gubitkom stanovništva. Dok se ostatak Evrope dizao iz pepela, Švedska je mogla da se posveti drugim ciljevima. Te prilično jedinstvene preduslove Švedska je već u prvim godinama posle Drugog svetskog rata iskoristila za privredni napredak, ali i za sveobuhvatnu reformu društva. Industrijski procvat podrazumeva najbržu stopu razvoja u svetu (rast BNP-a u proseku za 4% svake godine od 1950. do 1974. (Lundqvist 2013: 25)), što je sa sobom povuklo otvaranje ogromnog broja radnih mesta koja su, kao što smo već videli, žene bile spremne da zauzmu. Što se reforme tiče, radi se, pre svega, o promeni uloge polova, kako na poslu tako i u porodici, i utemeljenja modela za koji su se žene u Švedskoj već više decenija borile. U Srbiji (odnosno Jugoslaviji), sa druge strane, takva borba nije ni postojala, a posle dva svetska rata, teško da je u inače tradicionalno patrijarhalnom društvu bez ikakve istorije borbe i želje za promenom, mogla da se javi inicijativa za nekom sličnom reformom. U ovom odeljku ćemo se, stoga, detaljno posvetiti daljem razvoju dotad već u određenoj meri institucionalizovane jednakosti i

⁴² Original: „Det övergripande syftet med detta reformprogram var att modernisera ett samhällssystem från grunden och skapa en sammanhållen modell för värfärd, sysselsättning och tillväxt.“

ravnopravnosti u švedskom društvu. Videćemo kako su napredovali i širili se kulturni modeli čije je stvaranje otpočelo nastankom ženskog pokreta još u XIX veku.

Pomenuli smo da je jedan od važnijih aspekata ove ravnopravnosti individualizam, koji se u Švedskoj potencirao još od kraja XIX veka, a posebno nakon Drugog svetskog rata. Kao što smo videli na prethodnim stranama, ovaj princip podrazumeva slobodu pojedinca u odnosu na sve društvene stege, kako javne (država), tako i privatne (porodica). Taj princip, pored toga, nije nešto što živi samo u teoriji, već je uspostavljen i kroz zakonodavstvo:

„U praksi, primat individualne autonomije institucionalizovan je nizom zakona i odredbi [...] Međusobna zavisnost unutar porodice minimizirana je pojedinačnim oporezivanjem supružnika; reforme porodičnih zakona ukinule su obavezu izdržavanja starih roditelja; manje-više univerzalni dnevni boravci omogućavaju ženama da rade; studentski krediti [...] daju mladima veliki stepen autonomije; deci je dodeljen nezavisniji status ukidanjem telesnog kažnjavanja i stavljanjem jakog naglaska na dečja prava. [...] [O]vi zakoni su nordijske zemlje pretvorili u najindividualizovanija društva na svetu, koja najmanje zavise od porodice.“⁴³ (Berggren & Trägårdh 2012: 15).

Na tu nezavisnost od porodice vratićemo se nešto kasnije.

Ako sad pogledamo pomenute zakone i odredbe vezane za ravnopravnost između polova donesene između 1947. i 2011, videćemo da ih ima preko četrdeset. Prvi od njih, onaj iz 1947, koincidira sa izborom prve žene u Vladu Švedske i odnosi se na jednake zarade (za muškarce i žene) za obavljanje iste državne službe (SCB 2012: 8).

Inače, švedsku politiku još od tridesetih godina XX veka, a posebno u posleratnom periodu karakteriše ideja:

⁴³ Original: „In practice, the primacy of individual autonomy has been institutionalized through a plethora of laws and policies [...] Interdependency within the family has been minimized through individual taxation of spouses; family law reforms have revoked obligations to support elderly parents; more or less universal day care makes it possible for women to work; student loans [...] give young adults a large degree of autonomy; children are given a more independent status through the abolition of corporal punishment and a strong emphasis on children's rights. [...] [T]his legislation has made the Nordic countries into the least family-dependent and most individualized societies on the face of the earth.“

„da naučno mišljenje i rezultati treba da pružaju potporu i prožimaju političke odluke. Ideja je bila da se reformacija društva sprovede racionalnim mišljenjem, gde razum i ideje o napretku treba da se ocrtavaju kako u politici, tako i u društvenom životu. Taj oblik političkog upravljanja može se sumirati terminom demokratski reformizam...“⁴⁴ (Lundqvist 2013: 23-24).

Značaj ovakve racionalističke filozofije za ukupan razvoj švedskog društva videćemo u nastavku teksta, prilikom analize kulturoloških varijacija. Zasad možemo ukratko da pojasnimo šta je ova ideja tačno podrazumevala. Malopre smo videli da je jedna komisija doprinela donošenju, za to vreme, jedinstvenog zakona o tržištu rada. Racionalistički način shvatanja politike i društva zasnivao se upravo na tom principu. Da o određenim važnim ekonomsko-političkim pitanjima istražna tela (komisije), sačinjena od stručnjaka za tu oblast, predstavle svoje zaključke i funkcionišu kao most između politike i nauke. Sve ovo bilo je povezano pomenutim tržišnim i društveno-političkim reformskim programom. Po ovom pitanju u švedskom društvu vladao je široki konsenzus, ali i optimizam i poverenje, što je u velikoj meri doprinelo sprovođenju svih planiranih reformi od kraja Drugog svetskog rata do šezdesetih godina XX veka. Kako Osa Lundkvist primećuje, politika reformisanja tržišta rada bila je glavni instrument za dostizanje potpune zaposlenosti i socijalne pravde u posleratnim godinama. Taj model je uključivao kako muškarce, tako i žene – iz ranije navedenih razloga razvoja industrije i otvaranja radnih mesta – što je, sa svoje strane, dovelo do velikih promena u dotadašnjim porodičnim, ali i odnosima između polova uopšte (v. Lundqvist 2013: 26; upor. Lundqvist 2007; Edebalk, Swärd & Wadensjö 2013; Nordenstam 2003).

Tokom šezdesetih godina XX veka u Švedskoj je bila veoma aktuelna tzv. „debata o ulozi polova“ (šv. *könsrollsdebatt*). U njoj se, pre svega, insistiralo na tome da žene i muškarci treba da imaju istu ulogu, kako u poslovnom životu, tako i u porodici. U fokus se stavljalo i jednako obrazovanje, pravo na sve vrste posla i, što nam se čini posebno važnim, ista odgovornost u kućnim poslovima i prema deci (Karlsson 2001: 41). S ovim u vezi jeste i uvođenje državnih (besplatnih) ustanova za brigu o deci. To je omogućilo ženama da nesmetano

⁴⁴ Original: „... att vetenskapligt tänkande och vetenskapliga resultat skulle underbygga och genomsyra politiska beslut. Tanken var att regormeringen av samhället skulle iscensättas genom rationellt tänkande där förnuftet och framstegstanken skulle präglade såväl politiken som samhällslivet. Denna form av politisk styrning kan sammanfattas i begreppet demokratisk reformism...“

rade, koristeći prednost dotad usvojenih zakona i odredbi. Pored toga, sve više političara je do šezdesetih godina prihvatilo koncept „ravnopravne porodice“, u kojoj su se žene i muškarci definisali kao individue sa slobodnim izborom (Lundqvist 2013: 26; v. i Roman 2008). Zadržaćemo se ovde još malo na porodičnim odnosima.

Pomenuta reforma uloga polova, kao i sveukupni razvoj društva i finansijski uslovi, doveli su do toga da se na porodicu u Švedskoj gleda znatno drugačije nego što je to slučaj u Srbiji. Individualnost je osnovna karakteristika celokupnog švedskog društva, pa se ni porodični odnosi po tom pitanju ne razlikuju. Videli smo da su radi stvaranja ravnopravnosti uvedeni zakoni koji su se odnosili i na bračna pitanja (individualno oporezivanje i dr.). Stvaranje države blagostanja, besplatno obrazovanje, kao i mogućnost podizanja veoma povoljnih studentskih kredita, rezultirali su time da se mladi odmah nakon završetka srednje škole i početka studiranja sele iz porodične kuće i započinju samostalan život. Mogućnost države da vodi brigu o starima i zakonom ukinuta obaveza dece da izdržavaju ostarele roditelje dovela je do toga da se u Švedskoj retko dešava da u jednoj kući živi više od jednog bračnog para. Deca, dakle, rano odlaze od kuće i započinju svoj život, roditelji ostaju u svom domu, a i kad ostare, o njima brine država, na isti način na koji je o deci brinula dok su bila mala, a roditelji radili. Odnos između članova porodice se stoga prilično promenio u odnosu na, recimo, XIX vek, a potenciranje individualizma i jednakosti između polova počinje u najranijem detinjstvu (v. dole). To vidimo i u sledećoj konstataciji Bergrena i Tregorda:

„[P]orodica ostaje centralna društvena institucija u nordijskim zemljama, ali i ona počiva na istoj moralnoj logici koja naglašava autonomiju i jednakost. Idealna porodica je sačinjena od odraslih koji rade i finansijski su nezavisni jedno od drugog, i dece koja se hrabre da što ranije postanu nezavisna“⁴⁵ (Berggren & Trägårdh 2012: 15).

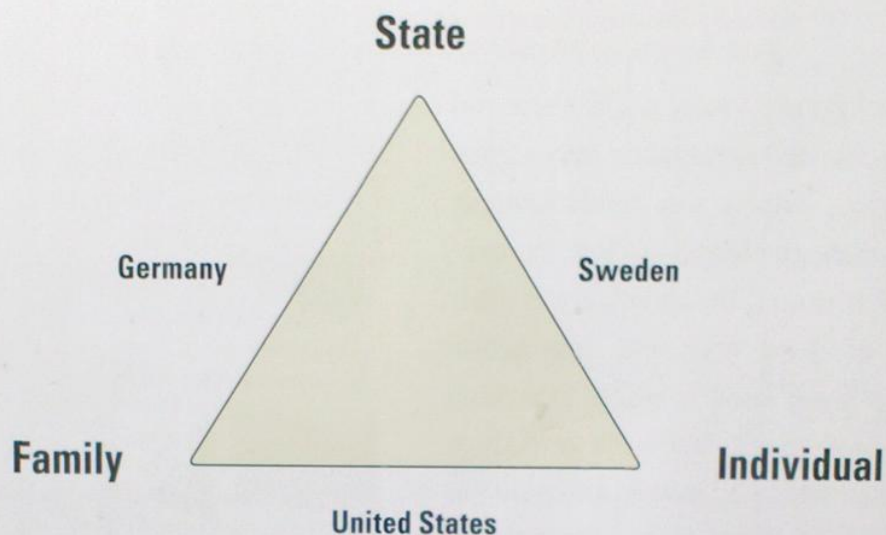
Ovakva vrsta isticanja nezavisnosti i samostalnosti u Srbiji uglavnom ne postoji, jer je kod nas – kako zbog tradicije, tako i zbog ekonomskih uslova – vrlo često da u jednoj kući živi nekoliko generacija. Pored toga, u srpskom društvu kao celini veoma se vrednuju porodične

⁴⁵ Original: „... the family remains a central social institution in the Nordic countries, but it too is infused with the same moral logic stressing autonomy and equality. The ideal family is made up of adults who work and are not financially dependent on the other, and children who are encouraged to be independent as early as possible.“

vrednosti, rodbinske veze i važe tek donekle promenjeni tradicionalni (patrijarhalni) porodični odnosi. To se može zaključiti i na osnovu procenta radno neaktivnih žena, odnosno procenta onih koje su prijavljene kao pomoćni članovi domaćinstva (v. gore, str. 45). Ne, dakle, onih koje zbog nepovoljne ekonomske situacije ne mogu da nađu posao, već onih koje prosto nisu samostalno aktivne u privređivanju. Model žene kao domaćice sa osnovnom ulogom majke, u srpskom društvu još uvek je prilično prisutan. Dok je u Švedskoj pojedinac (uz veliku podršku države i jako poverenje u institucije) sam sebi oslonac, u Srbiji je u najvećoj meri porodica osnova identiteta.

Za dodatnu ilustraciju možemo pogledati sliku odnosa moći u tri razvijene države (Švedska, SAD i Nemačka) i videćemo da je Švedska najdalje u odnosu na porodicu, dok bi se za Srbiju moglo reći da je negde oko Amerike po odnosu između porodice, države i pojedinca (v. i dole dijagram kulturoloških varijacija).

Power Relations in Modern Welfare States

Dynamics of power in modern welfare states. Graphically illustrated as a "triangle drama" by contrasting the position of state, family and individual in the U.S., Germany, and Sweden.

Source: Henrik Berggren och Lars Trägårdh, "Pippi Longstocking: The Autonomous Child and the Moral Logic of the Swedish Welfare State" in Helena Matsson and Sven-Olov Wallenstein (eds.), *Swedish Modernism: Architecture, Consumption and the Welfare State*. London: Black Dog Publishing, 2010.

Osnovna sprega u švedskom društvu jeste ona između pojedinca i države, tzv. „državni individualizam“. Kako Bergren i Tregord napominju:

„Akcentat na autonomiji pojedinca podudara se sa pozitivnim pogledom na državu kao saveznika ne samo slabijih i ranjivijih, već celokupnog stanovništva. Ovo je povezano sa opštim negativnim stavom prema nejednakim odnosima moći između pojedinaca, i posebno prema hijerarhijskim strukturama, kao što je tradicionalna patrijarhalna porodica... U ovom smislu, nordijski model se

razlikuje i od anglo-američkog i od kontinentalnog evropskog⁴⁶ (Berggren & Trägårdh 2012: 21).

Pored ovoga, možemo da pogledamo i predloženi kulturni model braka u američkom društvu i uporedimo ga sa stanjem u Švedskoj i Srbiji. Kako Kvin i Holand kažu, oslanjajući se na Roja D'Andradea i njegovu teoriju o vladajućem kulturnom modelu uspeha u američkom društvu, Amerikanke odrastaju učeći da je brak merilo uspeha žene u životu (Quinn & Holland 1987: 12). Tradicionalno je, dakle, važan model uspeha, koji verovatno postoji i u većini evropskih društava (pa tako i u švedskom i u srpskom). Razlika je, međutim, u tome što se uspeh žene u Srbiji, kao i u Americi, vrlo često meri time da li je ona stupila u brak. Kao što na osnovu svih dosadašnjih primera možemo zaključiti, ovakvo shvatanje u švedskom društvu ne postoji. Posledice toga zaokružićemo nešto kasnije.

Kolika razlika postoji u shvatanju porodičnih odnosa, kao i mesta i uloge porodice u životu pojedinca, možemo da vidimo i na osnovu toga što će verovatno većina onih koji su odrasli i žive u Srbiji na prethodni opis idealnih odnosa u švedskoj porodici gledati kao na bezosećajan, hladan i sveukupno stran. Iz naše perspektive je ovakav koncept individualizma jednako nezamisliv koliko je to bilo davanje prava glasa ženama 1919. godine (da ne pominjemo 1717.). Ovde, pritom, ne želimo da sugerišemo da je jedan način shvatanja porodičnih odnosa bolji od ovog drugog, već samo da naglasimo da između Švedske i Srbije po ovom pitanju postoje više nego očigledne razlike. Razlike koje su tokom prethodnih sto trideset godina dovele do stvaranja drugačijih kulturnih modela.

Što se tiče ženskog pokreta, i on je tokom šezdesetih godina doživeo određene promene. Budući da je ravnopravnost do tog trenutka već bila u velikoj meri institucionalizovana, čitavo pitanje prešlo je u politički ring. Mnoge stranke, uključujući i vladajuće, prihvatile su ovaj dotad već uveliko započeti proces kao ideološko pitanje i počele same da se zalažu za njega. Žene su promenama obrazovnog sistema početkom XX veka već sticale isto obrazovanje kao muškarci i postale su svesnije i manje zavisne od muževa i porodice. Povećao se broj razvoda i abortusa, rađano je manje dece, a parovi su živeli zajedno bez stupanja u brak. Država je bila svesna ovih

⁴⁶ Original: „Here an emphasis on individual autonomy coincides with a positive view of the state as an ally of not only the weaker and the more vulnerable citizens, but the citizenry at large. This is coupled with a negative view of unequal power relations between individuals in general and hierarchical institutions in particular, such as the traditional patriarchal family... In this regard, the Nordic model differs from both their Anglo-American and continental European counterparts.“

promena i očigledno spremna da ih primeni jer je reagovala donošenjem zakona koji su ih ozvaničili (v. Florin 2001: 38-39 i dole o kampanjama). Ukratko, dakle, došlo je do promene ponašanja žena. To se može definisati i ovako: žene su počele da stvaraju sliku identiteta nezavisno od porodice, kako je bilo uobičajeno šezdeset godina ranije. Kulturni modeli iz XIX veka definitivno više nisu postojali. Uporedo sa ovim, žene su u većem broju nego ranije počele da se uključuju u političke stranke i u druge pokrete u kojima je mogao da im se čuje glas, pa su ženske organizacije poput onih sa kraja XIX i početka XX veka postale nepopularne (v. Karlsson 2001: 42). Došlo je i do radikalizacije pojedinih organizacija koje su prešle u duboku levicu. Promena u ženskom pokretu bila je, pre svega, povezana sa pomenutom debatom o ulozi polova, odnosno insistiranjem na jednakosti žena i muškaraca. Atmosfera je tokom šezdesetih godina bila takva da, s obzirom na uspehe u uključivanju žena u većinu društvenih sfera, treba potencirati sličnost žena i muškaraca, a ne njihove razlike. To je svakako bio jedan od ciljeva onih prvih ženskih organizacija, a njegovo dostizanje je, pomalo ironično, značilo njihovo polako marginalizovanje. Ipak, činjenica da postojanje posebnih ženskih organizacija više nije bilo toliko nužno dovoljna je da pokaže da je postignut uspeh na putu ka ravnopravnosti između polova. Ovo, naravno, ne znači prestanak rada ženskog pokreta kao takvog, već samo promenu načina delovanja, veličine i snage (v. u nastavku).

Pod svetlom svih navedenih uslova (promena uloge polova, industrijalizacija i manjak radne snage...), još krajem pedesetih, a posebno tokom šezdesetih godina u Švedskoj se organizuju mnogi programi za aktivaciju žena. Jedan od važnijih započeo je 1961. godine i podrazumevao je povećanje mogućnosti za žene da nađu posao u tipično muškim sektorima, planskim obrazovanjem za određene struke (Lundqvist 2013: 27-28). Kako bi privukle što veći broj žena (uključujući i one udate), švedske vlasti su 1965. pokrenule informativnu kampanju zanimljivog naziva „Domaćica menja zanimanje“ (šv. „Hemmafru byter yrke“), u obliku emisije na državnom radiju. Nju je pratila i literatura istog naziva. Svaka emisija obrađivala je određenu oblast – problem sa kojim bi domaćica mogla da se susretne prilikom traženja posla – i bila praćena studijskim materijalom, koji je na kraju serijala objavljen u zbirci. Ilustracije radi, neki od naziva emisija bili su „Usuditi se početi“, „Nova vrata se otvaraju“, „Pogled u budućnost“. Prva emisija bavila se značajem plaćenog posla. Pored toga, obrađivale su se i različite sfere industrije, kao i pravnička pitanja vezana za porez. Međutim, za nas je iz ove perspektive posebno zanimljivo to da su čak dve emisije bile posvećene analizi svakodnevice zaposlene žene,

i tome šta ona može da traži od svoje porodice. Ženama je davan snažan podsticaj da svoj rad vrednuju jednako kao i suprugov, ali i tome da priznaju same sebi da više neće moći da obavljaju kućne poslove na isti način na koji su to činile ranije. Insistiralo se na tome da cela porodica mora da se angažuje u neplaćenim kućnim poslovima i tome da je na snagu morala da stupi „porodična demokratija“. Uz sve ovo, posebno je istican motiv finansijske slobode (Lundqvist 2013: 29-30). Nakon ove uspešne kampanje u svaki srez uveden je tzv. inspektor aktivnosti (šv. *aktiveringsinspektör*) koji je trebalo da koordiniše sve aktivnosti u vezi sa ženskom radnom snagom na tržištu. Država je, dakle, više nego aktivno radila na utemeljenju društvenih reformi po pitanju muško-ženskih odnosa, kako na poslovnom planu, tako i u porodici. Ono što je takođe važno da se podvuče jeste činjenica da žensko privređivanje u Švedskoj nije predstavljalo nikakvu novinu. O tome smo govorili ranije, a sledeći pasus Kristine Florin će nam za to pružiti dodatnu potvrdu:

„Programi oko domaćica koje treba da rade van kuće nisu ništa novo u našoj istoriji. Šveđanke su rano uspostavile građansku vezu sa državom i čak su udate žene bile pravni subjekti u zakonu o braku iz 1920. Neobično velika grupa *neudatih* žena s kraja XIX veka nadalje oduvek je radila za svoj hleb. Ali nije bilo neuobičajeno ni da *udate* žene sa decom imaju plaćene poslove mnogo pre 1960. [...] Za žene, dakle, rad van doma nije bio stigmatizovan, a i žene sa seoskih imanja takođe su oduvek radile. Mislimo da je taj način razmišljanja – radna žena – bio važan za tako brzi nestanak domaćice“⁴⁷ (Florin 2001: 39).

Činjenica da se država angažovala na opisani način pokazuje da ne samo da se nije stajalo na put ovoj tradiciji, već da su ulagani veliki naponi da se ona nastavi i razvije. Daljim ubrzanim razvitkom i modernizacijom, ravnopravnost je postala jedan od osnovnih temelja švedskog društva i kulture. Uz to, ova tradicija nam pokazuje davnašnju otvorenost prema kontaktu žene sa spoljašnjom sferom, odnosno netabuisanosti takvog odnosa.

⁴⁷ Original: „Programmen kring hemmafrun som skulle arbeta utanför hemmet var inget nytt i vår historia. Svenska kvinnor hade uppnått en medborgerlig relation till staten redan tidigt och även gifta kvinnor hade blivit rättsliga subjekt i giftermålslagstiftningen 1920. Den ovanligt stora gruppen *ogifta* kvinnor från slutet av 1800-talet och framåt hade alltid arbetat för brödfödan. Men det var inte heller ovanligt att *gifta* kvinnor med barn lönarbetade redan långt före 1960-talet. [...] Det var alltså inte stigmatiserande för kvinnor att arbeta utanför hemmet och bondhustrurna hade ju också alltid arbetat. Denna tankestruktur – den arbetande kvinnan – tror vi också var av vikt för att hemmafruns försvinnande skulle gå så pass fort.“

Veoma važan trenutak za reformisanje odnosa između polova jeste 1969. godina i uvođenje novog srednjoškolskog programa koji podrazumeva promociju ravnopravnosti. To znači da se ideja o jednakosti između polova počela sistemski plasirati kod mladih ljudi, koji su i dotad već bili navikli na drugačije društvo u odnosu na ono od pre stotinak godina. U decenijama koje su usledile, granica je pomerana nadole, tako da se sada sa takvom vrstom obrazovanja kreće već u vrtiću. Vaspitači se aktivno bore protiv stereotipa i uloga, kako kaže Barbru Hedval „time što oslobađaju decu od očekivanja i zahteva koje je društvo tradicionalno nametalo dečacima, odnosno devojčicama“⁴⁸, s ciljem da svi imaju iste uslove i mogućnosti u životu (Hedvall 2012: 42). Uz pomenutu reformu uloge polova i posledično promenjene porodične odnose, rekli bismo da je ovaj obrazovni pristup za posledicu imao to da su deca na roditelje počela da gledaju prilično izjednačeno. S obzirom na to da nekadašnja podela uloga na onoga ko radi i onoga ko se brine o domu odavno ne postoji, a deca se od malih nogu uče da je poželjan sistem potpune jednakosti i ravnopravnosti, logično je da nema ni onakvog odnosa prema ženskim članovima porodice (majci) kakav postoji npr. u Srbiji. To, drugim rečima, znači da su u ova dva društva kulturni modeli vezani za majku neminovno (veoma) različiti.

Sedamdesete godine su donele određenu promenu u načinu delanja ženskog pokreta. Sa širenjem ravnopravnosti više nije bilo potrebe za onakvim ženskim organizacijama kakve su postojale ranije, apetiti i brojčanost su rasli, a samim tim došlo je i do promene u načinu na koji je ciljeve trebalo dostići. Sve novonastale grupe radile su u skladu sa promenjenom ulogom polova, nastavljajući da potenciraju sličnost između muškaraca i žena. Pored ovoga, sve grupe su se trudile da mobilišu što veći broj žena – iz različitih društvenih klasa – i to im je u velikoj meri pošlo za rukom. Jedna od najaktivnijih bila je Grupa 8, koja se, između ostalog, zalagala za posao za sve, obrazovanje, slobodan abortus i dečje vrtiće (v. Schmitz 2001). Do osamdesetih godina, ravnopravnost u Švedskoj je već bila toliko etablirana da – za ono što je nama potrebno kako bismo stekli uvid u stanje u švedskom društvu – više nema potrebe detaljno analizirati aktivnost bilo kog pokreta ili organizacije. Tokom devedesetih godina XX i u prvoj deceniji XXI veka stvoreno je toliko različitih ženskih organizacija da ne bi bilo konstruktivno ovde ih posebno obrađivati. Dovoljno je ukratko reći da su sve dotadašnje borbe nastavljene i produbljene (neke i radikalizovane), dok je država donosila nove zakone koji su dodatno

⁴⁸ Original: „... by freeing children from the expectations and demands that society has traditionally imposed on boys and girls respectively.“

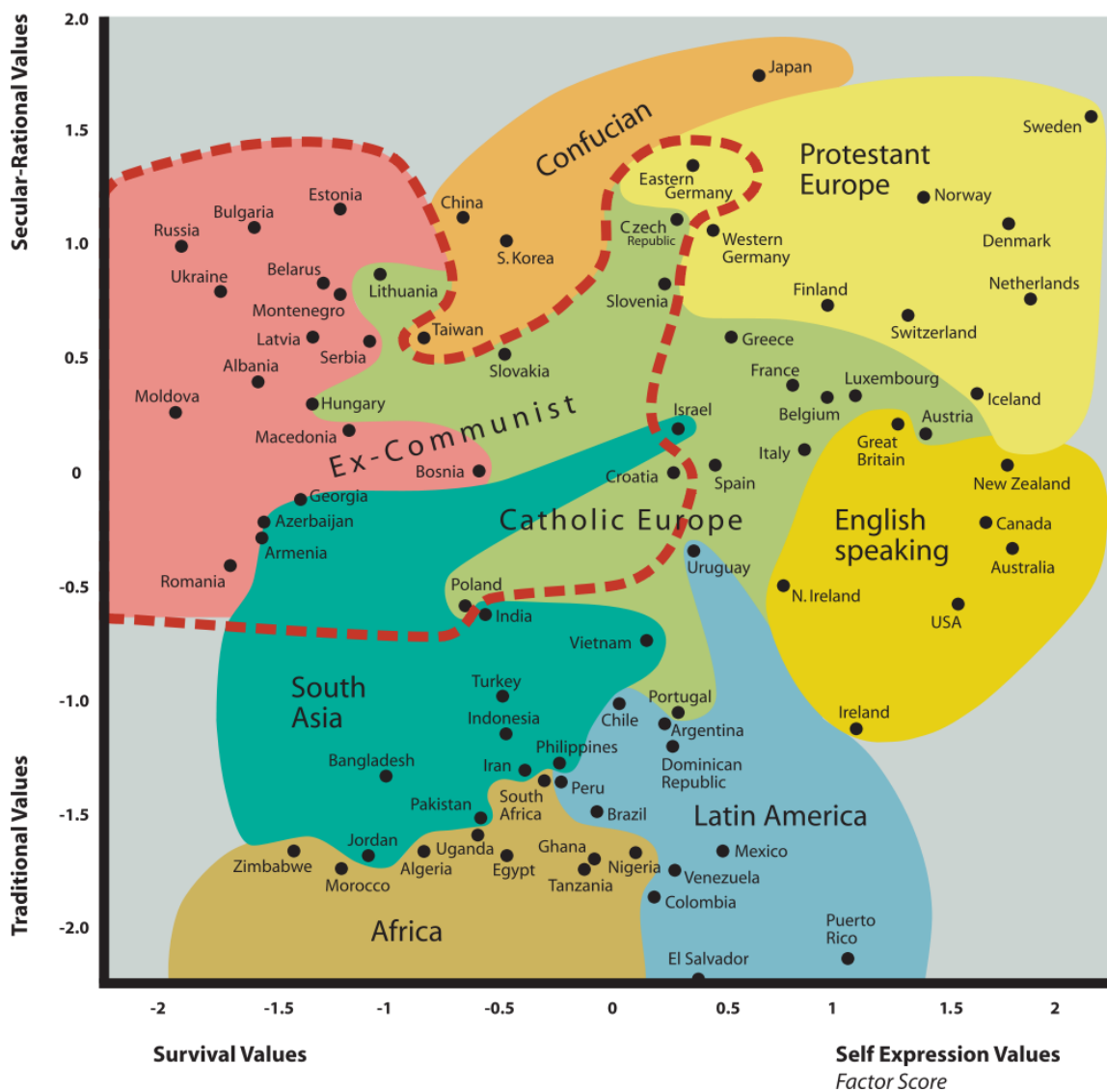
utemeljivali jednakost: zakon o deljenju porodijskog odsustva između roditelja (1974), novi plan za osnovnu školu koji potencira ravnopravnost (1980), strategije za razvoj ravnopravnosti do 2000. godine (1985), revidirane zakone o ravnopravnosti (1992, 1994) i dr. (SCB 2012: 7-8). Do kraja XX veka ravnopravnost je u Švedskoj postala jedan od osnovnih temelja društva. Iako se smatra da ona još uvek nije potpuna, te da se za nju i dalje treba boriti, ona je za prethodnih sto godina toliko ukorenjena u svest građana da bez ikakve dileme predstavlja jedan od najvažnijih kulturnih modela švedskog društva. Time što se deca od najranijih dana uče ovom sistemu garantuje da će se on u ovom obliku i održati. Pored ovoga, moramo napomenuti i da u razvijenost države spada i vrlo važan aspekt decentralizovanog razvoja društva, odnosno nepostojanje većih razlika (u svim oblicima, uključujući tu i svest građana) između glavnog grada i provincije. Drugim rečima, sve karakteristike vezane za ravnopravnost, porodicu i odnose između polova u najvećoj meri važe za čitavu Švedsku. U Srbiji je razlika između najvećih centara i manjih gradova i seoskih sredina znatno izraženija. To, sa svoje strane, podrazumeva još veće razlike ako se posmatra društvo kao celina (što je nama ovde cilj) u odnosu na poređenje prestonica.

Naposletku, treba pomenuti i to da je vrlo važnu ulogu u stvaranju modela ravnopravnosti odigrala i Švedska protestantska crkva, koja se generalno smatra jednom od najliberalnijih na svetu. Naime, od 1958. godine žene u Švedskoj dobijaju pravo da budu sveštenice. Prostim poređenjem – u Srpskoj pravoslavnoj crkvi žena ne sme da uđe ni do oltara, da ne govorimo o bilo kakvim višim funkcijama – vidimo da je ravnopravnost u Švedskoj ušla i u te, tradicionalno najkonzervativnije sfere društva. Dodatne ilustracije radi, Švedska crkva je 2007. godine objavila da će blagosloviti istopolne brakove⁴⁹. Pomenuta 1958. važna je, inače, i po tome što je te godine Švedska dobila prvu ženu vršioca dužnosti premijera (v. Karlsson Sjögren 2003). U vezi sa tim vredni napomenuti i to da je 1997. Švedska dobila prvu ženu biskupa.

Na samom kraju možemo da pogledamo i jedan grafički prikaz položaja dva društva kojima se bavimo na osnovu vrednosti koje se u njima poštuju, zasnovano na podacima organizacije World Values Survey (WVS). Uopšteno gledano, kulturološke varijacije krajem XX i početkom XXI veka mogu se posmatrati iz dve ravni. Na krajevima prve su tradicionalne i sekularno-racionalne vrednosti, dok su na krajevima druge vrednosti opstanka i samoizražavanja.

⁴⁹ <http://www.patheos.com/Library/Protestantism/Ethics-Morality-Community/Gender-and-Sexuality.html> (Internet stranici pristupljeno 14.08.2013.)

U analizu su uključeni mnogi aspekti društva (religija, politika, standard) i ako pogledamo sledeći grafik nastao sumiranjem detaljne studije Ingelhart i Velcela, moći ćemo da analiziramo položaj švedskog i srpskog društva:

Izvor: World Values Survey, fourth wave (1991-2001) (upor. Ingelhart & Welzel 2005)

Za naše potrebe krajnje sažet opis ravni grafika čini nam se posve dovoljnim. *Tradicionalne vrednosti* podrazumevaju, između ostalog, značaj religije, snažnih tradicionalnih porodičnih odnosa i nacionalnog ponosa. Razvod i abortus nisu prihvatljivi. *Sekularno-racionalne vrednosti* naglašavaju, u principu, suprotne poglede: religija nije važna, kao ni tako

bliski porodični odnosi. Razvod i abortus su prihvatljivi. *Vrednosti preživljavanja* obuhvataju brigu o finansijskoj i fizičkoj sigurnosti, i povezane su sa niskim nivoom poverenja i tolerancije. *Vrednosti samoizražavanja*, nasuprot tome, kao prioritet imaju zaštitu sredine, toleranciju, ravnopravnost i jednakost između polova, manjina i dr. (Inglehart & Welzel 2005: 48-76; 135-145).

Kao što vidimo, Švedska se nalazi na samom kraju osa sekularno-racionalnih i vrednosti samoizražavanja. Prema malopredšnjem opisu, bliski i tradicionalni porodični odnosi i religija nisu važni, dok su tolerancija, jednakost i ravnopravnost u prvom planu. Srbija je zagazila u sekularno-racionalne vrednosti, međutim, još uvek je duboko u vrednostima preživljavanja. Razlika između dva društva je relativno velika u prvoj, a veoma velika u drugoj ravni. Veza između vrednosti samoizražavanja i ravnopravnosti između polova jasno se vidi na sledećem prikazu:

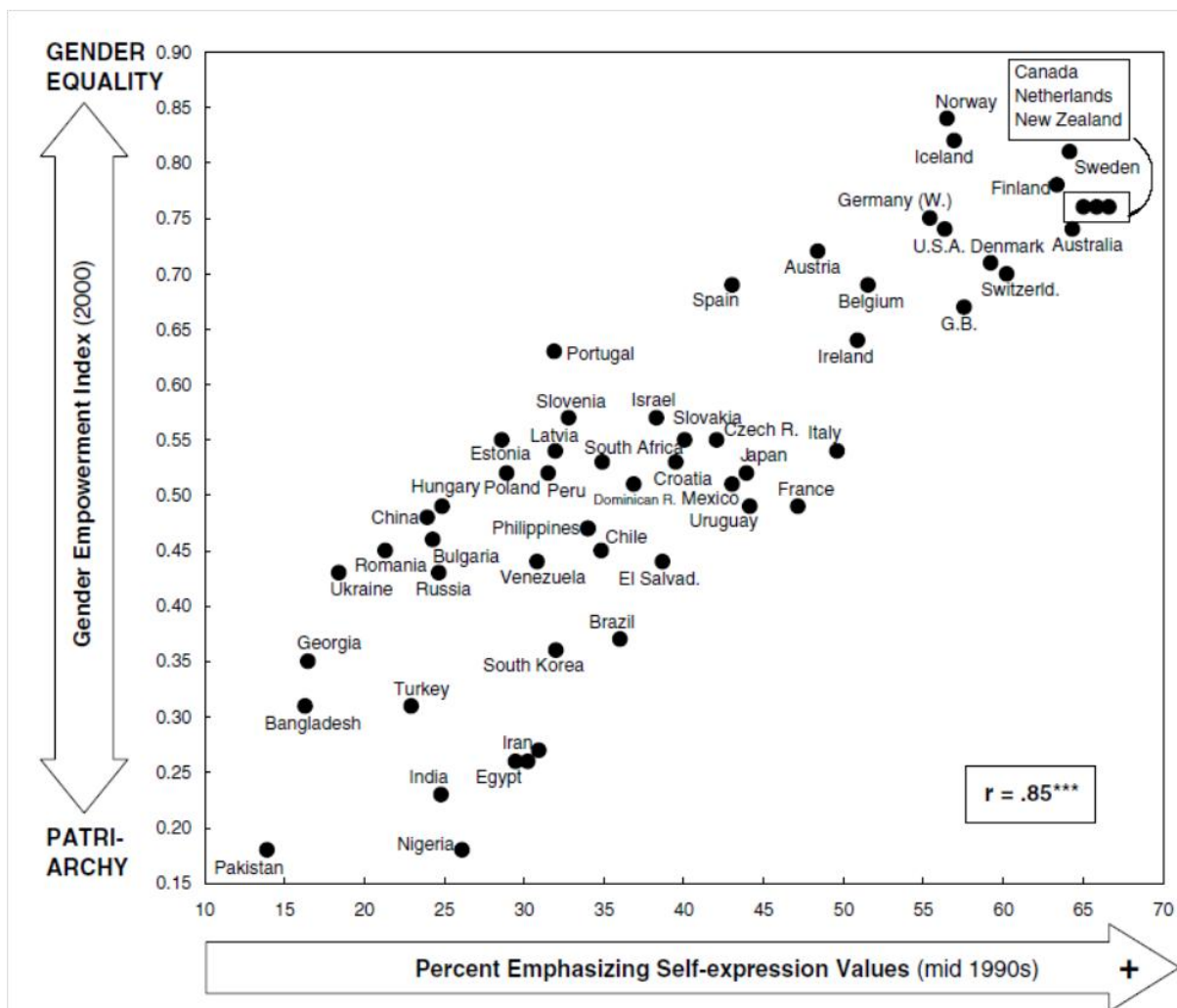

FIGURE 12.4. Self-expression values and the actual scope of gender empowerment in a society.

Izvor: Inglehart & Welzel 2005: 283

Budući da su podaci sakupljeni sredinom devedesetih godina XX veka, Srbija u istraživanje nije bila uključena, pa nećemo nagađati gde bi se nalazila (iako bismo na osnovu suseda to mogli da pretpostavimo). Švedska je, sa druge strane, na samom kraju ose jednakosti između polova, kao i gorepomenute ose vrednosti samoizražavanja.

Sve ovo se, rekli bismo, u potpunosti poklapa sa našom analizom kulturnih modela. Iz tog razloga grafike dalje nećemo komentarisati, već ćemo se zadovoljiti ovom konstatacijom.

3.3 Zaključna razmatranja

Pre nego što podvučemo sve faktore koji su uticali na stvaranje postojećih odnosa u švedskom društvu, osvrnućemo se na pomenuti intervju, koji će nam poslužiti kao dodatna ilustracija za hipoteze i zaključke iznesene na prethodnim stranama. Naša ispitanica je lektorka na Filološkom fakultetu u Beogradu, Šveđanka koja već šest godina sa porodicom (mužem i dvoje dece) živi i radi u Beogradu. Smatramo da je ona stoga dobar izbor za ispitanika koji bi – kao pripadnik švedskog društva, kao majka i kao neko ko nekoliko godina živi u Srbiji – mogao da baci dodatno svetlo na pitanja kojima se u ovom radu bavimo.

Navešćemo delove intervjuja koje smatramo najrelevantnijim.

P: Kako se u Švedskoj gleda na ženu/majku? Postoje li kulturni modeli⁵⁰ kao što su ŽENA JE DOMAĆICA ili MAJKA JE SVETICA?

O: Žena/majka: kao slobodna, samostalna individua i, u određenoj meri, kao autoritet u kući (isto kao i otac, ali ne u onom smislu da je se deca plaše, već tako da – sama ili zajedno sa ocem i u željenoj meri sa decom – donosi važne odluke u vezi sa decom i porodicom). Majka kao svetica – ne. Deluje potpuno strano. Ne može se napraviti veza s tim. U Španiji se, npr, mogu čuti izrazi kao što je „moja mama pravi najbolju paelju na svetu”. Ako se taj izraz zameni sa „moja mama pravi najbolji stek od losa na svetu”, on ne funkcioniše.⁵¹

P: Kako bi se reagovalo ako bi se čuo izraz kao što je „jebem ti mater“? Da li bi se shvatio metaforično ili doslovno?

⁵⁰ U intervjuu je dato i kratko objašnjenje šta kulturni model podrazumeva.

⁵¹ „Kvinnan/modern: som en myndig, självständig individ och som en i viss mån auktoritet i hemmet (på samma sätt som pappan, men inte auktoritet i den betydelsen att barnen ska vara rädda för henne, utan som den som – ensam eller tillsammans med pappan och i ökande grad med barnen – fattar viktiga beslut som rör barnen och familjen). Moder som helig – nej. Känns helt främmande. Kan inte relatera till det. I Spanien kan man t.ex. höra yttranden som ”min mamma lagar världens godaste paella”. Byt ut det yttrandet mot ”Min mamma lagar världens godaste älgstek”. Funkar inte.”

O: Primitivno i krajnje doslovno. Pošto seks u Švedskoj nije tabu, izraz, pored toga, zvuči prilično detinjasto – otprilike kao kad bi neko neko viknuo „kobasica od govana”.⁵²

P: Možeš li da uporediš švedski pogled na majku sa onim koji postoji u Srbiji? Prema sopstvenom iskustvu, dakle.

O: Majka ima više obaveza prema porodici i deci u Srbiji nego što je to slučaj u Švedskoj.⁵³

Sada ćemo još jednom podvući skup faktora koji su uticali na ove odnose u švedskom društvu i koji su se – kako predlažemo – preneli i na jezik:

1. Tradicija narodnih pokreta iz koje je krajem XIX veka nastao i ženski pokret
2. Stvaranje svesti o neophodnosti reformisanja društva
3. Promena modela uloge polova i porodične strukture i odnosa
4. Uslovi za sprovođenje reformi koji su koincidirali sa industrijskim razvojem i potrebom za radnim mestima
5. Država blagostanja koja je mogla da stane iza promenjene uloge polova i aktivnog učešća žena na tržištu rada
6. Nepostojanje toliko jake tradicije „posrednog vređanja“ nakon Srednjeg veka
7. Nepostojanje potrebe za nastankom novih „posrednih uvreda“ usled nepostojanja neophodnih kulturnih modela ili tabua.

⁵² Primitivt och mycket bokstavligt. Eftersom sex inte är något tabu i Sverige, låter yttrandet dessutom synnerligen barnsligt – ungefär som att ropa ”bajskorv” efter någon.

⁵³ Modern har fler plikter gentemot sin familj och sina barn i Serbien än vad hon har i Sverige.

Ovi faktori jedinstveni su za Skandinaviju, a jednostavnim poređenjem prethodnih sto pedeset godina zaključujemo da ih u Srbiji nije bilo. Kombinacijom svih njih (a verovatno i nekih koje nismo analizirali) došlo je do toga da kulturnih modela ŽENA JE DOMAĆICA i MAJKA JE SVETA u Švedskoj već duže vreme nema. Ne postoji, dakle, nikakva vrsta tabuiranosti odnosa žene iz porodice sa spoljašnjom sferom. Štaviše, veoma važan kulturni model u Švedskoj upravo je POJEDINAC JE NEZAVISTAN, direktno suprotstavljen modelu koji je, sa druge strane, u Srbiji veoma snažan – PORODICA JE OSOLONAC. Pri tome je u švedskom društvu pojedinac jednako žena koliko i muškarac, što znači da se ljudi u švedskom društvu retko karakterišu po porodičnoj pripadnosti – svi su samostalne i nezavisne individue, bez obzira na to da li su u braku i imaju porodicu ili ne. Ovo se, kao što smo videli, u svest Šveđana ugrađuje od najranijih dana. Ako nepostojanje dva pomenuta modela, ali i tabua vezanih za spoljašnji svet, stoga, prihvatimo kao činjenicu, iz nje potom neminovno proizilazi sledeća – da nema ni ponašanja koje će iz te perspektive biti poželjno ili zabranjeno, odnosno koje bi, po definiciji, odgovaralo datom kulturnom modelu (v. gore opis kulturnog modela braka i ostale primere). Takvo ponašanje, sa druge strane, postoji u Srbiji gde su ovi modeli i dalje prisutni. Ako nema takvog ponašanja, neće biti ni jezika u kome se, videli smo, kulturni modeli odslikavaju. I konačno, ukoliko nema poželjnog ponašanja (uključujući u to i jezičko) u skladu sa pomenutim kulturnim modelima, neće biti ni uvredljivih izraza koji bi nastali kao način da se uvredi neko ko takve kulturne modele gaji, poštuje i po njima se ponaša, odnosno jezika koji bi iz istog razloga kršio određene tabue (up. Lakoff & Johnson 1980). Nepostojanje ovih kulturnih modela vezanih za ženu, direktno je, dakle, uticalo na nepostojanje uvredljivih izraza u kojima se pominju ženski članovi porodice. Takvi modeli, za razliku od Švedske, u Srbiji postoje, pa je samim tim i broj uvredljivih izraza u kojima se ženski članovi porodice pominju – onih kojima će se pripadnik tog društva povrediti – srazmerno veliki. Pomenuta tradicija „sramoćenja“ u skandinavskom društvu nije se dalje razvijala nakon Srednjeg veka. Kako se švedsko društvo reformisalo, ova tradicija nije imala mogućnosti da se ponovo uspostavi. Ako nastavimo od pretpostavke da jezik odgovara kulturnim modelima u društvu i da se u njemu stvara ono što je potrebno, dolazimo do toga da nikakva nova vrsta posrednih uvreda u švedskom društvu u poslednjih sto godina i nije mogla da nastane – iz prostog razloga što, zbog uspostavljenih kulturnih modela, za to nisu postojali uslovi. Da uslovi jesu postojali, ovakve uvrede bi se najverovatnije javile. Kao primer mogu da se pogledaju sve novije uvrede i psovke i u švedskom

i u srpskom jeziku – npr. vezane za nacionalne manjine ili imigrante (v. i naredna poglavlja) – kao i pejorizacija izraza za mentalnu zaostalost tokom prethodnih tridesetak godina (v. odeljak 7.7). Da dodamo još i to da budući da seks u švedskom društvu nije tabu, svi navedeni faktori su, u skladu s tim, posledice imali i na praktično nepostojanje metaforične upotrebe glagola *knulla* (jebati) u švedskom jeziku.

4. PSOVKE U REČNICIMA

U ovom poglavlju ćemo videti kako se rečnici švedskog i srpskog jezika odnose prema psovkama. S obzirom na to da pregled srpskih rečnika već postoji u knjizi „Opscene reči u srpskom jeziku“ (Šipka 1999: 63-68), na njega ćemo se osloniti kao izvor za tabelarni prikaz, koji ćemo ovde preglednosti radi napraviti, dok ćemo za švedski jezik, pored istog takvog prikaza, dodati i objašnjenja za svaki pojedinačni rečnik. Na kraju ćemo rezultate ovog malog istraživanja uporediti i analizirati.

Krenućemo od švedskog jezika, odnosno švedskih rečnika koje smo za ovu priliku analizirali, vodeći se istim principima koji su primenjeni u pomenutoj analizi srpskih rečnika.

Norstedts Svenska Ordbok (Språkdata och Norstedts Ordbok 1999)

U ovom švedskom rečniku nalazimo sve lekseme: *fitta* (pička), *kuk* (kurac), *knulla* (jebati), *runka* (drkati), *skit(a)* (govno, sranje (srati)), a, naravno, i *arsel* (dupe) i (*djävla* (proklet(o), objektivne vulgarne snage približno ekvivalentne srpskom „jebeno“). Sve one (izuzev *djävla* uz koje stoji „ett starkt kraftuttryck“ – snažan izraz, jaka reč) idu uz odrednicu <starkt vard.> (snažno svakodnevni, kolokvijalni jezik, odnosno veoma vulgarno). Što se tiče izvedenica, valja odmah napomenuti da su one u švedskom jeziku znatno ređe nego u srpskom (gde, na primer, možemo napraviti *izjebati*, *najebati*, *odjebati*, *razjebati*..., za šta bi u švedskom morali upotrebiti četiri različita glagola od kojih u principu nijedan ne bi bio vulgaran, odnosno svi bi odgovarali nevulgarnim ekvivalentima ovih glagola na srpskom: *prevariti*, *nagrabusiti*, *odbiti*, *pokvariti* (na švedskom: *lura*, *råka illa ut*, *avvisa*, *förstöra*) – sličan slučaj, samo u obrnutom smeru imamo sa složenicama koje su, generalno gledano, u švedskom neuporedivo frekventnije nego u srpskom – pa tako u ovom rečniku izvedenice nalazimo samo uz leksemu *skit* koja u švedskom funkcioniše kao prvi deo složenice s negativnom konotacijom – *skitstövel* (govnar, seronja), *skitprat* (sranje, kenjanje, u smislu „pričanje gluposti, baljezgarenje“) – ali i kao pojačivač s pozitivnom konotacijom dodat kao prefiks na prideve, za šta ovde ne nalazimo nijedan primer, što je i logično budući da se *skit-* u tom značenju, kao što smo videli, može dodati na gotovo svaki pridev (u principu sinonimno sa *jätte-* (veoma, mnogo)). Ostale navedene

lekseme u švedskom ne podležu izvođenju (osim imenice *knull* izvedene od glagola *knulla* – jebati), pa stoga i nemamo nijednu odrednicu za njih. Sufiks *-are* u švedskom jeziku označava (između ostalog) vršioca radnje, odnosno zanimanje, pa bi stoga bilo moguće napraviti i imenicu *knullare* (jebač), ali se ona ovde ne pojavljuje.

Zanimljivo je i to da se u ovom rečniku pojavljuje imenica *fis* (prdež) – takođe označena kao veoma vulgarna – ali ne i glagol *fisa* (prdeti).

Online rečnik www.ord.se – švedsko – švedski, engleski, nemački, francuski, španski

Ovaj rečnik na internetu je znatno obimniji od prethodno analiziranog, i sadrži apsolutno sve pomenute lekseme, uključujući i glagol *fisa* (prdeti). Razlika je i u tome što su sve ovakve odrednice umesto sa <stakt vard.> označene samo sa *vulg.* I ovde je, dakle, primenjen princip neizostavljanja nijedne lekseme odnosno uključivanja svih psovki.

Online rečnik Lexin švedsko–srpski (<http://lexin2.nada.kth.se/sve-ser.html>), Språkrådet

Kao i u štampanim verzijama od 1985. godine nadalje, u ovom *online* rečniku se nalaze sve nama za ovu priliku aktuelne lekseme, s tim što je njihova vulgarnost različito definisana, što je unekoliko iznenađujuće. Tako je *arsle* (dupe, šupak) označeno kao veoma vulgarno, dok *kuk* (kurac) i *fitta* (pička) nisu nikako okarakterisani. *Fisa* (u ovom rečniku (i svim njegovim štampanim izdanjima) zapravo s prezentom kao osnovnim oblikom – *fiser*) (prdeti) i *skit(er)* (sranje, srati (prez.)) su označeni kao svakodnevnici, dok za *runkar* (drkati (prez.)) ponovo nemamo ništa što upućuje na to da se radi o reči vulgarnog značenja. Što se izvedenica tiče, ponovo ih nalazimo samo za leksemu *skit*, i to *skitjobb* (sranje od posla) i *skitig* (štrokav). U potonjem primeru vidimo promenu značenja i gubitak vulgarnosti u prevodu na srpski, s obzirom na to da „usran“ ovde ne bi odgovaralo kao ekvivalent, dok bi „govnav“, s druge strane, moglo da prođe uz zadržavanje vulgarnosti i u prevodu. *Djävla* (prokleta, jebeno) uvrštena je i u ovaj rečnik uz odrednicu „svordom“ – psovka – i prevodom „prokleta“.

Svenska Akademiens Ordbok (SAOB 1898–)

Ovo je zvanični rečnik Švedske akademije. Slično rečniku SANU, ni ovaj višetomni rečnik švedskog jezika još uvek nije završen i njegovo kompletiranje je planirano za 2017. godinu. U ovom trenutku rečnik se nalazi na kraju slova T (kod reči „tyna“ (gasiti se)), što nama svejedno omogućava proveru gotovo svih reči s naše liste uobičajenih ružnih reči koje analiziramo u svakom rečniku.

U SAOB-u nemamo lekseme *arsle* (dupe), *fitta* (pička), *knulla* (glagol se, istina, pojavljuje, ali u drugom značenju, dok se značenje „jebati“ ne pominje), *kuk* (kurac), dok se *fisa* (prdeti) i *runka* (drkati) javljaju, oba uz odrednicu „snažno svakodnevno“. Leksema *skit(a)* (sranje, srati), s druge strane, pojavljuje se uz blažu odrednicu: „numera bl. vard. l. i folkligt l. mer l. mindre vulgärt spr.“ („sada u svakodnevnom, narodnom, manje ili više vulgarnom jeziku“). Naglašavamo još jednom da ova reč u sebi nosi i značenje „prljav“, odnosno ima i nevulgarnu konotaciju. Ono što je zanimljivo jeste da za ovom leksemom sledi veliki broj (preko pedeset) odrednica, uglavnom složenica, sa leksemom *skit-* kao prvim delom.

Leksema *djävla* (proklet) takođe se javlja, i to okarakterisana kao vulgarna.

Nationals encyclopedins ordbok (1995–2000)

Vrlo slično Nuštetsovom, u rečniku Nacionalne enciklopedije od 137 000 reči nalaze se sve do sada analizirane opscene odrednice (*fitta*, *kuk*, *knulla*, *fisa*, *runka*, *skit*, *arsel*, *djävla*), uz napomenu „starkt vardagligt“ (snažno svakodnevno). Uz reč *fitta* (pička) stoji i napomena „kan verka stötande“ (može delovati uvredljivo), dok se za *djävla* (proklet) javlja „starkt kraftuttryck“ (snažan izraz).

Språkdata och Esselte Studium (1986)

U ovom rečniku od 120 000 odrednica, vidimo isti princip kao u prethodnom, sve opscene lekseme su uključene i označene kao snažno svakodnevne, uz jedinu razliku u tome da je uz *fitta* (pička) napisano „skällsord“ (pogrdna reč) nasuprot „kan verka stötande“ (može delovati uvredljivo) što je karakterizacija u rečniku Nacionalne enciklopedije. Kao i u većini

analiziranih rečnika, i ovde nalazimo uobičajene složenice uz leksemu *skit(a)* (sranje, srati) – *skitstövel* (govnar, seronja), *skitprat* (sranje, kenjanje – o govoru), *skitig* (govnav, prljav)...

Sada ćemo obraditi i dva ilustrovana rečnika švedskog jezika, kao i dva rečnika sinonima, kako bismo videli da li u njima ima neke razlike u stavu prema uključivanju i obradi opscenih reči, odnosno psovki.

Illustrerad svensk ordbok (Natur och Kultur 1984)

Ovaj rečnik sadrži oko 200 000 odrednica (naravno, samo mali broj je ilustrovanih), ali su samo tri od njih ružne reči, i to one koje su i generalno karakterisane kao slabije: *djävla* (proklet), *fis(a)* (prdež, prdeti) i *skit(a)* (sranje, srati). *Runka* (drkati) se javlja samo u osnovnom, neprenesenom značenju (vrteti, cimati), dok se ovo drugo ne pominje. Od tri pomenute opscene reči, *djävla* nema nikakvu napomenu o vulgarnosti, dok za *fis(a)* odnosno *skit(a)* piše „vard. vulg.“ (svakodnevno vulgarno) odnosno „vard. el. vulg.“ (svakodnevno ili vulgarno). Uz *fis(a)* imamo složenicu *fisblek* (bled kao prdež), dok se uz *skit(a)* javljaju uobičajene i do sada nekoliko puta pominjane složenice. Primenjen je, dakle, sličan metod kakav imamo u rečniku Švedske akademije.

Bonniers svenska ordbok (Malmström, Györki, Sjögren 1994)

Za razliku od prethodnog rečnika (a i od sistema primenjenog u SAOB-u), u rečniku Malmstrema, Đerki i Šegrena (koji je izdala izdavačka kuća Boniješ) nalazimo sve reči koje smo odabrali kao reprezentativne (*arsle*, *djävla*, *fis(a)*, *fitta*, *knulla*, *kuk*, *skit(a)*, *runka*) s tim što se u ovom rečniku donekle razlikuje njihova karakterizacija (u poređenju sa, na primer, Nuštetsovim ili Sprokdatinim rečnikom gde su sve ove reči opisane kao snažno svakodnevne, dakle, veoma vulgarne). Lekseme *arsle* (dupe), *fitta* (pička), *knulla* (jebati), *kuk* (kurac) i *runka* (drkati) označene su kao snažno svakodnevne, dok su *fis(a)* (prdež, prdeti), *djävla* (proklet) i *skit(a)* samo svakodnevne. Uz *djävla* stoji i napomena „i svordomar“ (u psovka), dok se uz *fitta* u ovom rečniku ne pojavljuje nikakva dopuna koja bi upućivala na to da se radi i o uvredi.

Ord för ord, svenska synonymer och uttryck (1960–1977)

U ovom rečniku imamo svega dve odrednice – *skit(a)* (sranje, sрати) i *djävla* (proklet), pri čemu je prva označena kao vulgarna i svakodnevna, a druga samo kao vulgarna. Zanimljivo je i da je uključena složenica *fisförnäm* (uobražen, snobovski – doslovno „otmen kao prdež“), a da prvi deo složenice – *fis-* – nije pomenut samostalno.

Bonniers synonym lexikon (Göran Walter 1991)

Za razliku od ilustrovanog rečnika istog izdavača (ali drugih autora), u ovom rečniku nalazimo samo leksemu *skit*, i to samo kao imenicu (sranje, govno), uz desetak ponuđenih sinonima. Nikakva napomena nije dodata u vezi s njenom vulgarnošću, niti je uključena neka od mnogobrojnih složenica ili izvedenica koje su se javljale u svim prethodnim rečnicima, uključujući i one koji nisu navodili nijednu drugu od opscenih reči koje smo odredili kao predstavnike za ovu analizu.

Svensk etymologisk ordbok (Elof Hellquist 1922–1980)

U ovom etimološkom rečniku nalazimo svega dve psovke: *fisa* (prdeti) i *skita* (sрати), obe bez ikakve napomene o vulgarnosti.

Nysvensk ordbok (Olof Östergren 1953–1981)

U ovom višetomnom rečniku koji je samostalno otpočeo, i u najvećoj meri kompletirao, Ulof Estergren uz odrednice pomenute u Helkvistovom etimološkom rečniku (*fisa*, *skita*, u ovom rečniku zapravo samo kao imenica – *skit*) nalazimo i leksemu *djävla* (proklet). Za razliku od etimološkog rečnika, ovde uz glagol *fisa* imamo napomenu „mkt. vulg.“ (veoma vulgarno), *djävla* je bez ikakvog opisa, dok uz *skit* stoji podugo objašnjenje: „ordgruppen är i större delen av Sverige (liksom i Norge) mer vulg. än ’lort’ (som i södra Sverige o. i Danmark emellertid har sämre klang än ’s.’) – grupa reči je u većem delu Švedske (kao i u Norveškoj) vulgarnija od ’lort’ (izmet) (koje u severnoj Švedskoj i u Danskoj, međutim, ima lošiji prizvuk od ’s.’ (sranja)).

Norstedts Uttals lexikon (Per Hedelin 1997)

Ovaj rečnik izgovora sadrži 145 000 odrednica i među njima nalazimo sve one kojima se ovde bavimo (*fitta, kuk, knulla, djävla, arsle...*). Razlika u odnosu na sve druge rečnike jeste ta što ovde nemamo apsolutno nikakvu dopunu uz ove reči, jednostavno su dati njihov izgovor i promena, ali bez ikakve napomene u vezi s vulgarnošću.

Svenska Akademiens Ordlista (SAOL 1874–)

U listi reči Švedske akademije, koja se od rečnika razlikuje u toliko što su ovde odrednice samo izlistane, uz povremeno kratko objašnjenje njihovog značenja, obrađeno je blizu milion reči. Kako je ovde cilj upravo to da se obuhvate sve reči švedskog jezika, sasvim očekivano, nalazimo i sve one koje su aktuelne za našu temu. Sve do sada pomenute lekseme izuzev *fis(a)* dopunjene su ovde karakterizacijom „kan väcka anstöt” (može uvrediti). *Fis(a)* je ovde označeno kao „vard.“, odnosno svakodnevno. Uz leksemu *skit(a)* nalazimo veliki broj složenica, uglavnom sličnih onima koje smo imali i u rečniku Švedske akademije.

Pažnju donekle budi to što u rečnik nisu uključene opscene reči koje se pojavljuju u listi reči izdatoj od strane iste institucije (listi na kojoj je, pored toga, rad otpočet još pre nego što se krenulo s pisanjem rečnika). Lista, dakle, otkriva postojanje tih reči, izlistava ih i opisuje, dok ih rečnik krije. Različiti kriterijum u odnosu na psovke primenjen je tako u dva osnovna i najvažnija jezička izdanja Švedske akademije – rečniku i listi reči.

Sada ćemo preko tabela napraviti poređenje švedskih i srpskih rečnika. Sažete rezultate za švedski jezik nalazimo u sledećoj tabeli („+“ označava postojanje lekseme u rečniku, dok prazno polje predstavlja njeno nepostojanje):

Tabela 1: prisutnost opscenih leksema u švedskim rečnicima, pregled

Rečnik	Leksema								
	<i>Kuk</i>	<i>Fitta</i>	<i>Arsle</i>	<i>Knulla</i>	<i>Skita</i> (i izvedeni ce)	<i>Tutte</i>	<i>(D)jävla</i>	<i>Runka</i>	<i>Fis(a)</i>
Norstedts Svenska Ordbok	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Online rečnik www.ord.se	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Online rečnik Lexin švedsko- srpski (http://lexin2.nada.kth.se/sve-ser.html)	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Svenska Akademiens Ordbok					+		+	+	+
Nationals encyclopedins ordbok	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Språkdata och Esselte Studium	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Illustrerad svensk ordbok					+		+		+
Bonniers svenska ordbok	+	+	+	+	+	+	+	+	+

Ord för ord					+		+		
Bonniers synonym lexikon					+				
Svensk etymologisk ordbok					+				+
Nysvensk ordbok					+		+		+
Norstedts Uttals lexikon	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Svenska Akademiens Ordlista	+	+	+	+	+	+	+	+	+

Za detaljan pregled srpskih rečnika, na kojem smo mi zasnovali i gorenavedeni pregled švedskih rečnika svakako preporučujemo analizu Danka Šipke (Šipka 1999: 63-68). Mi analizu ovde nećemo ponavljati, već ćemo rezultate predstaviti u tabeli, kako bismo na osnovu njih napravili poređenje između rečnika švedskog i rečnika srpskog jezika.

Srpski rezultati vide se u narednoj tabeli:

Tabela 2: Prisutnost opscenih leksema u srpskim rečnicima, pregled (Izvor podataka: Šipka 1999: 63-68)

Rečnik	Leksema						
	<i>Kurac</i>	<i>Pička</i> (i sinonimi)	<i>Dupe</i> (i sinonimi)	<i>Jebati</i> (i izvedenice)	<i>Srati</i> (i sinonimi i izvedenice)	<i>Drkati</i>	<i>Mudo</i>
Vukovi rečnici (Karadžić 1818, 1852, 1898)	+ (samo u 1818.)	+ (samo u 1818.)	+	+ (samo u 1818.)	+	+ (samo u 1818.)	+
Broz-Ivekovićev rečnik (Broz 1901)			+		+		+
Rečnik JAZU (JAZU 1880-1976)	+	+	+	+	+	+	+
Rečnik SANU (SANU 1969-)			+				
Rečnik MS (MS 1967-1976)			+		+		+
Rečnik Ristića i Kangrge (Ristić 1928)			+		+		+
Bakotićev rečnik (Bakotić 1936)			+		+		
Skokov etimološki rečnik (Skoko	+	+	+	+	+	+	+

1971-1974)							
Matešićev obrnuti rečnik (Matešić 1965- 67)			+		+		
Rečnik Mortona Bensona (Benson 1985)			+		+		
Hurmov rečnik (Hurm 1969)					+		
Polićev rečnik (Polić 1980- 1982)							
Velikanovićev i Andrićev rečnik (Velikanović 1938)							
Atanackovićev i Jovanovićev rečnik (Atanacković 1980)							

Najosnovnijim poređenjem ovih tabela uviđamo da među švedskim rečnicima nema nijednog koji ne uključuje bar neku od osnovnih opscenih leksema, dok se u srpskim izdanjima one ne obrađuju u tri analizirana rečnika. U dodatnih pet rečnika javlja tek po jedna ili dve lekseme. Sve lekseme navedene su u tri od ukupno četrnaest obrađenih rečnika. U švedskim izdanjima samo jednu od ovih leksema nalazimo tek u jednom rečniku, dok se u još dva obrađuju dve. U svim ostalim rečnicima imamo najmanje tri jedinice, dok su u većini slučajeva navedene sve (ukupno u osam od četrnaest obrađenih rečnika).

Analizom švedskih rečnika možemo konstatovati da u njima, kao što je rečeno i za srpske (srpskohrvatske) rečnike, pre svega od stava autora ili izdavačke kuće prema psovkama zavisi to da li će se one naći među odrednicama odnosno da li će biti uključene u rečnik. Ako se opscene reči nađu u rečniku, vidimo da karakterizacija njihove vulgarnosti donekle varira, ali da se u principu vrti oko nekoliko ustaljenih fraza – *snažno svakodnevno, (vrlo) vulgarno, može delovati uvredljivo*. Ovome je povremeno priključena i neka dodatna napomena – *u psovkama, pogrдна reč* – ili čak i šire objašnjenje u vezi s tim u kom delu zemlje se reč smatra više, a u kom manje vulgarnom, što je prilično detaljan opis koji nije pomenut ni u jednom od analiziranih srpskih rečnika. Ukupno možemo reći da u odnosu autora prema psovkama, njihovoj vulgarnosti i uključivanju u rečnike važi sledeći princip: ako se autor odluči da u rečnik uvrsti vulgarne izraze za polne organe (*kuk, fitta*), onda će se u rečniku naći i sve ostale reči s naše liste. Ako ne ubroji njih, neće imenovati ni većinu drugih (*knulla, arsle...*), već će se ograničiti na *fis(a), skit(a)* i eventualno *djävla* koje su se javile u svim analiziranim rečnicima. Tako, dalje, možemo konstatovati da se te tri lekseme smatraju manje vulgarnim od imenica koje označavaju polne organe i glagola koji izražavaju radnje seksualnog odnosa i samozadovoljavanja.

Na osnovu oba ova pregleda možemo zaključiti da se ipak veći broj autora i izdavača u Švedskoj odlučuje da uključi psovke u svoje rečnike. U Nuštetsovim izdanjima, koja su verovatno najfrekventnija od svih, nalazimo sve opscene reči analizirane i u švedskim i u srpskim rečnicima. Odnos prema psovkama je u Švedskoj, dakle, slobodniji nego u Srbiji što je u direktnom kontrastu s apsolutnim brojem psovki i njihovim mogućim varijacijama, kombinacijama i situacionim potencijalom, a samim tim i učestalošću upotrebe u svakodnevnom govoru.

Na kraju još možemo pomenuti i to da se nepostojanje opscenih leksema u rečnicima dve akademije (rečniku SANU i SAOB-u) verovatno može objasniti normativističkim ponašanjem autora koji učestvuju u pisanju ovih rečnika. Ovo, pre svega, važi za švedske autore, budući da se u većini ostalih rečnika u Švedskoj opscene lekseme ne izostavljaju.

5. ANKETA. ISTRAŽIVANJE UVREDLJIVIH IZRAZA I PSOVKI

U periodu između marta i maja 2012. godine sproveli smo empirijsko istraživanje uvredljivih izraza i psovki na maternjim govornicima švedskog i srpskog jezika. U narednim pasusima detaljno ćemo opisati metodologiju i predstaviti hipoteze i rezultate tog istraživanja.

5.1 Metodologija. Opis ankete i izbor ispitanika

Istraživanje je, dakle, bilo u obliku ankete (primerici na oba jezika nalaze se u prilogu). Za primere na švedskom, kao i prilikom konačnog oblikovanja ankete (pre svega u vezi sa vrstom i brojem ponuđenih odgovora), imali smo pomoć profesora na Katedri za nordistiku Stokholmskog univerziteta, pre svega Ulea Jusefsona (Olle Josephson).

Glavni cilj ankete bio je da se proverí frekventnost upotrebe određenih izraza nestandardnog govora, uz osnovnu hipotezu da doslovni, pa ni uobičajeni idiomatski, ekvivalent uvredljivih izraza i, pre svega, psovki, nije dovoljan da se prenese pun spektar značenja (pri čemu, pre svega, mislimo na konotativno, nameravano i protumačeno značenje – o tome detaljnije nešto kasnije). Pošli smo od ideje da ćemo merenjem frekventnosti izraza, na osnovu situacija u kojima bi se oni upotrebili (vidi dole), na najbolji način prići pomenutim komponentama značenja, ali i markiranosti izraza u uobičajenim govornim situacijama. Poređenjem švedskih i srpskih idiomatski ekvivalentnih izraza potom bismo imali jasan uvid u sličnosti i razlike u njihovoj praktičnoj upotrebi i mogli bismo da iznesemo pretpostavku koji bi ekvivalenti – uzimajući u obzir sve vrste značenja – zapravo bili najbliži. Obradom rezultata došli smo tako do teorije o pragmatičnom ekvivalentu koju ćemo predstaviti u narednom poglavlju.

Drugi cilj ankete bio je taj da direktno proverimo frekventnost nekih od osnovnih primera, odnosno nosilaca kategorija uvredljivih izraza (npr. nekadašnjih medicinskih termina za mentalnu zaostalost, poređenja sa životinjama, uvreda za žene i dr.), koje pominjemo prilikom obrade tih kategorija, a čija frekventnost nije dosad proveravana u nama dostupnoj literaturi. Na taj način ćemo imati dodatnu potvrdu u vezi sa upotrebom određenih izraza, pored poređenja broja pronađenih rezultata za te termine na internetu. Uz to, rezultati će nam biti od velike koristi

kao dopuna i u drugim teorijama koje u ovom radu iznosimo: sopstvena disfemizacija, teorija kulturnih modela i dr.

I naposljetku, na osnovu izračunate frekvencije pojedinih izraza moći ćemo da zaključimo u kom približnom opsegu bi se i kombinacije tih izraza sa nekim drugim izrazima nestandardnog govora javljale u švedskom i srpskom jeziku (pravljjenjem fraza i složenica), ukoliko krenemo od pretpostavke da bi svako nadograđivanje osnovnog izraza nekim dodatnim uvredljivim izrazom ili psovkom sa sobom verovatno nosilo i manju frekvenciju upotrebe u svakodnevnim govornim situacijama. I o tome detaljnije kako se takvi primeri budu navodili, prilikom obrađivanja kategorija uvredljivih izraza (v. pogl. 7).

Primeri u anketi bili su u obliku rečenica, koje su sadržale uvredljivi izraz ili psovku čiju je frekvenciju trebalo proveriti. Primeri na oba jezika bili su identični ili neznatno izmenjeni kako bi zvučali prirodnije, tamo gde je to bilo neophodno. Prilikom formulisanja rečenica vodili smo se sledećim načelima:

1. *Rečenice treba da budu kratke, konkretne i nedvosmislene;*
2. *Rečenice moraju biti u potpunosti neutralne, izuzev izraza nestandardnog govora čiju frekvenciju treba proveriti.* Ovo u praksi znači sledeće: u rečenicama nije bilo iskazivanja stava koji bi eventualno uticao na to da neko odgovori da nikada ne bi izgovorio rečenicu. Da to potkrepimo primerom. Ako je, na primer, trebalo ispitati izraz *neger/crnčuga* ili *bög/peder*, primer nije glasio „U gradu ima previše crnčuga“ ili „Mrzim pedere“, već „Ove crnčuge su napravle još jedan spot“, odnosno „On nikad nije krio da je peder“. Na taj način je jedini razlog za ograničavanje upotrebe određene rečenice postojanje uvredljivog izraza ili psovke u njoj, a ne stav koji bi – ukoliko se neko s njim ne slaže – vrlo verovatno ograničio upotrebu i rečenice sa neutralnim izrazom (upor. „U gradu ima previše crnaca“, odnosno „Mrzim homoseksualce“);
3. *Rečenice ne smeju biti u prvom licu.* Ovo je praktično značilo da nije bilo nazivanja samog sebe pogrđnim imenima. Ovo pravilo bilo je važno iz razloga što smo pretpostavili da je lakše za sebe reći nešto pogrđno nego za nekog drugog, te da stoga zapravo uvreda ne nosi istu jačinu (vidi i gore, Andersson...), usled društvenih normi vezanih za vređanje drugih, a kojih se svi podsvesno

pridržavamo, kada je upotreba ovakvih izraza u pitanju. Nije, dakle, bilo primera „Ja sam totalni idiot“ i sl;

4. *Nema provere agresivnog (afektivnog) psovanja i vređanja, kao ni planske upotrebe markiranog koda.* Pošto smo mišljenja da agresivno, odnosno afektivno psovanje i vređanje nije moguće proveriti anketom, ovu vrstu upotrebe ovih izraza odlučili smo da ne pokušavamo da proverimo. Prosto, vodili smo se stavom da bi u ovom slučaju, pored zamišljanja situacija datih u anketi (što smo ispitanike zamolili da učine), oni morali da zamisle i kako bi se ponašali, odnosno šta bi rekli u afektu, što smatramo da je gotovo nemoguće objektivno proveriti. Ovo, praktično, znači da primera kao što su „Jebi se!“ ili „Voleo bih da taj kreten crkne!“ u anketi nije bilo. Ukratko, može se reći da su u anketi proveravane *uobičajene*, svakodnevne govorne situacije, iz kojih je, pored afektivnih, bila isključena i provera onih situacija u kojima bi neko želeći da istakne svoj identitet, pripadnost grupi ili ko bi, procenom troškova i nagrada, ostvario svoje namere izborom markiranog koda (u ovom slučaju izraza nestandardnog govora);

5. *Rečenice treba da budu takve da se njihova upotreba može zamisliti u svim situacijama ponuđenim u odgovorima.* Pošto se u anketi radilo o praktičnoj upotrebi u svakodnevnim situacijama, odnosno razgovorima, rečenice su osmišljene tako da ni na koji način svojim oblikom i sadržajem (pored izraza nestandardnog govora) ne upućuju na upotrebu u određenom kontekstu – npr. dodatnim korišćenjem slenga, poštapalica i sl. Nije, dakle, bilo primera kao što je „Žasu, kol'ki je on kreten“, gde bi upotreba slenga (a ne samo izraza nestandardnog govora) mogla uticati na to da se za rečenicu obeleži da se ne bi koristila u javnoj sferi (v. dole o ponuđenim odgovorima i situacijama). Ukoliko bi se, pak, sam izraz koji je trebalo proveriti mogao svrstati u sleng, od njega se nije odustajalo;

6. *Nema izraza na stranim jezicima.* Pod ovim pre svega mislimo na poznate engleske psovke ustaljene u oba jezika (*shit, fuck*). Budući da smo želeli da se koncentrišemo na ispitivanje maternjeg jezika, ovakve izraze smo, ma koliko oni bili česti (pre svega *shit* u govornom švedskom), odlučili smo da ih u ovu anketu ne uključujemo. Iako realtivno frekventni, smatramo da se prema ovakvim

engleskim izrazima i dalje odnosi slobodnije nego prema onima iz maternjeg jezika. Drugim rečima, mišljenja smo da prema psovkama iz engleskog jezika i dalje nema emotivne veze kakve ima prema onima iz sopstvenog jezika (vidi i deo o pogrešnoj upotrebi i odnosu između L2 i opscenih leksema, odeljak 7.9).

U anketi je ukupno bilo četrdeset izraza (odnosno rečenica u kojima su se izrazi javljali). Razlog za ovaj broj bio je donekle tehnički – želeli smo da izbegnemo da anketa bude predugačka i time se izložimo riziku da ispitanici automatski beleže odgovore kako bi što pre stigli do kraja (up. Trost 2012; Reinecker & Jørgensen 2012). Sa druge strane, u taj broj je stao najveći deo izraza koji su nam za ovo istraživanje bili potrebni, i na osnovu kojih smo bili u stanju da proverimo postavljene hipoteze i izvedemo zaključke. Kada je sâm izbor izraza u pitanju, odlučivali smo se na osnovu relevantne stručne literature, ali i zdravorazumski, oslanjajući se na sopstveno iskustvo u poznavanju ovakvih izraza u oba jezika. Selekcija je vršena prema onome što je trebalo proveriti: osnovnih pet opscenih leksema (v. gore), preneseno i nepreneseno značenje, odnose prema osnovnim uvredama iz gorenavedenih grupa (odnosi između polova, poređenje sa životinjama, nacionalne i druge manjine, nekadašnji medicinski termini za mentalnu zaostalost i dr). Izrazi koji predstavljaju svaku od ovih grupa prisutni su u anketi. Na taj način smo, pored teorija koje smo na osnovu rezultata oformili, bili u mogućnosti da navedemo i frekventnost upotrebe nekih od primera koje u ovom radu navodimo, a za koje takav podatak dosad nije postojao. Smatramo da to doprinosi kompletnosti istraživanja i opisa, ali i olakšava razumevanje, kao i potencijalnu upotrebu izraza nestandardnog govora u oba jezika (pre svega kad su u pitanju govornici kojima su ovi jezici L2). Pored toga, izrazi u švedskoj i srpskoj anketi su u velikoj meri podudarni, ali se mora naglasiti da je bilo i izraza svojstvenih jednom, odnosno drugom jeziku. O svemu tome detaljno na predstojećim stranama, prilikom predstavljanja i analize rezultata istraživanja.

Kada su ispitanici koji su učestvovali u anketi u pitanju, izbor je nužno pao na one kojima smo imali pristup – studente. Zahvaljujući stipendiji Švedskog instituta, tokom aprila i maja 2012. godine, omogućen nam je boravak i rad na Stokholmskom univerzitetu. Na taj način smo bili u stanju da oformimo dve grupe ispitanika – jednu sa Stokholmskog i jednu sa Beogradskog univerziteta – koje su u potpunosti odgovaraje jedna drugoj. Reč je, dakle, o nasumično izabranim studentima od druge do četvrte godine univerziteta u glavnom gradu kojima je

maternji jezik švedski, odnosno srpski, koji su popunjavali anketu na svom maternjem jeziku. Treba istaći da su ispitanici bili iste starosne dobi – između dvadeset i dvadeset pet godina. Procenat zastupljenosti polova između dva jezika bio je gotovo identičan, mada to i ne igra preveliku ulogu, s obzirom na to da su konačni rezultati predstavljali srednju vrednost. Ukupan broj ispitanika u Stokholmu bio je 50 (40 ženskog i 10 muškog pola), dok je u Beogradu bio 40 (31 ženskog i 9 muškog pola). Grupe su, stoga, po svim relevantnim parametrima odgovarale jedna drugoj, te je stoga rezultate istraživanja u kome su one učestvovalе moguće porediti. Kategorije koje smo u istraživanju merili jesu sledeće:

1. Ukupna frekventnost upotrebe izraza (svi ispitanici, oba jezika);
2. Frekventnost upotrebe kod žena (na oba jezika);
3. Frekventnost upotrebe kod muškaraca (na oba jezika);
4. Poređenje prethodne tri kategorije između švedskog i srpskog jezika.

Na ovaj način smo pored frekvencije upotrebe u švedskom i srpskom bili u stanju da napravimo i dodatni korak – poređenje izraza nestandardnog govora između ova dva jezika, pa time i da dođemo do teorija koje u ovom radu iznosimo, a za koje smatramo da mogu biti veoma važne u usvajanju ovih jezika kao L2. Samo istraživanje je po svom unutrašnjem karakteru kvantitativno, budući da smo na osnovu odgovora određenog broja ispitanika računali prosečne vrednosti za svaki izraz. Prema spoljašnjem karakteru, međutim, moglo bi se reći da je celokupan proces kvalitativan, s obzirom na to da na osnovu ispitanika iz jedne grupe stanovništva iznosimo zaključke o jeziku u celini. Ipak, budući da su grupe po svim aspektima ekvivalentne, smatramo da je ovakav zaključak moguće predložiti. Naredni korak istraživanja bi, stoga, mogao ciljati ka ispitivanju celokupnog stanovništva, na osnovu nekih statističkih metoda ili uz pomoć nekog statističkog biroa. Budući da mi nismo imali (pre svega finansijske) uslove da takvo obimno istraživanje obavimo, morali smo da se zadovoljimo presekom na osnovu onih ispitanika do kojih smo mogli doći. Nadamo se da ćemo ovakvo veliko istraživanje u skorijoj budućnosti biti u mogućnosti da sprovedemo, kao i to da će ono potvrditi zaključke do kojih smo došli na osnovu sprovedene ankete.

5.2 Izgled ankete. Ponudeni odgovori i izračunavanje vrednosti

Iza svakog primera koji je anketom trebalo proveriti, nalazilo se šest ponuđenih odgovora čijim obeležavanjem su ispitanici odgovorili na osnovno pitanje u anketi: U kojim situacijama bi upotrebio/la ponuđene rečenice u običnom razgovoru? Odgovori su (na oba jezika, u dogovoru sa gorepomenutim profesorom) bili sledeći: (1) nikad; u razgovoru – (2) sa bliskim prijateljem, (3) sa majkom, (4) sa nepoznatom starijom osobom, (5) sa nastavnikom, (6) u intervjuu na radiju. Ovakav izbor situacija trebalo je da odslikava upotrebu izraza u dve različite sfere – privatnoj i javnoj – na osnovu čega se mogla napraviti osnovna distinkcija u vezi sa konotativnim značenjem izraza, odnosno njegovom „jačinom“ (v. dole).

Ispitanici su zamoljeni da obeleže sve odgovore, odnosno sve situacije u kojima bi određenu rečenicu upotreбили. Rečeno im je, dakle, da imaju mogućnost obeležavanja više odgovora, osim, naravno, u slučaju da je obeležen odgovor „nikad“. Svakom obeleženom odgovoru (izuzev odgovora „nikad“) u obradi ankete dodeljivan je jedan poen, što znači da je maksimalan broj poena za svaki ponuđeni primer iznosio pet. Rezultat od pet poena pretpostavlja da se data rečenica koristi u svim navedenim situacijama, odnosno da ima frekventnost od sto odsto, što smo mi u anketi obeležavali brojem 1. Drugim rečima, ukoliko bi određeni primer imao obeležene sve odgovore od strane svih ispitanika, njegova ukupna frekvencija imala bi maksimalnu vrednost 1 i taj izraz bi se, sudeći po tome, upotrebljavao bez ikakve zadržke u svim predloženim govornim situacijama. Možemo odmah napomenuti da nijedan od naših primera nije imao vrednost 1. Što je, sa svoje strane, sasvim logično, s obzirom na to da se radi o izrazima nestandardnog govora, odnosno uvredljivim izrazima i psovkama.

Odlučili smo se da u anketi merimo samo frekvenciju izraza, a da pritom ni na koji način ne kvantifikujemo njegovu „snagu“. Za to možemo navesti nekoliko razloga. Prvo, izgledalo nam je donekle neozbiljno da nečemu toliko apstraktnom kao što je „jačina“ određenog izraza dopišemo ikakvu opipljivu i konkretnu vrednost. Drugo, daljim istraživanjem došli smo do zaključka da se neki od izraza koje smo u anketi proveravali, izbegavaju ne zato što su previše „jaki“, već iz prostog razloga smanjenja spektra njihove upotrebe ili čak potpunog izlaska iz nje (o tome nešto kasnije, prilikom opisa rezultata ankete). Treće, smatramo, takođe, da bi „snagu“ bilo smisljeno porediti samo kod onih izraza koji pripadaju istoj osnovnoj grupi (npr. izrazi za mentalnu zaostalost), a da bi dalje poređenje – koje bi navođenjem brojevanih vrednosti bilo

neminovno – sa bilo kojim drugim izrazom bilo teže održivo. I naposljetku, vrednovanje „jačine“ nekog izraza verovatno bi zahtevalo posebnu evaluaciju interpretacije u govornoj zajednici. Drugim rečima, potrebno bi bilo sprovesti potpuno novo i drugačije istraživanje. Frekvencija, sa druge, strane, jeste činjenica do koje smo ovim empirijskim istraživanjem došli, nju možemo da izračunamo i njenu vrednost možemo da iskažemo, a na osnovu nje možemo donositi određene zaključke vezane za druge osobine izraza. Uzevši prethodne ograde u obzir, frekvencija upotrebe nekog izraza može se, u najvećoj meri, posmatrati kao obrnuto proporcionalna njegovoj „jačini“, odnosno „jačini“ njegovog konotativnog značenja. Zaključke, dakle, donosimo na osnovu rezultata do kojih smo došli praktičnim merenjem frekventnosti upotrebe izraza, na osnovu koje možemo govoriti i o njihovoj „snazi“, s tim da smo odlučili da toj osobini ne dodajemo brojčane vrednosti.

5.3 Rezultati ankete

Rezultati ankete obrađeni su najprostijom matematičkom metodom nalaženja srednje vrednosti. Izračunavana je srednja vrednost za žene i muškarce pojedinačno, a potom i ukupna vrednost sabiranjem ova dva rezultata i deljenjem sa dva. Ovakav način vremenski jeste bio veoma zahtevan, ali je bio jedini za čije sprovođenje smo imali uslove.

Uopšteno gledano, frekvencija ispod pedeset odsto, što u našim rezultatima predstavlja vrednost nižu od 0,5, vezana je za privatnu sferu i odgovara situacijama (2) i (3), kao i situaciji (1) – odgovoru „nikad“, ako se on posmatra kao najprivatnija moguća sfera, odnosno situacija u kojoj se određeni izraz eventualno pomisli, ali ne izgovori naglas. S druge strane, frekvencija iznad 0,5 prelazi u javnu sferu i vezana je kako za (2) i (3), tako i za neki od odgovora (4), (5) i (6). Vredi napomenuti i to da je odgovor (3) u najvećoj meri povlačio i odgovor (2), kao i to da je odgovor (4) bio obeležavan ukoliko je to bio i odgovor (5). Dalje, oba ova odgovora bila u u najvećem broju situacija obeležavana ukoliko je to bio i odgovor (6). Dakle, ako je neko obeležavao da bi izgovorio određenu rečenicu u intervjuu na radiju, uglavnom bi to uradio i u svim ostalim situacijama. Takvih odgovora, međutim, sa obeleženim svim situacijama, kao što smo već napomenuli, bilo je veoma malo. Pored toga, valja napomenuti i činjenicu da se ni u jednom slučaju nije desilo da neko zabeleži samo odgovor iz „javne sfere“, dakle neki od odgovora (4), (5) ili (6). Obeležavanje bilo kog od tih odgovora sa sobom je povlačilo

obeležavanje odgovora iz „privatne sfere“ – (2) i (3). Upravo iz tog razloga mogu se doneti zaključci o javnoj i privatnoj sferi, kao i tome u kojim se tačno situacijama određeni izraz koristi (v. dole). Ukratko rečeno: upotreba u javnoj sferi dolazi zajedno sa upotrebom u privatnoj, ali upotreba u privatnoj nikako ne podrazumeva upotrebu u javnoj sferi.

Pored ovoga, nužno je napomenuti da se vezivanje za privatnu sferu odnosi na upotrebu izraza u običnom razgovoru, odnosno na merenje gorepomenutog socijalnog psovanja (vređanja). Agresivna (afektivna) upotreba, kao što smo napomenuli, nije merena. Paralela koja se verovatno može napraviti jeste sledeća – što je frekvencija izraza manja, to će njegova snaga u afektivnoj situaciji (agresivno psovanje/vređanje) biti veća. Uz to, navedeni rezultati za frekvenciju izraza predstavljaju procenat svakodnevnih govornih situacija u kojima se dati izraz upotrebljava, a ne njegovu frekvenciju u odnosu na druge upotrebljene izraze u okviru jedne situacije u svakodnevnom govoru. Praktično, ako neko provede ceo dan sa najbližim prijateljem, frekvencija određenog izraza nestandardnog govora najverovatnije je relativno visoka u toj govornoj situaciji, međutim, ona i dalje u ravni ponuđenih govornih situacija u našoj anketi predstavlja vrednost od 0,2. Gledano, dakle, iz perspektive svih govornih situacija u kojima se neko realno može naći. Na isti taj način, u razgovoru sa, recimo, nastavnikom, ovi izrazi će se javiti znatno ređe. Njihova frekvencija u toj govornoj situaciji je, stoga, manja u odnosu na govorne situacije vezane za privatnu sferu. Rezultati ankete, dakle, pokazuju *procenat svakodnevnih govornih situacija* u kojima bi se određeni izraz upotrebio, a ne njegovu frekvenciju u odnosu na druge izraze u pojedinačnoj situaciji. Ovo poslednje bi, uzgred budi rečeno, bilo prilično teško izmeriti i zahtevalo bi merenje spontanijih razgovora ispitanika sa svim pomenutim sagovornicima, odnosno u svim pomenutim govornim situacijama. Ipak, i takvo istraživanje bi bilo veoma zanimljivo obaviti i analizirati njegove rezultate.

Zaokruživanje vrednosti išlo je na dve decimale – 0,12 – s tim da se vrednost druge povećavala za jedan ukoliko je treća decimala bila veća od 5. To, u praksi, znači sledeće: ukoliko je vrednost bila 0,124, zaokruživana je na 0,12. Ako je bila 0,126, zaokruživana je na 0,13. Tako je svaka cifra obuhvatala deset cifara iz treće decimale i za svaki rezultat je, naravno, važno isto pravilo, pa je na taj način obezbeđena „ravnopravnost“ svih zaokruženih cifara. Radi dodatnog pojašnjenja navešćemo sve rezultate za pomenuti primer.

Rezultat od 0,12 obuhvatao je sledeće rezultate (gledano na treću decimalu):

1) 0,116	6) 0,121
2) 0,117	7) 0,122
3) 0,118	8) 0,123
4) 0,119	9) 0,124
5) 0,12	10) 0,125

Od 0,126 do 0,135 sledi rezultat 0,13 i tako redom. Moramo ovom prilikom napomenuti i činjenicu da razlika između graničnih slučajeva – koji, dakle, spadaju pod istu zaokruženu vrednost – postoji, ali da je ona ispod jednog procenta (0,009). Logično, granica je negde morala biti postavljena, i mi smo se odlučili za ovakvu raspodelu. Uz to se može dodati i da, čak i da se u nekim slučajevima javila, razlika od 0,009 ni na koji način nije uticala na širu sliku frekvencije određenog termina, i vrlo verovatno se može podvesti pod pojam statističke greške.

Uključićemo ovde i našu sociolingvističku perspektivu i teorije o modifikaciji govora, ne bismo li i iz tog ugla sagledali rezultate ankete. Ukoliko, kao što smo predložili, nestandardni govor posmatramo kao jedan, a standardni kao drugi kôd u komunikaciji, možemo govoriti i o markiranosti tih kodova, odnosno izraza čiju smo frekvenciju u anketi ispitivali. Kako se ne može govoriti o univerzalnoj markiranosti, svaka od situacija koje smo ponudili u anketi mora se sagledavati posebno. Međutim, markiranost izraza možemo sagledavati iz različitih perspektiva, a sve na osnovu rezultata do kojih smo istraživanjem došli. Ovde ćemo se ukratko pozabaviti onima koje će se javljati u nastavku teksta. Možemo govoriti o (1) markiranosti u funkciji hiperonima, dakle, onoj koja obuhvata i markirani i nemarkirani kôd u komunikaciji. U tom slučaju govorimo o poklapanju ili nepoklapanju ukupne markiranosti za određeni izraz, odnosno poklapanju ili nepoklapanju svakog markiranog i nemarkiranog koda između švedskog i srpskog u svim ponuđenim govornim situacijama. Ako neki izraz ima identičan (ili približno identičan) rezultat frekvencije, možemo, dakle, pretpostaviti poklapanje ovako definisane markiranosti između ova dva jezika u ponuđenim situacijama: tamo gde je izraz jednog jezika markirani kôd, biće to i u drugom jeziku, tamo gde je nemarkirani, opet ćemo imati slaganje. Ova perspektiva biće nam važna za analizu idiomatske nasuprot pragmatičnoj ekvivalenciji (v. sledeće poglavlje). Pored toga, možemo govoriti i o (2) markiranosti nasuprot nemarkiranosti, u funkciji hiponima, iz perspektive broja govornih situacija u kojima će izraz biti markiran u poređenju sa drugim izrazima u kategoriji u kojoj se nalazi, ili sa odgovarajućim izrazom drugog jezika, ali i u

poređenju samih situacija u kojima će se izraz uobičajeno smatrati markiranim, odnosno nemarkiranim kodom. Iz ove perspektive, markiranost određenog izraza bila bi obrnuto proporcionalna njegovoj frekvenciji. Ukoliko je izraz, sudeći po rezultatima ankete, neprikladan za upotrebu u određenoj uobičajenoj govornoj situaciji, on se za tu situaciju može smatrati markiranim⁵⁴. Ako je, dakle, neki izraz u anketi imao frekvenciju od 0,2, to pretpostavlja sledeće: izraz se bez cenzurisanja koristi u razgovorima sa najbližim prijateljima, ali se izbegava u svim ostalim ponuđenim, uobičajenim govornim situacijama. U tim slučajevima – definisanim pravilima ankete – on se, po ovako postavljenoj hipotezi, može smatrati markiranim kodom. Možemo napomenuti i to da će se u tom slučaju markiranost izraza nestandardnog govora tumačiti kao rastuća kako se približavamo kraju skale u javnoj sferi upotrebe – korišćenju izraza u javnom nastupu. Imamo, dakle, skalu markiranosti. Ova perspektiva biće nam značajna prilikom poređenja primera – idiomatskih ekvivalenata – čija se frekvencija upotrebe razlikuje. I naposljetku, a gledano iz prve perspektive, moramo podvući i činjenicu da se u situacijama u kojima se izraz nestandardnog govora ne cenzuriše (u privatnoj sferi, pre svega u razgovorima sa bliskim prijateljima), u skladu sa teorijama o modifikaciji govora, on može smatrati „našim“ kodom i, samim tim, nemarkiranim izrazom, pa bi se tako moglo govoriti čak i o (3) markiranosti „obrnutoj“ u odnosu na ostale uobičajene svakodnevene situacije. U takvim slučajevima bi se markiranim mogao smatrati izraz standardnog govora (npr. neki eufemizirani izraz u odnosu na psovku). Ukoliko, stoga, kažemo da je neki izraz markiran u svakodnevnim govornim situacijama, pod tim mislimo na one situacije u kojima je – prema rezultatima istraživanja – izraz uobičajeno cenzurisan. Ovako definisana, ovo će biti tri moguća pominjanja termina „markiranost“ u nastavku teksta. Iako verujemo da će na osnovu konteksta biti jasno, u određenim situacijama ćemo brojevima (1), (2) i (3) obeležiti na koji od tri navedena slučaja se pojam „markiranost“ odnosi. O svemu ovome dodatno će biti govora u nastavku rada, kroz analizu praktičnih primera.

Naglasićemo takođe još jednom: pretpostavka o markiranosti u navedenim tipičnim govornim situacijama (privatna sfera: prijatelji, porodica; javna sfera: nepoznate osobe, osobe od autoriteta, javni nastup), donesena je, dakle, na osnovu rezultata našeg istraživanja i važi za švedsko odnosno srpsko društvo. Za neku drugu situaciju i neko drugo društvo, ova teorija se

⁵⁴ Za detaljnije objašnjenje markiranosti izraza nestandardnog govora, kao i opis situacija u kojima ovakva postavka markiranosti ne bi važila, vidi sledeće poglavlje.

može upotrebiti kao osnova, ali se o markiranosti izraza nestandardnog govora ne bi smelo zaključivati na osnovu frekvencije upotrebe tih izraza u ova dva jezika.

Na kraju se, donekle pojednostavljeno, može zaključiti sledeće: što je frekvencija nekog izraza manja, to će njegova markiranost u svim slučajevima u kojima se on obično ne koristi biti veća. Važnost pravilnog tumačenja markiranosti izraza procenom troškova i nagrada, kao i posledičan izbor tog izraza u određenoj situaciji – bilo da se radi o situacijama u kojima je nestandardni govor markiran (češće), bilo o onima u kojima je to nemarkiran kôd (ređe) – postaće nam u potpunosti jasni u narednom poglavlju prilikom predstavljanja teorije o pragmatičnom ekvivalentu iz sociolingvističke i semantičke perspektive, uzimajući tu u obzir i važeće kulturne modele u društvima čiji se jezici porede.

U ovom trenutku ćemo predstaviti ukupne rezultate švedske i srpske ankete, da bismo potom napravili detaljnu analizu po grupama uvredljivih izraza i psovki, kao i poređenje između polova i odgovarajućih izraza na švedskom i srpskom jeziku.

Ukupni rezultati frekventnosti izraza nestandardnog govora na osnovu ankete koju su popunjavali maternji govornici švedskog jezika jesu sledeći⁵⁵:

Tabela 3: Ukupni rezultati švedske ankete

Rečenica (izraz)	M	Ž	U
1. Den här boken är jävla skit.	0,42	0,26	0,34
2. Det var som fan!	0,56	0,4	0,48
3. Han visade dem sin kuk.	0,14	0,13	0,13
4. Vad tusan har hänt?	0,86	0,6	0,73

⁵⁵ M predstavlja muški, Ž ženski pol, dok je U ukupna frekvencija izraza, odnosno srednja vrednost između vrednosti za muški i vrednosti za ženski pol. Primeri u švedskoj i srpskoj anketi ne poklapaju se nužno po rednom broju, usled razlike u pojedinim izrazima koji su proveravani (npr. *Šiptar* na srpskom ili *sepe* na švedskom, v. dole). Svi parovi, međutim, biće grupisani u nastavku poglavlja, prilikom analize kategorija, pa će se pregledno videti rezultati svih izraza koji se porede. Integralne verzije obe ankete date su u prilogu na kraju rada.

5. Jag blir uppriktigt förbannad.	0,76	0,75	0,75
6. Mycket talar för att det kommer att gå åt helvete.	0,82	0,5	0,66
7. Det skiter jag i.	0,66	0,45	0,55
8. De här negrerna har gjort en video till.	0,04	0,08	0,06
9. Han är ett sepe som inte fattar vad man säger.	0,16	0,15	0,15
10. Våra grannar knullar hela tiden.	0,2	0,14	0,17
11. Han har alltid varit ett svin.	0,64	0,5	0,57
12. Det var bara kretiner där.	0,14	0,01	0,07
13. Det kan bara en sådan käring säga.	0,34	0,25	0,29
14. Hon tycker om att visa sina tuttar.	0,34	0,34	0,34
15. Hon umgås bara med flator.	0,3	0,19	0,24
16. Det kommer kanske några zigenare också.	0,28	0,2	0,24
17. Hon betar sig som en hora.	0,2	0,14	0,17
18. Vad sjutton betyder det?	0,78	0,73	0,75
19. Min klass är retarderad.	0,34	0,32	0,33
20. Det var jävligt tråkigt där.	0,6	0,46	0,53
21. Hennes kjol är så kort att man kan se hela hennes arsle.	0,42	0,31	0,36

22. Jag vill inte prata om denna idiot.	0,58	0,58	0,58
23. Det ger jag fan i.	0,64	0,4	0,52
24. Parken är full av fyllon.	0,94	0,68	0,81
25. Min granne är helt mongo.	0,26	0,33	0,29
26. Han har aldrig försökt dölja att han är bög.	0,6	0,57	0,58
27. Det är en degenererad generation.	0,6	0,37	0,48
28. Jag trampade i hundskit idag.	0,9	0,67	0,78
29. Alla som jobbar där är apor.	0,34	0,33	0,33
30. Det kan man förvänta sig av en sådan fähund.	0,52	0,23	0,37
31. Sådana är de alla feta suggor.	0,18	0,09	0,13
32. Hela tiden ställde de samma debila frågor.	0,48	0,2	0,34
33. De är in i helvete många där.	0,36	0,3	0,33
34. Han är invalid.	0,64	0,44	0,54
35. De har haft en jäkla tur.	0,82	0,73	0,77
36. Hans tjej är en rugguggla.	0,2	0,22	0,21
37. Nu får det tamejfan vara nog.	0,62	0,57	0,59
38. De såg hennes fitta.	0,26	0,12	0,19

39. Bry dig inte om vad en sådan gammal dåre tycker.	0,62	0,57	0,59
40. Han skrev bara ett par imbecilla kommentarer.	0,48	0,37	0,42

Ukupni rezultati frekventnosti izraza nestandardnog govora na osnovu ankete koju su popunjavali maternji govornici srpskog jezika jesu sledeći:

Tabela 4: Ukupni rezultati srpske ankete

Rečenica (izraz)	M	Ž	U
1. Ova knjiga je totalno sranje.	0,4	0,31	0,35
2. U, jebote!	0,42	0,32	0,37
3. Videli su joj pičku.	0,24	0,08	0,16
4. Boli me dupe.	0,4	0,31	0,35
5. Ove crnčuge su napravile još jedan spot.	0,18	0,17	0,17
6. Izgleda da će sve otići do đavola.	0,69	0,67	0,68
7. U tom trenutku sam stvarno popizdeo.	0,49	0,3	0,39
8. Skupili su se sve sami kreteni.	0,69	0,6	0,64
9. Oduvek je bio svinja.	0,6	0,55	0,57
10. Naše komšije se jebu po ceo dan.	0,27	0,21	0,24
11. Moj razred je retardiran.	0,49	0,51	0,5
12. Ovaj sajt je najveći debilitet koji sam video.	0,8	0,62	0,71

13. To samo jedna takva babuskera može da kaže.	0,49	0,41	0,45
14. Dečko joj je pravo đubre.	0,47	0,6	0,53
15. Ona se druži samo s lezbačama.	0,36	0,16	0,26
16. Možda će doći i neki Cigani.	0,53	0,49	0,51
17. Ona voli da pokazuje sise.	0,27	0,27	0,27
18. Boli me kurac.	0,22	0,18	0,2
19. Ponaša se kao kurva.	0,36	0,3	0,33
20. Suknja joj je toliko kratka da joj se vidi celo dupe.	0,42	0,37	0,39
21. Bilo je jebeno dosadno.	0,27	0,21	0,24
22. Nije važno šta ta budala misli.	0,73	0,56	0,64
23. Sve te debele krmače su iste.	0,24	0,2	0,22
24. Neću da pričam o tom idiotu.	0,56	0,56	0,56
25. Park je pun pijandura.	0,76	0,67	0,71
26. On nikad nije krio da je peder.	0,47	0,26	0,36
27. Tamo se okupilo dosta Šiptara.	0,49	0,28	0,38
28. Jutros sam zgazio u pseće govno.	0,58	0,39	0,48

29. Ta devojka je totalni grob.	0,33	0,23	0,28
30. To je degenerisana generacija.	0,76	0,62	0,69
31. Moj komšija je potpuni mongoloid.	0,4	0,19	0,29
32. Svi u toj prodavnici su majmuni.	0,44	0,46	0,45
33. To i može da se očekuje od takve džukele.	0,38	0,3	0,34
34. Skupilo ih se u pizdu materinu mnogo.	0,24	0,19	0,21
35. Ostavio je samo nekoliko imbecilnih komentara.	0,64	0,55	0,59
36. On je invalid.	0,47	0,37	0,42
37. Pokazao im je kurac.	0,2	0,12	0,16
38. Da se jebe, sad je dosta!	0,16	0,17	0,16
39. Šta kog davola to znači?	0,58	0,63	0,6
40. Ciganšture su se naselile pored zgrade.	0,33	0,2	0,26

Ako sada – na osnovu gorepomenutih uočenih pravilnosti u obeležavanju odgovora – malo detaljnije odredimo osnovne relacije između ponuđenih situacija i frekvencije izraza, doći ćemo do sledećih zaključaka:

Frekvencija do 0,2 predstavlja upotrebu izraza sa najbližim prijateljima i ni sa kim drugim. Za takve izraze bi se, stoga, dalo pretpostaviti da će biti izuzetno markirani u svim ostalim situacijama, dok se u razgovorima sa prijateljima mogu smatrati i „našim“ kodom, odnosno biti nemarkirani;

Kako se frekvencija povećava ka 0,4 tako se u upotrebnom spektru uključuje i uža porodica (u anketi predstavljena roditeljima, odnosno majkom). Frekvencija od 0,4 podrazumeva, dakle, da se izraz, osim sa najbližim prijateljima, koristi i u razgovoru s roditeljima, ali i dalje se zadržava u privatnoj sferi. U javnoj sferi, ovi izrazi su, tako, uglavnom markirani, dok se u privatnoj mogu smatrati i nemarkiranim, „našim“ kodom (za detalje v. nastavak analize primera);

Frekvencija od 0,4 do 0,6 predstavlja prelazak iz privatne u javnu sferu. Mora se napomenuti da je izraz manji od 0,5 i dalje prevashodno vezan za privatnu sferu, dok vrednosti između 0,5 i 0,6 već zalaze u javnu sferu. Frekvencija od 0,6 podrazumeva i upotrebu izraza sa nepoznatim ljudima. Samim tim, markiranost izraza u svakodnevnoj komunikaciji opada, i on se – kao nemarkiran – koristi i u određenim situacijama izvan privatne sfere;

Kako frekvencija raste od 0,6 ka 0,8, tako se i upotreba izraza širi na osobe od autoriteta i one prema kojima tradicionalno gajimo poštovanje (u našoj anketi iskazane u obliku nastavnika). Markiranost je ovde, u skladu s tim, proporcionalno manja;

Frekvencija viša od 0,8 – i završno sa 1 – pretpostavlja necenzurisanje izraza ni u jednom kontekstu, uključujući tu i javne nastupe (u našoj anketi predstavljene intervjuom na radiju). Ovde se može govoriti i o potpunoj nemarkiranosti izraza u svakodnevnom govoru, odnosno o izostanku uvredljivosti.

5.4 Detaljna analiza rezultata istraživanja po kategorijama

Radi bolje preglednosti, termine koje smo u anketi ispitivali podelili smo na sledeće kategorije:

1. Osnovnih šest opcenih leksema
2. Uvrede za žene
3. Uvrede za muškarce
4. Nekadašnji medicinski termini za mentalna i fizička oboljenja
5. Uvrede za pripadnike manjina
6. Poređenje sa životinjama
7. Opšte uvrede
8. Psovke kao pojačivači i kvantifikatori
9. Preneseno i nepreneseno značenje

U narednom odeljku ćemo se pozabaviti analizom rezultata za svaku pojedinačnu kategoriju i to kroz navođenje rezultata za muškarce, žene i ukupne pojedinačno za oba jezika, da bi potom usledilo poređenje švedskih i srpskih rezultata između polova, kao i ukupnih. Na taj način smatramo da ćemo imati najbolji uvid u frekventnost određenih termina, uz odnos upotrebe između žena i muškaraca na oba jezika. U pregledu rezultata koji sledi navodićemo samo termin čiju smo frekvenciju proveravali, a ne čitavu rečenicu u kojoj se izraz nalazio, budući da smo dosad ustanovili da se upotreba rečenice ograničavala zbog prisustva datih termina u njoj. Neki primeri javiće se prirodno u više kategorija, ukoliko se izrazom pokriva vređanje po više osnova (muškarci/žene, pripadnici manjina, životinje i dr). U takvim slučajevima nećemo ponavljati analizu datog izraza, već ćemo se pozvati na prvu kategoriju u kojoj smo ga analizirali. S druge strane, uključićemo taj izraz u gradacijsko poređenje sa drugim izrazima koji se u toj kategoriji nalaze, ukoliko to budemo smatrali uputnim za bolje razumevanje i gradiranje izraza u toj kategoriji. Ponovno javljanje izraza u više kategorija olakšaće nam i sagledavanje iz perspektive pojedinih kategorija, odnosno osobina koje se izrazima pokrivaju, i pomoći će nam u stvaranju celokupne slike o srodnim terminima uvršćenim u istu grupu. Dodatno poređenje idiomatski ekvivalentnih parova biće urađeno i u narednom poglavlju prilikom predavljanja teorije o pragmatičnom ekvivalentu.

5.4.1 Osnovnih šest opscenih leksema

Ovoj kategoriji pripadaju najosnovniji termini koji se u oba jezika smatraju vulgarnim, a odnose se delove tela – *kuk/kurac*, *fitta/pička*, *arsle/dupe*, *tuttar/sise*; ekskremente – *skit/govno*, kao i polni odnos – *knulla/jebati*. Važno je napomenuti da su se u ovoj grupi svi primeri odnosili na *nepreneseno značenje*.

Rezultate švedske ankete za ove primere vidimo u sledećoj tabeli:

Tabela 5: švedski rezultati za osnovnih šest opscenih leksema

Termin	M	Ž	U
Kuk	0,14	0,13	0,13
Fitta	0,26	0,12	0,19
Arsle	0,42	0,31	0,36
Tuttar	0,34	0,34	0,34
Skit	0,9	0,67	0,78
Knulla	0,2	0,14	0,17

Na prvi pogled se vidi da je razlika između polova zapravo prilično mala. Ipak, muškarci – sasvim očekivano – ove termine koriste češće. To je trend koji će se nastaviti kroz celu anketu, izuzev nekoliko primera koje ćemo posebno naglasiti. Kada je ova kategorija u pitanju, svi izrazi izuzev *skit* (govno) u švedskom jeziku spadaju u najprivatniju moguću sferu i koriste se gotovo isključivo u razgovoru sa najbližim prijateljima (*kuk* (kurac), *fitta* (pička), *knulla* (jebati)) i eventualno sa članovima porodice (*tuttar* (sise), *arsle* (dupe)). Kod muškaraca gradacija je sledeća (od najmanje do najveće frekvencije): *kuk*, *knulla*, *fitta*, *tuttar*, *arsle*, *skit*, sa ukupnim rasponom od 0,14 do 0,9, dok je kod žena ona: *fitta*, *kuk*, *knulla*, *arsle*, *tuttar*, *skit*, u rasponu od 0,12 do 0,67. Gradacija ukupne frekvencije poklapa se sa frekvencijom kod muškaraca i raspon je od 0,13 do 0,78. Kod oba pola je, međutim, razlika između prve tri lekseme izuzetno mala (kod žena čak neznatna), tako da se može govoriti o približno jednakoj frekvenciji upotrebe. Nešto veću razliku nalazimo samo kod imenice *skit* koja se kod žena upotrebljava u 23% manjem opsegu, ali i dalje prelazi u spoljnu sferu i sa rezultatom od 0,67 koristi se u razgovoru sa nepoznatim osobama. Kod muškaraca, sa druge strane, ovaj izraz dostigao je frekvenciju od čak 0,9, što spada u najviše koje smo dobili u anketi, računajući sve proveravane primere. To praktično znači da muškarci u Švedskoj po pitanju upotrebe ove imenice sebi ne postavljaju gotovo nikakvo ograničenje. Ovo, dakle, znači da je izraz praktično prešao u standardni govor i gotovo je potpuno nemarkiran u svakodnevnoj komunikaciji. Ovde se, čak, može govoriti i o standardizaciji izraza, odnosno o nepostojanju uslova za njegovo uvrštavanje u nestandardni govor, kôd ili stil. Za ovo postoji jednostavno objašnjenje. Imenica *skit*, kao što smo već napomenuli (v. pogl. 4, 6), već duže vreme se koristi kao pojačivač koji u složenicama menja prilog *jätte-* (mnogo, vrlo) – *jättebra*, *jättetråkig*, *jätterolig* (odlično (doslovno: vrlo dobro),

mnogo dosadan, vrlo zanimljiv – i gradi složenice istog značenja (skitbra, skittråkig, skitrolig). Ovakva upotreba se tokom godina toliko ustalila u jeziku, da je došlo do amelioracije (za detaljniji opis procesa, v. pogl. o sopstvenoj disfemizaciji) i imenica *skit* se, kao što naši rezultati potvrđuju, više ne smatra vulgarnom, čak ni u neprenesenom značenju. Pored ovoga, pridev *skitig*, a samim tim i imenica koja se zauzima mesto prvog člana složenice, u švedskom ima i izraženije značenje ‘prljav’ (u spektru značenja prideva *usran*, *govnjiv* ili imenice *đubre*, v. sl. pogl.) nego što je to slučaj u srpskom jeziku, te je vulgarnost ove lekseme i time dodatno umanjena. Prenesenim značenjem ćemo se pozabaviti nešto kasnije, ali već sad možemo napomenuti da se glagol *knulla* u švedskom ne nalazi u ovakvoj upotrebi.

Srpske rezultate za ovu kategoriju vidimo u sledećoj tabeli:

Tabela 6: srpski rezultati za osnovnih šest opscenih leksema

Termin	M	Ž	U
Kurac	0,2	0,12	0,16
Pička	0,24	0,08	0,16
Dupe	0,42	0,37	0,39
Sise	0,27	0,27	0,27
Govno	0,58	0,39	0,48
Jebati	0,27	0,21	0,24

I ovde imamo istu tendenciju kao i u švedskoj anketi: muškarci ove termine upotrebljavaju češće, ali razlika između polova nije toliko velika. Zanimljivo je da se najveća razlika i u srpskom javila kod imenice *govno*. Pored ovoga, veću razliku imamo i kod imenice *pička*, koju muškarci koriste tri puta frekventnije, ali se mora naglasiti da je i u jednom i u drugom slučaju upotreba vezana samo za razgovore sa najbližim prijateljima – kod žena čak i to vrlo retko. I u srpskom su svi navedeni termini (osim imenice *govno* kod muškaraca) vezani za privatnu sferu i koriste se u najvećoj meri u razgovoru sa najbližim prijateljima, retko i sa porodicom (samo imenica *dupe*). Gradacija ovih termina kod muškaraca izgleda ovako: *kurac*, *pička*, *jebati/sise*, *dupe*, *govno*, u rasponu od 0,2 do 0,58, dok je kod žena ona: *pička*, *kurac*, *jebati*, *sise*, *dupe*, *govno*, sa rasponom od 0,08 do 0,39. Ukupna frekvencija pokazuje

izjednačenost termina *kurac* i *pička*, a potom slede *jebati*, *sise*, *dupe* i *govno*. Ukupni raspon je ovde od 0,16 do 0,48. Preneseno značenje ovih termina ćemo, kao što smo rekli, obraditi u posebnoj kategoriji. Jedini izraz koji se po ukupnoj frekvenciji približava spoljašnjoj sferi jeste *govno*, ali se i on nalazi sa druge strane granice koju smo definisali (sa rezultatom od 0,48).

Ako sada uporedimo švedske i srpske rezultate, videćemo da je ukupni raspon frekvencije pet osnovnih opscenih leksema u ova dva jezika veoma sličan (sa izuzetnom imenice *skit* iz razloga koje smo malopre pomenuli): 0,13 – 0,34 prema 0,16 – 0,39 (imenica *skit/govno* sa svoje strane, ima odnos od 0,78 prema 0,48).

Direktno poređenje ekvivalentnih termina daje sledeće rezultate:

Muškarci imenicu *kuk* u švedskom koriste nešto ređe nego što je slučaj sa srpskim ekvivalentom – 0,14 prema 0,2. Ipak, razlika i vrlo mala i upotreba ove imenice vezana je isključivo za razgovore sa najbližim prijateljima. Kod žena imamo gotovo identičnu frekvenciju u oba jezika – 0,13 i 0,12. To znači da žene ovaj izraz ne upotrebljavaju otvoreno čak ni sa najbližim prijateljima. Ukupna frekvencija je neznatno niža u Švedskoj 0,13, prema 0,16 u Srbiji. Ipak, razlike su toliko male, da se može reći da ova imenica i kod švedskih i kod srpskih maternjih govornika nailazi na ista ograničenja u upotrebi i da je vezana isključivo za privatnu sferu – i to samo za razgovore sa najbližim prijateljima. Izraz je, dakle, markiran (2) u velikoj većini svakodnevnih govornih situacija. U razgovoru sa prijateljima, sa druge strane, ovaj izraz se – iz perspektive teorija o modifikaciji govora – može smatrati „našim“ kodom, pa će tako i upotreba nekog eufemiziranog izraza u slučajevima u kojima rezultati ankete potvrđuju korišćenje neublaženog izraza nestandardnog govora verovatno biti smatrana markiranom (3).

Imenicu *fitta/pička* Šveđani koriste neznatno češće od Srba (0,26 – 0,24), i upotreba je u oba slučaja ograničena na najbliže prijatelje. Prema rezultatima ankete, ona je kod Šveđanki u upotrebi eventualno sa najbližim prijateljima (0,12), a kod Srпкиnja sa 0,08 pre se može govoriti o ograničavanju upotrebe u najvećem broju svakodnevnih situacija. Ukupna frekvencija ponovo je veoma blizu: 0,19 u švedskom i 0,16 u srpskom jeziku. Dva izraza, dakle, u potpunosti odgovaraju jedan drugom, uključujući tu i njihovu markiranost (1), gde se, takođe, može postaviti znak jednakosti između ova dva jezika. Takođe, za ovaj izraz važi isto što smo rekli i za prethodni primer, vezano za markiranost u konkretnim situacijama.

Imenica *arsle/dupe* ima identičnu frekvenciju kod muškaraca u Švedskoj i Srbiji (0,42). Kod žena postoji razlika od 6% u korist srpskog izraza, ali je i dalje rezultat prilično izjednačen (0,31 prema 0,37). Ukupna frekvencija je, stoga, za svega 0,03 veća u srpskom nego u švedskom, ali se može doneti zajednički zaključak da se ova imenica upotrebljava češće od prethodne dve iz ove kategorije (što se i zdravorazumski može pretpostaviti) i vezana je, kako za razgovore sa prijateljima, tako i za one sa članovima porodice. I u ovom slučaju imamo poklapanje izraza i po ostalim komponentama značenja, ali i po markiranosti, ukoliko ga računamo kao poseban kôd (stil), te nema potrebe za daljim traženjem pogodnijih kandidata. Razlika u markiranosti od situacije do situacije ovde izgleda ovako, a ovo nam može poslužiti i kao slikovit primer za celokupno istraživanje: izraz je nemarkiran u razgovorima u privatnoj sferi i tu bi se moglo govoriti o eventualnoj markiranosti (3) nekog eufemističnog izraza. U razgovoru sa bliskim prijateljima verovatno se ne bi reklo „Suknja joj je toliko kratka, da joj se vidi cela zadnjica“. Sa druge strane, ovaj izraz je markiran (2) u svim situacijama koje smo podveli pod javnu sferu i u njima bi se, kao nemarkiran kôd, morao iskoristiti neki eufemizam ili neutralni izraz (npr. *stražnica, zadnjica*).

Veoma zanimljivu situaciju imamo kod imenice *tuttar/sise*. Naime, i švedski i srpski rezultati pokazuju istu frekvenciju i za muškarce i za žene. Ona je kod Šveđana nešto viša (0,34 prema 0,27), ali se može zaključiti da u oba jezika ovu imenicu u istom opsegu koriste oba pola. U švedskom ona prelazi ka korišćenju u razgovoru sa članovima porodice, dok je u srpskom i dalje vezana za razgovore sa najbližim prijateljima. Razlog za ovo se može potražiti i u vladajućim kulturnim modelima vezanim za ženu, odnosno majku (v. poglavlje 3). Ipak, izrazi su po frekvenciji dovoljno bliski da se, kao i kod prethodnih primera, može govoriti o jednakoj konotaciji, odnosno markiranosti (1).

Imenicu *skit* smo već analizirali, te ćemo stoga ovde pomenuti samo to da njegov idiomatski ekvivalent u srpskom ima znatno manju ukupnu frekvenciju (0,48:0,78) i, što je verovatno najvažnije, zadržava se u privatnoj sferi. To praktično znači da govornici srpskog švedski izraz mogu upotrebljavati slobodnije od svog maternjeg izraza, dok govornici švedskog moraju povesti računa o upotrebi srpskog termina. Drugim rečima, ova dva izraza nisu ekvivalentna po konotativnoj komponenti značenja, pa samim tim ni po nameravanom i protumačenom značenju, a posledično tome, ni po markiranosti (1) u praktičnim govornim

situacijama. Ovo je suština naše teorije o pragmatičnom ekvivalentu, čemu ćemo se dosta detaljnije posvetiti kasnije, u posebnom poglavlju.

Glagol *knulla/jebati* ima izuzetno malu frekvenciju (kao što smo rekli, po pitanju govornih situacija u kojima se javlja) i u švedskom i u srpskom jeziku, i uglavnom je vezan za upotrebu sa najboljim prijateljima. Ukupna frekvencija u srpskom nešto je viša nego u švedskom (0,24 prema 0,17), čemu je možda doprinela metaforična upotreba ovog glagola u našem jeziku, koja u švedskom ne postoji (v. analizu kategorije 9). Ipak, razlika u ukupnoj frekvenciji dovoljno je mala i u oba slučaja duboko u privatnoj sferi, da se može govoriti o jednakoj markiranosti, kako u situacijama u kojima će ovaj izraz biti markirani kôd (sve osim razgovora sa prijateljima), tako i u onima u kojima će biti nemarkirani (razgovor sa prijateljima).

5.4.2 Uvrede za žene

U ovu kategoriju smo svrstali uvrede upućene ženama po bilo kom osnovu (starosna dob, debljina, seksualno opredeljenje, preterana seksualna aktivnost, izgled), s tim da će se neki termini javiti i u narednim kategorijama. Izrazi na švedskom i srpskom su sledeći: *käring/babusker*, *sugga/krmača*, *flata/lezbača*, *hora/kurva*, *rugguggla/grob*.

Rezultati švedskih izraza predstavljeni su u sledećoj tabeli:

Tabela 7: švedski rezultati za uvrede upućene ženama

Termin	M	Ž	U
Käring	0,34	0,25	0,29
Sugga	0,18	0,09	0,13
Flata	0,3	0,19	0,24
Hora	0,2	0,14	0,17
Rugguggla	0,2	0,22	0,21

Pre svega, vidimo da nijedan od ovih izraza ni kod muškaraca ni kod žena ne prelazi u javnu sferu. Nijedan Šveđanin ove izraze, dakle, ne bi upotrebio u razgovoru ni sa kim osim sa

sebi najbližim osobama – u velikoj većini čak samo sa bliskim prijateljima. Nijedan izraz ukupnom frekvencijom ne prelazi 0,3, što potvrđuje prethodnu konstataciju.

Što se tiče pojedinačnih rezultata, prvo što treba istaći jeste izuzetno mala frekvencija izraza *sugga* (krmača), svega 0,13 (kod žena čak 0,09, što znači da je veći broj ispitanica obeležio odgovor „nikad“ nego odgovor „sa bliskim prijateljem“). Poređenja radi, to je vrednost koju je u prethodnoj grupi imao izraz *kuk* (kurac). *Sugga* se u švedskom koristi u istim kontekstima u kojima i njegov srpski ekvivalent (za isticanje gojaznosti žena), ali je tokom vremena ovaj izraz u Švedskoj postao veoma markiran i vrlo uvredljiv za žene. Dokaz za to vidimo u tome što on ima najmanju frekvenciju od svih termina u ovoj grupi (i to kod govornika oba pola), uključujući tu i onaj vezan za pripadnice seksualne manjine, kao i verovatno najosnovniji i prastari uvredljivi termin za žene, *hora* (kurva). Frekvencija izraza *rugguggla* (sl. ružna devojka/žena, rugoba, grob; doslovno: sova u mitarenju⁵⁶) veća je kod žena nego kod muškaraca, iako neznatno. Sve ostale termine muškarci upotrebljavaju do deset posto češće. Od naših primera, maternji govornici švedskog jezika (oba pola) najuvredljivijim smatraju izraz *sugga*, za kojim sledi *hora*. Ostali izrazi imaju frekvenciju iznad 0,2.

Ostalim rezultatima iz švedskog dela istraživanja pozabavićemo se prilikom poređenja sa srpskim rezultatima, koje vidimo u sledećoj tabeli:

Tabela 8: srpski rezultati za uvrede upućene ženama

Termin	M	Ž	U
Babuskera	0,49	0,41	0,45
Krmača	0,24	0,2	0,22
Lezbača	0,36	0,16	0,26
Kurva	0,36	0,3	0,33
Grob	0,33	0,23	0,28

I kod srpskih rezultata vidimo da se svi izrazi zadržavaju u privatnoj sferi, s tim da se *babuskera* približava granici upotrebe i u javnoj. Ipak, svi ovi termini se i od strane maternjih

⁵⁶ Zbog činjenice da termin *rugguggla* pripada slengu, odlučili smo se da za njega vežemo naš sleng izraz *grob*, a ne *rugoba*, budući da se potonji jednako upotrebljava i za žene i za muškarce (upor. Imami 2007).

govornika srpskog jezika smatraju veoma uvredljivim i koriste se u najvećoj meri u razgovorima sa bliskim prijateljima. Frekvencija je kod svih izraza veća kod muškaraca. Najnižu frekvenciju kod žena ima izraz *lezbača*, dok muškarci najređe upotrebljavaju termin *krmača*. Izuzev izraza *babuskera*, svi ostali izrazi imaju veoma sličnu ukupnu frekvenciju i kreću se u rasponu od 0,22 do 0,33. Ukupno gledano, najuvredljivijim se smatra izraz *krmača*, dok je od ponuđenih uvreda za žene za maternje govornike srpskog jezika najmanje uvredljiv termin *babuskera*.

Sada ćemo ponovo malo detaljnije uporediti rezultate na dva jezika. Prvo što nam pada u oko jeste manja ukupna frekvencija svih švedskih izraza ove grupe u odnosu na srpske ekvivalente. Nijedan švedski izraz ukupnom frekvencijom ne prelazi sferu upotrebe sa bliskim prijateljima, dok kod srpskih imamo jedan koji prelazi 0,3 (*kurva*) i jedan koji se približava granici od 0,5 (*babuskera*). Ipak, mora se podvući da je razlika mala i da su izrazi iz ove grupe u oba jezika vezani za privatnu sferu.

Direktnim poređenjem ekvivalenata dolazimo do sledećeg odnosa:

Käring/babuskera je izraz kod koga nalazimo najveću razliku u ukupnoj frekvenciji između švedskog i srpskog jezika (0,29 prema 0,45). Muškarci u Švedskoj ga upotrebljavaju u 9% više, a u Srbiji u 8% više situacije od žena. Ono što je najveća razlika, međutim, jeste činjenica da se u srpskom jeziku ovaj izraz približava javnoj sferi, dok u švedskom on nije ni blizu toga. Drugim rečima, idiomatski ekvivalenti nisu isti po frekvenciji, odnosno po konotativnoj i ostalim pomenutim komponentama značenja. Pored toga, ovaj izraz je u Švedskoj markiraniji (2) u više svakodnevnih govornih situacija, nego što je to slučaj sa Srbijom. O nemarkiranosti se u švedskom može govoriti samo u slučaju razgovora sa bliskim prijateljima.

Izraz *sugga/krmača* smo uglavnom već analizirali, pa ćemo ovde samo pomenuti to da s obzirom na frekvenciju – pre svega kod Šveđanki (0,09) – on ima veću težinu u švedskom jeziku od svog idiomatskog ekvivalenta na srpskom. Mada vredi još jednom naglasiti da je ovaj izraz ostvario najmanju ukupnu vrednost frekvencije u oba jezika. Ovakva vrednost izraza kod Šveđana ukazuje nam na to da je izraz markiran čak i u razgovorima sa bliskim prijateljima. U srpskom se on u takvom kontekstu ipak može smatrati „našim“, odnosno nemarkiranim kodom (3). U svim ostalim slučajevima, međutim, izraz je markiran i ne bi se upotrebio.

Flata/lezbača ima gotovo identičan rezultat i kod maternjih govornika švedskog i kod maternjih govornika srpskog jezika – 0,24, odnosno 0,26. To znači da se izraz u oba jezika

slobodno upotrebljava u principu isključivo u razgovoru sa bliskim prijateljima, dok se u svim ostalim situacijama cenzuriše. Žene ga u oba jezika upotrebljavaju znatno ređe nego muškarci, u Švedskoj u 11% situacija manje, u Srbiji celih 20% manje. Ako se analizira celokupan rezultat, može se reći da ova dva izraza dobro odgovaraju jedan drugom po svim prethodno pominjanim kriterijumima.

Veću razliku u frekvenciji nalazimo kod izraza *hora/kurva*. Zanimljivo je on kod žena u Srbiji ima frekvenciju za 0,1 veću nego kod muškaraca u Švedskoj (0,3:0,2). Kod muškaraca u Srbiji ovaj izraz ima istu frekvenciju kao i prethodno analizirani (0,36), dok je on kod muškaraca u Švedskoj ostvario rezultat za 0,1 niži od izraza *flata*. Ukupna frekvencija izraza *hora* u Švedskoj je 0,17 i odgovara upotrebi u razgovoru sa bliskim prijateljima, dok je u Srbiji gotovo dvostruko veća – 0,33, i prelazi ka korišćenju u razgovoru sa članovima porodice. U Švedskoj se ovim izrazom, dakle, mora nešto opreznije baratati, iako se u oba jezika jasno zadržava u privatnoj sferi. Sudeći po ukupnoj frekvenciji, izraz *hora* u Švedskoj ne smatra se nemarkiranim kodom čak ni u svim slučajevima razgovora sa bliskim prijateljima, dok je u Srbiji slučaj drugačiji. Markiranost (1) izraza se, dakle, ne poklapa u potpunosti. Ako pogledamo iz perspektive (2), možemo reći da je ona u Švedskoj veća nego u Srbiji.

Termini *ruggugla* i *grob* imaju gotovo identičnu frekvenciju upotrebe kod žena u Švedskoj i Srbiji, te po tome savršeno odgovaraju jedan drugom (0,22:0,23). Muškarci u Švedskoj ga smatraju uvredljivijim od muškaraca u Srbiji (0,2:0,33), ali ukupna frekvencija koja se razlikuje za 0,07 poena pokazuje da se ipak radi o približno ekvivalentnim izrazima po frekvenciji upotrebe u svakodnevnim govornim situacijama. Markiranost (1) je, takođe, u skladu sa očekivanom za jedan izraz koji u oba jezika pripada slengu – nemarkiran je u razgovorima sa bliskim prijateljima, dok bi u ostalim slučajevima uglavnom predstavljao markirani kôd (2) u komunikaciji.

5.4.3 Uvrede za muškarce

U ovoj kategoriji nalaze se sledeći izrazi: *svin/svinja*, *fåhund/džukela*, *fyllo/pijandura*, *bög/peder*. Treba naglasiti da će se veliki broj uvreda za muškarce naći i u drugim kategorijama, kako onih jasno ograničenih samo na muški pol, tako i opštih koje se mogu paralelno upotrebljavati za oba pola.

Švedske rezultate predstavimo u sledećoj tabeli:

Tabela 9: švedski rezultati za uvrede upućene muškarcima

Termin	M	Ž	U
Svin	0,64	0,5	0,57
Fähund	0,52	0,23	0,37
Fyllo	0,94	0,68	0,81
Bög	0,6	0,57	0,58

Nekoliko stvari nam odmah zapada za oko. Prvo, prilično velika frekvencija imenice *bög* (peder) i kod muškaraca i kod žena, uz neznatnu razliku (0,03). U oba slučaja imamo prelazak u javnu sferu i upotrebu ovog tradicionalno uvredljivog termina i u razgovoru sa nepoznatim osobama. Za ovo postoji relativno jednostavno objašnjenje koje ćemo ponuditi u poglavlju o sopstvenoj disfemizaciji (v. pogl. 8). Drugo, velika razlika između žena i muškaraca po pitanju korišćenja termina *fyllo* (pijandura) i *fähund* (nitkov, hulja, džukela)⁵⁷. Kod prve imenice, za muškarce u Švedskoj gotovo da nema nikakvog ograničenja u upotrebi – izraz bi se upotrebio i prilikom javnog nastupa. Može se dodati i da je ovo najveća frekvencija koja se javila u celokupnom istraživanju (računajući tu oba pola i oba jezika). Ipak, i kod žena ova imenica zalazi u javnu sferu i kreće se ka upotrebi i sa osobama od autoriteta, te je stoga razlika (koja iznosi 0,26) manja u odnosu na imenicu *fähund*. Ne samo što je kod ovog izraza razlika između muškaraca i žena 0,29, pa je i matematički veća od prethodnog primera, već ovde imamo razliku u sferama upotrebe, što je po pitanju uvredljivih izraza posebno važno. Žene bi ovaj termin upotrebile samo u razgovoru sa bliskim prijateljima, dok bi ga muškarci izrekli i izvan privatne sfere – frekvencija se kreće ka upotrebi sa nepoznatim osobama. Ovo je ujedno i termin koji od svih ponuđenih i kod žena i kod muškaraca beleži najniži rezultat frekvencije. Imenica *svin* (svinja) nalazi se na granici između privatne i javne sfere što se tiče Šveđanki, dok bi je Šveđani bez ustručavanja upotrebili sa nepoznatim osobama. Zanimljivo je i da je frekvencija ove imenice gotovo identična sa gorepomenutim uvredljivim izrazom za muške osobe homoseksualnog opredeljenja.

⁵⁷ Složenica sastavljena iz dve imenice: *fä* – stoka, beslovesna životinja; *hund* – pas.

Prelazimo sada na srpske rezultate, koji se nalaze u sledećoj tabeli:

Tabela 10: srpski rezultati za uvrede upućene muškarcima

Termin	M	Ž	U
Svinja	0,6	0,55	0,57
Džukela	0,38	0,3	0,34
Pijandura	0,76	0,67	0,71
Peder	0,47	0,26	0,36

I ovde se može videti da imenica *pijandura* ima prilično veliku frekvenciju, kao i to da je razlika između polova (iako standardno na strani muškaraca) manja u odnosu na maternje govornike švedskog jezika. Najveću nalazimo kod izraza *peder* (0,21), ali se upotreba kod oba pola i dalje vezuje za privatnu sferu, odnosno izraz se smatra dovoljno uvredljivim i markiranim da se ne bi upotrebio sa nepoznatim osobama. Kod žena ova imenica ima najmanju frekvenciju, dok je kod muškaraca to slučaj sa izrazom *džukela*, koja ima i najmanju ukupnu frekvenciju, iako je razlika između nje i one koju nalazimo kod izraza *peder* neznatna. Ova dva izraza se kod govornika oba pola zadržavaju u privatnoj sferi, dok se druga dva izraza koriste i u javnoj – *svinja* sa nepoznatim osobama, a *pijandura* (pre svega kod muškaraca) čak i sa osobama od autoriteta. Nijedan izraz se, međutim, ne približava upotrebi u javnom nastupu, za razliku od rezultata koji je imala švedska imenica *fyllo*.

Ako sada direktno uporedimo parove, videćemo da *svin/svinja* u švedskom i srpskom imaju potpuno istu frekvenciju (0,57). To znači da se u uvredljivom kontekstu ove imenice koriste na identičan način – i maternji govornici švedskog i maternji govornici srpskog bi ih upotrebili u razgovoru sa nepoznatim osobama, ali ne i sa osobama od autoriteta ili u javnim nastupima. Ovde se, stoga, može govoriti o ekvivalentnoj markiranosti (1) ovih izraza, bilo da se on potencijalno smatra nemarkiranim kodom (prve tri govorne situacije), bilo da se vidi kao markirani kôd (preostale dve govorne situacije).

Sličan slučaj imamo i sa izrazom *fåhund/džukela*. Ovo je izraz koji je u oba jezika ostvario najmanji rezultat u okviru ove kategorije (0,37, odnosno 0,34). Razlika kod muškaraca

je relativno velika, 0,52 u švedskom prema 0,38 u srpskom, dok je kod žena ona na strani Srпкиnja, 0,3 prema 0,23. Jedino kod muškaraca u Švedskoj imamo prelazak u javnu sferu, što znači da bi oni ovaj izraz upotreбили u nešto većem broju svakodnevnih govornih situacija, što umanjuje njegovu markiranost kod muškog pola u Švedskoj. Stoga bi ti govornici trebalo da budu pažljiviji prilikom upotrebe idiomatski ekvivalentnog izraza na srpskom jeziku. Ovde se zato mora napomenuti da kod govornika muškog pola imamo razliku u konotativnom, a posleđično tome i u drugim pomenutim komponentama značenja, a tako i u markiranosti (1), pa ovi izrazi ne bi predstavljali potpune ekvivalente. Ako posmatramo ukupnu frekvenciju, međutim, razlika je toliko mala da se može zaključiti i to da ova dva izraza i po konotativnoj komponenti značenja, izraženoj preko frekvencije upotrebe u svakodnevnim govornim situacijama, odgovaraju jedan drugom.

Izraz *fyllo/pijandura* kod žena ima gotovo identičnu frekvenciju (0,68 prema 0,67), dok veću razliku ponovo nalazimo kod muškaraca (0,94 nasuprot 0,76), što govori da i u ovom primeru važi ono što smo pomenuli za prethodni. Ipak, budući da su svi rezultati u javnoj sferi, razlika u ukupnoj frekvenciji od 0,1 pokazuje da su ova dva izraza relativno ekvivalentna i po ostalim dosad pomenutim komponentama značenja, a i po markiranosti (1) izraza u uobičajenim govornim situacijama.

Kao što smo rekli, izraz *bög/peder* analiziraćemo u poglavlju o sopstvenoj disfemizaciji, ali i u narednom u kome predstavljamo teoriju pragmatičnog ekvivalenta. Ovde možemo da podvučemo činjenicu da se u Švedskoj on kod govornika oba pola nalazi u javnoj sferi (upotreba sa nepoznatim osobama), dok se u srpskom zadržava u privatnoj. To znači da ova dva izraza, po komponentama značenja koje su nama ovde relevantne, nisu ekvivalentna. Shodno tome, ekvivalencija izostaje i po markiranosti (1) izraza u praktičnoj komunikaciji.

5.4.4 Nekadašnji medicinski termini za mentalna i fizička oboljenja

Izrazi iz ove grupe spadaju u najčešće opšte uvrede za oba pola. Ovom prilikom ćemo analizirati njihovu frekvenciju u švedskom i srpskom i videti koji od njih se u ovim jezicima koriste češće, koji ređe, a koji uopšte ne. Svi ovi izrazi počeli su kao neutralni medicinski termini za izražavanje bolesti, ali su upotrebom u uvredljivom kontekstu u potpunosti pejorizovani i izbačeni iz medicinske terminologije. Više o ovom procesu u odeljku 7.7. Usred razlike u klasi

reči pojedinih izraza (u švedskom često funkcionišu gotovo isključivo kao pridevi), parovi će biti napravljeni po korenu reči. U ovu grupu uvrstili smo i termin *invalid* koji se, takođe, u oba jezika može upotrebiti i kao uvreda. Želeli smo stoga da proverimo u kojoj meri maternji govornici švedskog i srpskog ovaj izraz smatraju uvredljivim, i da li je i on prešao granicu koju je većina ostalih izraza iz ove grupe odavno prešla (granicu upotrebe u neutralnom kontekstu, za označavanje osobe koja zapravo boluje od određene bolesti). Izrazi u ovoj grupi su sledeći: *kretin/kreten*, *retarderad/retardiran*, *debil* (pridev)/*debilitet*, *idiot*, *degenererad/degenerisan*, *mongo* (pridev)/*mongoloid*, *imbecill/imbecilan*, *invalid*. U švedskom smo proverili i frekvenciju izraza *sepe* (uvredljivi izraz nastao od skraćenice CP, cerebralna paraliza). Više o svim ovim izrazima, uključujući i dodatnu proveru frekventnosti upotrebe pretragom na internetu, kao i osvrt na druga moguća značenja (npr. kod izraza *idiot*) u odeljku 7.7, str. 188.

Rezultate za švedske izraze nalazimo u tabeli 11:

Tabela 11: švedski rezultati za nekadašnje medicinske termine za mentalna i fizička oboljenja

Termin	M	Ž	U
Kretin	0,14	0,01	0,07
Retarderad	0,34	0,32	0,33
Debil	0,48	0,2	0,34
Idiot	0,58	0,58	0,58
Degenererad	0,6	0,37	0,48
Mongo	0,26	0,33	0,29
Imbecill	0,48	0,37	0,42
Invalid	0,64	0,44	0,54
Sepe	0,16	0,15	0,15

Budući da se prilikom praktične upotrebe retko pravi razlika u stepenu između ovih termina (koja bi, recimo, odgovarala nekadašnjoj skali inteligencije koja se ovom terminologijom izražavala), ove rezultate možemo tumačiti i kao gradaciju upotrebe ovih izraza u jeziku. Najveću ukupnu frekvenciju u švedskom očekivano ima izraz *idiot*. Ovaj izraz je jedan od retkih koji spada u imenice, a čiji se pridev izvlači dodavanjem sufika *-isk* (srpski: *-ski*).

Ostali izrazi – *debil*, *imbecill* i *mongo* – koriste se kao pridevi, a ne kao imenice. Ovo će nam biti od velike važnosti prilikom poređenja sa srpskim izrazima. Imenica *kretin* (kreten), iako se nalazi u rečnicima švedskog jezika, praktično je izašla iz upotrebe, što potvrđuju i odgovori naših ispitanika od kojih su neki pored rečenice u kojoj se ovaj izraz pojavio napisali „ne znam šta ovo znači“. Ostali su uglavnom obeležili odgovor „nikad“, pa stoga za ovaj izraz imamo frekvenciju od svega 0,07 (kod žena čak 0,01, što znači da samo jedna ispitanica nije obeležila odgovor „nikad“). Ovakav rezultat, da dodamo, nema nikakve veze sa „jačinom“ ili uvredljivošću izraza, već samo sa gorepomenutom činjenicom izlaska iz upotrebe. Termin *invalid* je na granici između privatne i javne sfere, što potvrđuje određenu svest o uvredljivosti izraza, što za posledicu ima ograničavanje njegove upotrebe. Kod žena u Švedskoj ova svest je očigledno na višem nivou, pošto nalazimo razliku od 20% između polova. Slično je i sa izrazima *degenererad* (degenerisan), 23%, i *debil*, 28%. Izraz *mongo* žene koriste u 7% više svakodnevnih situacija. Što se tiče nekadašnjih izraza za mentalnu zaostalost, gradacija u švedskom jeziku je sledeća: *kretin* (praktično izašlo iz upotrebe), *mongo*, *retarderad* (kao hiperonim), *debil*, *imbecill*, *idiot*. Izraz *sepe* zapravo ima prilično malu frekvenciju i kod muškaraca i kod žena – svega 0,15. Svi izrazi u švedskom jeziku (osim *idiot* i *invalid*) zadržavaju se u privatnoj sferi po ukupnoj frekvenciji upotrebe.

Rezultati maternjih govornika srpskog jezika predstavljeni su u sledećoj tabeli:

Tabela 12: srpski rezultati za nekadašnje medicinske termine za mentalna i fizička oboljenja

Termin	M	Ž	U
Kreten	0,69	0,6	0,64
Retardiran	0,49	0,51	0,5
Debilitet	0,8	0,62	0,71
Idiot	0,56	0,56	0,56
Degenerisan	0,76	0,62	0,69
Mongoloid	0,4	0,19	0,29
Imbecilan	0,64	0,55	0,59
Invalid	0,47	0,37	0,42

Prvo što možemo da podvučemo jeste očigledno česta upotreba manje-više svih ovih izraza u svakodnevnim situacijama. Samo izrazi *mongoloid* (koji je, rekli bismo, ipak više vezan za osnovnu školu) i *invalid* imaju ukupnu frekvenciju ispod 0,5. Drugim rečima, svi izrazi prelaze u javnu sferu i koriste se i sa nepoznatim osobama, neki čak i sa osobama od autoriteta. Termin *invalid* pokazuje istu tendenciju cenzure koju smo videli i kod maternjih govornika švedskog. Ovome u prilog ide i činjenica da su se ispitanici opredeljivali ili za odgovor „nikad“ ili za sve ponuđene odgovore. Drugim rečima, kod nekih je svest da je izraz politički nekorektan i uvredljiv takva da ograničavaju upotrebu u svim govornim situacijama, dok drugi izraz uopšte ne smatraju problematičnim. Ovo nam može poslužiti kao pokazatelj da se ovaj izraz kreće ka poziciji u kojoj se sada nalaze ostali termini iz ove grupe.

Razlika u frekvenciji između polova nije toliko izražena, najveću nalazimo kod izraza *mongoloid* (21%) i *debilitet* (18%) u korist muškaraca. Razlika u frekvenciji ostalih izraza ne prelazi 0,15. Frekvencija izraza *retardiran* veća je kod žena (doduše za svega 0,02). Razlika u ukupnoj frekvenciji kod maternjih govornika srpskog toliko je mala, da nema preterane potrebe praviti gradativnu skalu ovih izraza. Nominalno možemo da kažemo da je izraz korena *debil* ostvario naveći rezultat (0,71). Ukupan zaključak može da bude sledeći: svi izrazi (izuzev termina *mongoloid*) koriste se približno jednako i jasno zalaze u javnu sferu upotrebe.

S obzirom na veliku razliku u frekvenciji ovih izraza između švedskog i srpskog, nećemo praviti direktno poređenje parova, već možemo izneti nekoliko opštih zaključaka. U srpskom se ovi izrazi koriste gotovo paralelno i između njih nema prevelike razlike, što naše merenje frekvencije i potvrđuje (osim izraza *idiot* koji se koristi i u kontekstima koji nisu vezani za isticanje smanjenog intelektualnog kapaciteta onoga kome se upućuje). U švedskom, sa druge strane, konstantnu upotrebu pokazuje samo izraz *idiot*, pa bi to svakako bio najbezbedniji izbor za ekvivalent većine ostalih izraza koji se koriste na srpskom (*kreten*, *imbecil*, *debil*, *moron* (obrađen u odeljku 7.7.3), *retard*...). Drugim rečima, švedski termin *idiot* po frekvenciji i ostalim semantičkim i sociolingvističkim osobinama (detaljno u poglavlju o pragmatičkom ekvivalentu) bolje odgovara ovim srpskim izrazima nego što je to slučaj sa njihovim idiomatskim ekvivalentima (*debil*, *imbecill*, *kretin*...). Izraza *moron*, da dodamo još i to, u švedskom jeziku nema.

5.4.5 Uvrede za pripadnike manjina

U ovu kategoriju smo uvrstili uvredljive izraze za pripadnike manjina, bilo da se radi o nacionalnim, verskim ili seksualnim manjinama. Budući da su neki od izraza aktuelni samo u srpskom jeziku, ekvivalenta na švedskom neće biti, s obzirom na to da se izrazi – čak i da zvanično postoje – u praksi nikada ne upotrebljavaju. S nekim terminima smo se u prethodnim kategorijama već susreli, ali ćemo ih ovde ponoviti iz perspektive ovog konteksta. Novom detaljnom analizom tih termina nećemo se baviti. Usled ograničenosti broja izraza, odlučili smo se da ispitamo frekvenciju najopštijih izraza za pripadnike manjina: *bög/peder*, *flata/lezbača*, *zigenare/Ciganin*, *neger/crnčuga*, a srpskim izrazima pridodali smo i termin *Šiptar*, kao i pejorativ *Ciganštura*.

Švedski izrazi sumirani su u sledećoj tabeli:

Tabela 13: švedski rezultati za uvrede vezane za pripadnike manjina

Termin	M	Ž	U
Bög	0,6	0,57	0,58
Flata	0,3	0,19	0,24
Zigenare	0,28	0,2	0,24
Neger	0,04	0,08	0,06

Izraze *bög* (*peder*) i *flata* (*lezbača*) smo već obradili u kategorijama za uvrede upućene muškarcima, odnosno ženama. Termin *zigenare* (*Ciganin*) ima frekvenciju koja odgovara upotrebi sa bliskim prijateljima, dakle isključivo u privatnoj sferi. Ovo važi i za žene i za muškarce, što pokazuje da se ovaj izraz smatra uvredljivim i markiranim, i da se ne koristi u razgovoru sa nepoznatim osobama, osobama od autoriteta ili u javnim nastupima. I o ovom izrazu – i njegovom srpskom ekvivalentu – više reči će biti u poglavlju o sopstvenoj disfemizaciji (pogl. 8). Zanimljivo je da izrazi *flata* i *zigenare* u švedskom imaju istu ukupnu frekvenciju. Izraz *neger* (*crnčuga*), s druge strane, u švedskom je toliko markiran da se može reći da mu je upotreba gotovo potpuno ograničena. Ovo je najmanji rezultat frekvencije računajući sve primere na oba jezika. I kod žena i kod muškaraca, on je prelazi 0,1, i sa ukupnom

frekvencijom od 0,06 pokazuje da se, bar kad je socijalno vredanje u pitanju, ovaj izraz u svakodnevnoj komunikaciji praktično ne koristi. Nominalno se može navesti da je ovaj izraz kod žena nešto frekventniji (0,08:0,04), ali za oba pola svakako važi malopre navedena konstatacija. Ovo je jedan od retkih izraza koji se smatraju markiranim čak i u razgovoru sa bliskim prijateljima. Ovaj izraz se, stoga, ni u tom slučaju ne bi smatrao „našim“ kodom. Sa druge strane skale nalazi se izraz *bög*, sa frekvencijom od čak 0,58.

Srpski rezultati za ovu kategoriju vide se u narednoj tabeli:

Tabela 14: srpski rezultati za uvrede vezane za pripadnike manjina

Termin	M	Ž	U
Peder	0,47	0,26	0,36
Lezbača	0,36	0,16	0,26
Ciganin	0,53	0,49	0,51
Crnčuga	0,18	0,17	0,17
Šiptar	0,49	0,28	0,38
Ciganštura	0,33	0,2	0,26

Izraz *Ciganin* pokazuje istu tendenciju kao i termin *invalid*. Ukupna frekvencija je 0,51, sa neznatnom razlikom između žena i muškaraca (svega 0,04). I ovde smo imali slučaj da su neki ispitanici obeležavali odgovor „nikad“, a neki sve odgovore, što pokazuje da se – u zavisnosti od toga da li se stvorila svest o neprikladnosti ovog izraza – on u praksi ili potpuno cenzuriše, ili slobodno upotrebljava. Dodatna analiza i primeri nalaze se u pomenutom poglavlju 8, o sopstvenoj disfemizaciji, kao i u narednom poglavlju. Pejorativ *Ciganštura*, sa druge strane, pokazuje jasno ograničenje na privatnu sferu, i to uglavnom na razgovore sa bliskim prijateljima, što znači da se smatra prilično uvredljivim, pre svega u poređenju sa izrazom *Ciganin*. Razlog za njegovo uključivanje u anketu obasnićemo u narednom poglavlju. Izraz *crnčuga* ima istu frekvenciju kod oba pola, ukupno najmanju od svih termina iz ove kategorije. On se ne koristi bez ograničenja čak ni u razgovoru sa bliskim prijateljima, što pokazuje jasnu svest o neprikladnosti ovog izraza i njegovoj uvredljivosti. Pogrdni termin za pripadnika albanske manjine kod muškaraca ima sličan odnos kao i izrazi *Ciganin* i *invalid*, i nalazi se na polovini

naše skale, odnosno na prelazu iz privatne u javnu sferu. Neki ga smatraju uvredljivim i ne koriste ga, dok ga drugi koriste bez većeg uzdržavanja. Ovo može imati veze i sa političkim stavovima, ali u tu tematiku u ovom radu nećemo dalje zalaziti. Žene ovaj izraz upotrebljavaju znatno ređe, gotovo isključivo u komunikaciji sa najbližim prijateljima. Razlika između polova je čak 0,21. Može biti zanimljivo istaći da je rezultat ovog izraza gotovo identičan onom koji je ostvario pogrđni termin za mušku osobu homoseksualne orijentacije. Razlika između polova je ista, ukupna frekvencija je praktično jednaka (razlika svega 0,02). Najuvredljivijim od svih izraza kojima se označavaju manjine smatra se izraz *crnčuga*, dok je, sudeći po ukupnoj frekvenciji, najmanje uvredljiv izraz *Ciganin*.

Direktnim poređenjem parova, dobijamo sledeću sliku:

Zigenare/Ciganin je izraz kod koga nalazimo na očiglednu razliku u frekvenciji između dva jezika. Ovaj termin se u Švedskoj smatra uvredljivijim nego što je to slučaj u Srbiji. Razlika u ukupnoj frekvenciji je čak 0,27. U srpskom jeziku ovaj izraz se nalazi na granici između privatne i javne sfere, dok u švedskom ne izlazi iz sfere upotrebe sa bliskim prijateljima. U svim ostalim govornim situacijama termin *zigenare* se izbegava. U Srpskom je upotreba šira, što znači da po dosad više puta pomenutim osobinama značenja, ova dva izraza nisu u potpunosti ekvivalentna, odnosno izraz *zigenare* ne odgovara izrazu *Ciganin* u svakoj praktičnoj situaciji. Markiranost (1) švedskog i srpskog izraza se, dakle, ne poklapa – broj situacija u kojima je švedski izraz markiran (2) veći je od broja situacija u kojima je to slučaj sa srpskim izrazom, pa iz ove perspektive možemo govoriti o njegovoj većoj markiranosti.

Izraz *neger/crnčuga* u oba jezika ima najmanju frekvenciju, s tim da se u švedskom može govoriti i o izostanku upotrebe u svakodnevnim situacijama vezanim za socijalno vređanje. U srpskom frekvencija od 0,17 potvrđuje da se ovaj izraz koristi eventualno sa bliskim prijateljima, odnosno vezan je za najdublju privatnu sferu. Imajući to u vidu, može se govoriti o adekvatnoj ekvivalentnosti ovih izraza u švedskom i srpskom jeziku, po svim dosad analiziranim kriterijumima.

Izraze za homoseksualne osobe smo već analizirali, te ih ovde nećemo dalje obrađivati.

5.4.6 Poređenje sa životinjama

U ovu kategoriju smo uvrstili izraze koji osobu koja se vređa poistovećuju sa životinjom, po bilo kom osnovu (glupost, debljina, bezobrazluk...). Izrazi na švedskom i srpskom su sledeći: *svin/svinja, fähund/džukela, sugga/krmača, apa/majmun*.

Švedske rezultate za ovu kategoriju nalazimo u sledećoj tabeli:

Tabela 15: švedski rezultati za poređenje sa životinjama

Termin	M	Ž	U
Svin	0,64	0,5	0,57
Fähund	0,52	0,23	0,37
Sugga	0,18	0,09	0,13
Apa	0,34	0,33	0,33

Budući da smo većinu ovih izraza imali u drugim kategorijama, navešćemo odmah i srpske rezultate, kako bismo bez duženja prešli na direktno poređenje parova.

Srpski rezultati su sledeći:

Tabela 16: srpski rezultati za poređenje sa životinjama

Termin	M	Ž	U
Svinja	0,6	0,55	0,57
Džukela	0,38	0,3	0,34
Krmača	0,24	0,2	0,22
Majmun	0,44	0,46	0,45

Ovo je kategorija u kojoj nalazimo najbliže rezultate između švedskog i srpskog jezika. Nijedna razlika ne prelazi 0,12, i što je još važnije, svi rezultati se zadržavaju u okviru iste sfere. To znači da se ove izraze govornici švedskog i srpskog jezika koriste u gotovo identičnim situacijama, odnosno u istom opsegu. Iz tog razloga se ovi izrazi bez većih problema mogu

upotrebljavati ekvivalentno. Možemo još napomenuti da se termin *svin/svinja* i u švedskom i u srpskom koristi za isticanje i moralnih nedostataka osobe (oholost, nevaspitanje...), a ne samo fizički nepoželjnih osobina, kao što je to slučaj sa izrazom *sugga/krmača*, pa i *gris/prase*. Izraz *apa/majmun* u srpskom jeziku se koristi nešto češće (i to kod žena za dodatnih 0,02 više nego kod muškaraca), te bi se moglo smatrati da je ovaj izraz u švedskom jeziku donekle „jačeg“ konotativnog značenja. Ipak, ukupna frekvencija je dovoljno blizu da se može govoriti o gotovo potpunoj ekvivalentnosti značenja, a i markiranosti (1) u svakodnevnoj komunikaciji.

5.4.7 Opšte uvrede

U ovoj kategoriji se nalaze uvrede koje ističu osnovne tradicionalno nepoželjne osobine za žene, odnosno muškarce (preterana seksualna aktivnost, nedostatak muškosti/homoseksualizam), kao i nekoliko opštih izraza vezanih za oba pola i karakteristike takođe veoma često isticane kao nepoželjne (glupost, bezobrazluk). Izrazi su sledeći: *hora/kurva*, *bög/peder*, *dåre/budala*, a ovome smo pridodali i srpski metaforični izraz *đubre*.

Rezultati maternjih govornika švedskog jezika su sledeći:

Tabela 17: švedski rezultati za opšte uvrede

Termin	M	Ž	U
Hora	0,2	0,14	0,17
Bög	0,6	0,57	0,58
Dåre	0,62	0,57	0,59

I u ovoj kategoriji ćemo primeniti istu metodologiju kao i u prethodnoj, pa ćemo odmah navesti i srpske rezultate:

Tabela 18: srpski rezultati za opšte uvrede

Termin	M	Ž	U
Kurva	0,36	0,3	0,33
Peder	0,47	0,26	0,36
Budala	0,73	0,56	0,64
Đubre	0,47	0,6	0,53

Iz ove perspektive zanimljivo je uporediti frekvenciju izraza *hora/kurva* i *bög/peder*. U srpskom oni imaju praktično isti rezultat (0,33 prema 0,36), dok je u švedskom razlika čak 0,41 (0,17 *hora* i 0,58 *bög*). Iz razloga koje ćemo videti u narednim poglavljima, izraz *bög* ima prilično visoku frekvenciju, dok je izraz *hora* ostao veoma uvredljiv, i tokom svih vekova upotrebe ne pokazuje znake amelioracije. Izraz *dåre/budala* nešto je frekventniji u srpskom jeziku, ali se ipak može govoriti o ekvivalentnosti između dva jezika. Smanjena frekvencija u švedskom možda se može objasniti time da se ovaj izraz, za razliku od srpskog, upotrebljava (u uvredljivom kontekstu, naravno) i za duševno bolesne osobe – čemu bi u srpskom delimično odgovarao izraz *ludak* (upor. *dårhus* – *ludnica*). Stoga je ovaj izraz na švedskom nešto „jači“ od pretpostavljenog para na srpskom jeziku, što rezultati našeg istraživanja i pokazuju.

Izraz *đubre* u srpskom jeziku češće koriste žene (razlika 0,13), i one se ne bi ustručavale da ga upotrebe ni u razgovoru sa nepoznatim osobama. Muškarci, s druge strane, ovaj izraz u najvećoj meri drže u privatnoj sferi – u razgovorima sa porodicom i bliskim prijateljima, dok bi u ostalim slučajevima ovaj izraz – ako ga posmatramo kao deo nestandardnog govora kao posebnog koda – bio markiran (2).

5.4.8 Psovke kao pojačivači i kvantifikatori

U ovoj kategoriji ćemo se pozabaviti izrazima nestandardnog govora u ulozi pojačivača i kvantifikatora u švedskom i srpskom jeziku. Kako je ovo kategorija u kojoj će biti najteže naći izraze koji će po svim karakteristikama odgovarati jedni drugima, detaljna analiza i uparivanje pragmatičnih ekvivalenata ostavićemo za naredno poglavlje. U ovoj kategoriji, stoga, nećemo navoditi izraze u paru, već ćemo prvo predstaviti švedske (sa doslovnim i idiomatskih ekvivalentima na srpskom), a potom i srpske primere koje smo u anketi ispitivali. Većina ovih

izraza jeste metaforičnog karaktera, ali pošto im je iz ove perspektive važnija uloga pojačivača celog iskaza, nalaze se u ovoj kategoriji. Neki od njih, međutim, javiće se i u narednoj grupi u kojoj obrađujemo preneseno i nepreneseno značenje. Ovo posebno važi za srpske izraze među kojima možemo napraviti i poređenje minimalnih parova (izraza koji se razlikuju samo po tome da li su metaforični ili ne).

Najčešće švedske psovke koje se koriste kao pojačivači i kvantifikatori jesu sledeće: *in i helvete* (dosl. „u pakao“; do đavola, prokleta), *tusan* („hiljadu“, skraćeno od „hiljadu đavola“, eufemizam), *sjutton* („sedamnaest“, eufemizam po zvučnosti od „satan“, đavo, sotona), *jävligt* („đavolski“, prokleta), *jäkla* („đavolski“, prokleta, eufemizirano promenom konsonanta), *tamejfan* („da me đavo nosi“, do đavola, prokleta), *(gå) åt helvete* ((otići) „u pakao“, do đavola). Kako nam je hipoteza bila da će ublaženim švedskim izrazima vezanim za pakao najbolje odgovarati srpski *kog đavola* (nasuprot *proklet(o)* ili *paklen(o)*), a onim neeufemiziranim *jebeno* ili *u pizdu materinu*, izrazi iz ove kategorije koje smo proveravali kod maternjih govornika srpskog jezika bili su: *kog đavola*, *u pizdu materinu*, *da se jebe*, *jebeno*, *(otići) do đavola*. Na eufemizirane izraze u srpskom stoga nismo želeli da trošimo mesto u anketi. Neki od izraza na oba jezika javiće se i u narednog kategoriji prilikom analize prenesenog i neprenesenog značenja.

Rezultati frekvencije za psovke u ulozi pojačivača i kvantifikatora u švedskom jeziku objedinjeni su u sledećoj tabeli:

Tabela 19: švedski rezultati za psovke u ulozi pojačivača i kvantifikatora

Termin	M	Ž	U
In i helvete	0,36	0,3	0,33
Tusan	0,86	0,6	0,73
Sjutton	0,78	0,73	0,75
Jävligt	0,6	0,46	0,53
Jäkla	0,82	0,73	0,77
Tamejfan	0,62	0,57	0,59
(Gå) åt helvete	0,82	0,5	0,66

Ako krenemo od eufemiziranih izraza *tusan*, *sjutton* i *jäkla*, zapažamo da se njihova ukupna frekvencija kreće između 0,73 i 0,77, dakle, prilično je slična. Žene sve ove izraze upotrebljavaju ređe, *tusan* svega 0,6 (razgovor sa nepoznatim osobama, ali ne i sa osobama od autoriteta i pri javnim nastupima). Muškarci u sva tri slučaja dolaze do osoba sa autoritetom, ali ne prelaze u javne nastupe, što znači da nekakvu cenzuru u upotrebi sebi ipak nameću. Ukupna frekvencija, dakle, nalazi se između upotrebe u razgovoru sa nepoznatim osobama i osobama od autoriteta. Neufemizirani izrazi, s druge strane, pokazuju jasnu razliku utoliko što su ili duboko u privatnoj sferi kod oba pola (*in i helvete*), ili u privatnoj kod ženskog, a za 10% iznad granice kod muškog (*jävligt*) ili blizu granice kod oba pola (*tamejfan*). Ovo nam jasno pokazuje da se, bez obzira na doslovno značenje izraza (đavo, pakao), maternji govornici švedskog jezika gotovo nikad ne opredeljuju za njih u razgovorima u javnoj sferi. Ovi izrazi su, dakle, u javnoj sferi markirani kôd. Ovaj podatak će nam biti od velikog značaja u postavljanju teorije o pragmatičnom ekvivalentu. Pored toga, veoma bitno će nam biti i poređenje sa frazom (*gå åt helvete*), u kojem se javlja isti izraz (*helvete*). To definitivno upućuje na zaključak da je konotacija kod ovakvih izraza od presudnog značaja. Kod fraze (*gå åt helvete*) imamo veoma izraženu razliku u frekvenciji između žena i muškaraca (čak 0,32). Ovu frazu obradićemo detaljnije prilikom poređenja sa rezultatima maternjih govornika srpskog. Gradacija neublaženih izraza bi kod govornika švedskog oba pola izgledala ovako: (*gå åt helvete*, *jävligt*, *in i helvete*), s tim da je ona kod žena kod sva tri izraza zadržana u privatnoj sferi, što je posebno važno naglasiti.

Rezultati frekvencije izraza iz ove kategorije kod maternjih govornika srpskog jezika nalaze se u narednoj tabeli:

Tabela 20: srpski rezultati za psovke u ulozi pojačivača i kvantifikatora

Termin	M	Ž	U
Kog đavola	0,58	0,63	0,6
U pizdu materinu	0,24	0,19	0,21
Da se jebe	0,16	0,17	0,16
Jebeno	0,27	0,21	0,24
(Otići) do đavola	0,69	0,67	0,68

Zanimljivo je da kod dva izraza imamo veću frekvenciju kod žena nego kod muškaraca, iako se mora napomenuti da je razlika kod jednog od njih neznatna (samo 0,01). Što se tiče „blažih“ izraza u kojima se pominje *đavo*, frekvencija je oko 0,6, što upućuje na cenzurisanje izraza u razgovorima sa osobama od autoriteta i pri javnim nastupima. Kad su „jači“ izrazi u pitanju, frekvencija je u privatnoj sferi, u razgovorima sa bliskim prijateljima i eventualno porodicom, pre svega kod muškaraca. Veće razlike između polova ni u jednoj grupi nema (najveća je svega 0,06), što svakako ukazuje na to da se ovi izrazi posmatraju približno isto od strane svih govornika.

Ovom prilikom upoređićemo samo par (*gå*) *åt helvete/otići do đavola*, u značenju „propasti, ne funkcionisati“. Ostale fraze ćemo detaljno obraditi u narednom poglavlju prilikom predstavljanja teorije o pragmatičnom ekvivalentu. Promenuta fraza ima praktično identičnu frekvenciju upotrebe u švedskom i u srpskom (0,66, odnosno 0,68). U Švedskoj je muškarci, kao što smo rekli, koriste znatno češće od žena (0,82:0,5), ali ako se posmatra društvo u celini, može se govoriti o potpunom poklapanju ova dva izraza po svim karakteristikama.

5.4.9 Preneseno i nepreneseno značenje

U ovoj kategoriji obradićemo izraze u prenesenom i neprenesenom značenju, prvo u švedskom, a potom i u srpskom jeziku. Upoređićemo i parove tamo gde je to uputno. Uz to, posmatraćemo i eventualne razlike u frekvenciji između metaforičnog i nemetaforičnog značenja u oba jezika pojedinačno, u slučajevima u kojima postoje minimalni parovi. Švedskih izraza ima manje od srpskih, iz prostog razloga što se polni organi i glagol koji (vulgarno) označava polni odnos ne koriste u prenesenom značenju, a njihovu nemetaforičnu upotrebu obradili smo u okviru kategorije osnovnih šest opscenih leksema. Pored toga, izrazi *pakao* i *đavo* se izuzetno retko koriste u neprenesenom značenju, i u tom slučaju ne predstavljaju psovke (upor. *Ako veruješ u raj, veruješ i u pakao* i sl), tako da za te izraze minimalnih parova neće biti, i govorićemo samo o razlikama u metaforičnoj upotrebi zavisno od konteksta i fraze u kojoj se proveravani izraz javlja. S obzirom na to, u švedskom jeziku se može govoriti o *metaforičnoj uvredljivosti* (ili vulgarnosti) ovih izraza, nasuprot nemetaforičnoj neutralnosti. Minimalni par u

tom slučaju predstavljali bi nemetaforični, nevulgarni izrazi s jedne i metaforični, uvredljivi sa druge strane. Nemetaforične i neuvredljive izraze u našu anketu, naravno, nismo uključili jer se za njih zdravorazumski može pretpostaviti nepostojanje cenzure, kao i za bilo koji drugi neutralni izraz. Rekavši sve to, švedski izrazi koje možemo uvrstiti u ovu grupu jesu sledeći (zvezdicom su obeleženi metaforični): *skit*/att skita i* (glagol)*/*skit* (sranje, „srati se (u nešto)“ – izraz koji izražava nepostojanje zanimanja, želje, brige), govno); *tamejfan*/(det var som) fan*/(att ge) fan** i („da me đavo nosi“, „(bilo je kao) đavo“ – izraz koji izražava iznenađenje, „(davati) đavola“ – izraz koji izražava nepostojanje brige, volje, želje, interesovanja); *förbannad** („proklet“, ljut, besan). Minimalni par u prenesenom i neprenesenom značenju biće, dakle, samo prvi navedeni.

Srpskih izraza ima znatno više, kao i minimalnih parova koji se razlikuju samo po metaforičnosti. Izrazi u srpskom su, dakle, vulgarni u oba slučaja, a mi ćemo preveriti eventualnu razliku u frekvenciji u zavisnosti od metaforičnosti značenja. Termini i fraze u ovoj kategoriji su sledeći: *sranje*/govno*; *da se jebe*/jebeno*/jebote*/jebati*; *popizdeti*/u pizdu materinu*/pička*; *kurac*/kurac*; *dupe*/dupe*.

Rezultati za švedske izraze slede u tabeli 21:

Tabela 21: švedski rezultati za psovke u prenesenom i neprenesenom značenju

Termin	M	Ž	U
(Jävla) skit*	0,42	0,26	0,34
Att skita i*	0,66	0,45	0,55
Skit	0,9	0,67	0,78
(Det var som) fan*	0,56	0,4	0,48
(Att ge) fan i*	0,64	0,4	0,52
Tamejfan*	0,62	0,57	0,59
Förbannad*	0,76	0,75	0,75

Iz već navedenih razloga, imenica *skit* (sranje, govno) prilično je frekventna u švedskom jeziku. Metaforični izraz *att skita i* („srati se“, ne mariti), s druge strane, mnogo je ograničeniji, i kod žena ne prelazi u javnu sferu. Ukupna frekvencija je na granici (0,55), te se stoga s

njegovom upotrebom mora biti obazriv. Izraz je, stoga, nemarkiran u privatnoj, ali markiran u javnoj sferi, gde bi se, najverovatnije, pribeglo nekom eufemizmu (npr. *strunta i*). Usled očekivane velike frekventnosti imenice *skit*, u metaforičnom značenju smo je uparili sa pridevom *jävla* (up. gore *jävligt*) kako bismo proverili kombinaciju za koju smo pretpostavili da bi odgovarala srpskom osnovnom izrazu, neznatno pojačanom pridevom *totalno* (za poređenje v. dole). Detaljnije objašnjenje razloga za ovakvo uparivanje švedskog izraza sa prilogom sledi u narednom poglavlju. U slučaju lekseme *skit*, stoga, u švedskom imamo znatno veće ograničenje metaforične upotrebe u izrazu *att skita i*, nego što je to slučaj sa izrazom u neprenesenom značenju. Kad je u pitanju *fan* (đavo), vidimo da se on metaforizacijom kod žena ograničava na frekvenciju od svega 0,4 (upotreba isključivo u privatnoj sferi) u izrazima (*det var som*) *fan* („bilo je kao đavo“, iznenađenje) i (*att ge*) *fan* („davati đavola“, ne mariti), dok je kod muškaraca kod prvog neznatno u javnoj sferi (0,56), a kod drugog dolazi do upotrebe u razgovoru sa nepoznatim osobama (0,64). Ukupna frekvencija prvog je u privatnoj sferi (0,48), a kod drugog na samoj granici (0,52), što je veoma važno za poređenja koja slede. Što se markiranosti tiče, važi isto što smo rekli i za prethodni primer. Izraz *tamejfan* („da me đavo nosi“) takođe je veoma blizu granice i ima približno istu frekvenciju kod oba pola. Ukupna frekvencija prilazi upotrebi sa nepoznatim osobama (0,59), ali ne ide dalje od toga. Kao što smo rekli, nemetaforični izrazi za đavola nisu sami po sebi psovke, tako da se može zaključiti da metaforizacijom ovih termina, bilo samostalno ili u frazama, njihovo značenje postaje znatno „jače“ u švedskom jeziku. Izraz *förbannad* („proklet“, besan) pokazuje veću frekventnost u švedskom, ali se ipak smatra donekle vulgarnim, što potvrđuje i postojanje eufemizma *förbaskad* (ublažena varijanta izraza „proklet“). Frekvencija izraza *förbannad* ista je i kod žena i kod muškaraca i kreće se između upotrebe sa nepoznatim osobama i osobama od autoriteta. Praktično gledano, ovaj izraz nema preveliku „jačinu“ i govornici švedskog jezika prilikom njegovog odabira sebi ne nameću posebnu cenzuru. To ukazuje na slabu markiranost (2) izraza čak i u javnoj sferi.

Ukupan zaključak, dakle, jeste da metaforični izrazi na švedskom dobijaju na konotativnoj „jačini“ i od neutralnih, najčešće religijskih, izraza postaju vulgarni i uvredljivi, odnosno postaju psovke. Za hipotezu zašto se polni organi, seks i članovi porodice (pre svega majka) ne koriste u metaforičnom smislu u švedskom jeziku, vidi poglavlje 3.

Prelazimo sada na rezultate dobijene od maternjih govornika srpskog jezika. Oni se nalaze u sledećoj tabeli:

Tabela 22: srpski rezultati za psovke u prenesenom i neprenesenom značenju

Termin	M	Ž	U
(Totalno) sranje*	0,4	0,31	0,35
Govno	0,58	0,39	0,48
Da se jebe*	0,16	0,17	0,16
Jebeno*	0,27	0,21	0,24
Jebote*	0,42	0,32	0,37
Jebati	0,27	0,21	0,24
Popizdeti*	0,49	0,3	0,39
U pizdu materinu*	0,24	0,19	0,21
Pička	0,24	0,08	0,16
Kurac*	0,22	0,18	0,2
Kurac	0,2	0,12	0,16
Dupe*	0,4	0,31	0,35
Dupe	0,42	0,37	0,39

Odmah zapažamo da se svi izrazi kod žena i svi osim jednog kod muškaraca nalaze u privatnoj sferi, sa frekvencijom ispod 0,5. Ako se sada usredsredimo na analizu parova, dobijamo sledeću sliku: metaforični izraz *sranje* ima za 0,13 manju ukupnu frekvenciju od nemetaforičnog *govno*; glagol *jebati* u svim oblicima ima izuzetno malu frekvenciju na opštem nivou, izuzev kod izraza *jebote* gde je ona za oko 0,2 veća; nemetaforični izraz *pička* ima nižu frekvenciju od metaforičnih parnjaka, glagola *popizdeti* i pojačivača *u pizdu materinu*; leksema *kurac* ima približno istu frekvenciju u oba slučaja, s tim da je nemetaforični član para kod žena nešto manje frekventan (svega 0,12); izraz *dupe*, s druge strane, ima nešto višu frekvenciju u prenesenom značenju (u izrazu *boli me dupe*). Vidimo, dakle, da se od pet analiziranih parova, veća frekvencija u neprenesenom značenju sreće kod dva (*govno* i *dupe*), kod dva je ona veća kod prenesenog značenja (*kurac* i *pička*, *pizda*), dok je kod glagola *jebati* i izraza izvedenih iz njega situacija izjednačena (kod jednog metaforičnog izraza je veća, kod jednog manja).

Zanimljivo je napomenuti da su nepreneseno značenje ovog glagola i prilog izveden iz njega dobili identičnu frekvenciju i kod žena i kod muškaraca, a samim tim, naravno, i ukupnu (0,24).

Kao ukupan zaključak može se navesti da će ovi izrazi biti markirani (2) u svim slučajevima javne komunikacije, dok bi se nemarkiranim kodom (3) mogli smatrati, pre svega, u razgovoru sa prijateljima i eventualno članovima porodice.

Detaljno poređenje između dva jezika, kao što smo već napomenuli, sledi u narednom poglavlju.

5.5 Rezime rezultata istraživanja

Ono što je opšti zaključak sprovedenog istraživanja socijalne upotrebe uvreda i psovki, a što se i logički moglo pretpostaviti, jeste da žene ovu vrstu nestandardnog govora cenzurišu više nego muškarci. Jednostavno rečeno, žene psuju manje. Ovo važi i za Švedsku i za Srbiju, i poklapa se sa teorijama čiji smo presek napravili u prvom delu rada. Uvrede upućene ženama se u švedskom jeziku upotrebljavaju ređe nego u srpskom, a isto se može reći i za pogrdne izraze za manjine, sa izuzetkom uvredljivog termina za mušku homoseksualnu osobu. Svi ovi izrazi, izuzev potonjeg, u švedskom jeziku su markiraniji (2) nego u srpskom. Neki od njih (*neger* (crnčuga)) gotovo da se uopšte i ne koriste u svojstvu socijalnog vređanja. Razliku, takođe, imamo i kod pet od šest osnovnih opscenih leksema (izuzetak je *skit* (sranje, govno)) koje se u švedskom znatno ređe koriste u prenesenom značenju, kako samostalno tako i u frazama, dok takva upotreba u srpskom postoji, pa imamo i minimalne parove koji se razlikuju samo po tome da li su izrazi metaforični ili ne. I u jednom i u drugom slučaju oni su ograničeni na privatnu sferu. Poređenje sa životinjama u cilju vređanja koristi se približno isto u oba jezika, dok se nekadašnji medicinski termini za izražavanje mentalnih i fizičkih oboljenja razlikuju utoliko što se u švedskom *idiot* zapravo može smatrati izrazom koji pokriva sve ostale naše (*kreten, moron, imbecil, debil...*) vezane za uvredljivo isticanje, pre svega, nečije gluposti. Denotati pojačivača i kvantifikatora se u velikoj meri razlikuju, a hipotezu zašto je to tako postavili smo u poglavlju 3.

Naposletku možemo reći da se i u švedskom i u srpskom psuje, kao i to da su u oba jezika opscene lekseme manje ili više tabuisane i ograničene na privatnu sferu. Glavna razlika i ono na šta se svakako mora obratiti pažnja jeste frekvencija izraza koji se tradicionalno smatraju

(idiomatskim) ekvivalentima. Šta to znači i kakve posledice ima po praktično usvajanje i upotrebu jezika (L2), videćemo u narednom poglavlju.

6. PRAGMATIČNI (KONOTATIVNI) EKVIVALENT. OSNOVNA TEORIJA ZASNOVANA NA EMPIRIJSKOM ISTRAŽIVANJU KONOTATIVNE KOMPONENTE ASOCIJATIVNOG ZNAČENJA KOD IZRAZA NESTANDARDNOG GOVORA U ŠVEDSKOM I SRPSKOM JEZIKU

Pragmatični ekvivalent smo već pominjali u prethodnim poglavljima. U ovom odeljku ćemo ga detaljno predstaviti koristeći se primerima iz ankete. Pre toga, međutim, neophodno je bliže se upoznati sa vrstama značenja, jer su nam neke od komponenata, koje ćemo u vezi s tim navesti, u fokusu teorije o pragmatičnom ekvivalentu.

Za pregled vrsta značenja oslonićemo se na T. Prčića (1997: 21–29), koji daje prikaz njegovih različitih vrsta, na osnovu radova velikog broja autora. Termini na srpskom u najvećoj meri su prevodi engleskih termina iz knjiga Liča (Leech) i Lajonsa (Lyons). Značenje tako delimo na: (1) *leksičko* – značenje leksema, ali i rečeničkih afiksa i idioma, i *rečeničko* – značenje sintaksičkih jedinica, pre svega rečenica; (2) *deskriptivno* – objektivno značenje koje oslikava spoljašnju stvarnost, i *asocijativno* – subjektivno značenje koje oslikava unutrašnju stvarnost, a koje se sa svoje strane deli na *stilsko*, *ekspresivno* i *konotativno*; (3) *doslovno* i *preneseno* – u kome su važne homonimija, polisemija, metafora i metonimija; (4) *sistemsko* – značenje izvan konteksta, i *tekstualno* – značenje u kontekstu; (5) *nameravano* – značenje koje enkoder ima nameru da prenese, i *protumačeno* – značenje koje dekoder pri interpretaciji poruke uspe da protumači. Nama je ovde važno asocijativno značenje, i to, pre svega, njegov konotativni deo. Jer jaki izrazi, za razliku od „običnih“, sadrže upravo *asocijativno značenje*, tačnije njegovu *ekspresivnu* i *konotativnu* komponentu. Ekspresivno značenje izraza potiče od različitih osobina komunikatora, njegovih stavova i raspoloženja, dok konotativno proističe iz različitih subjektivnih reakcija na objektivnu stvarnost, uslovljenih najčešće iskustvom, ali i povezanošću neke lekseme s određenim pojavama ili pojmovima (Prčić, 1997: 24). Pored ovoga, bitno nam može biti i značenje u kontekstu i van njega, ali posebnu važnost će, pored konotativnog, imati i ono koje je iz naše perspektive poslednje u nizu – nameravano i protumačeno značenje.

Uz ovo, nužno je da se osvrnemo i na promene koje tokom vremena mogu nastati u značenju. Promene u značenju reči, prema Herertsu, najšire gledano mogu se podeliti na one nastale *semaziološkim* mehanizmima – koji podrazumevaju stvaranje novih značenja u okviru

upotrebnog spektra postojeće leksičke jedinice, i one dobijene *onomaziološkim* mehanizmima – putem kojih koncept biva izražen novom leksičkom jedinicom. Semaziološki pristup se uglavnom vezuje za jednu reč, dok se onomaziološki odnosi na čitav koncept ili kontekst. Termin „onomaziologija“ uveo je Adolf Zauner 1903. godine (Geeraerts 2010: 23-28). Nas će ovde posebno zanimati dijahronijske semaziološke promene u asocijativnom značenju (i to njegovoj emotivnoj komponenti, kako je Hererts naziva gorepomenuto konotativno značenje). One se mogu podvesti pod dve osnovne: amelioraciju i pejorizaciju. Pejorizacija je pomeranje ka negativnom (ili negativnijem) emotivnom značenju, dok je amelioracija suprotan proces i podrazumeva promenu ka pozitivnom (ili pozitivnijem značenju). Pejorativna promena može, ali ne mora, nositi denotativnu promenu, i može, ali ne mora, dovesti do promene osnovnog značenja. Ako menja osnovno značenje, dolazi i do denotativne promene. Ta promena, međutim, nije moguća ukoliko prvo ne dođe do promene u konotativnom (emotivnom) značenju, a bez promene denotacije⁵⁸ (*ibid*).

Pored toga, Hererts napominje i da je važno napraviti i distinkciju između pejoracije i amelioracije s jedne, i disfemizacije i eufemizacije s druge strane. Eufemizam je korišćenje reči pozitivnije konotacije umesto reči negativne konotacije za isti denotat. Disfemizam je korišćenje grublje, uvredljivije reči, koja ima negativniju konotaciju od neutralne reči za isti denotat, na primer, *kurva* nasuprot *prostitutka*. Za razliku od pejorativne i ameliorativne promene, koje su, dakle, dijahronijski semaziološki procesi, disfemizacija (i eufemizacija) su pre svega sinhronijski stilski izbori. Ipak, ono što je posebno važno i što zapravo stvara vezu između ovih procesa, konstantna upotreba eufemizama, kao i neutralnih termina, može dovesti do semaziološke promene. Eufemistični efekat može nestati. Negativno vrednovanje referenta izraza može postepeno prekriti eufemističku vrednost izraza i time dovesti do njegove pejoracije (Geeraerts 2010: 29). Dobar primer za to imamo u nekadašnjim izrazima za mentalnu zaostalost koji su u početku korišćeni neutralno, da bi se potom pejorizirali, odnosno postali uvredljivi i posledično izbacili iz upotrebe u medicinskom kontekstu. Time što su se, dakle, koristili za opisivanje ne mentalno obolelih osoba, već nekog drugog, čije je ponašanje (i dr.) izazivalo negativno vrednovanje. Te izraze u manjoj ili većoj meri nalazimo i u srpskom i u švedskom (*idiot*, *kreten*, *debil*, *imbecil...*), u švedskom, doduše, osim izraza *idiot* ostale u znatno užem upotrebnom

⁵⁸ Denotacija je veza između reči i vanjezičkih entiteta koje ona označava. Denotat je klasa tih vanjezičkih entiteta (Prčić 1997:55).

spektru⁵⁹. Upravo iz tog razloga se pojedini izrazi koji su u početku bili neutralni, a s vremenom postali pejorativni, neprekidno menjaju drugima (u situaciji kada je neutralni izraz neophodan). Sa druge strane, dalo bi se na isti način pretpostaviti da će konstantna upotreba disfemizama dovesti do amelioracije. Ovaj proces je od posebnog značaja za našu teoriju o sopstvenoj disfemizaciji i razlozima zbog kojih se ona javlja, o čemu ćemo govoriti u posebnom odeljku nešto kasnije. Iz perspektive teorije o pragmatičnom ekvivalentu, s druge strane, važno nam je da podvučemo da do promena u značenju svakako može doći.

Izrazima koji ne sadrže asocijativno i preneseno značenje, u drugom jeziku uglavnom će odgovarati osnovni, doslovni ekvivalent. Ovoj grupi pripadaju slobodne kombinacije leksema, kao i otvorene kolokacije. Međutim, kako veza između konstituenata neke fraze jača, odnosno kako se u izrazu javljaju druge vrste značenja, doslovni ekvivalent prestaje da zadovoljava kriterijume za minimum ekvivalentnosti i razumevanja. Ovde bi se javile kombinacije reči počev od vezanih kolokacija, do svih vrsta idioma (leksikalizovane fraze, parovi reči, krilatice, izreke, poslovice...). Kod ovih izraza u razmatranje uključujemo i preneseno značenje, ovde u kontrastu sa doslovnim. Upravo iz tog razloga pomenuti doslovni ekvivalent više nije dovoljan, te stoga, ukoliko želimo da nađemo odgovarajući izraz na drugom jeziku, moramo napraviti još jedan korak, odnosno, tražimo idiomatski ekvivalent. Isto pravilo, međutim, tradicionalno ne važi za izraze koji, uz ostale vrste značenja, nose i konotativnu komponentu. Oni su u svakodnevnom govoru najčešće predstavljeni uvredljivim izrazima i psovka. Ovi izrazi nestandardnog govora posmatraju se kao idiomi i kod njih se – barem kad su u pitanju švedski i srpski jezik – takođe zaustavljamo na idiomatskom ekvivalentu. Ne pravimo, dakle, novi korak u potrazi za ekvivalentom, kakav smo napravili prilikom uključivanja prenesenog značenja u odnosu na doslovno. Na osnovu primera iz ankete, videli smo da se u velikom broju slučajeva frekvencija upotrebe idiomatskih ekvivalenata kod izraza koji pripadaju nestandardnom govoru u ova dva jezika razlikuje. Pored toga, kao što smo napomenuli, konstantna upotreba određenog izraza, ali i drugi razlozi, mogu dovesti do promena i u konotativnom značenju, te nas doslovni i idiomatski ekvivalent s te strane mogu dodatno zavarati. Neke od primera istakli smo u prethodnom poglavlju (npr. *bög*, *skit* s jedne, *helvete*, *jävligt* s druge strane), a one koji će nam poslužiti za ilustraciju postavljene hipoteze obradićemo u nastavku odeljka. Iz svih navedenih razloga, praksa da se uvrede i psovke u dvojezičnim rečnicima i drugoj malobrojnoj literaturi posvećenoj

⁵⁹ Kao što smo videli u prethodnom poglavlju, a kao što ćemo dodatno analizirati u narednim.

ovoj temi predstavljaju u najboljem slučaju idiomatskim ekvivalentima ne može biti zadovoljavajuća. Iz tog razloga smo došli na ideju o analizi i poređenju konotativnog značenja kod ovih izraza (v. prethodno poglavlje), i kao posledice toga, o traženju ekvivalentnog izraza koji bi u obzir uzimao i pomenute komponente značenja – konotativno, nameravano i protumačeno, a – videćemo nešto kasnije – i sociolingvističke osobine. Došli smo, dakle, na ideju o pravljenju još jednog koraka u potrazi za sveobuhvatnijom ekvivalencijom. Odgovor na to pokušaćemo da damo uvođenjem kategorije *pragmatičnog ekvivalenta*. Naša teorija – s obzirom na postojanje novih komponenata značenja – pretpostavlja potencijalno jednaku razliku između doslovnog i idiomatskog, kao i između idiomatskog i pragmatičnog ekvivalenta. Tu razliku je, doduše, u potonjem paru znatno teže primetiti. Zato možemo reći da – ako se kod idioma ne zadovoljavamo doslovnim ekvivalentom – ni kod uvredljivih izraza i psovki ne bi trebalo da se zaustavimo na idiomatskom. Samo zato što nam je lakše da vidimo razliku između prenesenog i doslovnog značenja, nego što je to slučaj sa asocijativnim (koje, istina, i nije vidljivo) u odnosu na deskriptivno, to ne znači da nju ne treba uzeti u obzir. Naprotiv, razlika koja može nastati u tumačenju nameravanog značenja upozorava nas da na ovu komponentu značenja moramo obratiti istu pažnju. Istraživanje konotativnog značenja zahteva znatno veće angažovanje i vreme – mi smo se odlučili da ga predstavimo frekvencijom upotrebe izraza u svakodnevnim govornim situacijama – ali rezultati tih istraživanja, po našem dubokom ubeđenju, dovode do potpunog razumevanja ne samo izraza u datom jeziku, već pomažu i u tumačenju kulturnih modela, društvenih odnosa i razloga za upotrebu određenih termina u određenim kontekstima.

Osnovna teorija pragmatičnog ekvivalenta mogla bi se, stoga, formulisati na sledeći način:

Pragmatični ekvivalent je izraz koji određenom izrazu drugog jezika u najvećoj mogućoj meri odgovara po svim vrstama i komponentama značenja koje dati izraz poseduje, uključujući tu i konotativnu komponentu asocijativnog značenja, kao i, posledično tome, nameravano i protumačeno značenje.

Konotativna komponenta asocijativnog značenja u ovoj teoriji predstavljena je empirijski izračunatom frekvencijom upotrebe relevantnih termina u jezicima između kojih se ekvivalentni izrazi traže. Pragmatični ekvivalent je, dakle, potrebno potražiti u onim situacijama u kojima ni doslovni, ali ni idiomatski ekvivalent, nije dovoljan. Ovaj ekvivalent je, stoga, prvenstveno važan kod izraza koji (1) sadrže konotativnu komponentu asocijativnog značenja i kod kojih (2) postoji opasnost od različitog (pogrešnog) tumačenja nameravanog značenja, što u ovom kontekstu neće biti izvor humora (v. dole) već može dovesti do ozbiljnijeg narušavanja odnosa između sagovornika. Ovi izrazi, u najvećoj meri, predstavljaju neodvojiv deo svakodnevnog nestandardnog govora, a to su, pre svega, uvredljivi izrazi i psovke.

Drugim rečima, ukoliko između ustaljenih idiomatskih ekvivalenata izraza nestandardnog govora postoji razlika u frekvenciji upotrebe, ovi ekvivalenti nisu dovoljni da pokriju čitav spektar značenja koje dati izrazi nose. To znači da im konotativna komponenta asocijativnog značenja nije jednaka (ako nju brojčano predstavljamo preko frekvencije upotrebe), te u skladu s tim, ne može biti jednako ni nameravano, a ni protumačeno značenje. Ukoliko se frekvencija izraza poklapa (ili je približno jednaka), a isto poklapanje imamo i u ostalim vrstama značenja, došli smo do pragmatičnog ekvivalenta datog izraza. Na isti način na koji se idiomatski ekvivalent u određenim situacijama može poklopiti sa doslovnim, i pragmatični ekvivalent se može poklopiti sa idiomatskim. Najbolji uvid u to steći ćemo pogledom na sledeću tabelu u kojoj ćemo predstaviti osnovne kombinacije izraza i uobičajeno korišćenih doslovnih i idiomatskih ekvivalenata između švedskog i srpskog jezika:

Tabela 23: Pregled odnosa između doslovnih i idiomatskih ekvivalenata u zavisnosti od vrste značenja i jačine veze koju izrazi poseduju

Vrsta značenja/veze između konstituenata	Original	Doslovni ekvivalent	Idiomatski ekvivalent
Deskriptivno, doslovno (slobodne kombinacije, otvorene kolokacije) Slaba veza	1. En liten bil	Mali auto	/
	2. Kaffe med mjölk	Kafa s mlekom	/
+Preneseno (idiomi) Jaka veza	3. Trogen som en hund	Veran kao pas	Veran kao pas
	4. Arg som ett bi	Ljut kao pčela	Ljut kao ris
	5. Minsta motståndets lag	Zakon najmanjeg otpora	Linija manjeg otpora
+Konotativno +nameravano, protumačeno (uvrede i psovke) Jaka veza	6. Det kommer att gå åt helvete	Otići će u pakao	Otići će do đavola
	7. Det var som fan	Bilo je kao đavo	Do đavola, kog đavola, prokleta
	8. In i helvete	U pakao	Prokleta, do đavola, kog đavola

Jasno je da u primerima 1 i 2 idiomatski ekvivalent nije potrebno tražiti, kao i to da se, počev od trećeg primera, on mora naći (idiomatski ekvivalent se u primeru 3 poklapa sa doslovnim, što smo takođe pomenuli da je moguće). U primerima 4 i 5, s druge strane, imamo razliku između doslovnog i idiomatskog ekvivalenta, i kao maternji govornici srpskog jezika, bez oklevanja uviđamo da doslovni ekvivalent u našem jeziku ne postoji kao fraza, te da je u ovom

slučaju nužan idiomatski ekvivalent. Doslovno prevođenje ovakvih izraza moguće je, recimo, u slučaju planskog izazivanja humorističnog efekta.

Ako sada pogledamo poslednju kategoriju (primeri 6, 7 i 8), videćemo sličnu razliku između doslovnog i idiomatskog ekvivalenta kakvu nalazimo u prethodna dva primera. Ni ovde, naravno, niko ko se iole razume u jezik neće kao ekvivalent navoditi „otići u pakao“ ili „bilo je kao đavo“, već će tražiti idiomatski par „otići do đavola“ i „do đavola, kog đavola“ i sl. Time se zadovoljava nekoliko prvih kriterijuma vezanih za semantičku ekvivalentnost izraza i to je istovremeno i poslednja stanica rečnika kad su u pitanju izrazi nestandardnog govora. Na isti način, dakle, na koji bi se za izraz „arg som ett bi“ naveo ekvivalent „ljut kao ris“, a ne doslovni prevod „ljut kao pčela“⁶⁰. Međutim, naša hipoteza – kao što smo rekli – bila je da između idiomatskih ekvivalenata izraza ove vrste na švedskom i srpskom jeziku postoji razlika u konotativnoj komponenti asocijativnog značenja, odnosno da ovi izrazi zapravo nisu u potpunosti ekvivalentni. Zasnivano na rezultatima našeg istraživanja, možemo zaključiti da to odista jeste tako – razlika u frekvenciji upotrebe je prisutna. Iz tog razloga bi pomenutim izrazima nestandardnog govora, kao pragmatični ekvivalenti, pre odgovarali neki drugi izrazi, koji bi im – uz sve ostale vrste značenja – najbliži bili i po onom asocijativnom. Detaljna analiza ovih, ali i drugih primera, sledi u narednim pasusima.

Pre toga, posvetimo se još malo važnosti poznavanja pragmatičnog ekvivalenta (odnosno konotativne komponente značenja). To možemo predstaviti i na sledeći način. Pogledajmo narednu grupu rečenica:

1. Ni slučajno ne idem tamo.
2. Opet ima keca u rukavu.
3. Nije važno da li ti treba, poklonu se u zube ne gleda.
4. Siromašan je kao crkveni miš.
5. Juče sam se najstrašnije iscimao sa prevozom.

Ovde imamo nekoliko izraza koji bi se najšire gledano mogli svrstati u idiome (frazе, izreke, poslovice, poređenja, sleng). Svi oni imaju preneseno značenje. Kao maternji govornici srpskog, najverovatnije nismo ni pomislili na bilo kakvu analizu pojedinačnih konstituenata, niti na eventualno doslovno značenje izraza koji se u rečenicama javljaju. Teško da je neko pomislio

⁶⁰ Isto, naravno, za sve primere važi i u suprotnom smeru – navođenje ekvivalenata na švedskom za srpske izraze.

na nekakvog miša u nekoj crkvi ili na stvarnu kartu koju neko krije ispod odeće. Razumevanje prenesenog značenja bez ikakvog dubljeg razmišljanja dolazi nam, dakle, potpuno prirodno. U drugom jeziku (L2) ovakve izraze ćemo teže razumeti ukoliko ih nekako ne možemo povezati sa nekim drugim jezikom ili izrazom koji već poznajemo. Učićemo ih, stoga, uglavnom napamet. Uviđamo, dakle, da nam doslovni ekvivalent prilikom pokušaja razumevanja ove vrste izraza na L2 u velikom broju slučajeva neće biti dovoljan, kao što ni nekome ko bi učio srpski jezik, traženje značenja pojedinačnih konstituenata, odnosno doslovnog značenja izraza, ne bi bilo od prevelike pomoći.

Pogledajmo sada sledeću grupu:

1. On nikad nije krio da je peder.
2. Jutros sam zgazio u pseće govno.
3. Boli me dupe.
4. Skupilo ih se u pizdu materinu mnogo.
5. Ove crnčuge su napravile još jedan spot.⁶¹

Na isti način na koji malopre nismo razmišljali o značenju pojedinačnih konstituenata, odnosno o doslovnom značenju – nasuprot prenesenog – tako ni kod ove grupe verovatno ne bismo imali većih problema da procenimo situaciju u kojoj bismo ove rečenice mogli da izgovorimo. Drugim rečima, ne bismo svesno ni na koji način analizirali konotativno značenje, kao ni svakodnevnih govornih situacija u kojima bismo ove rečenice izgovorili, isto kao što nam u prvoj grupi prirodno nije bilo da razmišljamo o doslovnom značenju, već smo automatski razumeli preneseno. Konotativna komponenta značenja je ono što nam je kao maternjim govornicima jezika podsvesno prisutno za svaki od ovih izraza, a što je posledica kulturnih modela i pravila koji u društvu u kome živimo postoje. Posedujemo univerzalnu sposobnost procene svake govorne situacije, kao i troškova i nagrada upotrebe za tu situaciju markiranog izraza (v. odeljak 2.2.1.2). Ovaj osećaj je, međutim, u drugom jeziku (L2) znatno teže razviti. Ukoliko bi, na primer, neki Šveđanin sudio po uobičajenom ekvivalentu gorepomenutog izraza *bög*, mogao bi zaključiti da i srpski izraz *peder* može upotrebiti u svim situacijama u kojima bi bez ustručavanja taj termin upotrebio u švedskom. Budući da smo videli da između ovih termina

⁶¹ Svi primeri iz ove grupe preuzeti su iz ankete.

u ova dva jezika postoji veća razlika u frekvenciji, taj Šveđanin bi mogao da se nađe u neprijatnoj situaciji, s obzirom na to da se izraz *peder* u srpskom koristi znatno ređe. A kako se konotativna komponenta tradicionalno ne pominje u rečnicima ili gramatikama, vezano za ekvivalentne izraze, važnost poznavanja pragmatičnog ekvivalenta, samo na osnovu ovog primera, postaje verovatno još očiglednija. Posebno pod svetlom toga da je, kao što smo napomenuli, osećaj prema konotativnoj komponenti značenja daleko teže ostvariti sa jezikom koji nam nije prvi. Iz ovog razloga, drugi potencijalni naziv za pragmatični ekvivalent, odnosno pragmatičnu ekvivalenciju, može biti i *konotativni ekvivalent*, odnosno *konotativna ekvivalencija*.

S obzirom na to da smo pomenuli situacije u kojima bismo određeni izraz upotreбили, prirodno je da sada proširimo našu teoriju i u nju uključimo i sociolingvističku perspektivu, sagledavanjem kroz prizmu teorija o modifikaciji govora. Ukoliko, kao što smo rekli, standardni govor smatramo jednim, a nestandardni govor drugim kodom (ili stilom, po terminologiji M. Mišou) u komunikaciji, pragmatičnu ekvivalenciju možemo predstaviti i na sledeći način. Preključivanje između tih kodova (stilova) u govornoj situaciji i odabir jednog od njih predstavlja naš izbor na osnovu procene troškova i nagrada. Mi, dakle, biramo jedan od ova dva koda kao nemarkiran, to jest markiran u određenoj situaciji. Svest o konotativnom značenju daje nam mogućnost procene markiranosti određenog izraza u svakoj datoj govornoj situaciji. U našem istraživanju, to je predstavljeno frekvencijom upotrebe. Iako se, kao što smo rekli, ne može govoriti o univerzalnoj markiranosti određenog koda, možemo pojednostaviti na sledeći način: u *uobičajenim* govornim situacijama u kojima je, prema rezultatima ankete, neki izraz cenzurisani (pre svega u javnoj sferi), taj izraz se može poistovetiti sa markiranim kodom u toj govornoj situaciji (2). Na isti način, tamo gde nije cenzurisani (uglavnom privatna sfera, pre svega, razgovori s bliskim prijateljima), ovaj izraz će, po definiciji iz prethodnog poglavlja, biti obrnuto markiran, odnosno smatraće se nemarkiranim kodom (3). Markiranim se u tom slučaju, da ponovimo, može smatrati upravo upotreba standardnog govora, odnosno neuvredljivog izraza. Ukupno gledano, stoga, može se reći da će markiranost određenog izraza (suprotstavljena nemarkiranosti) rasti, kako pada njegova frekvencija upotrebe. Ili malo drugačije, što je konotativno značenje izraza „jače“, to će njegova markiranost u cenzurisanim situacijama biti veća. Po osnovnoj definiciji, govornici se uglavnom opredeljuju za nemarkirani kôd, i to

podsvesno, što je u potpunosti u skladu sa gorepomenutim tumačenjem uobičajenih situacija u kojima bismo određene izraze nestandardnog govora upotrebili. Uz to je povezano i posledično cenzurisanje izraza u onim situacijama u kojima znamo da bi taj izraz predstavljao markirani kôd, na osnovu vladajućih kulturnih modela u društvu u kome se koristi jezik koji nam je L1. Isto tako, za to je vezana i upotreba izraza u onim situacijama u kojima bi se on smatrao nemarkiranim. Pomenute kulturne modele, kao što smo u prethodnim poglavljima ustanovili, prihvatamo samim odrastanjem ili eventualno dugogodišnjim boravkom u određenom društvu. Uticaj tih modela proteže se, naravno, i na jezik. Primera radi, znamo da se sa nepoznatim ljudima ili osobama od autoriteta ne koriste psovke (u, podvlačimo, uobičajenim govornim situacijama, prilikom socijalne upotrebe nestandardnog govora). Zato možemo reći da će markiran kôd u javnoj sferi biti izraz nestandardnog, dok će nemarkirani biti izraz standardnog govora. Čak iako se neko – želeći da istakne svoj identitet ili pripadnost grupi, ili praveći plansku divergenciju u odnosu na sagovornika – odluči za upotrebu nestandardnog govora u situaciji koja to, po rezultatima frekvencije upotrebe, ne bi dozvoljavala, učiniće to procenom troškova i nagrada, ali će u toj situaciji i dalje, i to svesno, koristiti markirani kôd za ostvarenje svojih namera. Takođe, ukoliko se radi o bilo kakvoj afektnoj situaciji, cenzurisanje izraza ne bi važilo u ovom obliku u kome je predstavljeno u anketi. Takve situacije, međutim, ne bi spadale u uobičajene, i one – u skladu sa pravilima koja smo postavili – u anketi nisu ni proveravane (v. prethodno poglavlje). Od situacija koje u anketi pominjemo, rekli smo da se obrnuta markiranost može javiti u okviru privatne sfere, pre svega, u razgovoru sa bliskim prijateljima. U tom slučaju se markiranom se može smatrati upotreba standardnog, neuvredljivog izraza, dok bi se nestandardni govor smatrao „našim“, nemarkiranim kodom. Pravilno tumačenje i upotreba odgovarajućeg koda i u ovakvim situacijama takođe su neizmerno važni za obavljanje komunikacije na željeni način, čak ako to podrazumeva i odabir izraza nestandardnog govora (v. pr. *dupe/zadnjica*).

Pomenuta svest o konotativnom značenju je, rekli bismo, u srži naše univerzalne sposobnosti procene markiranosti kodova u govornim situacijama, i naše delanje u tom kontekstu u velikoj meri se zasniva upravo na njoj. Kako je ovu svest u L2 veoma teško razviti, poznavanje markiranosti kodova u govornim situacijama u stranom jeziku veština je kojom ćemo verovatno teže ovladati. Procena troškova i nagrada u ovom slučaju, ne može se odvijati na isti način na koji se to dešava u sopstvenom jeziku. Iz toga neminovno sledi mogućnost da će, usled

nedovoljnog ili nepotpunog poznavanja konotativnog značenja i, posledično tome markiranosti nekog izraza nestandardnog govora, nameravano značenje enkodera biti drugačije od dekoderovog protumačenog. Drugim rečima, sudeći po markiranosti izraza koji sadrže konotativno značenje u L1, lako se može desiti da se u L2 u određenoj situaciji – bilo da govorimo o uobičajenoj markiranosti (vezanoj za javnu sferu), bilo o obrnutoj – odlučimo za markirani kôd. Ali ne zato što smo procenom troškova i nagrada to izabrali kao cilj, već zato što smo markiranost izraza pogrešno protumačili i rangirali⁶². Zbog svega rečenog, smatramo da se teorija o pragmatičnoj ekvivalenciji može uključiti čak i kao dopuna teorijama o modifikaciji govora, ukoliko se preključivanje kodova posmatra jednojezično, a suprotstavljene kodove u određenoj govornoj situaciji predstavljaju standardni i nestandardni govor.

Zato se definicija pragmatičnog (konotativnog) ekvivalenta može proširiti do zasad konačne formulacije, uzimajući u obzir sve navedene perspektive:

Pragmatični (konotativni) ekvivalent je izraz koji određenom izrazu drugog jezika u najvećoj mogućoj meri odgovara po svim vrstama i komponentama značenja koje dati izraz poseduje, uključujući tu i konotativnu komponentu asocijativnog značenja, kao i, posledično tome, nameravano i protumačeno značenje. Pragmatični (konotativni) ekvivalent vezan je, stoga, za izraze koji sadrže pomenute vrste značenja – pre svega za izraze tzv. nestandardnog govora, uvrede i psovke. Takođe, pragmatični (konotativni) ekvivalent je izraz koji će izrazu drugog jezika odgovarati i po markiranosti u uobičajenim govornim situacijama, ukoliko navedeni nestandardni govor, u okviru istog jezika, posmatramo kao jedan, a standardni govor kao drugi kôd (stil) za koji se govornik opredeljuje procenom troškova i nagrada u tim praktičnim, svakodnevnim govornim situacijama. Ovo posebno dolazi do izražaja ukoliko u društvima čije jezike poredimo, postoji razlika i u vladajućim kulturnim modelima.

Pozabavićemo se sada i ostalim parovima koje smo prilikom analize ankete potcrtali kao najreprezentativnije za ovu teoriju, ali koje nismo detaljnije analizirali. Sve izdvojene primere predstavimo u tabeli, a potom ćemo svaki od njih pojedinačno obraditi, kako bismo upotpunili sliku o pragmatičnom ekvivalentu. Označićemo one kojima se idiomatski ekvivalent, zasnovano

⁶² U cilju potpune jasnoće, naglašavamo ovde možda i redundantno, da se pomenuto preključivanje kodova u L1 i L2 ne dešava između ta dva jezika, već između kodova (stilova) u okviru jednog od ta dva jezika, pri čemu su kodovi (stilovi) standardni i nestandardni govor – u oba jezika pojedinačno.

na našem istraživanju, poklapa sa pragmatičnim, dok ćemo kod onih kod kojih to nije slučaj, navesti pragmatični ekvivalent iz same ankete, a ukoliko tog izraza među primerima u anketi nije bilo, daćemo predlog izraza koji bi mogao funkcionisati kao pragmatični (konotativni) ekvivalent. U prvoj koloni navešćemo švedski izraz, u drugoj proveravani srpski par, u trećoj uobičajeni idiomatski ekvivalent na srpskom za švedski izraz iz prve kolone⁶³, dok će u četvrtoj biti pragmatični ekvivalent⁶⁴.

Tabela 24: Uvredljivi izrazi i psovke na švedskom i srpskom jeziku, uobičajeni idiomatski i predloženi pragmatični (konotativni) ekvivalent

	Izraz sa ukupnom frekvencijom upotrebe ŠVE	Izraz sa ukupnom frekvencijom upotrebe SRP	Mogući (uobičajeni) idiomatski ekvivalent → SRP	Pragmatični (konotativni) ekvivalent
1	(Det var som) <i>fan</i> 0,48	<i>Jebote</i> 0,37	Do đavola, kog đavola 0,6	<i>Jebote</i>
2	<i>Skit</i> 0,78	<i>Sranje</i> 0,35; <i>govno</i> 0,48; <i>đubre</i> 0,53	Sranje, govno	<i>Đubre</i> 0,53, ili ŠVE <i>jävla skit</i> 0,34
3	<i>Jävligt</i> 0,53	<i>Jebeno</i> 0,24	Prokleta	≈ <i>Jebeno</i>
4	(In i) <i>helvete</i> 0,33	<i>U pizdu materinu</i> 0,21	Prokleta, do đavola	<i>U pizdu materinu</i>
5	<i>Sjutton</i> 0,75; <i>tusan</i> 0,73	<i>Kog đavola</i> 0,6; <i>do đavola</i> 0,68	Eufemizam, cenzura psovke	<i>Kog đavola</i>
6	<i>Idiot</i> 0,58	<i>Idiot</i> 0,56; <i>kreten</i> 0,64; <i>retard</i> 0,5; <i>imbecil</i> 0,59; <i>debil</i> 0,71	<i>Idiot</i> 0,56	<i>Idiot, imbecil, kreten, retard, debil, ≈ moron</i>

⁶³ To će u najvećem broju primera biti izrazi koji su proveravani u anketi, jer je to i bio jedan od njenih ciljeva

⁶⁴ Tu će se, takođe, javiti veliki broj izraza iz same ankete, s obzirom na to da je ona služila i kao provera hipoteze o pragmatičnoj ekvivalenciji određenih izraza. U slučajevima u kojima, pak, usled nedostatka prostora tih izraza u anketi nije bilo, daćemo predlog na osnovu dugogodišnjeg izučavanja švedskog jezika i velikog iskustva u prevodenju. Ti primeri mogli bi biti uključeni u neko buduće, šire istraživanje. Ispred njih će se u ovoj tabeli naći znak ≈.

7	<i>Bög</i> 0,58	<i>Peder</i> 0,36	Peder 0,36	≈ <i>Topli brat</i> , ili sl. eufemizirani izraz, ili ŠVE ≈ <i>böggjävel</i> , dodatno pejorizovani izraz
8	<i>Flata</i> 0,24	<i>Lezbača</i> 0,26	Lezbos, lezbača 0,26	<i>Lezbača</i>
9	<i>Hora</i> 0,17	<i>Kurva</i> 0,33	Kurva 0,33	<i>Kurva</i> , ≈ dodatno pejorizovan izraz
10	<i>Zigenare</i> 0,24	<i>Ciganin</i> 0,51	Ciganin 0,51	<i>Ciganštura</i> 0,26
11	<i>Att skita i</i> 0,55; <i>Att ge fan i</i> 0,52	<i>Boli me/te... dupe</i> 0,35; <i>kurac</i> 0,2	Zabole me/te...	<i>Boli me/te... dupe</i> ili ŠVE ≈ <i>att ge blanka fan i</i> , dodatno pojačan izraz
12	Osnovnih pet opscenih leksema (nepreneseno značenje): <i>kuk</i> 0,13; <i>fitta</i> 0,19; <i>arsle</i> 0,36; <i>tuttar</i> 0,34; <i>knulla</i> 0,17 (uz <i>skit</i>)	<i>Kurac</i> 0,16; <i>pička</i> 0,16; <i>dupe</i> 0,39; <i>sise</i> 0,27; <i>jebati</i> 0,24 (uz <i>sranje</i> , <i>govno</i>)	Kurac, pička, dupe, sise, jebati	<i>Kurac</i> , <i>pička</i> , <i>dupe</i> , <i>sise</i> , <i>jebati</i>

U prvom primeru imamo imenicu *fan* (đavo) na švedskom. Kao što smo rekli, ova imenica koristi se i samostalno, kao pojačivač, ali i u velikom broju fraza (psovki), uključujući čak i opšte poređenje *som fan* (npr. *trött som fan*, *kallt som fan*, *det var som fan* – umoran kao đavo, hladno kao đavo, bilo je kao đavo). Idiomaticki ekvivalent za fraze sa ovom imenicom biće, dakle, onaj koji je i kod nas povezan sa njenim doslovnim ekvivalentom: *đavo*, *do đavola*, *kog đavola*, *prokleta...* Konkretno u frazi koju smo proveravali, vidimo da je po ukupnoj frekvenciji upotrebe, kao i svim ostalim komponentama značenja, ovoj imenici pragmatični ekvivalent naše *jebote*. Primeri za to – pored već navedenog i zasnovanog na rezultatima ankete, a po analogiji s

njim – bili bi: *Fan, vad jag är trött* (Do đavola, što sam umoran) – *Jebote, što sam umoran; Vad fan har du gjort* (Šta si, do đavola, uradio) – *Jebote, šta si uradio* i dr. Ovi izrazi biće, po predloženoj definiciji, u najvećoj meri ekvivalentni i po markiranosti (1) u uobičajenim govornim situacijama: nemarkiranim se smatraju u svim slučajevima razgovora u privatnoj, a markiranim u komunikaciji u javnoj sferi.

Kad se, dakle, imenica *fan* koristi u švedskom kao pojačivač ili u frazama ovog tipa, njen pragmatični (konotativni) ekvivalent na srpskom bile bi zapravo fraze izvedene od glagola *jebati*, nezavisno od doslovnog značenja kako švedske imenice, tako i srpskog glagola. Naši izrazi nastali od ovog glagola (*jebote, jebiga...*) dugogodišnjom upotrebom u svakodnevnim govornim situacijama doživeli su amelioraciju, dok se taj proces u švedskom sa imenicom *fan* nije zbio, te se iz tog razloga u ovom slučaju može govoriti o pragmatičnoj (konotativnoj) ekvivalenciji između njih.

Što se tiče drugog primera, o njemu smo već govorili u prethodnom poglavlju. Činjenica da se imenica *skit* (sranje, govno) u švedskom koristi i kao pojačivač (u značenju „mnogo, veoma...“), dovela je do njene amelioracije, pa se ona upotrebljava u više svakodnevnih situacija od srpskog idiomatskog ekvivalenta. Stoga se može reći da bi pragmatični ekvivalent ove imenice na srpskom možda pre bila imenica *đubre* (u metaforičnom smislu, npr. u rečenici *Den här filmen är skit – Ovaj film je đubre*) ili bi, u drugom smeru, srpskoj imenici *sranje* ili *govno* odgovarala pojačana fraza na švedskom – *jävla skit* (kao u primeru: *Ova knjiga je totalno sranje – Den här boken är jävla skit*). Potonji primer smo u anketi proverili i možemo reći da se po frekvenciji gotovo u potpunosti poklapa sa predloženim pragmatičnim ekvivalentom na srpskom (razlika je svega 0,01, dakle, manja od 1%). Da zaključimo, imenica *skit* u švedskom ima veću frekvenciju od srpskih imenica *sranje* i *govno*, i upotrebljava se znatno slobodnije – ne cenzuriše se čak ni u razgovoru sa osobama od autoriteta. Njena markiranost (1), dakle, znatno je drugačija od idiomatskog ekvivalenta na srpskom. Jednostavno rečeno, srpski izraz je markiraniji (2) od švedskog. Kako bismo bolje razumeli konotativnu komponentu, navedene srpske imenice u švedskom treba smatrati ekvivalentima fraze *jävla skit*, ili švedsku osnovnu imenicu ekvivalentom naše imenice *đubre*. Ti ekvivalenti bili bi, dakle, pragmatični, tj. konotativni.

U trećem primeru imamo razliku u frekvenciji između navedenih pragmatičnih ekvivalenta, ali ćemo se usuditi da predložimo da je – iako je ta razlika blizu 0,3 – švedskom izrazu *jävligt* kao pragmatični ekvivalent bliži naš prilog *jebeno* od idiomatskog ekvivalenta

prokleta. Za to je nekoliko razloga. Naime, ako pogledamo rezultat ankete kod žena u Švedskoj, videćemo da je frekvencija za ovaj izraz ostala u privatnoj sferi (0,46). Ukupna frekvencija je na samoj granici između privatne i javne, pa se iz tog razloga može govoriti o manjoj „apsolutnoj“ razlici između pragmatičnih ekvivalenata, ukoliko se, dakle, oba koriste samo u razgovorima sa najbližim osobama (porodicom i prijateljima) i u tim situacijama predstavljaju nemarkirani kôd, dok u svim drugim, javnim, važe za markirani kôd (2). Zato se može reći da su ovi izrazi približno jednako markirani u javnoj sferi. Drugim rečima, ni u švedskom ni u srpskom ovaj izraz ne izlazi u javnu sferu – cenzuriše se u razgovorima sa nepoznatim ljudima, osobama od autoriteta, odnosno u javnim nastupima. Inače je, rekli bismo, psovke u stranom jeziku bolje smatrati „jačim“ nego „slabijim“ nego što jesu. Zato, ako neko uči švedski kao L2, verovatno je bolje da *jävligt* vezuje za naš izraz *jebeno* kao pragmatični ekvivalent, nego za *prokleta* ili neki sličan njemu, kao idiomatski.

Uz par *fan – jebote*, fraze *in i helvete – u pizdu materinu* verovatno najbolje odslikavaju naše viđenje potrebe za razmatranjem konotativnog značenja i predstavljaju srž ideje o pragmatičnoj ekvivalenciji. Naime, ukoliko pogledamo osnovno značenje imenica, primetićemo veliku razliku u njihovoj „jačini“. Prelaskom na uobičajeni idiomatski ekvivalent švedskih izraza u kojima se pominju *đavo* ili *pakao* (*do ďavola, prokleta, kog ďavola* i sl.), pretpostavili bismo da smo našli izraz koji bi predstavljao odgovarajući par pomenutim švedskim izrazima. Međutim, kao što je to bio slučaj sa imenicom *fan*, ni imenica *helvete* u frazi *in i helvete* po frekvenciji ne odgovara tim tradicionalnim idiomatskim ekvivalentima. Pojačivač ili kvantifikator koji je ovom izrazu najbliži po frekvenciji upotrebe, a uz to i po svim ostalim vrstama značenja jeste fraza *u pizdu materinu*. Proveravani primeri bili su *De är in i helvete många där – Skupilo ih se u pizdu materinu mnogo*. Ukupna frekvencija od 0,33 odnosno 0,21 toliko je blizu (u oba slučaja fraze se koriste sa najbližim prijateljima i eventualno sa članovima najuže porodice, dakle, duboko su u privatnoj sferi), potvrđuje ovu hipotezu. Samim tim, kao kôd ili stil, biće praktično jednako markirani (1) u svim uobičajenim govornim situacijama, bilo da se radi o standardnoj, bilo o obrnutoj markiranosti. Izrazi koje smo u anketi proveravali, a koji bi se mogli podvesti pod idiomatske ekvivalente švedskog *helvete* na srpskom (*do ďavola, kog ďavola*) imaju frekvenciju između 0,6 i 0,7 što znači da se bez problema koriste i sa nepoznatim osobama i kreću se ka razgovorima sa osobama od autoriteta. Drugim rečima, ovi izrazi nemaju ni približno jednaku markiranost (1) kakvu pokazuje švedski termin. Ovi izrazi, stoga, švedskom *helvete*, znatno

markiranjem izrazu (2), nikako ne odgovaraju po frekvenciji upotrebe, odnosno po konotativnoj komponenti asocijativnog značenja. Nezavisno, dakle, od doslovnog značenja, ali i idiomatskog ekvivalenta, švedskoj frazi u funkciji kvantifikatora sa imenicom *helvete* u osnovi, po frekvenciji upotrebe najbliža je fraza *u pizdu materinu* na srpskom, i ona predstavlja njen pragmatični ekvivalent, po svim navedenim kriterijumima. Zato ovu švedsku frazu treba smatrati znatno „jačom“ nego što bi se to na osnovu doslovnog ili idiomatskog ekvivalenta moglo pretpostaviti. Pored ove, mogle bi se zamisliti i konstrukcije sa izvedenicama glagola *jebati* (npr. *jebote* (0,37)) u ovom kontekstu, koje bi takođe mogle funkcionisati kao pragmatični ekvivalenti pomenute švedske fraze (*Jebote, koliko ih se skupilo* i sl).

Na ovo nam se direktno nastavljaju i izrazi pomenuti u petom primeru. Na osnovu svega rečenog u vezi sa imenicom *helvete* i njenim idiomatskim ekvivalentima na srpskom, pretpostavka je bila da će – s obzirom da od fraze *in i helvete* u švedskom jeziku nema kvantifikatora „jačeg“ doslovnog značenja – pomenuti srpski idiomatski ekvivalenti (*do đavola, kog đavola...*) po frekvenciji upotrebe zapravo biti bliži švedskim eufemiziranim psovkama *sjutton* („sedamnaest“, eufemizam po zvučnosti sa *satan*) i *tusan* („hiljadu“, eufemizam, prvi deo fraze, nedostaje *đavola*). Kako je frekvencija ovih švedskih izraza između 0,7 i 0,75, a srpskih između 0,6 i 0,68, možemo zaključiti kako se ovi izrazi cenzurišu u približno istim situacijama. Drugim rečima, po situacijama u kojima bi se upotrebili, ovi izrazi predstavljaju dobar primer za pragmatičnu ekvivalenciju. Ovo nas dovodi do sledećeg zaključka. U švedskom jeziku imamo dve kategorije pojačivača i kvantifikatora: necenzurisane psovke (uglavnom vezane za religijske motive) i eufemizirane izraze. U srpskom, s druge strane, postoji jedna kategorija više. Imamo zapravo dve potkategorije u okviru psovki – jednu koja je vezana za polne organe i članove porodice, i drugu koja idiomatski odgovara švedskim religijski motivisanim psovkama i koji se u rečnicima koriste kao idiomatski ekvivalenti švedskih psovki ove vrste. Treću kategoriju bi potom predstavljali oni krajnji eufemizmi ((idi u) *peršun*, izostavljanje vulgarnog glagola ili imenice, kao i kod švedskih eufemizama). Međutim, ove kategorije na švedskom i srpskom ne poklapaju se markiranosti, odnosno po pragmatičnoj ekvivalenciji. Kako prividno imamo jednakost između eufemizama i religijskih psovki, pretpostavilo bi se da će kategorija koja neće imati ekvivalenta na švedskom biti upravo ona sa našim „najjačim“ provkama. To, međutim, nije slučaj. Našim psovkama, najjačim po doslovnom značenju, po frekvenciji upotrebe odgovaraju najjače i jedine postojeće švedske psovke, koje su, kao što smo rekli, religijske tematike, dok

švedskim eufemizmima po svim navedenim kriterijumima pragmatične ekvivalencije odgovaraju naše religijske psovke, koje se zapravo ponašaju kao eufemizmi pomenute treće kategorije pojačivača najjačeg doslovnog značenja. Naši eufemizmi, pritom, predstavljaju verovatno izraze koji se ni u kojoj situaciji ne bi cenzurisali, osim ako ih neko ne bi smatrao isuviše neozbiljnim za upotrebu u bilo kom kontekstu, te bi odgovarali nekoj posebnoj kategoriji nevulgarnih izraza, koji se iz ovog razloga ne bi ni mogli smatrati psovka. Takvi izrazi bi, dakle, bili prilično markirani u onim situacijama u kojima se izrazi nestandardnog govora smatraju nemarkiranim kodom (3). Iako se, dakle, idiomatski poklapaju, naše religijske psovke u funkciji pojačivača i kvantifikatora nisu pragmatični ekvivalenti odgovarajućih švedskih psovki. Takvim švedskim izrazima pragmatični ekvivalenti su naše, po doslovnom značenju, „jače“ psovke, dok su naše religijske pragmatični ekvivalenti švedskih eufemiziranih izraza. Ovo se posebno vidi po pomenutoj obrnutoj markiranosti u razgovorima sa bliskim prijateljima (v. def. (3)), gde bi se upotreba eufemizirane psovke verovatno smatrala markiranim kodom. Činjenica da u švedskom nema pominjanja ženskih članova porodice (videli smo ranije koji su razlozi za to), kao ni seksualnog konteksta u psovka, ne znači da one psovke koje postoje, maternji govornici švedskog jezika konotativno doživljavaju jednako kao što to čine govornici srpskog jezika kad su u pitanju idiomatski ekvivalenti takvih izraza. To se, potom, prenosi i na govorne situacije u kojima bi se ti izrazi upotrebili, a posledično tome i na nameravano i protumačeno značenje u komunikaciji, i, konačno, na markiranost prilikom izbora koda i procene troškova i nagrada takvog izbora. Ovo rezultati naše ankete predstavljeni frekvencijom upotrebe prilično jasno pokazuju. Iz ovog razloga je, podvukli bismo još jednom, od velike važnosti poznavanje pragmatičnog (konotativnog) ekvivalenta prilikom usvajanja drugog jezika.

Naredni primer (6) vezan je za nekadašnje medicinske termine za mentalnu zaostalost i našu hipotezu da će svim izrazima koji se u srpskom gotovo paralelno koriste, kao pragmatični ekvivalent odgovarati jedan švedski izraz – *idiot*. Budući da izraza *moron* u švedskom nema, a da je *kretin* (kreten) na putu da potpuno nestane iz upotrebe, da se *imbecill* (imbecil(an)) i *debil* koriste samo kao pridevi, najsigurniji izbor kod ovog tipa uvredljivih izraza jeste upravo *idiot*. U suprotnom smeru, švedski izraz *idiot* može se zameniti srpskim ekvivalentom, ali se može i kombinovati i sa većinom drugih izraza iz ove grupe. Više reči o ovoj grupi izraza biće u nastavku rada.

U sedmom primeru imamo isti slučaj kakav smo imali u drugom: švedski izraz ima veću frekvenciju od srpskog idiomatskog ekvivalenta. Ovde je u pitanju imenica *bög*, uvredljivi izraz za mušku homoseksualnu osobu. Ipak, ovaj termin u švedskom jeziku ima frekvenciju od 0,58, što znači da se ne cenzuriše ni u razgovoru sa nepoznatim osobama. U srpskom izraz *peder* sa ukupnom frekvencijom od 0,36 ostaje u privatnoj sferi. Ono što je posebno važno napomenuti jeste da frekvencija kod maternjih govornika srpskog jezika ne prelazi u javnu ni kod muškaraca ni kod žena – kod žena u Srbiji ona je svega 0,26, dakle, koristi se samo sa najbližim prijateljima – dok je u švedskom i kod muškaraca i kod žena na granici od 0,6. Švedski izraz se, sudeći po tome, može slobodnije koristiti i smatra se dosta manje uvredljivim. Markiranost (1) izraza u svakodnevnim govornim situacijama, stoga, nije ista. Srpski izraz je markiraniji (2). Koji su tačno razlozi za to, videćemo u poglavlju o sopstvenoj disfemizaciji. Zasad možemo napomenuti da je švedski izraz u prethodnih nekoliko decenija doživeo amelioraciju, pa bi mu pragmatični ekvivalent na srpskom zapravo bio neki ublaženi termin (npr. *topli brat*, *homo* ili sl). Ili, ako obrnemo smer – srpskom izrazu *peder* najverovatnije bi kao konotativni ekvivalent odgovarao pojačani izraz na švedskom, npr. *böggjävvel* („peder“ + „prokletnik“). Primer bi, stoga, glasio: *Han har aldrig försökt dölja att han är bög – Nikad nije krio da je homo*; odnosno, približno: *Han har aldrig försökt dölja att han är en böggjävvel – Nikad nije krio da je peder*. Ovo je jedan od primera koje bi trebalo dodatno proveriti u novoj anketi.

Za razliku od prethodnog, osmi primer pokazuje poklapanje idiomatskog i pragmatičnog ekvivalenta. U pitanju je uvredljivi izraz za žensku homoseksualnu osobu – *flata/lezbača*. Ukupna frekvencija je gotovo identična, tako da je ovo jedan od primera u kojima imamo preklapanje ova dva ekvivalenta, na sličan način na koji smo u prethodnoj tabeli imali poklapanje doslovnog i idiomatskog kod poređenja *trogen som en hund – veran kao pas*. U ovom primeru se, zato, može govoriti i o identičnoj markiranosti (1) ovih izraza u svim cenzurisanim situacijama, što su sve situacije osim razgovora sa najbližim prijateljima, gde bi se ovaj izraz eventualno posmatrao kao nemarkirani kôd (3).

Pomenućemo u devetom primeru još jednu uvredu za žene, jednu od najosnovnijih u mnogim jezicima, koja ističe tradicionalno neprihvatljive osobine kod ženskog pola, kako u švedskom, tako i u srpskom društvu: preteranu seksualnu aktivnost, veliki broj partnera i sl. Radi se o izrazu *hora/kurva*, koji se u švedskom koristi gotovo duplo manje frekventno, ali kako se oba izraza nalaze u privatnoj sferi, može se govoriti i o pragmatičnom poklapanju. Ipak, pri

upotrebi ove imenice u švedskom treba biti nešto obazriviji, s obzirom na to da ukupna frekvencija od 0,17 ukazuje na to da se ovaj izraz cenzuriše čak i u ponekim situacijama u kojima se razgovara sa najbližim prijateljima. Drugim rečima, smatra se izuzetno uvredljivim, jednim od najuvredljivijih u čitavoj anketi. Isto se, zato, može reći i za njegovu markiranost. U Švedskoj je ona nešto veća nego u Srbiji (2). Iz tog razloga bi se moglo predložiti da bi njegov potpuni pragmatični ekvivalent možda bio i neki dodatno pejorizovani izraz na srpskom (npr. *kurvetina*), ali i to bi, kao i u sedmom primeru, trebalo ispitati u novom istraživanju, te stoga i ovo predstavlja jedan od mogućih budućih koraka razvoja, analize i ispitivanja teorije o pragmatičnom ekvivalentu.

U desetom primeru imamo sličnu situaciju kao u trećem, s tim da je veličina frekvencije u jezicima obrnuta. Radi se o izrazu *zigenare/Ciganin*, koji je u Švedskoj već prihvaćen kao uvredljiv, dok se u Srbiji to još uvek nije u potpunosti desilo. Naime, frekvencija od 0,51 ukazuje na to da se ovaj izraz u srpskom nalazi između privatne i javne sfere, ali vredi napomenuti da su odgovori ispitanika ukazivali ili na cenzuru u svim javnim situacijama ili na njeno potpuno nepostojanje. To znači da otprilike polovina ispitanika izraz uopšte nije smatrala uvredljivim, dok je za drugu polovinu on to bio. Kako se ne radi o kvantifikatoru, kao što je to bio slučaj u trećem primeru, već o izrazu uvredljivom za pripadnike određene manjinske grupe, zakon jednakosti se u zaključku verovatno ne može staviti. Zato bi se ovde, rekli bismo, moralo podvući sledeće: izraz *Ciganin* u srpskom koristi se slobodnije nego što je to slučaj sa njegovim idiomatskim ekvivalentom na švedskom. Njegova markiranost (1) je u Srbiji i Švedskoj nisu jednake. Više je situacija u Švedskoj u kojima će se ovaj izraz smatrati markiranim kodom (2). S obzirom na potencijalnu opasnost pretpostavke da se izraz *zigenare* u švedskom kao L2 može koristiti u istim situacijama u kojima se, prema rezultatima ankete, koristi u našem jeziku, predložili bismo izraz *Ciganštura* kao pragmatični ekvivalent i referencu prilikom procena situacija u kojoj bi se izraz *zigenare* u švedskom mogao nemarkirano upotrebiti. Frekvencija od 0,26 koju je izraz *Ciganštura* dobio u anketi, na to nam daje pravo. Zaključak je, dakle, da se izraz *zigenare* u švedskom koristi u istom opsegu (0,24) u kojem se u srpskom koristi augmentativ idiomatskog ekvivalenta, dakle, izraz *Ciganštura*. Ko bi razmišljao o upotrebi imenice *zigenare* na švedskom jeziku, možda bi najsigurnije bilo da se vodi konotacijom i markiranošću koju u srpskom ima upravo ovaj izraz.

U jedanaestom primeru imamo vulgarne izraze koji označavaju nezanimanje, nepostojanje interesovanja i brige. Na švedskom su oni *att skita i* i *att ge fan i* („srati se“ i „davati đavola“), sa uobičajenim idiomatskim ekvivalentima *zabole me/te...* Naša hipoteza je bila da ovako cenzurisani izrazi na srpskom neće po frekvenciji odgovarati švedskim frazama, i da će njihovi pragmatični ekvivalenti biti neki od izraza u kojima se psovka na ovaj način ne cenzuriše: *boli me/te... dupe/kurac*. Približni pragmatični ekvivalenti, po rezultatima istraživanja, jesu švedski izrazi s jedne i srpska fraza *boli me/te... dupe*, s druge strane. Frekvencija srpskog izraza je 0,35, a švedskih negde na granici između privatne i javne sfere – oko 0,5. Srpski izraz u kome se pominje muški polni organ, stoga, sa frekvencijom od 0,2, neće imati adekvatnog konotativnog ekvivalenta na švedskom. Zato bi Šveđani koji uče srpski posebno trebalo da obrate pažnju na ovakve izraze i verovatno bi bilo pametno da ih se klone, jer je njihovu markiranost u nedostatku valjanog pragmatičnog ekvivalenta veoma teško proceniti. Dodatno pojačan izraz *att ge blanka fan i* („davati praznog đavola“) možda bi se po konotativnom značenju donekle približio pomenutom srpskom izrazu, ali teško da bi i on bio cenzurisana upotrebu samo sa najbližim prijateljima. Ipak, i to je jedan od primera koji bi se mogao proveriti u novom, obimnijem istraživanju. Naš eufemiziran izraz *zabole me/te...* bi, tako, bio pragmatični ekvivalent švedskih eufemizama tipa *att strunta i* („ne mariti“), slično kao i fraza *boli me/te... uvo*.

Primer kojim ćemo zaokružiti predstavljanje teorije o pragmatičnom ekvivalentu sastoji se zapravo od pet izraza koje smo, uz imenicu *skit/sranje*, označili kao osnovne opscene lekseme. Ovde vidimo gotovo potpuno poklapanje frekvencije između dva jezika, pa se sa relativnom sigurnošću može reći da se ovi izrazi u švedskom i srpskom (u neprenesenom značenju) koriste u istom opsegu, odnosno da su jedni drugima i idiomatski i pragmatični ekvivalenti. O ovim leksemama ćemo dodatno govoriti u narednim poglavljima, te ćemo se iz tog razloga ovde zaustaviti na ovoj konstataciji.

6.1 Još nekoliko praktičnih primera pragmatične (konotativne) ekvivalencije zasnovanih na situacionom potencijalu psovki

Uobičajeno je shvatanje da se na srpskom može opsovati gotovo sve što bi nam palo na pamet. Takođe je uvreženo verovanje da se u švedskom to ne može uraditi. Stoga možemo

napraviti jedno praktično poređenje između švedskog i srpskog, na osnovu glagola koji se kod nas najčešće koristi u ovom kontekstu, ali iz perspektive pragmatične (konotativne) ekvivalencije. Uvešćemo iz tog razloga ovde kategoriju *situacionog potencijala psovki*. Tako smo nazvali mogućnost upotrebe psovki u određenoj prilici. Što je veći broj situacija u kojima je psovku u određenom jeziku moguće upotrebiti, to je njen situacioni potencijal veći. Pri ovome mislimo pre svega na jezičke faktore, počev od najosnovnijeg – postojanja mogućnosti da se psovka napravi i primeni na određeni kontekst. U ovom slučaju u razmatranje možemo da uzmemo kako socijalno, tako i agresivno psovanje, s obzirom na to da govorimo o mogućnosti pravljenja i upotrebe psovki u bilo kojoj govornoj situaciji. Ovde nas, dakle, zanima samo mogućnost da se psovka napravi i upotrebi, ne i razlozi za nečiju upotrebu. Iako agresivno psovanje u anketi nismo ispitivali, usudićemo se da u narednim pasusima iznesemo pretpostavku o pragmatičnoj ekvivalenciji između švedskih i srpskih izraza, a na osnovu rezultata koje su izrazi koje ćemo pomenuti dobiti u anketi, prilikom ispitivanja socijalnog psovanja.

Da bismo, dakle, još jednom podvukli značaj pragmatične ekvivalencije, navešćemo još jedan praktičan primer psovki koje se koriste u svim gorepomenutim situacijama i emotivnim stanjima (uključujući i afektivna stanja). Glagol *jebati* u srpskom jeziku (o kome ćemo kasnije još govoriti), kao što smo videli, ima neuporedivo širu upotrebu od njegovog švedskog ekvivalenta, glagola *knulla*, koji se ne koristi u prenesenom značenju. Presentom glagola *jebati* u prvom licu jednine i posesivnog dativa ličnih zamenica, nastaje početak fraze čiji nastavak može biti doslovno *bilo šta: jebem ti/mu/joj/vam/im* (pa čak i prvog lica množine – *nam*) + *bilo šta* (direktni objekat). Isto ovo važi i za radni glagolski pridev ovog glagola i akuzativ lične zamenice: *jeb(a)o/la/lo/li me/te/ga/ju/nas/vas/ih* + *bilo šta*, kao i za drugo lice prezenta (u svojstvu imperativa) *jebes* + *bilo šta*⁶⁵. Ovakva mogućnost kombinovanja veoma je retka u drugim jezicima i švedski je, naravno, ne poznaje. Na osnovu toga bi se pomislilo kako je situacioni potencijal ove veoma česte psovke u srpskom jeziku znatno veći od nečega što bismo mogli naći u švedskom jeziku. To, međutim, nije u potpunosti tačno. Odnosno, ako posmatramo samo idiomatski ekvivalent (*knulla*), to svakako jeste tačno. Ali ako u razmatranje uključimo i moguće pragmatične ekvivalente, dobijamo malo drugačiju sliku. U švedskom jeziku, naime, postoji nešto što se u srpskom retko javlja, a to je gotovo potpuno otvorena mogućnost pravljenja

⁶⁵ Pored ovih, postoji još dosta obrazaca u kojima se glagol *jebati* koristi u srpskom, a koji se mogu naći u Šipka (1999: 40-44).

složenica. Mi se ovde, naravno, nećemo baviti njima u celini, već nas zanima samo kombinovanje opscenih leksema sa ostalim pridevima ili imenicama, i to smo onih koje će moći funkcionisati kao pragmatični ekvivalenti navedenih srpskih fraza. Iz tog razloga, dovoljno je da napomenemo samo to da je ovaj način tvorbe reči u švedskom jedan od najproduktivnijih. Rekli smo već da se *skit-* (sranje) dodaje na prideve i to u vidu prefiksa, ali s pozitivnom konotacijom, u značenju „vrlo, veoma“. Zato je i njegov pragmatični ekvivalent u određenim kontekstima na srpskom izraz *đubre*. Ali pored ovoga, složenice se u švedskom, samo ovog puta redom s negativnim značenjem, mogu praviti i dodavanjem *-jävel*, *-fan*, i *-helvete* (idiomatski: „đavo“, „pakao“) na imenice, i to na poziciju drugog (poslednjeg) člana složenice. Tako dobijamo, na primer, *pojkjävel* (đavo od dečaka), *bilfan* (prokleti auto) ili *tåghelvete* (pakao od voza). Sve ove kombinacije, međutim, a kao što smo već pokazali, mogle bi se smatrati makar približnim pragmatičnim ekvivalentima gorepomenutih srpskih fraza. Pored ovoga, u situacijama u kojima bi se upotrebile navedene formule u srpskom, švedski bi ispred tog „bilo čega“ mogao da smesti pridev *jävla* što bi takođe moglo funkcionisati kao pragmatični ekvivalent srpskih fraza sa glagolom *jebati*. Dalje, fraza *fan ta* („nek đavo nosi“) takođe bi se mogla upotrebiti u sličnom kontekstu. Kako su ovo u velikoj meri afektivne situacije koje podrazumevaju agresivno psovanje, pretpostavku pravimo na osnovu istraživanja koje smo imali mogućnosti da sprovedemo u vezi sa socijalnom upotrebom psovki (i uvreda). Uz tu ogradu, zaključak je sledeći: srpskim frazama u čijim osnovama je glagol *jebati* odgovara nekoliko kombinacija na švedskom – u obliku složenice, kombinacije prideva i imenice, kao i imenice i glagola. Situacioni potencijal ovog glagola na srpskom svakako jeste neuporedivo veći od njegovog ekvivalenta na švedskom, glagola *knulla*, pre svega iz razloga što se švedski glagol ne koristi u metaforičnom obliku, ali ako u razmatranje uključimo i moguće pragmatične ekvivalente, vidimo da ni švedskom jeziku ne nedostaje načina za izražavanje onoga u čemu je u srpskom u glavnoj ulozi najčešće pomenuti glagol. Srpske fraze po doslovnom značenju imaju veću „jačinu“, ali su švedske, bez obzira na doslovne ili idiomatske ekvivalente, pragmatični ekvivalenti pomenutih srpskih fraza, iz perspektive situacija u kojima se koriste i frekvencije upotrebe izračunate istraživanjem (za socijalno psovanje). Istraživanje i agresivnog psovanja, iako objektivno veoma teško izvodljivo, dalo bi potpunu sliku upotrebe izraza nestandardnog govora i predstavilo moguće pragmatične (konotativne) ekvivalente u svim govornim situacijama. I ovo, stoga, može

biti jedna od perspektiva u nešto širem pogledu na pragmatičnu ekvivalenciju, te njeno poznavanje i dalje istraživanje ostaje veoma važno za potpuno ovladavanje jezikom.

6.2 Zaključna razmatranja o pragmatičnoj (konotativnoj) ekvivalenciji: rezime, značaj, budući koraci i primena teorije

Dosad je praksa bila da se za sve izraze koji se mogu podvesti pod idiome (one kod kojih je veza između konstituenta jaka) na drugom jeziku traži idiomatski ekvivalent. To je, kad su u pitanju švedski i srpski jezik, podrazumevalo i uvredljive izraze i psovke. Vredi možda ovde napomenuti i to da se u malo postojećih rečnika između ova dva jezika i nešto više literature o ovoj oblasti – od čega ne postoji nijedno ozbiljnije istraživanje koje bi kontrastiralo nestandardni govor u švedskom i srpskom – konotativno značenje ni ne pominje, a uvrede i psovke se retko ili nikad ne posmatraju iz sociolingvističke perspektive. Barem u okviru one literature koja je nama bila na raspolaganju. U jednoj od malobrojnih knjiga (Ljung 1987) u kojima se pravi nekakva analiza psovki u osamnaest različitih jezika, prilikom šture obrade srpskohrvatskog, umesto *đavo*, napisano je *diavol* (Ljung 1987: 101). U skladu s tim, izostala je bilo kakva analiza konotativne komponente i njenog uticaja na naredne vrste značenja u praktičnoj komunikaciji. Isto tako, u jednojezičnim studijama uvredljivih izraza i psovki, nema pominjanja konotativnog značenja, a ni bilo kakve analize markiranosti ovakvih izraza u govornim situacijama. Nestandardni govor se, prema našim saznanjima, nikad dosad nije tretirao kao kôd suprotstavljen standardnom govoru u okviru jednog jezika.

Naša hipoteza bila je, dakle, da kod izraza koji, pored ostalih, sadrže i asocijativno značenje, odnosno njegovu konotativnu komponentu, idiomatski ekvivalent često nije dovoljan da se prenesu svi aspekti značenja, posebno kada imamo jasne razlike u kulturnim modelima dva društva čije jezike poredimo. Na isti način na koji ni kod idioma doslovni ekvivalent neće preneti, na primer, metaforično značenje. Mi sličnu razliku pretpostavljamo i između idiomatskog i pragmatičnog (konotativnog) ekvivalenta. Kako smo kroz primere videli, ovaj ekvivalent najbliži je nekom izrazu nestandardnog govora po svim pomenutim aspektima značenja, ali i prema markiranosti u uobičajenim govornim situacijama, ukoliko standardni govor smatramo jednim (uglavnom nemarkiranim), a nestandardni govor drugim (uglavnom

markiranim) kodom. Markiranost nam u ovom slučaju baca svetlo i na važeće kulturne modele u određenom društvu.

Pored značaja u nastavi L2, ova teorija može naći primenu i u dvojezičnim rečnicima, kao i u prevođenju, ali što je možda još važnije, u razumevanju kognitivnih kulturnih modela koji u datom društvu postoje. Važnost poznavanja pragmatičnog (konotativnog) ekvivalenta posebno je vidljiva ako u obzir uzmemo posledice pogrešne upotrebe nekog uvredljivog izraza ili psovke. Naime, ako pogrešimo sa nekim idiomom, na primer poslovicom, i umesto *ljut kao ris* kažemo *ljut kao pčela*, reakcija sagovornika može biti osmeh i u najgorem slučaju nepotpuno razumevanje. Međutim, ukoliko sudeći po idiomatskom ekvivalentu sopstvenog jezika pogrešimo u upotrebi izraza koji sadrži konotativnu komponentu asocijativnog značenja, reakcija može biti znatno burnija. Pogrešna upotreba u ovom kontekstu ne izaziva humorističan efekat, već može dovesti do ozbiljnog narušavanja odnosa između sagovornika. O pogrešnoj upotrebi ovakvih izraza govorićemo u posebnom poglavlju na kraju rada. Predlozi za buduća istraživanja i naredne korake bili bi tako sledeći: (1) proširenje ankete i ispitivanje nekih novih izraza na nivou čitavog stanovništva u cilju sticanja potpune slike o pragmatičnoj ekvivalenciji, (2) obeležavanje pragmatičnih ekvivalenata do kojih smo istraživanjem došli u budućim dvojezičnim rečnicima i priručnicima, (3) uključivanje ove teorije u nastavu L2 prilikom obrade izraza nestandardnog govora, (4) korišćenje – najverovatnije putem rečnika ili priručnika – ove teorije i pri prevođenju, pre svega, beletristike (pošto se pretpostavlja da se ovi izrazi u naučnoj i stručnoj literaturi ne bi preterano često upotrebljavali), i (5) primena ove teorije i na druge jezike kod kojih postoji hipoteza o razlici između konotativnog značenja idiomatskih ekvivalenata u odnosu na srpski jezik, kao i markiranosti ovakvih izraza u uobičajenim, svakodnevnim govornim situacijama.

7. DETALJNA ANALIZA KATEGORIJA NESTANDARDNOG GOVORA IZ SOCIOLINGVISTIČKE I SEMANTIČKE PERSPEKTIVE, KAO I PERSPEKTIVE PRAGMATIČNE (KONOTATIVNE) EKVIVALENCIJE

U ovom poglavlju ćemo obaviti detaljnu analizu izraza nestandardnog govora po kategorijama. Te kategorije će se u velikoj meri poklapati sa onima koje smo već naveli u anketi – što je i bio jedan od ciljeva ankete – s tim da ćemo se ovde znatno šire pozabaviti i sinonimima, složenicama, sintagmama, kao i sličnostima i razlikama između švedskog i srpskog jezika. Za sve izraze koje smo proveravali u anketi, navešćemo i frekvenciju upotrebe. Kod kombinacije tih izraza sa drugim izrazima (npr. u švedskim složenicama), navešćemo znak < ispred rezultata do kog smo istraživanjem došli, ukazujući tako na zdravorazumsku pretpostavku da bi dodatno pojačan izraz ili izraz sastavljen od dva ili više drugih termina nestandardnog govora verovatno imao manju frekvenciju od osnovnog koji smo u anketi ispitivali. Evo praktičnog primera: razumno je pretpostaviti da bi izraz *böggjävel* (prokleti peder, ≈pederčina) imao manju frekvenciju od izraza *bög* (0,58). Ako pretpostavimo da bi ovakva kombinacija imala manji rezultat od nefrekventnijeg izraza iz složenice (u ovom slučaju *bög* – 0,58), izrazu *böggjävel* mogli bismo dodeliti vrednost < 0,58. Dalje, ukoliko je izraz sačinjen iz dva izraza za koja imamo rezultate u istraživanju, npr. *negerhora* (crnačka kurva), takođe se može pretpostaviti da bi ta složenica imala frekvenciju manju i od izraza *neger* i od izraza *hora* (0,17). Ako ponovo logički pretpostavimo da bi u tom slučaju frekvencija izraza bila manja od najmanje frekventnog izraza koji čini složenicu, izrazu *negerhora* mogli bismo dodeliti vrednost < 0,06. Obe ove složenice istovremeno su markiranije u svakodnevnim govornim situacijama u poređenju sa pojedinačnim izrazima koji ih sačinjavaju (u onim situacijama u kojima su po rezultatima ankete cenzurisane, v. pogl. 5.1 i definiciju markiranosti (2), str. 93, 139).

S druge strane, teško da možemo na isti način pretpostaviti i širi opseg upotrebe ublaženih, eufemiziranih izraza, s obzirom na to da frekvencija – videli smo kod imenice *kretin* na švedskom – ne mora nužno da bude proporcionalna „jačini“ izraza nestandardnog govora. Neki eufemizam može u određenoj situaciji biti jednako markiran kao i neeufemizirani izraz, samo iz drugih razloga. Mi ćemo se zato u ovom pregledu zadržati na pretpostavci manje frekvencije kombinacije izraza. Da dodamo još i to da bi se provera frekvencije i ovih izraza u

nekom novom, sveobuhvatnom istraživanju takođe mogla podvesti pod naredne korake u razvoju ove teorije.

U prvom delu poglavlja nešto detaljnije ćemo se baviti psovkama, dok ćemo se u drugom posvetiti uvredama.

7.1 Detaljnija analiza četiri najosnovnije opscene lekseme (*kuk/kurac, fitta/pička, arslle/dupe i knulla/jebati*)

U ovom odeljku ćemo se malo detaljnije osvrnuti na četiri lekseme koje se u oba jezika smatraju najvulgarnijim, i koje su stoga isključene iz nekih rečnika: *kurac/kuk, pička/fitta, dupe/arsle* i *jebati/knulla*. U analizu ćemo uključiti sinonime, etimološko poreklo (gde je interesantno za poređenje između švedskog i srpskog), kao i osnovne kontekste u kojima se ove lekseme i njihovi sinonimi javljaju.

Sinonimi ružnih reči protežu se od onih neutralnih i eufemiziranih, do onih koji su gotovo jednake snage, odnosno vulgarnosti. Ipak, najveći broj njih blaži je od osnovne lekseme čiji sinonim predstavlja. Mi ćemo ovde detaljno proći kroz sinonime gorenavedenih leksema, dodajući tome, tamo gde je to moguće, i približne ekvivalente između srpskog i švedskog, kako semantički, tako i formalno. Detaljnija analiza eufemizama sledi u odeljku 7.3.

7.1.1 Kuk/kurac

Sinonimi za muški polni organ na srpskom jeziku brojni su i protežu se preko većeg dela skale vulgarnosti, s tim da se ipak najvećim delom nalaze negde na njenom blažem kraju: ud, đoka, kita, tuki, kara, stojko, pajko, budža, zverkan, prangija, batina, palmamarin, palija, miško⁶⁶.

Većina ovih termina pripada slengu i moglo bi se zamisliti da se izvan konteksta ne mogu razumeti ili da imaju neko drugo značenje (budža, batina, prangija...). Slično je i sa švedskim: lem, pitt, pick, stake, dragg, slickepinne, snopp, nuppe, petter-niklas, läskstång, kock, knullspaken, fåle, elfte fingret.

⁶⁶ Sveobuhvatna lista izraza za sve lekseme obrađene u ovom poglavlju može se naći u Imami (2007).

Vidimo da i u švedskom imamo poistovećivanje imena sa polnim organom, što je slučaj koji nalazimo i u engleskom (u američkom čak kao primarni, frekventniji oblik) Dick. U švedskom imamo Petter-Niklas, dok u srpskom poznajemo ime Đoka koje je odavno eufemizirani sinonim za *kurac*, ali i novije – Stojko, Pajko i Miško. Vidimo, dakle, da je sufiks –*ko* karakterističan za ova imena. O frekvenciji i markiranosti ovih ublaženih izraza rekli smo da nećemo spekulirati.

Ovome bismo mogli dodati i dečji izraz *piša* koji se u drugim kontekstima ređe upotrebljava. Ovoj reči bi od švedskih sinonima približno ekvivalentan bio izraz *snopp*, za šta potvrdu nalazimo i u beletristici:

„Nije hteo da kaže onu smešnu maminu reč, ali mu je ona ipak izletela. 'Pa nemaš... pišu'.”⁶⁷

Karakterizacija „det fåniga mamma-ordet“ („smešna mamina reč“) u potpunosti se poklapa s onim što bi odgovaralo srpskom ekvivalentu *piša* u istom kontekstu – „reč koju bi mama upotrebila“.

Zanimljivo je pogledati i etimološku stranu u oba jezika. Naime, i u srpskom (srpskohrvatskom) i u švedskom, ova imenica vodi poreklo od imenice *petao*: prasl. *kurъ, dem. kurъсь: petao, kurac/kuk, eng. cock „petao“, staroengl. cocc "muška ptica", starofr. coc (XII v., srednji fr. coq), norenski kokkr, sve u sličnom značenju; u značenju „penis“ od XIV veka⁶⁸.

U švedskom se još umesto *kuk* može javiti i malopre pomenuto englesko *dick*, što u srpskom nije slučaj.

7.1.2 Fitta/pička

Videli smo na osnovu frekvencije da su u gotovo svim kontekstima lekseme *fitta* i *pička* ekvivalentne jedna drugoj (0,19:0,16). Poklapaju se čak i u svojstvu uvreda, gde se koriste kako za žene, tako i za muškarce, samo, naravno, u različitom značenju, što vidimo i po napomenama

⁶⁷ John Ajvide Lindqvist "Låt den rätte komma in" (Ordfront, 2005): „Han ville inte säga det fåniga mamma-ordet, men det slank ur honom ändå. 'Du har ju... ingen snopp'.”

⁶⁸ Izvor za srpskohrvatski: <http://hjp.srce.hr/>

Izvor za švedski: <http://www.etymonline.com/index.php>

koje za ovu leksemu nalazimo u rečnicima (poglavlje 4). Kod muškog ekvivalenta, s druge strane, takva upotreba je i u srpskom i u švedskom veoma ograničena, gotovo nepostojeća⁶⁹.

Po pitanju sinonima imamo nešto drugačiju situaciju nego kod prethodno analizirane lekseme. U srpskom nalazimo: pizda, đana, mindža, ribica, pica, stidnica, rupa. Za prvi navedeni izraz verovatno se može pretpostaviti slična frekvencija kao za osnovni ($\approx 0,16$). Iz tog razloga bi se moglo govoriti o približno jednakoj markiranosti izraza (1).

Što se švedskih sinonima tiče, nalazimo sledeće: kussimurra, murra, svans, muff, gryta, gottpåse, glugg, parkeringsficka, mus, mutta, kisse, kissemissa, fågel.

Odmah uočavamo da, za razliku od muške strane, ni u srpskom ni u švedskom nemamo metafore vezane za ženska imena u ovom značenju. S druge strane, iako smo videli da i *kurac* i *kuk* potiču od reči koja označava *petla*, među sinonimima ne nalazimo nijedan „životinjski“, dok u ženskom slučaju i u švedskom i u srpskom nalazimo neke: *fågel* i *mus* (ptica, miš), odnosno *ribica*.

Treba napomenuti i to da se nijedan od ovih sinonima ne može upotrebiti u frazama od više reči, što ukazuje na čvrstu vezu između konstituenta u psokama, odnosno nemogućnost zamene osnovnog člana i umanjenje njegove snage i vulgarnosti – iz prostog razloga što bi u tom slučaju psokva izgubila osnovni smisao:

*Idi u đanu materinu.

*Din jävla murra.

7.1.3 Knulla/jebati

Ovaj osnovni glagol za polno opštenje u srpskom se javlja u znatno više fraza nego u švedskom, gde se – kako smo već nekoliko puta napomenuli – gotovo isključivo koristi u doslovnom, ali ne i u prenesenom značenju. Bez obzira na to, fraze koje ovaj glagol u srpskom pravi, imaju svoje pragmatične ekvivalente u švedskom (v. odeljak 6.1). Frekvencija osnovnog glagola u švedskom je 0,17, dok je u srpskom 0,24, što pokazuje jednaku markiranost (1) u svakodnevnim govornim situacijama.

Kad su u pitanju sinonimi ovog glagola na srpskom, dobar opis daje nam Danko Šipka:

⁶⁹ U kraćem (dvtomnom) izdanju rečnika Švedske akademije, koji ovde nismo uključili u pregled, napomena o uvredljivosti postoji i za muški polni organ, i to je jedini rečnik sa takvom napomenom za tu leksemu.

„Ako pogledamo nazive za polno opštenje, vidimo androcentričnost metaforskih proširenja⁷⁰ – ona su po pravilu zasnovana na aktivnoj ulozi muškarca. Uz to, primetna je u tim metaforama i druga crta balkanske patrijarhalne kulture – nasilnost“ (Šipka 1999: 34).

Sinonimi za glagol *jebati* na srpskom su sledeći: tucati, karati, zigovati, taslačiti, pumpati, rmpaćiti, cepati, zviždati, trpati, guziti, mrčiti, tovariti, prčiti, ševiti, prcati. Istinitost prethodne konstatacije odmah izbija na videlo.

Što se švedskog tiče, sinonimi za glagol *knulla* su sledeći: dragga, gno, noppa, knäppa, knäcka, nuppa, göka, sätta på, gänga, gnida, pippa, sparva.

Doslovno prevođenje ovih glagola bilo bi besmisleno, u nekim slučajevima i nemoguće. Stoga ih je teško (i nepreporučljivo) koristiti u stranom jeziku – uz par izuzetaka koji se češće pojavljuju, kao što su *tucati* ili *karati* u srpskom i *sätta på* u švedskom. Ostali duboko zalaze u sleng i bolje ih je u stranom jeziku izbegavati. Problem može nastati i ukoliko dođe do potrebe da se neki od ovih sinonima za *jebati/knulla* prevede. I u tom slučaju je za ekvivalent najbolje uzeti neki glagol za čiju smo konotaciju, odnosno spektar upotrebe i frekvenciju, sigurni, ukoliko u tekstu nema više ovakvih glagola od kojih je za svaki potrebno naći posebno rešenje. Ovo bi se, u principu, moglo reći i za sinonime ostalih opscenih leksema koje smo ovde analizirali.

7.1.4 Arsle/dupe⁷¹

Nešto manje sinonima nalazimo i u švedskom i u srpskom za leksemu *arsle/dupe*.

U srpskom imamo nekoliko osnovnih termina: stražnjica, zadnjica, bulja, guz, guza, guzica, dok u švedskom nalazimo: stjärt, rumpa, röv, ända, bak, ändalykt, stuss, ryggslut, säte.

⁷⁰ „Uvid u opscene lekseme dobivene semantičkim proširenjem nedvosmisleno pokazuje da je metafora najproduktivniji princip ovog načina građenja polja. U građenju metafora jasno se izdvajaju dva temeljna obrasca uslovljena prirodom elemenata zbiljnosti na koje upućuju. U slučaju opscenih radnji, kakve su masturbacija ili kopulacija, kao osnov metafore uzima se čitav situacioni okvir. Imamo dakle posla sa građenjem scene u celini.“ (Šipka, 33-34)

⁷¹ Leksema *dupe* u švedskom je dublet po pitanju položaja poslednja dva slova, pa se tako u rečnicima javlja i kao *arsel* i kao *arsle*, s tim što bismo napomenuli da je *arsle* ipak nešto uobičajenije u svakodnevnom govoru. Član imenice, pritom, ostaje nepromenjen – neutrum (ett).

Kao i kod prethodne dve opscene reči, i ovde su svi sinonimi zapravo eufemizmi osnovne lekseme. Odgovarajući parovi od ovih sinonima su *ända/bak* – *zadnjica/stražnjica*. U švedskom vidimo i složenicu *ryggslut* („kraj leđa“), koja bi odgovarala srpskoj eufemiziranoj frazi *donji deo leđa*. I u švedskom i u srpskom među sinonimima nalazimo samo jednu donekle vulgarnu varijantu – *rumpa/bulja*.

Zanimljiva je i upotreba sinonima *bulja* u kontekstu u kome nije moguće upotrebiti *dupe* na srpskom: „Tamo je totalna bulja“ (Tamo je krajnje dosadno). U švedskom se ove lekseme ne koriste u ovom značenju.

Moramo, ipak, napomenuti da leksema *dupe* na srpskom, odnosno *arsle* na švedskom (iako izostavljena iz mnogih srpskih i ponekih švedskih rečnika, što je i bio osnovni razlog da je uključimo u ovu dodatnu analizu) nosi manje vulgarnosti od ostale tri analizirane lekseme, što jasno pokazuju rezultati našeg istraživanja. Da podsetimo, frekvencija ovih izraza je 0,36 u švedskom, odnosno 0,39 u srpskom. Ove imenice, dakle, imaju jednaku markiranost (1). Upotreba većine navedenih sinonima (eufemizama) može se smatrati markiranim kodom u govornim situacijama vezanim za privatnu sferu, i u jednom i u drugom jeziku.

7.2 Psovke u različitim situacijama

Kako u ovom radu nećemo ulaziti u psihološku analizu čina psovanja (jer ćemo se time detaljnije baviti u radu o uvredama), pozabavićemo se sada ukratko njihovom upotrebom u različitim (emotivnim) situacijama i načinom na koji se one koriste u srpskom, odnosno švedskom jeziku, kao i sličnostima i razlikama između ta dva jezika. Opis uvreda po situacijama sledi u narednim odeljcima.

7.2.1 Iznenadenje

Najuobičajenija psovka koja se u srpskom jeziku koristi pri iznenadenju jeste „jebote“ i to u kombinaciji sa usklikom „u“ – *u, jebote!* Njoj kao pragmatični ekvivalent u potpunosti odgovara švedska fraza *det var som fan* gde se koristi najfrekventnija od svih švedskih psovki sa religijskom pozadinom. Sledeća replika dala bi se zamisliti u oba jezika:

- Vadå, han kom!?
- Ja.
- *Det var som fan!* (0,48)

odnosno:

- I šta, on je došao!?
- Da.
- *U, jebote!* (0,37)

I mnoge druge psovke se, sasvim jasno, mogu upotrebiti u slučaju iznenađenja. Pomenuli smo već neke izraze u odeljku o religiji. U srpskom se i mnoge druge psovke mogu koristiti u ovakvim situacijama (up. u *pičku materinu*).

7.2.2 Neprijatnost, strah, bol

Ovo su tri situacije u kojima se po pravilu javljaju i psovke. Bez želje da ulazimo u psihološke aspekte, možemo napomenuti da se u zavisnosti od ozbiljnosti situacije, sa socijalnog postepeno prelazi na agresivno psovanje. Što se tiče upotrebe psovki u neprijatnoj ili strašnoj situaciji, Magnus Jung kaže:

„Psiholog koji je pratio jednu britansku polarnu ekspediciju šezdesetih godina XX veka, vodio je dnevnik psovki članova ekspedicije. Psiholog je otkrio da psovanje varira u odnosu na situaciju kojoj je grupa izložena. Prilikom malih poteškoća socijalno psovanje je u potpunosti preuzimalo dominaciju, prilikom osrednjih poteškoća dva tipa [agresivno i socijalno psovanje] su se izjednačavala, a pri daljim naporima, agresivno psovanje je postajalo sve primetljivije. Ali samo do određene tačke. Kad su spoljni uslovi postali ekstremni, sve psovanje je prestalo i članovi ekspedicije su reagovali ćutanjem. [---] Kad stres postane preveliki, više nema mesta psovanju“⁷² (Ljung 1987: 15-16).

⁷² Original: „En psykolog som fulgte en britisk polarekspedisjon i 1960-åra førte logg over banningen hos ekspedisjonsmedlemmene. Psykologen fant ut at typen av banning varierte med de strabaser gruppen ble utsatt for.

Ova upotreba vezana je, dakle, u velikoj meri za agresivno psovanje. Ipak, granicu prelaska iz socijalnog u agresivno psovanje veoma je teško utvrditi i ona verovatno zavisi od ličnosti. Opasnost, koja se u citiranom pasusu pominje, mora biti shvaćena krajnje ozbiljno – kao što je to i bio slučaj sa članovima ekspedicije – kako bi do ovakve psihološke promene došlo. U skladu s tim, a ma koliko bilo korisno i zanimljivo istražiti i ovakvu upotrebu psovki, ostajemo pri stavu da je to u običnim uslovima gotovo nemoguće proveriti, budući da bi kreiranje eksperimenata u kojima bi učesnici verovali da im je, recimo, život ugrožen, povlači mnoga druga, krajnje ozbiljna pitanja.

7.2.3 Psovke u medijima i vicevima

Vrlo kratko ćemo se osvrnuti i na upotrebu psovki u medijima, pre svega na televiziji, u reklamama, ali i u pisanim medijima (na primer, zvaničnim internet prezentacijama novina ili televizijskih stanica). Navešćemo samo dva primera (po jedan za svaki jezik) sa najposećenijih internet stranica u Švedskoj i Srbiji.

Primer 1 (24. novembar 2013, sajt www.svd.se) naslov (na početnoj strani):

„Seriöst, jag skiter i Augustpriset!“ („Ozbiljno, ≈ boli me dupe za nagradu Augustpriset“)

Primer 2 (14. septembar 2010, sajt www.b92.net) naslov (na početnoj strani):

„Odaberi put kojim ćeš se sjebati u životu

Uči, sine, da ne bi radio! Ova rečenica i dalje izlazi iz usta neupućenih i neukih roditelja koji su se u tvojim godinama zajebavali sve da pršti, a tebi uvaljuju priču kako treba da sediš i stičeš dioptriju da bi te komšije i šira rodbina cenili kad budeš u njihovim godinama, odnosno

Ved små besværligheter dominerte den sosiale banningen så godt som helt, ved mellomstore strabaser lå de to typene likt, og ved ytterligere anstrengelser ble den aggressive banningen stadig mer markant. Men bare inntil et visst punkt. Da de ytre påkjenningene ble ekstreme, opphørte all banning og man reagerte med taushet. [---] Når påkjenningene blir overveldende, er det ikke rom for banning.”

kad ti se više ne bude diz'o ili... kako to već ide kod onog drugog pola. (Tekst ustupio magazin *Maxim*).“

U reklamama za srpske filmove na televiziji gotovo po pravilu se javljaju psovke, i to tako što se biraju i naglašavaju replike koje ih sadrže. Takve reklame se mogu videti u svako doba dana, bez ikakve cenzure. To je praksa koja je u Švedskoj krajnje retka, da ne kažemo u potpunosti nepoznata. Psovke se vrlo često koriste u svojstvu humora i time se želi privući veća publika. Često smo svedoci da i samo izgovorena psovka u nekom filmu, bez ikakvog humorističkog dodatka, izaziva smeh publike. To, naravno, nije slučaj samo u srpskom. Upotreba tabuisanog može i na ovaj način da deluje – smejemo se onome što znamo da ne bi trebalo da se izgovara, u situaciji kada nije previše ekstremno. Takođe se ovde može povući paralela sa Jungovim socijalnim psovanjem. Onaj koji psuje učvršćuje svoju pripadnost grupi. Mi koji gledamo film se tako poistovećujemo i povezujemo s likovima na platnu.

Vicevi takođe često sadrže neku opscenu leksemu ili frazu. Oni koji iz nekog razloga imaju zabranu korišćenja psovki (npr. ukoliko treba da budu objavljeni u novinama), mogu podsećati na dečje, bezazlene viceve. To nam može poslužiti kao primer za to koliko važnu ulogu psovke mogu igrati u vicevima. One im na taj način daju ozbiljnost (up. Ljung 1987: 15-16, Kotsinas 1994: 63, 165), i omogućavaju da se izdignu iz tog „dečjeg“ okruženja.

7.3 Ružne osakaćene reči⁷³ – eufemiziranje i cenzurisanje psovki

Eufemiziranje psovki, odnosno njihovo ublažavanje ili cenzurisanje (uključujući tu i samocenzurisanje), prisutno je u i švedskom i u srpskom. Prethodnom analizom sinonima za četiri najvulgarnije lekseme videli smo da su mnogi od njih upravo eufemizmi. Sada ćemo se detaljnije pozabaviti tim aspektom.

O eufemizmima Šipka kaže:

„U svakom pojedinačnom iskazu osnovni eufemizacije cilj jeste da se prenese informacija koja se tiče tabuizirane sfere, a da se pri tom ne naruši obavezujuća

⁷³ Termin preuzet od Bengta G. Dagrina (šv. fula stympade ord)

kulturna norma. Možemo izdvojiti dva podtipa ove strategije. U prvom, osoba izgovara tabuiziranu leksičku jedinicu, ali se od nje distancija i iznuđuje od sagovornika neku vrstu dozvole za njeno korištenje. Takvu ulogu preuzimaju iskazne jedinice tipa *da oprostiš, oprostite, da izvini, izvine...* (npr. gospođa, gospođe), *kako naš narod kaže, što no kažu*. [---] Druga široka eufemizacijska strategija zasniva se na neupotrebljavanju opscenih leksema nego upućivanju redukovanim, transformisanim formama, ili neodređeno, o čemu svedoče primeri iz pisanog teksta tipa: *k*c, k...c, qrac, ono*“ (Šipka 1999: 49-50).

Isto ovo nalazimo, naravno, i u švedskom jeziku, za šta nam kao primer može poslužiti Andešon:

„Drugi način (da pokušamo) da se ogradimo od psovke jeste da u pisanju koristimo oblike kao što su *fy f-n* och *för h-e*. Funkcija takvog izražavanja bi se verovatno mogla objasniti na sledeći način. Pisac crticama markira da je svestan da koristi izraz koji u normalnoj situaciji ne bi trebalo da koristi. [---] U govoru, međutim, ne postoje crtice, ali se može čuti kako ljudi kažu 'Jag blev så hum-hum arg' i slično. [---] Imamo primere i kao što su 'Järnvägar också' och 'Dra åt Hälsingland'. [---] U drugim kontekstima može se reći nešto u stilu 'Det här är en jävla häftig grej, som ungdomarna skulle ha sagt'. To znači da se preuzima odgovornost za ono što se reklo, ali ne i za upotrebljene reči. Barem se želi markirati da takvo izražavanje nije reprezentativno za govornikov način korišćenja jezika, već za govor neke druge grupe”⁷⁴ (Andersson 1985: 45).

Još oštrij pri analizi ovakvog izražavanja je Dagrin koji kaže:

⁷⁴ Original: „Ett annat sätt att (försöka) avhända sig ansvaret för en svordom är att i skrift använda former som *fy f-n* och *för h-e*. Funktionen hos detta uttrycksätt bör antagligen förklaras på följande sätt. Skrivaren markerar genom binderstrcket att han är medveten om att han använder ett uttryck som man normalt sett inte bör använda. I talet finns dock inga bindestreck, men man kan höra folk säga saker som ”Jag blev så hum-hum arg” och liknande. Vi har exempel som 'Järnvägar också' och 'Dra åt Hälsingland'. [---] I andra sammanhang kan man säga något i stil med 'Det här är en jävla häftig grej, som ungdomarna skulle ha sagt'. Detta betyder väl ungefär att man tar ansvar för vad man har sagt i sak men inte riktigt för de ord man använt. Åtminstone vill man markera att detta uttryckssätt inte är representativt för ens eget sätt att använda språket utan för en annan grupps språkbruk.”

„To sa izostavljanjem svih ili pojedinih slova u takozvanoj ružnoj reči uobičajen je fenomen u vremenima u kojima je u senci bolesnog moralizovanja sve, a ponajviše zdrav razum. Koje reči su ružne može varirati od vremena do vremena, kao i stepen ružnoće. Najružnije kroz vreme jesu naše najuobičajenije reči koje označavaju polne organe i opštenje: *fitta*, *knulla* i *kuk*. U pisanju se ove reči ili u potpunosti izostavljaju i menjaju drugim nevinijim rečima, neretko različitog značenja, ili se pišu crticama - - - ili tačkama ... u najgorem slučaju nekim pojedinačnim slovom na početku, npr. k . . [---] Crtice i tačke često, ali daleko od toga da uvek, odgovaraju broju izostavljenih slova. [---] Ali kako god da se okrene to s kombinacijama crtica i tački, rezultat je uvek taj da reč postaje uočljivija i privlačnija nego da je napisana u celosti“⁷⁵ (Dagrín 2004: 125).

Sličan po besmislenosti je i prevod cenzurisane engleske psovke *son of a bitch* u obliku *son of a...* koji se redovno sreće u prevodima filmova na srpski u obliku *kučkin...* pri čemu je zbog razlike u redosledu reči u ovoj frazi zapravo cenzurisana reč *sin* umesto one koja je trebalo da bude izbačena. Ovome možemo pridodati i vrlo čestu eufemiziranu psovku, i to u govoru, a pre svega kod dece – *idi u p.m.*

Eufemizacija se, naravno, vrlo često javlja i kod glagola *jebati* koji, kako smo videli, u mnogome doprinosi velikom situacionom potencijalu psovki u srpskom jeziku. Ovo ublažavanje podrazumeva izbacivanje prva dva slova glagola (kada se on koristi u prezentu, i to pre svega u prvom licu jednine) i ostavljanja poslednja tri: *Bem ti...* U pisanom obliku se može sresti „J... se!“ ili „J... ti...“ i slično.

Drugi način ublažavanja psovki predstavlja implikacija. Kako kaže Šipka: „Mogu se izdvojiti dva osnovna tipa implikacionih strategija. U prvoj implikacija traje sve do kraja iskaza, da bi se na kraju dezaktualizovala.“

Primer: *Sedi Mara na kamičku u potoku pere... noge.*

⁷⁵ Original: „... detta med att utelämna hela eller ett visst antal bokstäver i et s k fult ord är ett vanligt fenomen i tider då ett sjukligt moraliserande överskuggar allt, inte minst det sunda förnuftet. Vilka ord som är fula kan variera från tid till tid, liksom graden av fulhet. Fulast genom tiderna är våra vanligaste könsord: *fitta*, *knulla* och *kuk*. I skrift har dessa ord antingen utelämnats helt och ersätts av andra oskyldigare och inte sällan olinbetydande ord, eller så har orden streckats - - - eller ‘punkterats’ . . . i ‘värsta’ fall med någon enstaka bokstav i inledningen, t ex k . . Strecken och punkterna motsvarar ofta, men långtifrån alltid, antalet utelämnade bokstäver. [---] Men hur det än bollas med bokstavsstreck- och punktkombinationer blir resultatet bara att ordet står där än mer iögonfallande och lockande än om det skrivits ut i sin helhet.”

„Drugi implikacijski tip ostavlja implikaciju aktuelnu i nakon što je iskaz ostvaren, kako imamo u primeru: *Puši li ti mama?*“ (Šipka 1999: 14-15)

Kao što smo videli, slične fraze za izražavanje nezainteresovanosti za nešto nalazimo i u švedskom i u srpskom (i u engleskom, recimo). Možemo ih poredati gradacijski, počev od najjače, ka onima koje su manje ili više ublažene, i završno sa osnovnom:

Boli me kurac (0,2) / *Jag ger (blanka) fan* (0,52).

Boli me dupe (0,35) / *Jag skiter i det* (0,55).

Boli me uvo / *Jag struntar i det*.

Baş me briga (Ne zanima me) / *Jag bryr mig inte (Jag är inte intresserad)*.

Prethodni primer nam može poslužiti i kao potvrda za konstataciju iznetu u odeljku 7.1.4 da leksema *dupe* nema istu jačinu kao ostale tri najčešće opscene lekseme, u ovom slučaju *kurac*. U ovom izrazu bi se čak moglo reći da, iako i sama vulgarna, igra ulogu svojevrsnog eufemizma imenice *kurac*. Ipak, a kao što smo naveli prilikom obrade pragmatičnih ekvivalenata, razlika između frekvencija fraza na švedskom nije dovoljna da bi se moglo govoriti o nekoj velikoj gradaciji. Bez obzira na to, ova dva izraza na švedskom najbliže odgovaraju srpskom izrazu *boli me dupe* kao pragmatični ekvivalenti.

Jake i česte psovke obično imaju svoje eufemizirane ekvivalente. Ako za primer uzmemo par kojim smo se tokom rada nekoliko puta služili – *(dra) åt helvete/(idi) u pičku materinu* – videćemo da i ovde imamo poklapanje prakse u srpskom i švedskom. Naime, ova fraza je u oba jezika ublažena time što je psovka izbačena, a osnovna konstrukcija zadržana. U švedskom jeziku tako imamo *dra åt skogen* („vuci se u šumu“) dok bi srpski idiomatski ekvivalent u ovom slučaju mogao biti *idi u peršun*, a pragmatični *idi do đavola*.

Ovome se, naravno, moraju dodati i eufemizmi, pogotovo cenzure religijskog porekla, pre svega po pitanju pominjanja boga i đavola, i to pre svega formalno, odnosno *ne izgovaranje* konkretne reči za koju postoji zabrana. I prethodni primer na švedskom bi se mogao podvesti pod tu kategoriju (*helvete* je zamenjeno sa *skogen*). Pored toga, ublažavanje ili promena reči *bog* i *đavo* (*gud/djävul*, *djäväl*, *fan*) prisutna je i u srpskom i u švedskom jeziku. U srpskom tako umesto imenice *đavo* imamo izraze kao što su *nečastivi*, *naletnik* i sl. (Šipka 1999: 15). U švedskom je, ipak, pojavljivanje eufemizama nešto češće, s obzirom na to da veliki broj švedskih

psovki, kao što smo rekli, ima upravo religijsku pozadinu. Biblijska zabrana uzimanja božjeg imena uzalud protekla se i do modernih vremena, pa tako u srpskom nalazimo, recimo, *bogac* (što bi, recimo, odgovaralo engleskom *gosh*) u frazi *bokca ti tvoga* ili spojeno *bog + te* u *bokte* u frazi *bokte tvoj* (obe eufemizirane od *Boga ti jebem* i *Bog te jebo*). U švedskom eufemizama za samu imenicu *gud* nema, ali zato imamo uzvike iznenađenja *Jösses* i *Jisses* koji predstavlja eufemizirano ime *Isus – Jesus*.

Što se tiče leksema *đavo*, odnosno švedskog (i etimološkog) ekvivalenta *djävul/djävvel* i njihovih sinonima – srpski *vrag*, švedski *fan*, *satán*, ustanovili smo da se ona u švedskom više koristi nego u srpskom. Nepostojanje većeg broja „jačih“ psovki učinilo je pominjanje đavola i fraze s njim u glavnoj ulozi najснаžnijim psovkaма u švedskom. Tako ćemo umesto (*d*)*jävla(r)* (proklet, đavolski, i kao uzvik do đavola, prokletstvo) naći *jäkla(r)*, *jästrár*, *jädrár* i *jäven*, a umesto *fan – fasan* (pa i pomenuto *tusan*), *fanders*, *farao*.

Prema švedskom etimološkom rečniku Elofa Helkvista (Elof Hellquist) i fraza *det vete fåglarna* (ptice će ga znati), jeste „možda eufemizam za „fan“ (đavo) ili [se] moguće [upotrebljava] da bi se izbeglo Božje ime“ („...kanske eufemism för fan, el. möjligen att undvika Guds namn“). Umesto *fågel* u ovom kontekstu može se naći i imenica *katt* (mačka).

Pored već pomenutog *skogen*, kao eufemizme za mesto prebivanja đavola – *helvete* (pakao) – u švedskom nalazimo i mnoge (za razliku od *skogen*, koje se zasnivalo na značenju) fonološki slične eufemizme. Navešćemo nekoliko: *hällskotta*, *hellsefyr*, *helsike*, *hälsingland*.

U srpskom su takvi eufemizmi retki. Na kraju možemo još jednom napomenuti da česta upotreba eufemizama može dovesti do pejorizacije reči.

7.4 Psovke kao prilozi, poštapalice, kvantifikatori i uzrečice

U ovom poglavlju ćemo se ukratko osvrnuti na upotrebu psovki u nekim drugim funkcijama i, kao i u svemu dosad, uporediti tu upotrebu u švedskom i srpskom. S obzirom na pomenuti situacioni potencijal psovki u srpskom, moglo bi se pretpostaviti da je mogućnost njihovog korišćenja u nekim drugim kontekstima veća nego u švedskom. To, međutim, ne znači da se psovke ne koriste kao poštapalice, kvantifikatori i uzrečice i u švedskom jeziku. Potrudili smo se da ovde pronađemo što je moguće sličnije primere upravo ovakvog korišćenja psovki. Već smo govorili o pragmatičnoj ekvivalenciji između ovakvih izraza u ova dva jezika, pa ćemo

se ovde samo podsetiti nekih od njih, uz dodavanje nekoliko novih primera, odnosno situacija u kojima se psovke koriste u ovoj funkciji.

U primeru „De är *in i helvete* många där/Skupilo ih se *u pizdu materinu* mnogo“, a u značenju „ima ih mnogo tamo“, vidimo da je i u švedskom i u srpskom upotrebljena čitava fraza kako bi se naglasio veliki broj ljudi koji je negde prisutan. Ove dve fraze se u ovom i sličnim značenjima (mnogo, vrlo, veoma...) mogu koristiti u mnogim situacijama, i u najvećem broju njih predstavljaju pragmatične ekvivalente (0,33:0,21).

Veoma slična prethodnoj jeste i švedska fraza *som fan* koja se takođe koristi u značenju „veoma, mnogo“ i to kao drugi član poređenja – doslovno: *kao đavo*: „Det var roligt *som fan*“ (Det var jätteroligt/Bilo je veoma zanimljivo). Isto ovo se može izreći i pomoću složenice čiji će prvi deo biti imenica *skit-*, o čemu je takođe već bilo govora: „Det var *skitroligt*“.

Primer za korišćenje opscenih leksema u švedskom i srpskom imamo i za prilog „stvarno“ i to u: „Nu får det *för fan/tamejfan* vara nog” (Nu är det verkligen nog)/„*Jebiga*, sad je dosta“ (Sad je stvarno dosta) ($\approx 0,5:\approx 0,37$ – pretpostavka na osnovu izraza *fan* i *jebote*).

Najčešća vulgarna uzrečica u srpskom jeziku (i to više ne samo u beogradskom govoru), *jebote* (0,37), za pragmatični ekvivalent ima švedske izraze koji kao glavnu reč imaju imenicu *fan* (0,48), bez obzira na doslovno značenje i činjenicu da je ona zapravo izvedenica glagola *jebati*, dok je švedska psovka religijska. U zavisnosti od konteksta, ono što bi u švedskom bilo najbliže ovoj veoma frekventnoj srpskoj reči bila bi fraza *för fan*, na primer kao usklik nestrpljenja: „Ajde više, *jebote!*/Kom igen nu, *för fan!*“

Ukoliko se, pak, ovaj izraz koristi kao uzvik iznenađenja, videli smo da će pragmatični ekvivalent ponovo biti fraza sa *fan*, i to *det var som fan*.

7.5 Opšte uvrede. Isticanje karakteristika vredane osobe

U okviru ovog poglavlja proći ćemo kroz najčešće uvrede u cilju opisivanja neke osobine osobe koja se vređa, kao što su neprivlačnost, debljina ili glupost; ali i vređanje po nacionalnoj osnovi, verskoj ili političkoj pripadnosti, seksualnom opredeljenju i slično. U okviru svakog odeljka izvršićemo i podelu uvreda po polu, uz neprekidno poređenje švedskog i srpskog jezika. Broj primera će biti prilično veliki, pa ovi odeljci mogu služiti i kao neka vrsta liste uvredljivih reči. Gde je moguće i poželjno, biće napisan i prevod sa švedskog na srpski jezik. Ovaj odeljak,

kao i prethodni, može se posmatrati kao proširenje kategorija pomenutih prilikom analize rezultata istraživanja. Kao i dosad, uz primere ćemo navesti rezultate istraživanja, odnosno frekvenciju izraza koju je izraz dobio, kao i pomenute zdravorazumske pretpostavke za složenice i fraze u kojima se kombinuju primeri iz ankete, bilo jedni sa drugima, bilo sa nekima koji ih dodatno pojačavaju.

Osvrnućemo se u uvodu u ovaj odeljak i na prirodu polno orijentisanih izraza, to jest onih uvredljivih posebno za muškarce, odnosno posebno za žene. Povezano sa utemeljenošću uvreda u tradiciji jeste i to da neke uvrede u manje-više nepromenjenom obliku traju gotovo hiljadu godina. Tako vidimo istoriju utemeljivanja poželjnog načina ponašanja, pre svega za žene, ali i za muškarce (Svahn 1999: 11). Kako Svanova dalje kaže – različiti periodi i različita okruženja stvaraju sopstveni ideal žene i muškarca, i zato i uvrede iz različitih perioda variraju. Citirajući Karin Holmberg (Holmberg 1996: 35), Margareta Svan navodi da se:

„pol kao kulturološka ili socijalna konstrukcija odnosi na one osobine koje se tradicionalno povezuju sa ženama ili muškarcima u jednom društvu. Na taj način *žensko* i *muško* upućuju na `strukture društvenih normi, pravila i ideologija koje iskazuju predstave o oba pola’“⁷⁶.

Ukupno gledano, ono što se smatra muškim više je vrednovano od onoga što se smatra ženskim. Ovo se pre svega vidi u izrazima tipa *pravi muškarac*, nasuprot *prava žena*. Međutim, to ne mora odgovarati onome kako se muškarci i žene zaista ponašaju. Pošto predstave koje se javljaju u uvredama vuku korene iz prošlosti, uvrede tako nose staro shvatanje o onome što je dozvoljeno, odnosno zabranjeno (up. Lövkrona 1993: 270). O svemu ovome detaljno je bilo govora u prethodnim poglavljima.

Uvrede nije tako lako razvrstati po kategorijama, iz prostog razloga što se u velikom broju slučajeva mešaju (posebno u švedskom ako su u obliku složenica, što je vrlo često slučaj, kao što ćemo i videti u primerima). Mi smo ovde napravili podelu prema onoj osobini za koju nam se čini da je za datu uvredu presudna. Kao izvor za uvrede na švedskom poslužiće nam rečnici, relevantna literatura (kao što je pregled Margarete Svan (Svahn 1999: 113-148)), ali i

⁷⁶ Original: „...kön som en kulturell eller social konstruktion handlar om de egenskaper som traditionellt knyts till kvinnor eller till män i ett samhälle. På så vis kommer *kvinnligt* och *manligt* att hänvisa ‘till strukturer av samhällsliga normer, regler och ideologier som uttrycker föreställningar om de båda könen’“

izrazi do kojih smo sami došli pregledom raznih foruma na internetu⁷⁷. Za srpski nam je, pored sopstvene pretrage po internetu⁷⁸, poslužio i Imami (2007), u kome se može naći iscrpna lista uvredljivih termina. Mi ćemo u ovom pregledu navesti one koje smatramo najfrekventnijim i najzanimljivijim za ovakvu dvojezičnu analizu, kao i one koje smo i sami proveravali u opisanom istraživanju. Kao praktični primeri na kraju svakog pododjeljka biće, kao i u prethodnom odeljku, biti navedeni oni koji su se javljali na prvih nekoliko strana švedske, odnosno srpske verzije internet pretraživača *Google*.

7.5.1 Glupost

Za glupost se u velikoj meri koriste nekadašnji izrazi za mentalnu retardaciju o kojima ćemo detaljno govoriti nešto kasnije. Pored toga, može se koristiti i poređenje sa životinjama kojim ćemo se pozabaviti u narednom poglavlju. Što se tiče ostalih uvreda koje ne spadaju u dve pomenute kategorije, navešćemo nekoliko primera na oba jezika.

Opšta uvreda za oba pola jeste *dåre/budala* (0,59:0,64) koja je verovatno jedna od prvih koja ulazi u upotrebu, počev od ranog detinjstva. Uz to, na švedskom imamo i izraz *fjant* (koji se, recimo, javlja i u složenici *fjantroll* (troll – patuljak)) što bi moglo odgovarati srpskom *zvekan*, *blesan* i sličnim blagim ili dečjim izrazima.

Kad su ozbiljniji i uvredljiviji izrazi u pitanju, na srpskom imamo *glupak* i *gluperda* za muški, odnosno *glupača* za ženski rod. U ovom slučaju bi se čak moglo reći da je ženski rod nemarkiran u odnosu na muški, s obzirom da je u upotrebi znatno češće – za osnovni oblik (nominativ jednine) na pretraživaču www.google.rs nalazimo ukupno oko 30 000 pogodaka za oba muška oblika, a blizu 50 000 za ženski. Na švedskom bi izraz *fjolla* (nastalom od oblika za muški rod – *fjolle* – koji je vremenom izašao iz upotrebe) odgovarao pomenutom uvredljivom izrazu na srpskom jeziku, doduše s nešto užom upotrebom (ispod 30 000 rezultata na pretraživaču www.google.se). Pomenućemo ovde i jednu složenicu sa rečju *fjolla*, nastalu u severnoj Švedskoj kao pogrđni naziv za Stockholm – *fjollträsk* („močvara glupača/glupaka“).

Izraz *fjolla* se, sa druge strane, upotrebljava i za muškarce, ali sa značenjem „feminizirani muškarac, kukavica, homoseksualac“.

⁷⁷ Pre svega na jezičkom delu foruma www.flashback.org

⁷⁸ Forum sajta www.vokabular.org

Po pitanju ostalih uvreda za žene, i u švedskom i u srpskom nalazimo termin *blondin/plavuša*, vrlo često praćen pridevom *dum/glupa*. Na švedskom imamo i izraz preuzet iz engleskog – *bimbo* – u značenju „površna i privlačna žena“⁷⁹ (inače, oblik za množinu je takođe engleski – *bimbos*). S druge strane, izrazi *lågpanna* („nisko čelo“) i *plattskalle* („ravnoglavi“) mogu se koristiti za oba pola.

Nekoliko primera za oba jezika: „Vic dana za 27/08/2010 – Šta je *plavuša* kad se okupa? – Čista *glupača!*“; „Jag tycker inte att det är så stor skillnad på Natachas blogg i jämförelse med övriga *dum-i-huvet-bimbos* som bloggar felstavat och jävligt om nya implantat och middagar med sina spåniga pojkvänner“ (Mislím da nema velike razlike između Natašinog bloga i ostalih *glupavíh bimbos* (glupača) koje bloguju nepismeno i užasno o novim implantima i večerama sa svojim napaljenim momcima“).

7.5.2 Ružnoća

Za ružnoću nalazimo povećí broj uvreda i na švedskom i na srpskom jeziku. U švedskom ćemo ponovo imati uglavnom složenice, dok se na srpskom, pored osnovnih termina, javlja i pokoja izvedenica, dok su složenice, kao i obično, prilično retke. Broj izraza za žene je u ovoj kategoriji u oba jezika znatno veći od broja izraza za muškarce (koji jedva da i mogu da se nađu, ne računajući one koji se koriste za oba pola), što je i logično s obzirom na to da je u zapadnoj kulturi to jedan od pominjanih prihvatljivih „obrazaca ponašanja“, odnosno važećih kulturnih modela za žene, odnosno muškarce. Pojednostavljeno, žena treba da bude lepa, za muškarca je to čak možda i nepoželjno (jer može delovati feminizirano, što je, sa svoje strane, nepoželjno ponašanje). To bi moglo biti jedno objašnjenje takve razlike u broju izraza povezanih sa isticanjem ove osobine. Na švedskom, tako, imamo *hamnluder* („kurva s pristaništa“, mnogo ružna žena); *rugguggla* (0,21), *slaguggla* (≈0,21), *hösäck* („vreća sena“) i *tjyv-/tjuvkärring* (<0,29) („lopov-babuskerá“, krajnje neprivlačna žena, up. ružan kao lopov). U srpskom, s druge strane, nalazimo *rugoba* i *gabor* koji se mogu koristiti za oba pola, ali se ipak mnogo češće upotrebljavaju za žene, a zatim i *grob* (0,28, pragmatični ekvivalent za *rugguggla*, pa i *slaguggla*), zajedno sa *groblje*, *grobarka* i *grobina* (<0,28), kao i izraze *krndelj* i *akrep*.

⁷⁹ Definicija sa www.ord.se (Norstedtsov online rečnik)

Primeri: „Beskrivning av rugguggla: en brud som är fruktansvärt ful“ (Opis *rugguggla* (rugoba, grob): riba koja je stravično ružna); „Hon är en *tjyvkärring* som stjäl och tittar igenom kuvert efter pengar“ (Ona je *tjyvkärring* (babuskera) koja krade i traži pare po kovertima); „A ti pravnice si verovatno *grobina* neka i samo lečiš svoje komplekse ovde“; „Internet stranica za spajanje *rugoba* slavi prve zaruke“.

7.5.3 Debljina

Usko povezana s prethodnom kategorijom jeste i debljina, sa sličnim odnosom prihvatljivog i neprihvatljivog kao i ružnoća, s tim da je ona donekle neprihvatljivija i kod muškaraca, što pokazuje manji broj izraza i za muški pol. Ipak, neuhranjenost se tradicionalno smatra znakom slabosti i bolesti (vuče negativnu konotaciju), a ugojenost zdravlja (pozitivnu), što i vidimo u metaforičnim izrazima *popravoriti se* (ugojiti se), i *oslabiti* (smršati). Kod žena je ova karakteristika sastavni deo ideala lepote, pa je jasno da je broj termina ponovo znatno veći nego za muški pol. Veliki broj izraza povezan je sa životinjama (o čemu detaljno govorimo u narednom poglavlju), dok se od ostalih mogu naći složenice tipa *fetjåvel* (mastan + đavo), *lagårdsvågg* („zid štale“), i *svettfetto* (znoj + debeo), kao i izraz *skåp* (orman, up. (trokrilni) šifonjer) koje se mogu koristiti za oba pola, ali i *skogshuggare* (drvoseča) i *påronrumpa* („kruškasto dupe“) kao uvrede za žene. Termin *debeljko* na srpskom bi se teško mogao svrstati u uvrede, s obzirom na to da nosi čak i pozitivnu konotaciju. Ostali termini na srpskom su uglavnom povezani sa životinjama.

7.5.4 Uvrede po seksualnoj osnovi (seksualna pristupačnost, polni organi, seksualna orijentacija)

Stereotip „pohotna žena“ je u najvećoj meri i dalje živ, s obzirom na ogroman broj izraza koji upućuju na preteranu seksualnu aktivnost žena (Svahn 1999: 114), što ukazuje na još jedno tradicionalno shvatanje o neprihvatljivom ponašanju. Za muškarce, s druge strane, pre svega imamo izraženu nemuževnost ili nemuškost, i to uglavnom u obliku asocijacija na homoseksualizam ili pripisivanja ženskih osobina, pa ćemo se uvredama za muški pol baviti tek u tom delu ovog odeljka.

Žene se izjednačavaju s prostitutkama, korišćenjem reči koje asociraju na prostituciju (*ibid.*), ili veliki broj seksualnih partnera, uključujući tu čak i izraze za polni organ, u švedskom pre svega u složenicama. Pomenućemo ovde neke od najčešćih. Počev od osnovnog termina *hora/kurva* (0,17:0,33) koji je prilično produktivan u oba jezika, poklapanje imamo i u izrazu *fnask/drolja*, dok se u švedskom javlja i *luder* (kurva), uključujući i složenice *sprutluder* („narkomanska kurva“), *drivmina*, *träskpadda* (obe sa značenjem „prostitutka“), kao i *madrass* i *dörrmatta* („dušek“, odnosno „otirač“, što se u srpskom koristi u drugom kontekstu – za nekoga slabe volje, koga svi gaze). Na švedskom nalazimo i složenicu sastavljenu od tri izraza sličnog značenja – *kurva*, *drolja* – *horslampslyna* (<0,17). U srpskom, s druge strane, imamo izraze izvedene od reči *kurva* kao što su *kurava* (i od toga skraćeno *rava*) i *kurvetina* (oba <0,33), a potom i *uličarka*, *prostos* (što je ređe u upotrebi, a inače skraćeno od *prostitutka*, up. *alkos*), *radodajka*, *profuknjača*, *kamenjarka*, *fufa*, *fufica* i *fuksa*. Frekventnost ovih izraza varira, pa se neki stariji (kao što je, recimo, *fufa*) ređe koriste od novijih (npr. *rava*). Po pitanju nepristupačnosti najčešće se koriste izrazi koji upućuju na homoseksualnost, o kojima ćemo pričati nešto kasnije u ovom odeljku. Pored njih, imamo i izraz *koketa* koji se u određenim situacijama takođe može smatrati uvredljivim, dok na švedskom nalazimo složenicu *kuksvamp* („zavodnica kurca“).

Navešćemo i ovde nekoliko praktičnih primera: „Matorka je prava *kurvetina*“; „Sve je super ali vas brine njeno ponašanje i sumnjate da je *drolja*“; „En 20-årig kille från Göteborg dömdes i dag för grovt förtal efter att ha hängt ut flera tjejer på sin blogg med namn och bild och bland annat kallat dem för *fnask*“ (Dvadesetogodišnjak iz Geteborga osuđen je danas za grubu uvredu nakon što je na svoj blog stavio slike i imena više devojaka i nazvao ih, između ostalog, *droljama*); „Varför skulle ryska *sprutluder* vara värre än svenska, eller kinesiska för den delen“ (Zašto bi ruske *narkomanske kurve* bile gore od švedskih, ili kineskih kad smo već kod toga). Primeri za složenice sa leksemom *hora* biće pomenuti u poslednjem odeljku ovog poglavlja. Još jednom podsećamo da se švedski izraz nešto *hora* markiraniji (2) od srpskog *kurva* i, kao socijalno upotrebljena uvreda, koristi se samo u razgovorima sa najbližim prijateljima. Njegov pragmatični ekvivalent verovatno bi bio neki od pomenutih srpskih izraza sa pretpostavljenom manjom frekvencijom (*kurava*, *kurvetina*).

Što se tiče izgleda, odnosno predstavljanja žena kao seksualnih objekata, nalazimo sledeće izraze na naša dva jezika (ne računajući ovde poređenje sa životinjama): *knull* i *ligg* (od

glagola *att knulla* (jebati) i *att ligga* (blaži oblik – „ležati“, spavati, up. eng. *lay*), dok se u srpskom u tom kontekstu najčešće koristi izraz za polni organ *pička* (gde imamo metonimiju – deo za celinu, što i ukazuje na veliku uvredljivost ovakve upotrebe ovog izraza – celina se izjednačava sa jednim delom, ostali delovi nisu važni), kao recimo u „Znam je, ona je dobra *pička*“. Ekvivalenta za muški polni organ u ovom kontekstu nema.

Po pitanju izraza koji upućuju na polni organ u švedskom nalazimo veći broj složenica sa leksemom *fitta* (pička), kako na mestu prvog, tako na mestu drugog dela složenice. Navešćemo samo nekoliko primera: *fittjävel*, *fittkäft*, *fladderfitta*, *stinkfitta* (svi <0,19, dakle veoma markirani (2))...

Što se tiče muškaraca, *fitta/pička* se i tu upotrebljava, samo sa naglašenom malopre pomenutom nemuževnošću. Pored toga, i muški polni organ (*kuk/kurac*) ima određenu upotrebu, uglavnom radi iskazivanja gluposti – poređenje tipa *pridev + kao + imenica* nalazimo na srpskom – *glup kao kurac*. Ekvivalenta na švedskom nema, ali zato ima prevedenice s engleskog *kukhuvud* (eng. *dickhead*), kao i složenice *kukjävel* (<0,13) ekvivalentne ženskom *fittjävel*. I *kuk-* i *fitta-* su, kao što smo rekli, prilično produktivne jedinice, bilo kao prvi, bilo kao drugi deo složenica (*-kuk*, *-fitta*), s tim da je tu *fitta* u prednosti, s obzirom na to da se, kao i u srpskom, koristi i za muški pol, pa je posledično tome broj složenica sa *kuk* manji.

Kao što smo već pomenuli, nemuževnost se smatra neprihvatljivijom od neženstvenosti, pa je tako broj izraza koji upućuju na mušku homoseksualnost znatno veći od ženskog ekvivalenta. Najjači i najčešći izraz za žensku homoseksualnu osobu na švedskom jeste *flata* (0,24) (ravna strana) koji u srpskom nalazi pragmatični ekvivalent u izrazu *lezbača* (0,26). S druge strane, izrazi *lesba* i *lezbos* verovatno bi bili nešto blaži, dok se od jačih u švedskom nalazi uobičajena složenica *lebbjävel* (<0,24). U švedskom pored ovoga imamo i vrlo vulgarnu složenicu *fittlebba* (<0,19) („lezbijaska pička“).

Što se tiče muškog pola, primera ima znatno više. U srpskom tako nalazimo, pored osnovnog termina *peder* (0,36), i augmentativ *pederčina* (<0,36), kao i izvedenice (od kojih navodimo samo nekoliko) *peško*, *pešovan*, *peškir*, a zatim i *tobdžija*, *furundžija*, kao i engleski *fag*. Potonji izraz javlja se i na švedskom, dok od ostalih termina ovde imamo osnovni *bög* (0,58 za objašnjenje ovako velike frekvencije i male markiranosti ovog izraza v. pogl. 8), a pored toga i *fikus*, *kuksugare* („pušač kurca“, od eng. *cocksucker*), i opštu kombinaciju sa *-jävel* u obliku *böggjävel*, koja bi verovatno funkcionisala kao pragmatični ekvivalent izraza *peder*, iz već

navedenih razloga. Pomenutu otvorenu mogućnost pravljenja složenica u švedskom najbolje ćemo videti u sledećim primerima: *horbögfitta* (kurva + peder + pička) (<0,19), *negerbög* (crnac + peder, što bi se pre moglo podvesti pod rasnu uvredu) (<0,06), *runkbög* (drkati + peder, up. drkadžija) (<0,58), kao i nešto proširenu sintagmu *gubbrunkande böghora* („pederska kurva koja drka tipovima“). Vezano za masturbaciju, koja se sa svoje strane povezuje sa nedostatkom seksualnog kontakta, u švedskom imamo i složenice *runkunge* (drkati + klinac), *töntunge* (isto značenje) i *elitonanist* („elitni onanista“), dok u srpskom osim izraza *drkadžija* (ali u značenju „ništarija“) nema termina koji bi odgovarali pomenutim švedskim.

Peder/bög se koristi (pre svega u srpskom) ne samo za iskazivanje nečije homoseksualnosti ili nedostatka muškosti, već i nečije pokvarenosti, u značenju „ništarija, podlac“ (Imami 2007: 359) što pokazuje širenje polja upotrebe uvrede, a to ćemo videti i kasnije prilikom analize termina *idiot*.

S druge strane, nemuževnost se iskazuje i izrazima kod kojih nalazimo delimično poklapanje – *mespropp/mekušac*.

Od primera, ovde ćemo navesti nekoliko od kojih nam neki mogu poslužiti na oba jezika: „’Jävla böggjävvel!’ , skrek Mårten Svedberg i ett bråk med en kille på en krog häromåret“ (Jebeni *pederu*, viknuo je Morten Svedberg pre neku godinu u kafanskoj svađi s jednim momkom); „Vidiš da im je kapiten neki *pešovan*“.

Naredni primer može se iskoristiti i kao potvrda za sopstvenu disfemizaciju, o čemu ćemo govoriti nešto kasnije: „Om nu nån är intresserad av hur jag gick från hetero till *flata* så kommer det ett inlägg om det här“ (Ako nekoga zanima kako sam prešla s hetera na *lezbaču*, sledi dodatak o tome).

7.5.5 Uvrede prema nacionalnoj, verskoj i rasnoj pripadnosti

Pored standardnih slabijih ili jačih pogrđnih izraza prisutnih za, pre svega, veće narode (Švaba, Žabar...) u koje se ovde nećemo udubljivati, u svakom jeziku postoje i oni lokalniji izrazi, najčešće za one nacionalnosti, vere i rase koje su u tom društvu prisutne, odnosno sa kojima je većinsko stanovništvo u kontaktu.

U srpskom jeziku tako nalazimo izraze *Šiptar* (0,38) ili *Šipos* (Albanac) (<0,38) za nacionalnu manjinu i *balija* (od tur. *abali* „grubo sukno“ (Imami 2007: 48)) i *mudžos* (skraćeno od „mudžahedin“, musliman) za versku.

U oba jezika imamo sada zvanično politički nekorektan izraz *zigenare/Ciganin* (0,24:0,58) (koji u okviru sopstvene disfemizacije koriste i pripadnici ove manjine), nasuprot neutralnom *rom/Rom*. Ipak, videli smo da ova izraza nestandardnog govora nisu pragmatični ekvivalenti, odnosno da je švedski izraz znatno markiraniji (2) sudeći po rezultatima našeg istraživanja. Pragmatični ekvivalent pre bi bio izraz *Ciganštura* (0,26) koji se po frekvenciji, a samim tim i po markiranosti (1) poklapa sa švedskim izrazom *zigenare*.

U srpskom se iz njega razvilo još nekoliko pogrdnih izraza kao što su *ciganisati se* i *ciganija* (u približnom značenju nekulturnog ponašanja) ili *cigančiti* (prostiti). U švedskom ovakvih izvedenica za ovaj termin nema. Pored ovih, u srpskom je čest i šatrovački izraz *Ganci* (i sl.) koji je prisutan i u skraćenom obliku *Gan*.

U švedskom je, s druge strane, već pomenuti mehanizam pravljenja složenica sa *jävel*, *kuk*, *fitta*, *hora* i sl. jednako aktivan u ovoj kao i u svim ostalim kategorijama, pa tako za rasnu pripadnost – i to tamnoputu rasu – nalazimo primere kao što su *negerhora* (crnačka kurva), *negerapa* i *apneger* (crnački majmun), *bögneger* i malopre pomenuti *negerbö*, *smutsneger* (prljava crnčuga) i *negerfitta* (crnačka pička) (svi <0,06). Uz ove, nalazimo i zanimljivi izraz *pucko* (ime jedne vrste čokoladnog mleka u Švedskoj) koji se takođe koristi kao invektiv, doduše nešto slabiji od gorenavedenih. Pored crnaca, uvredljiv termin nalazimo i za Azijate, u primeru Margarete Svan, koja citira raspravu između dva fudbalera, od kojih je jedan Azijat: „Vad fan håller du på med, jävla *tjing-tjong*?!“ („Šta radiš to, jebeni *cing-čongu*?!“) (Svahn 1999: 21).

Što se tiče verske pripadnosti, u švedskom nalazimo izraz *flensjude* (sperma, sleng + Jevrej), s tim da se ponovo mora napomenuti da se leksema *flens-* na isti način može iskombinovati i sa drugim imenicama i stvoriti i druge uvrede. Bilo kako bilo, može se pretpostaviti vrlo mala frekvencija ovakvog tipa složenica.

7.5.6 Fizički nedostaci

Ako se ponovo vratimo na nešto blaže uvrede, odnosno one koje se češće javljaju u prvim razredima osnovne škole, u srpskom ćemo naći nekoliko izvedenica od prideva koji opisuju neki

nedostatak: ćorav, ćopav, ćelav, ćosav odnosno ćoravko, ćopavko, ćelavko (ev. ćosavko). Ovde bi se dalo postaviti i pitanje o osobini glasa ć u srpskom, na sličan način na koji se i Andešon zapitao o fonetskom aspektu ružnih reči u švedskom, na primer kombinacije *ffj*- koju smo videli u nekim uvredama koje smo obradili (Andersson 1985: 37-39), čemu bi se, da dodamo samo još to, mogla pridodati i inicijalna kombinacija *sl-* (slinka, slyna, slabbig, slösa, sluddra, slapp, redom kurva, drska (i neuredna) devojka, gnjecav, razbacivati, mrmljati, mlitav). Mi ovde nećemo u to dublje zalaziti, pošto izlazi iz okvira teme postavljene za ovaj rad.

Navešćemo, međutim, jedan drugi primer koji smo našli na internetu, naime, *handikappneger* (<0,06) (hendikepirana crnčuga) koji pokazuje da je i kod izraza *hendikepiran* verovatno otpočela pejorizacija, pa je moguće da se i taj termin u skorijoj budućnosti izbaci iz zvanične upotrebe.

Terminom *invalid* bavićemo se u odeljku 7.7.

7.5.7 Pijanstvo

Uvredljivi izrazi za nečiju (preteranu) konzumaciju alkohola tradicionalno se vezuju za muški pol, s tim da se u nepromenjenom obliku, iako se to ređe dešava, mogu upotrebiti i za ženski. I u švedskom i u srpskom nalazimo istu skraćenicu neutralnog termina *alkoholist/alkoholičar* i to kao *alkis/alkos*. Potonji termin verovatno je manje uvredljiv od domaćih ekvivalenata: *pijanica, pijandura* (0,71), odnosno *fyllo* (0,81) (skraćeno od *fyllerist*, ali neutrum). Ipak, s obzirom na vrlo visoku frekvenciju oba izraza, jasno je da oni nisu previše markirani (2) u svakodnevnim govornim situacijama. Još blaži švedski izraz jeste *pimplare*, nastao od glagola *att pimpla* (cirkati). Sa *fyll-* kao prvim delom složenice, u švedskom imamo i leksikalizovane termine *fyllbult, fylltratt* i *fyllgubbe*, kao i par izraza sa životinjama o kojima ćemo govoriti u okviru sledećeg pododeljka. Pored ovih nalazimo i izvedenice glagola *att supa* (piti, lokati): *supare* i *suput* koje bi odgovarale izvedenicama od srpskog glagola *šljokati* – *šljokara* i *šljokadžija*.

Navešćemo i ovde nekoliko primera na oba jezika: „Ne želeći da krije neke opšte detalje iz svog života, za koje kaže da ih ’znaju svi, od ministara do *pijandura* iz parkića“; „Skål på dig också din *fyllbult*“ (Živeli i tebi, *pijanduro*); „Već sam i postao notorni *alkos* ali još nisam

raščistio šta je šta.“; „Säger du nej till *fylltratten* kan han bli både dum och aggressiv“ (Ako toj *pijanici* kažeš 'ne', može postati i neprijatna i agresivna).

7.5.8 Uvrede koje ne spadaju u prethodne kategorije

U ovom odeljku ćemo obraditi veliki broj primera koji ne spadaju ni u jednu od gorenavedenih kategorija, već su opšte uvredljivi. Ovde ćemo se, pre svega, baviti švedskim složenicama koje se sastoje od više pogrdnih izraza koji su uvredljivi iz više uglova, i srpskim izrazima koji uglavnom opisuju nečiju pokvarenost, nepouzdanost, bezobrazluk, nespretnost i sl. Pravljenje složenica je, kao što smo rekli, najproduktivniji način stvaranja novih termina na švedskom, pa je tako i veoma prisutan i u ovom segmentu jezika.

Kao što smo videli kod uvreda vezanih za polne organe (koje takođe imaju opšti karakter), spektar upotrebe ovakvih izraza veoma je širok. U švedskom je on moguće još širi s obzirom na pomenutu otvorenu mogućnost pravljenja složenica, odnosno praktično beskonačno veliki broj kombinacija. Iz tog razloga mnoge od ovih složenica nisu u široj upotrebi, ali se bez ikakvih problema mogu razumeti i njihova uvredljivost ne dolazi u pitanje. Pomenuli smo produktivne imenice i neke od primera smo videli u prethodnim kategorijama, još veći broj ćemo videti sada.

Ako krenemo od uobičajenih uvredljivih termina za ženski rod, i na švedskom i na srpskom srećemo engleski izraz *bitch* s tim da u srpskom imamo i domaću reč *kučka*. Potpuno ili delimično poklapanje nalazimo i u izrazima *häxa/veštica*, *drake/aždaja*, *(sat)kåring/babusker* (0,29:0,45) i *ragata/opajdara*. Pored ovoga u švedskom imamo i sve složenice sa rečju *hora* (kurva, za koju na pomenutom sajtu nalazimo preko trideset složenica) i *fitta* (pička), od kojih se neke mogu upotrebljavati i za muški pol. Navešćemo samo nekoliko: *horfitta*, *fitthög* (pička + gomila) (<0,19), *horbajssugare* (kurva + govno + vršilac radnje glagola *sisati*), *byhora* (seoska kurva) (<0,17). Podvlačimo još jednom da je ukupna frekvencija imenice *hora* u švedskom manja od frekvencije imenice *fitta*, 0,17:0,19.

Na srpskom za ženski rod još nalazimo *čmarulja*, *džaftara*, *lujka*, *seljančura*...

Uvrede za muški rod češće su i u srpskom i u švedskom za pomenute osobine, pa za srpski možemo navesti *bilmez*, *bizgov*, koji nemaju direktne ekvivalente na švedskom, *seljak* (sa svim izvedenicama), koji parnjaka nalazi u švedskom izrazu *lantis*, *dripac*, takođe bez direktnog

ekvivalenta, i sve izvedenice imenice *govno* (0,48), od kojih na švedskom kao osnovni termin imamo *skit* (0,78), a potom i poklapanje u *skitstövel/govnar*, kao i *skithög* („gomila govana“, uz koju možemo pomenuti i složenice sličnog značenja – *dynghör* i *dyngballe* – (dynga – balega)), kao i *skitgubbe* (govno + tip) (svi izrazi <0,78), sa dodatnim terminima u sličnom značenju na srpskom *seronja* i *serator* odnosno na švedskom *bajskorv* („kobasica od govana“). Osnovnom izrazu *sranje* (0,35) kao pragmatični ekvivalent odgovarao bi pojačani švedski izraz *jävla skit* (0,34).

Pored onih koje smo dosad pomenuli, složenica sa muškim polnim organom u švedskom ima dosta, iako ova imenica nije jednako frekventna poput svog ženskog ekvivalenta. Ipak, neke od složenica koje iskazuju ovde pomenute osobine jesu *kukansikte* (kurac + lice), *surkuk* (muški ekvivalent izrazu *surfitta* – „besna pička“), *kukjävel* (svi <0,16), ali i *flintpitt* (sa sinonimom *pitt* – kita, što bi moglo odgovarati našem *ćelavko*, ali ipak uvredljivije).

Složenice sa osnovom u nekom od sinonima za imenicu *dupe* na švedskom – *stjärt, röv, arsl* – su sledeće: *stjärtarsel* (kombinacija dva sinonima za dodatno naglašavanje), *rövhatt* (dupe + šešir), *mögelstjärt* („buđavo dupe“), *rövsmör* (dupe + buter), *slapanus* („mlitavi anus“) (svi <0,36).

Od ostalih zanimljivih složenica na švedskom, navešćemo još nekoliko opšte uvredljivih: *tarmseglare* („koji jedri kroz creva“), *pissluffare* („upišana skitnica“), *tattarunge* (skitnica + klinac), *asätare* („koji jede lešev“).

S obzirom na veliki broj obrađenih termina, u ovom odeljku ćemo se uzdržati od navođenja praktičnih primera za njih.

7.6 Poređenje sa životinjama

U ovom poglavlju ćemo obraditi različite ljudske osobine (kako fizičke, tako i karakterne) koje su podložne ismevanju i vredanju u švedskom i srpskom jeziku, i to putem poređenja sa životinjama. Veliki broj poređenja naglašava i pozitivne osobine (veran kao pas, vredan kao mrav, uz ekvivalente na švedskom za iste životinje – *trogen som en hund, flitig som en myra...*), ali u njih, s obzirom na temu ovog rada, ovde nećemo detaljnije ulaziti. Fokus će nam, dakle, biti na negativnoj konotaciji. Obratićemo pažnju na to koje se vrste životinja poklapaju, a koje razlikuju u ova dva jezika, kao i na frekventnost obrađenih termina i fraza.

Poneke životinje se koriste za isticanje više ljudskih osobina, pa ćemo njih stoga i pomenuti u svim kategorijama u kojima ih nalazimo u primerima. Kao i dosad, ograničićemo se na termine koji su u ova dva jezika najčešće u upotrebi.

7.6.1 Glupost

Poređenja sa životinjama u cilju isticanja nečije gluposti verovatno su najčešća od svih.

Počev od osnovnih idioma (pridev + som + životinja (u neodređenom obliku jednine), uz identičnu šemu i na srpskom: pridev + kao (kô) + životinja), koje nalazimo na oba jezika – dum som *en åsna*, dum som *en ko* (na švedskom „magarac“ i „krava“⁸⁰), glup kao *konj*, glup kao *vo* – često se dešava i da se životinja upotrebi samostalno, bilo u obraćanju direktno nekome (u vokativu u srpskom ili uz pomoć prisvojne zamenice u drugom licu u švedskom): *konju* (jedan); *din åsna*, bilo o nekome ko nije prisutan: „det klart det är bra att vara miljonär *din dumma kossa*“ (jasno je da je dobro biti milioner, kravo glupa); „sreo sam onog *vola* juče“.

Za razliku od prethodnih primera koji funkcionišu i u poredbenim frazama, veći broj životinja se koristi samo uz prideve (bez poredbenog veznika *som/kao*)⁸¹. Primer koji se javlja u oba jezika jeste *apa* (0,33), odnosno *majmun* (0,44) (uz nepostojanje, dakle, fraze „glup kao majmun“, već samo sintagme „glupi majmun“): „*Detta är ju en humorblogg din dumma apa*“ („Ovo je humoristički blog, *majmune* glupi“).

Kad su u pitanju ribe, u srpskom u ovoj kategoriji imamo *som*, dok u švedskom ne nalazimo ništa u negativnom kontekstu (postoji samo *mört* (bodorka) i to u pozitivnom poređenju – *pigg som en mört* (čio kao bodorka)). Mora se, međutim, naglasiti da je osnovni oblik poređenja (pridev + kao) znatno ređi za imenicu *som*, odnosno ona se mnogo češće koristi samostalno, na primer: *ispao je potpuni som*. Sa druge strane, otvorena je slobodna kombinacija sa pridevima (ona koja nije po pomenutom šablonu), pa *som* možemo naći u sledećim sintagmama (i u direktnom obraćanju, u vokativu, i u ostalim situacijama): *some* tupavi, *glupi som* i sl. Ovakvu praksu nalazimo i u švedskom (samo za životinje koje se najčešće koriste za naglašavanje gluposti): *din dumma åsna* (glupi *magarče*).

⁸⁰ Obe ove životinje se i u srpskom mogu koristiti u ovoj kategoriji, s tim što se magarac češće koristi za tvrdoglavost, a krava za debljinu.

⁸¹ U ovom kontekstu se često dešava da se pridev nađe iza imenice u srpskom, posebno ako je ona u vokativu, vidi odeljak 2.1.2 i primere u ostatku rada.

U vezi sa odnosom između polova, odmah zapažamo razliku u vrsti životinja. Za ženski pol je u srpskom uglavnom prisutna živina (kokoška, ćurka, guska), dok se muški ekvivalenti tih životinja ne koriste u ovom kontekstu, na sličan način na koji se „majmunica“ ili „kobila“ ne koriste u ženskom rodu za izražavanje gluposti. *Höna* (kokoška) se upotrebljava i u švedskom, ali češće u složenicama (vidi u nastavku odeljka). U švedskom smo u osnovnom poređenju imali kravu (ko(ssa)), koja i u srpskom može funkcionisati kao ovakva uvreda, s tim da se to, ipak, ređe sreće u odnosu na tri pomenute pernate životinje. *Kokoška*, *ćurka* i *guska* su uvredljive i sa strane brbljivosti, pričanja gluposti, a ne samo glupog ponašanja. Nekoliko primera: „bolje ti je da se ne družiš sa ovom glupom *kokoškom*“; „Na izlazu čujem kako je za mnom viknula ’*gusko*’... U švedskom se u ovom kontekstu koristi *skata* (vrana): „*Skator* tjattrar så mycket i en enformig ton, precis som när en kvinna gnäller“ (vrane toliko krešte jednoličnim tonom, baš kao žena koja zvoča).

Pored ovoga, u ženskom rodu se u srpskom koriste i *koza* i *ovca*, s tim da se *ovca* paralelno upotrebljava i u muškom (i to ne obavezno u životinjskom ekvivalentu za muški rod – up. „**ispao** sam *ovca*“): „*Kozo* jedna, kako to voziš! Ko ti dade vozačku?“

Obe ove životinje nalazimo i u švedskom u istom kontekstu, s tim što se i *get* (koza) i *får* (ovca, opšti naziv za oba pola, ali za razliku od srpskog, uz postojanje posebnih naziva i za ženku i za mužjaka: ženska ovca je u švedskom *tacka*, primer za ove termine sledi u narednom pasusu) koriste kao uvrede za oba pola: „Vad har de andra spelarna med det att göra, din dumma *get*“ (kakve veze drugi igrači imaju s tim, *kozo* glupa).

Složenice su, kao i u svim ostalim jezičkim situacijama koje smo obrađivali, česte u švedskom, a gotovo nepostojeće u srpskom. Tako u ovom kontekstu, u opisu ove osobine, možemo pomenuti životinje koje se poklapaju sa srpskim – kokošku i ovcu – *hönshjärna* (kokošji mozak) i *fårskalle* (ovčja glava), s tim da se potonja alternativno može koristiti i za naglašavanje nečije ružnoće, što je ipak ređe (vidi poglavlje o neprivlačnosti): „Du är inte bara en *hönshjärna*, du är en obildad *hönshjärna* som inte har förstått värdet i att kunna diskutera“ („Ti nisi samo *kokošji mozak*, ti si neobrazovani *kokošji mozak* koji ne shvata vrednost diskutovanja“); „du är en riktig *fårskalle*“ („Ti si prava *ovčja glava*“). Valja napomenuti i to da rodovi u ovom slučaju u švedskom ne igraju ulogu, odnosno pomenute složenice se koriste za oba pola.

Primer u kome imamo razliku u polu, međutim, jeste *skvallertacka* (približno: brbljiva ovca), s tim da ni ta složenica nije preterano često u upotrebi (nalazimo svega 1 000 pogodaka na pretraživaču www.google.se).

Suprotno ovome, kategorija koja postoji u srpskom, ali ne u švedskom jesu augmentativi. Tako ćemo na srpskom naći izraze poput *volina*, *majmunčina* (<0,45), *konjina* ili *kozetina* koji, kao i u ostalim situacijama u kojima se javljaju, služe za dodatno naglašavanje, odnosno pojačano vredanje onoga kome su upućeni (bilo direktno, bilo indirektno, kao i za širi kontekst uz dodavanje prideva ili sintagmi koji opisuju druge osobine, vidi pr. za *konjina*): „Alo bre, *majmunčino* jedna, nisam pitala tebe nego momka koji je postavio temu“; „Pre nego što počneš da deliš savete, treba da se zapitaš šta *konjina* u tvojim godinama radi na internetu“.

U rečniku Petrita Imamija (Imami (2007: 236)), recimo, termin *konjina* definisan je kao „velika budala“, što nam potvrđuje njegovu glavnu upotrebu kao uvrede koja naglašava nečiju glupost, ali se, kao što smo videli u primeru primeru, može koristiti i za starost.

Vrste životinja koje se uglavnom koriste za isticanje nečije gluposti mogu se, naravno, kombinovati i sa pridevima koji opisuju neku drugu osobinu, na primer: *ful apa* (ružni majmun), *fet åsna* (debeli magarac), kao i na srpskom: *debeli majmun*, *žgoljava koza*, i slično.

7.6.2 Debljina

Što se tiče debljine, i u švedskom i u srpskom se koriste uglavnom iste životinje, *svin* (0,57)/*svinja* (0,57) – potpuna pragmatična ekvivalencija, *gris* i *ko/krava*: „Leto stiže, a ja sam debela *svinja*“; „Vidim da su moj komentar (do ovog momenta) pročitale četiri debele iskompleksirane *krave*“; „Pizza är för feta *grisar*“ (pica je za debele *svinje*). U švedskom nalazimo i tri izraza (za ženski pol) u čijoj osnovi je *fläsk*- (svinjetina): *fläskfia*, *fläskhög* i *fläskvenus*.

U srpskom pored ovoga imamo i *slona*, kao i neke morske životinje kao što su *kit* ili *morž*. Primer nalazimo na jednom popularnom sajtu na kome se, između ostalog, nalaze definicije termina koji spadaju u nestandardni jezik (sleng, uvrede, psovke...): „*Kit* – Osoba toliko debela da manji predmeti orbitiraju oko nje“.

U švedskom se *elefant* (slon) nalazi i u složenici *elefantarsle* (slonovsko dupe; kao i *elefantröv* u istom, doduše, nešto blažem značenju) (<0,36), za nekoga ko ima veliku zadnjicu:

„Igår när jag var och handlade såg jag en tjej med gigantisk röv, det var fan som ett *elefantarsle*“ („Kad sam juče bio u kupovini, video sam jednu devojkicu s ogromnom buljom, jebote, *dupe* joj je bilo *slonovsko*“).

I u ovoj kategoriji dolazi do distinkcije u polu, pa se pored *svinje* koja se koristi za oba pola, za žene dodatno upotrebljava i *sugga/krmača* (0,13:0,22) – što je, kao što smo videli, posebno uvredljivo u švedskom – a za muškarce *galt/vepar* (<0,57). Za primere ćemo u srpskom upotrebiti augmentativ *veprina*, a u švedskom osnovni oblik u direktnom obraćanju (uz prisvojnu zamenicu, ekvivalent srpskog vokativa): „Uvek gledam da držim maksimalno odstojanje kako bih mogao da koristim noge i pazim da mi ne uđe u klinč, posebno ako je *veprina* od preko sto kila; „Var fan är du idag? Försökt få tag i dig din *galt*“ („Gde si danas, jebote? Pokušao sam da te nađem, *vepru* jedan“).

Što se tiče ženskog pola, primeri su sledeći: „*Krmača* jedna! Štrokava prakljača! Kakav kreten od žene!“; „Men svaret i detta fall är faktiskt ganska enkelt – sådana är de alla feta *suggor*“ („Ali odgovor je u tom slučaju zapravo veoma jednostavan – takve su sve te masne *krmače*“). Potonji primer poslužio nam je i za proveru ovog izraza u anketi.

Mora se napomenuti i to da se i u švedskom i u srpskom *svinja* (*svin*, ali i *gris* – svinja, prase, prasac) koristi i u širem kontekstu – dakle, ne samo za debljinu – već i za prljavštinu (kako fizičku, tako i moralnu). U švedskom je, pored toga, to vrlo produktivan drugi (ili poslednji) deo složenica i dodaje se kako na druge uvrede (*negersvin*, *bögsvin* – crnačka svinja, pederska svinja (<0,06; <0,57), tako i na neuvredljive reči, pretvarajući ih tako u invektive (*stockholmarsvin*, stokholmska svinja). Distinkcija između termina *svin* i *gris* na švedskom mogla bi se napraviti u sledećem – *gris* se uglavnom koristi za nekoga ko je fizički prljav ili nevaspitan, a *svin* pre ukazuje na moralnu nečistoću, na nečiju pokvarenost, bezobrazluk i sl. (više primera vezanih za ove osobine nešto kasnije u posebnom poglavlju): „Använd bestick när du äter, din *gris*!“ („Koristi pribor kad jedeš, *svinjo* jedna/*prase* jedno“); „Förnedrad av ditt *svin* till chef?“ (Ponizila te ona *svinja* od šefa?).

Svin/svinja se i u švedskom i u srpskom koristi i u izrazu „kasta pärlor åt (för) *svin*“/ bacati bisere pred svinje“ koji poreklo vodi iz Isusove besede na gori (iz jevanđelja po Mateju), u značenju trošenja intelektualnih (i estetskih) dobara na nekoga ko to ne može razumeti i ceniti.

Kao i u prethodnoj kategoriji, postoji otvorena mogućnost kombinovanja prideva koji opisuju i druge (negativne) osobine sa nazivima životinja koje u osnovi upućuju na debljinu: ful *sugga*, äckligt *svin*; a tako i na srpskom: smotana *svinja*, glupa *krmača* i sl.

7.6.3 Pijanstvo

I u švedskom i u srpskom nalazimo osnovno poređenje – tipa *pridev* + *som/kao* + imenica (životinja) – po pitanju nečije preterane upotrebe alkohola, s tim što se u švedskom u tom slučaju koristi *alika* (čavka), dok u srpskom, ukoliko se za poređenje koriste životinje, nalazimo *smuk* i *klen*. Od ostalih termina, češćih u srpskom, imamo *letva*, *čep*, *majka* i *zemlja* (da navedemo samo nekoliko), ali i vulgarni *dupe*, *bulja* i *guzica*.

Što se tiče životinja, u švedskom pored *alika* nalazimo i *kaja* (takođe čavka, s tim da se *alika* više koristi u južnim dijalektima švedskog, a *kaja* u centralnim) i to u izrazu *fyllkaja*. Pored ovih, i u švedskom nalazimo vulgarni izraz, i to onaj s kojim se u švedskom sve može porediti – full *som fan* („pijan kao đavo“, ev. pijan u pizdu materinu, ≈ pijan kao dupe; up. *dum som fan* – *glup kao dupe*).

Pored ovoga, i u srpskom i u švedskom nalazimo izraz *barlejon/barska mušica*, s tim što se u švedskom ne radi o *mušici* (što bi u potpunosti odgovaralo eng. *barfly*), već o lavu – *lejon*. Sintagma *pijana svinja* bi svoj ekvivalent imala u *fyllsvin* gde se naglašava i ponašanje pijane osobe (vidi prethodni odeljak), a ne samo činjenica da je u alkoholisanom stanju. U švedskom, pored ovoga, nalazimo i složenicu *fyllhund*.

Zanimljivo, iako nevezano za životinje, može biti objašnjenje porekla fraza *pijan kao majka* i *pijan kao zemlja* u srpskom jeziku. *Majka* i *zemlja* su u ovom kontekstu zapravo nastale od jedne fraze – *majka zemlja* – a s obzirom na sposobnost zemlje da upija tečnost. S vremenom se fraza razdvojila i nastale su dve, a za izraz *pijan kao majka* se koristilo objašnjenje da je ženama pri porođaju davan alkohol (rakija) kako bi lakše podnele bolove. Ovo objašnjenje, međutim, nije tačno (v. Šipka 2009).

Pomenućemo još i to da se u švedskom sa ovim pridevom javljaju još dve imenice – *ägg* (jaje) i *kastrull* (šerpa) – s tim da se u tom slučaju radi o poređenju osnovnog značenja prideva

full – pun (a ne prenesenog – pijan)⁸². Samim tim, ova poređenja ne spadaju u nestandardni govor i ne koriste se kao uvredljivi izrazi.

7.6.4 Ružnoća

Po pitanju životinja koje se koriste za opisivanje nečijeg neprivlačnog izgleda broj nije toliko veliki kao u ostalim kategorijama (u ovom slučaju u obzir uzimamo životinje, ali bez dodavanja prideva *ful/ružan*, *äcklig/odvratan* i sl. ispred imenice, jer se u tom slučaju sve vrste životinja mogu upotrebiti kao invektivi, up. „ružan kao *pas*“, ali ne i samostalno *pas*, vidi i sledeću kategoriju). Kao što smo videli u prethodnom poglavlju, znatno više termina koji se koriste kao uvrede u ovom kontekstu nije povezano sa životinjama.

U srpskom se u ovom kontekstu može naći i *pacov*, ali ćemo o toj životinji ipak više govoriti u narednom pododeljku. U švedskom se, sa druge strane, za žene u ovom kontekstu upotrebljava *skata* (svraka).

7.6.5 Ostale negativne karakterne osobine (amoralnost, bezobrazluk, podlost, pokvarenost, nevaspitanje, zavist, ljubomora, bezvrednost)

Životinje koje ćemo u okviru ovog poglavlja pregledati u srpskom su: *pacov*, *pas*, *zmija*, *crv* i *gnjida*. Mora se, međutim, odmah na početku napomenuti da uprkos negativnim osobinama koje mu se prepisuju – ljubomora, laganje, ružnoća, pa i zavist – *pas* se ne može koristiti bez čitave fraze poređenja, dakle, bez prisutnog prideva ili glagola: ljubomorani kao *pas*, laže kao *pas*. Ne može se reći samo „on je *pas*“ i računati da se zna na koju od ovih osobina se misli. Ako se, sa druge strane ta osobina naglasi, *pas* se može povezati sa svim ovim negativnim osobinama: „Deprimiran i zavidan kao *pas*, okrenuo sam se traženju drugog društva...“ Umesto *pas*, međutim, mogu se upotrebiti i drugi izrazi, sinonimi ili izvedenice, kao što su *pseto*, odnosno *džukela* (od romskog: *džukel* – *pas*) (0,34), *džukac* ($\approx 0,34$), pa i *pašče* (ili *pakče*), koji se, za razliku od imenice *pas*, mogu upotrebiti i samostalno (bez prideva), pre svega poslednja dva – *džukac* i *pakče* – u značenju „nitkov“, „podlac“ i slično (što je i definicija iz Imami (2007: 117)): „Ispao je *džukac*“.

⁸² Što bi odgovaralo srpskim poređenjima *pun kao oko*, odnosno *pun kao brod*.

Pragmatičan ekvivalent ovome imamo i u švedskom u imenici *fåhund* (hulja, nitkov, nemoralna osoba; *hund* – pas) (0,37): „Brinn i helvetet din självupptagna jävla *fåhund*“ („Gori u paklu, samoobuzeta jebena *džukelo*).

Za razliku od imenice *pas*, ako se za nekoga kaže da je *pacov*, *zmija*, *crv* ili *gnjida*, uglavnom nije neophodno ikakvo dodatno objašnjenje, s obzirom na to da se ove životinje ne vezuju ni za jednu pozitivnu osobinu. Navešćemo ponovo nekoliko primera za različitu uvredljivu upotrebu i isticanje karakternih osobina iz naslova (bezvrednost, pokvarenost, amoralnost): „Je l' ti smeš sebe da pogledaš u ogledalu, *crve* jedan smrdljivi?“; „On je ružan k'o *pacov*, odvratan je“. U narednom primeru imamo čak dve pomenute životinje: „Kakva *gnjida* od coveka, *crv* ljudski... šljam...“

Zmija, koja negativnu konotaciju – nepouzdanost – vuče još iz Biblije („Ali *zmija* beše lukava mimo sve zveri poljske, koje stvori Gospod Bog“⁸³), uglavnom se koristi za ženski pol, kao što ćemo videti nešto kasnije u primeru na švedskom, ali ne isključivo, što pokazuje i sledeći primer: „Oni ne žele suživot, to su pokvarene *zmije*“.

Augmentativi su, takođe, u srpskom česti za sve ove četiri životinje, u upotrebi, naravno, kao uvrede, funkcionišući vrlo često u tom kontekstu samostalno, kao i osnovne imenice iz kojih su izvedeni. Navešćemo samo jedan primer: „Ti si obična *pacovčina* koja se meša gde joj nije mesto“.

Råtta (*pacov*) se i na švedskom koristi u sličnom kontekstu, za podvlačenje sličnih karakternih osobina, odnosno naglašavanje da je objekat uvrede loša osoba: „Din jävla *råtta*, skriv någon annanstans, här hör du inte hemma“ („Jebeni *pacove*, piši negde drugde, ovde ti nije mesto“). Skrenućemo sada na trenutak s teme i pomenuti zanimljivu razliku u životinji koja se koristi u istom idiomu u srpskom i švedskom jeziku. Naime, u poređenju za pridev „siromašan“ u srpskom se kaže „crkveni miš“, dok se u švedskom javlja „*kyrkråtta*“, dakle „crkveni *pacov*“. Ovo može poslužiti kao primer za idiomatsku ekvivalenciju, za potvrdu potrebe traženja dodatnog ekvivalenta u situacijama kada prethodni, u ovom slučaju doslovni, ne odgovara po svim osobinama. Na isti ovaj način, dakle, kod izraza nestandardnog govora biće nam potreban pragmatični ekvivalent, te ga iz tog razloga navodimo gde god je to moguće.

Što se tiče ostalih životinja koje smo pomenuli na srpskom, u švedskom se koristi *mask* (*crv*), doduše ne posebno često. Primer se ipak može naći, i to u jednom internet izdanju

⁸³ 3. glava prve knjige Mojsijeve, Stari zavet

švedsko-engleskog rečnika⁸⁴: „Du din äckliga *mask!*” („Crve odvratni“). U istom kontekstu kao i u srpskom koristi se i *orm* (zmija): „Men han säger att hon är en *orm* och är inte ett spår intresserad att flytta tillbaka till henne“ („Ali on kaže da je ona *zmija* i nema ni najmanju nameru da nastavi da živi s njom“).

Po pitanju ljubomore i zavisti, međutim, poređenje koje nalazimo u švedskom ne sadrži životinje, već je u obliku „pridev + som fan“, što je kombinacija koja se može upotrebiti za bilo koji pridev. Psi se u švedskom, dakle, ne smatraju ljubomornim i zavidljivim.

S druge strane, poklapanje između jezika nalazimo u sledećem primeru. Koristoljublje se kao osobina, naime, i u švedskom i u srpskom poistovećuje sa *lešinarom* (*gam*), pa tako nalazimo primere: „Taksisti kod autobuske stanice su pravi *lešinari*“; „Ju mer jag tänker på att hon sökte upp mig som en jävla *gam* desto mer förbannad blir jag“ („Što više razmišljam o tome kako me je tražila kao neki jebeni *lešinar*, to sam besniji“).

I u okviru ovog poglavlja ćemo pomenuti nekoliko složenica na švedskom. *Lathund* (lenjivac, doslovno „lenji *pas*“) se, ipak, znatno češće upotrebljava u drugom značenju⁸⁵, za šta potvrdu nalazimo na pretraživaču www.google.se, čak iako uz imenicu upišemo i prisvojnu zamenicu *din*, koja u drugom značenju predstavlja ekvivalent srpskog vokativa i time uvredu u direktnoj upotrebi. Čak i u toj kombinaciji, međutim, preovlađuje osnovno značenje – *tvoj* – i to uz drugo značenje imenice *lathund*. Kombinacija koju, dakle, dobijamo u tom slučaju – *din lathund* – ne znači „lenjivče, lenčugo“, već „tvoj podsetnik“, recimo u primeru „Jag vill gärna ha *din lathund*, om du vill maila den“ („Rado bih pogledao tvoj podsetnik, ako bi mi ga poslao na mejl“). Zaključujemo, stoga, da ova složenica nije previše česta u praktičnoj upotrebi u uvredljivom kontekstu, što je i razumljivo, s obzirom da njen „uvredljivi potencijal“ i nije preveliki. Uz ovo možemo pomenuti još jednu blagu uvredu u obliku složenice – *fågelunge* (ptić, mladunče ptice) – za opisivanje nekoga ko je nezasiť i neprekidno traži još.

Pored dosad navedenih životinja, poklapanje između ova dva jezika nalazimo i u sledećem primeru, ali pre svega po vrsti životinje, a ne po osobini koju ona treba da predstavlja. U srpskom su, naime, za isticanje pomenutih karakternih osobina veoma frekventne (zapravo najčešće od svih pomenutih) imenice *stoka* i *govedo*. U švedskom se koristi ekvivalentna imenica *nöt* (govedo), ali ne za isticanje bezobrazluka i nevaspitanosti, već gluposti, uz čak i osnovnu

⁸⁴ <http://sv.bab.la/lexikon/svensk-engelsk/mask>

⁸⁵ *Lathund* znači još i „podsetnik“

frazu *dum som ett nöt* (glup kao govedo), koju ne nalazimo na srpskom, gde se ove imenice upotrebljavaju samostalno, naglašavajući, dakle, nečiju neotesanost: „I pored ko zna koliko pismenih i usmenih obećanja, to *govedo* nema nameru da dug vrati“; „Ja sam ih upozorio da ne puštaju nikoga ko navodno ide kod mene, međutim, ta *stoka* pušta sve i svakoga“.

Na samom kraju navešćemo i *lisicu (räv)* kao primer za lukavstvo, ali pošto se ovo može upotrebiti i kao kompliment, pomenućemo samo jednu zanimljivu frazu na švedskom: *Han sover räv* (približno: on spava lisičje, on spava kao lisica, doslovno: on spava lisicu), za nekoga ko se (lukavo) pretvara da spava, a zapravo sluša šta se priča.

Posebno ćemo ovde dodati i izraze koji se koriste za žene kao seksualne objekte, a koji su povezani sa životinjama, i koji, iako u osnovi (iz muške perspektive) naglašavaju nešto pozitivno, mogu delovati uvredljivo. U švedskom tako nalazimo *lammkött* (ovčatina), dok se u srpskom javlja *piletina* (pre svega za mlade devojke). U oba jezika imamo *kött/meso* (u švedskom uz dodatak i *knüllkött* – „meso za jebanje“ <0,17). U srpskom imamo i izraze *riba* i *mačka* koji u švedskom ne nalaze ekvivalente u životinjskom svetu.

7.7 Mentalna zaostalost kao izvor za uvrede

Medicinski izrazi koji su se nekada koristili za opisivanje stepena mentalne zaostalosti vrlo često se u svakodnevnom govoru upotrebljavaju kao uvrede. Svi oni su pejorizovani, pa se u zvaničnom kontekstu više ne koriste, već su zamenjeni drugim izrazima. Sve ove izraze pominjali smo već prilikom analize rezultata ankete, ali ćemo im se u ovom poglavlju detaljno posvetiti i videti koji od njih funkcionišu kao invektivi, koliko često i koje su razlike u jezičkoj praksi u okviru ovog polja u švedskom, odnosno srpskom jeziku. Obradićemo sledeće termine i njihove izvedenice (švedski/srpski, osim ako je reč ista u oba jezika ili u jednom od njih ne postoji): kretin/kreten, idiot, moron, imbecill/imbecil, debil, mongo(loid)/mongoloid, degenererad/degenerik, CP (sepe) i retarderad/retard(iran).

7.7.1 Kretin/kreten (0,07:0,64)

Kreten je najstariji od svih termina koje ćemo u okviru ovog poglavlja obraditi. Potiče od francuske reči *crétin*⁸⁶ iz XVIII veka, a koja, sa svoje strane, poreklo vodi od dijalekatske reči nastale od vulgarnog latinskog **christianus* u značenju „Hrišćanin“, što je opšti termin za „svakoga“, ali često u smislu „jadnik“. Smatralo se da osobe s ovim poremećajem nisu u stanju da počine greh, te su stoga „slične Hristu“. S druge strane, postoji i objašnjenje da je osnovno značenje bilo „Hrišćani, ljudi, uprkos manjkavostima“ (HJP). U medicini se ovaj termin nije koristio sve do polovine XX veka, i generalno gledano se smatra uvredljivim⁸⁷.

U srpskom jeziku se ona često koristi kao uvreda, uz izvedenice: *kretenski*, *kretenast*, *kretenizam*, kao i osnovnu imenicu u ženskom rodu, *kretenka*. Možemo pomenuti i augmentativ *kretenčina* (što se javlja i kod nekih drugih termina, ali ne kod svih, upor. *moron*, *idiot*) (<0,64). U švedskom je, kao što su nam rezultati ankete potvrdili, upotreba osnovne imenice dosad prilično zastarela i gotovo se može smatrati nepostojećom. Primera radi, u srpskom imamo 217 000 pogodaka za ovaj termin na pretraživaču www.google.rs, dok na švedskoj verziji tog sajta za *kretin* dobijamo svega 1 150 rezultata⁸⁸. Razlika je, dakle, više nego očigledna. Što se tiče izvedenica, u švedskom nalazimo samo *kretinism* i to kao medicinski termin, kako je ova imenica označena u Norstedtsovom rečniku. Ta izvedenica se, stoga, ne koristi kao uvreda, za razliku od srpskog (vidi primere dole). Prideva izvedenih od imenice *kretin* u švedskom jeziku nema, ali imamo, recimo, složenicu *kretinögd* (koja bi se donekle mogla zamisliti i u srpskom kao *kretenook*, s tim da bi se u našem jeziku mogla napraviti i sintagma uz pridev koji na

⁸⁶ Izvor za sve termine je internet izdanje etimološkog rečnika švedskog jezika Elofa Helkvista (<http://runeberg.org>), internet portal hrvatskog jezika (www.hjp.srce.hr) – skraćeno HJP, kao i etimološkog rečnika engleskog jezika (www.etymonline.com)

⁸⁷ Izvor: http://en.wikipedia.org/wiki/Mental_retardation

⁸⁸ Ovome je neophodno dodati nešto detaljnije objašnjenje, koje se zapravo sastoji od dve napomene. Prvo, ove cifre predstavljaju ukupan broj rezultata, s terminima korišćenim u svim kontekstima, s tim da se u velikoj većini slučajeva radi o njihovoj uvredljivoj upotrebi, s obzirom na to da su oni gotovo u potpunosti izbačeni iz medicinske terminologije, upravo iz razloga pejorizacije. O tome više u zaključku na kraju ovog poglavlja. I drugo, za broj srpskih rezultata se, pored toga – što važi za sve pretrage – mora računati sa još nekoliko (desetina) hiljada za svaki padežni oblik – odnosno ukupni se broj rezultata duplira – dok švedski ukupan broj takođe treba povećati, gotovo dvostruko, za određeni oblik u oba broja, oblik za množinu, kao i oblike u genitivu, što u sumi daje odnos proporcionalno veoma približan ovom za osnovne oblike – nominativ jednine u srpskom i neodređeni oblik jednine u švedskom. Ukupan broj rezultata za sve oblike u oba jezika, dakle, proporcionalan je odnosu za osnovni oblik – procentualno je jednako povećanje za sve padežne oblike na srpskom i sve pomenute oblike na švedskom (zasnovano na tri primera za koja smo to izračunali za oba jezika) – ali ga ovde, jednostavnosti radi, ali i zbog lakše mogućnosti provere, nismo navodili. S obzirom na to, broj rezultata za osnovni oblik može se koristiti kako za poređenje frekventnosti datih termina u jednom jeziku, tako i za približni odnos između ova dva jezika.

švedskom ne postoji: kretenski pogled/kretenskog pogleda). Što se tiče uobičajenih primera⁸⁹ pomenućemo neke koje smo našli na internetu⁹⁰, u vezi sa ovim gnezdrom pre svega na srpskom, pošto se u švedskom, rekli smo, *kretin* veoma retko koristi kao uvreda: „Izvini, ali morala sam to tako da kažem pošto si stvarno *kretenast!*“; „*kretenka* iznad onog mog komentara odozgo i dalje ostaje *kretenka.*“; „*kretenčina* jedna zar mu ne vidite tu odvratnu fašističku facu bez i malo mozga u glavi!“ U švedskom poneki primer možemo naći za samu imenicu *kretin*, ali je i ona označena kao izraz koji se ranije koristio kao pogrдна reč („*Kretin* har tidigare används som ett skällsord⁹¹“). Kao primer, ipak, nalazimo: „Försök att vara rationella innan ni svarar era *kretiner*“ (Pokušajte da se urazumite pre nego što odgovorite, *kreteni* jedni, upor. poglavlje o šemi *din/ditt/dina – er/ert/era* + ev. pridev + imenica = imenica + *jedan/jedna/jedno/jedni*).

Termin *kretin/kreten* se, dakle, u srpskom koristi neuporedivo češće kao uvreda u svakodnevnom govornim situacijama, i prati ga veći broj izvedenica, koje takođe često funkcionišu kao pogrдне reči.

7.7.2 Idiot (0,58:0,56)

Reč dolazi od starofrancuske imenice *idiote*, koja poreklo vuče od latinskog *idiota*, odnosno grčkog *idiotes* sve u značenju „laik, neuka osoba“, doslovno „svoja osoba“. U medicini ovaj termin označava (odnosno, označavao je) najviši stepen mentalne retardacije, s intelektualnom sposobnošću deteta od dve godine i niže. Prvi poznati slučaj bio je jedan dečak iz Francuske, koji je početkom XIX veka nađen nag i potpuno van sebe u jednoj šumi na jugu zemlje. Danas se, međutim, ovaj izraz u medicini ne upotrebljava, upravo zbog uvredljive i negativne konotacije, i zvanično je zamenjen izrazom „duboko mentalno zaostala osoba“.

U švedskom jeziku ovo je ubedljivo najfrekventnija uvredljiva reč vezana za stupnjeve zaostalosti u razvoju. Ovo nam potvrđuju rezultati našeg istraživanja, a dodatnu potvrdu imamo i u činjenici da za nju nalazimo čak 430 000 pogodaka na sajtu www.google.se, dok srpskih rezultata samo za osnovni termin u nominativu ima 196 000 (broj u kojima se ova imenica javlja

⁸⁹ Navedeni primeri su za korišćenje pomenutih termina (i njihovih izvedenica) u uvredljivom kontekstu ili primera koji su iz nekog drugog razloga zanimljivi iz ugla ove teme

⁹⁰ Većina navedenih termina biće, kao i dosad, sa interneta, zato što su za uvredljivi kontekst koji obrađujemo u pogodnom svakodnevnom stilu.

⁹¹ <http://sv.wiktionary.org/wiki/kretin>

u uvredljivom kontekstu nešto je manji od navedenih, ali se broj neuvredljivih pogodaka gotovo može zanemariti).

Što se tiče izvedenica, u srpskom imamo uobičajene – *idiotizam*, *idiotija*, *idiotski*, *idiotkinja*, kao i sleng *idiotluk* – dok se u švedskom, pored imenice *idiotism*, ovde javlja i *idioti*, kao i pridev *idiotisk*, pa zaključujemo da u velikoj meri imamo poklapanje između dva jezika. Ipak, u srpskom imamo nešto češću i širu upotrebu ovih termina, s obzirom da se izvedenice *idiotizam/idiotism*, odnosno *idiotija/idioti* u srpskom koriste u mnogo više govornih situacija nego u švedskom. Pored ovoga, u srpskom imamo i glagol *idiotisati se*, i imenicu *idiotisanje* (ovakvi povratni glagoli – u značenju „ponašati se kao *uvredljivi termin* – i iz njih izvedene imenice, gramatički su mogući za sve pomenute termine, s tim što se za neke od njih gotovo nikada ne upotrebljavaju. Mi ćemo ih ovde pomenuti kod gnezda kod kojih se češće mogu čuti, a po svom značenju su, naravno, uvek u uvredljivom kontekstu).

Što se tiče primera u pomenutom uvredljivom kontekstu, na švedskom možemo navesti: „Dagens *Idiotism*: En tjej på msn som försöker skriva smarta argument, men lyckas inge bra“ („*Idiotizam* dana: jedna devojka na msn-u pokušava da piše pametne argumente, ali ne uspeva baš najbolje“); Och det går inte att hitta en mer *idiotisk* symbol än att släcka ljus [om Världsnaturfondens (WWF) uppmaning att släcka lamporna i en timme] („I ne može se naći *idiotskiji* simbol od gašenja svetla [o apelu organizacije WWF za gašenje lampi na sat vremena]“). Kao što vidimo, oba ova primera funkcionišu bez problema i na srpskom. Pored toga, od izvedenica koje postoje samo na srpskom primer možemo navesti za *idiotluk*: „Po mom mišljenju ovde je u pitanju korupcija ili čista nesposobnost koja se graniči sa *idiotlukom!*“ Za gorepomenuti glagol i njegovu izvedenicu imamo primere: „Prestani da otvaraš glupe teme i da se *idiotišeš*“; „Ako zanemarimo kompletno *idiotisanje* ljudi koji žive preko velike bare i usredsredimo se na sam proizvod dolazimo do pitanja: Šta je to iPad?“

U srpskom postoje još dva zanimljiva primera upotrebe imenice *idiot*, oba manje-više u slengu, i oba sa izvornim uvredljivim značenjem. Prvi primer se odnosi na upotrebu ovog termina kao naziva za nekadašnji prosti foto-aparat (koji bi, dakle, i idiot umeo da koristi): „Slike su loše, slikali su *idiotom*“. Drugi primer korišćenja imenice *idiot* jeste u značenju: ekran, monitor s kog spikeri čitaju vesti (odnosno, za idiote koji ne mogu da govore iz glave): „Samo čitaj s *idiot*a, tamo ti sve piše.“

Pored ovoga, vredi napomenuti i alternativno, namerno pogrešno pisanje ove imenice u srpskom, s dodatim „j“ između „i“ i „o“, što predstavlja kršenje jednog od najosnovnijih i najuočljivijih pravopisnih pravila – *idijot* – u cilju dodatnog naglašavanja nečijeg *idiotizma* (upor. ime hrvatskog benda *KUD Idijoti*).

Augmentativa ovde nema ni u srpskom.

Pominjanu švedsku šemu (prisvojna zamenica u drugom licu + pridev + imenica), sa terminom *idiot* naći ćemo vrlo često, najčešće u kombinaciji s pridevom *jävla* (proklet, ≈jeben): *din jävla idiot*. Semantički ekvivalent ove fraze – *jebeni idiote* – u srpskom je ređi, verovatno iz razloga velikog spektra reči i fraza koje se u srpskom jeziku koriste u uvredljivom kontekstu.

Mora se pomenuti i to da gnezdo *idiot* ipak obuhvata širi kontekst od ostalih gnezda koja ćemo u ovom poglavlju obraditi (sa izuzetkom eventualno *moron*) i koristi se i za isticanje drugih negativnih osobina, a ne samo one osnovne koju termin podrazumeva (mentalne zaostalosti, odnosno gluposti), već i pokvarenosti, nepoštovanja, nemara...: „Otišao sam u dogovoreno vreme, a *idiot* se nije ni pojavio“.

Paralela se za ovaj poslednji primer može napraviti i sa terminom *svin/svinja* koji se takođe koristi u sličnom kontekstu, odnosno sa sličnim značenjem (up. pr. u odeljku 7.6.2).

7.7.3 Moron

Termin *moron* potiče od grčkog *moron*, srednjeg roda prideva *moros* „budalast“, verovatno povezanog sa pridevom *murah* iz sanskrita u značenju „idiotski“. Medicinska definicija je „osoba intelektualnih kapaciteta deteta između osam i dvanaest godina“ (Online Etymology Dictionary) i u upotrebi je od početka XX veka.

U srpskom je ova imenica vrlo česta kao uvreda, sa izvedenicama *moronski*, *moroničan* (koji bi odgovarao engleskom *moronic*), pa i ženskom verzijom *moronka*, kao i augmentativom *morončina*, ali i *morončuga*. Interesantna je definicija potonjeg termina u Beogradskom frajerskom rečniku Petrita Imamija gde je odrednica *morončina* objašnjena sa „veliki *kreten*“. Što se ostalih primera tiče, u srpskom nalazimo: „Tako čisto retardiran i *moroničan* film ne gledati“; „Kakav *moronski* poll. Kakav *moronski* topic. Kakvi *moronski* odgovori.“

Imenica *moron* u srpskom jeziku (prema rezultatima dobijenim na pretraživaču www.google.rs) ubedljivo je najčešća od svih ovde analiziranih termina sa preko tri miliona

pogodaka. Sa druge strane, ako se nekome direktno upućuje (u vokativu: moronu), znatno je ređa od imenice *idiot* (oko 16 000 nasuprot 212 000 na istom pretraživaču).

Imenica *moron* u švedskom jeziku ne postoji ni u kakvom obliku. Zanimljivo je da je u Norstedtsovom englesko-švedskom rečniku za ovu reč dat ekvivalent *debil [person]* (debilna [osoba]) za „psihološki termin“, a *idiot* za uvredu. Ovo dodatno ide u prilog našoj konstataciji da termin *idiot* na švedskom funkcioniše kao svojevrsni hiperonim svih ovde pomenutih švedskih, odnosno kao pragmatični ekvivalent većine navedenih srpskih izraza.

7.7.4 Imbecill/imbecil (0,42:0,59)

Imenica *imbecil* potiče od latinskog prideva *imbecillus* u značenju „slab“. Tako je u švedskom (kao jeziku koji je bliži analitičkom kraju skale) osnovno značenje ovog termina upravo pridevsko – *imbecilan*. *Imbecill* može, doduše, funkcionisati i kao imenica (utrum, sa sufiksom *-er* za množinu), ali se mora naglasiti da je pridev osnovna kategorija kod ovog termina i da se kao imenica koristi tek od XIX veka. Medicinski gledano, *imbecil* je osoba sa koeficijentom inteligencije od 26 do 50 (dete između 3 i 7 godina, mada postoji više definicija u koje ovde nećemo ulaziti), i nalazi se između *idiota* i *morona*.

U švedskom je, dakle, pridev jednakog oblika kao imenica, a u srpskom imamo *imbecilan*, dok se u oba jezika poklapa *imbecilitet* (kao pretežno medicinski termin). U srpskom, međutim, nalazimo i imenicu *imbecilnost* koja se češće koristi u svakodnevnom govoru, ali ne obavezno u uvredljivom kontekstu: „Divim mu se *do imbecilnosti*“. Može se, naravno, upotrebiti i pogrдно, kao u sledećem primeru: „Učinio sam sve što sam mogao da ih uverim da je to što rade zastranjivanje, *imbecilnost*, glupost kakva nije viđena“. Augmentativ bi se takođe dao zamisliti, ali je on veoma redak: „ti si obična *imbecilčina*“ (<0,59). Navešćemo još jedan primer za izvedenice: „Za taj stepen *imbeciliteta*, baksuz mu dođe kao čist kompliment“.

Imbecill se u švedskom vrlo retko koristi kao uvreda, posebno u kombinaciji *din (jävla)* *imbecill* (upor. *din jävla idiot*), s obzirom na to da se uglavnom upotrebljava kao pridev, dok je u srpskom *imbecil* ređe od *moron*, ali češće od *idiot* (sa oko 350 000 rezultata, up. i frekvenciju). Kao pridev, *imbecill* se u švedskom može upotrebiti u uvredljivom kontekstu, ali je i to ipak ređe nego u srpskom. Ako se kaže, na primer, *han är imbecill*, radilo bi se o pridevu – *on je imbecilan*, s tim da bi se na srpskom svakako pre reklo *on je imbecil*, odnosno upotrebila bi se

imenica. Što se tiče dalje upotrebe prideva nastalih od termina za mentalnu retardaciju u uvredljivom kontekstu, u švedskom se gotovo po pravilu upotrebljava *idiotisk*. Ipak, u praktičnom svakodnevnom govoru nalazimo sledeći primer sa jednog švedskog foruma na internetu: „Var vänlig och läs FAQ:n innan du kommer med sådana här *imbecilla* frågor“. Isti primer se može zamisliti i na srpskom: „Budi ljubazan i pročitaj FAQ [često postavljana pitanja, skraćenica od eng. Frequently Asked Questions] pre nego što postaviš takva *imbecilna* pitanja.“

Sve u svemu, možemo zaključiti da se i ovaj termin znatno češće koristi u srpskom kao invektiv, i da je njegova upotreba u švedskom gotovo u potpunosti ograničena na pridev. Pragmatični ekvivalent i ovog izraza na srpskom bio bi švedski izraz *idiot*.

7.7.5 Debil (0,34:0,71)

Slično kao u prethodnom slučaju, *debil* je u osnovi pridev, nastao od latinskog *debilis*, „slab“. Za razliku od prideva *imbecill* koji je u švedskom poimeničen, kod termina *debil* to se nije dogodilo i on ne funkcioniše kao imenica. Kao izvedenu imenicu u švedskom (a i u srpskom) nalazimo *debilitet* (ona nam je i poslužila kao primer za ovo gnezdo u anketi). U srpskom ponovo imamo i *debilnost*, ali i *debilizam*, s tim da se oba ova primera koriste i u svakodnevnom govoru (u uvredljivom kontekstu), ali ređe od iste imenice izvedene za mentalni poremećaj od termina *idiot* – *idiotizam/idiotija*. Navešćemo nekoliko primera na oba jezika: „Ako hoćete moje mišljenje o promeni kalendara smatram da je to čist *debilizam!*“; „Ovaj sajt je najveća *debilnost* koju sam video“. U švedskom je ovakva upotreba izvedenice *debilitet* retka, ali se ipak mogu naći primeri: „Både han och jag försökte ge ganska fylliga svar på dina två frågor (som inom parentes sagt låg i gränstrakterna av *debilitet*)“ („I on i ja smo pokušali da damo prilično potpune odgovore na tvoja dva pitanja (koja su, u zagradi rečeno, bila na granici sa *debilitetom*)“); „Det är omöjligt att läsa det du skriver när du med all oönskad tydlighet försöker framhäva din fullkomliga *debilitet*“ („Nemoguće je čitati to što pišeš kad sa svom neželjenom jasnoćom pokušavaš da istakneš svoj potpuni *debilitet*“). Samo pogled na vrednosti frekvencije za švedski i srpski pokazuju nam ogromnu razliku u opsegu upotrebe ovog gnezna u ova dva jezika. Pragmatični ekvivalent za srpski izraz biće, stoga, švedski termin *idiot*.

Što se tiče prideva, možemo navesti sledeći primer koji ponovo funkcioniše na oba jezika: Sluta plāga mig med dina *debila* kommentarer / Prestani da me mučiš tvojim *debilnim* komentarima.

Kao što je slučaj s gnezdnom *idiot*, i ovde možemo zamisliti glagol *debilisati se* (a od njega i imenicu *debilisanje*) na srpskom. Kao ni u prethodnom slučaju, ekvivalenta na švedskom nema. Primer na srpskom mogao bi biti: „Prestani da *se debilišeš*“, a glagol možemo zameniti i imenicom: „Prestani s *debilisanjem*“ (<0,71).

Termin *debil* i njegove izvedenice, dakle, kao uvrede se daleko češće upotrebljavaju u srpskom, ali se u određenim uvredljivim kontekstima mogu naći i u švedskom.

Nakon što smo obradili termine *kreten* i *debil* možemo da pomenemo zanimljivu kombinaciju ove dve imenice koja je u srpskom dala izraz *krembil*, uglavnom korišćen od strane dece u osnovnoj školi, što svedoči o inovativnom načinu stvaranja novih uvredljivih termina, od već postojećih. Ovaj, iako sada već zastareo izraz, bio je veoma čest među mlađom populacijom osamdesetih godina XX veka.

7.7.6 Mongo(loid)/mongoloid (0,29:0,29)

Termin *mongoloid* nastao je od prideva za označavanje stanovnika Mongolije, odnosno pripadnika mongolske rase (Mongol) i sufiksa *-oid*. Od 1866. koristi se za označavanje osoba obolelih od Daunovog sindroma, koje crtama lica podsećaju na mongolsku rasu. U međuvremenu je, kao i većina drugih termina obrađenih u ovom poglavlju, napušten u medicini i zamenjen sintagmom „osoba koja pati od Daunovog sindroma“, s obzirom na uvredljivost prema pomenutoj azijskoj rasi. Kao i kod termina *imbecill*, u švedskom imamo poimeničenje prideva, pa *mongoloid* može biti i imenica (uz isti sufiks *-er* za množinu). Ipak, pridev ostaje osnovna vrsta reči, pa se *mongoloid* u švedskom gotovo ne koristi kao imenica (gde opet možemo napraviti paralelu sa terminom *imbecill*), pa time ni kao uvreda. Ovde, međutim, dolazi do jedne druge pojave u švedskom. Naime, u govornom jeziku, a isključivo kao invektiv, imenica je skraćena na *mongo* i u tom obliku se upotrebljava u uvredljivom kontekstu: *din jävla mongo* (≈jebeni *mongoloidu*, *mongoloidu* jedan). *Mongo*, pored toga, može da bude skraćenica i od prideva, pa nalazimo primer: „Min bror är helt *mongo*“ („Moj brat je potpuno *mongoloidan*“).

Kao i kod prethodnih primera, na srpskom bi se pre upotrebila imenica: „Moj brat je potpuni *mongoloid*“.

Ovaj termin je, za razliku od većine ostalih jednako frekventno u upotrebi u švedskom kao i u srpskom. Sa identičnim rezultatom frekvencije, može se reći da između ova između ova dva izraza postoji pragmatična ekvivalencija.

7.7.7 CP (*sepe*) (0,15)

Cerebralna paraliza (*CP*) je grupa neprogresivnih poremećaja pokreta i položaja uzrokovana defektom ili oštećenjem nezrelog mozga. Cerebralna paraliza je sveobuhvatan naziv za različite poremećaje koji utiču na detetovu sposobnost kretanja, te držanja tela i ravnoteže. Zavisno od položaja i ozbiljnosti ozlede mozga koja uzrokuje detetove teškoće pri kretanju, ona može uzrokovati i druge probleme – poteškoće u razvoju, epileptične napade, poteškoće u govoru, poteškoće u učenju, probleme sluha ili vida⁹². Uvredljivi potencijal je, dakle, ogroman. U srpskom, međutim, on nije otkriven, dok se na švedskom skraćena *CP*, češće pisana u transkribovanom obliku *sepe* (sa dugim [e:], kao imenica u neutrumu, s tim da je to donekle nestabilno, pa se, s obzirom na to da se radi o novoj reči, dešava se da se nađe i primer gde joj je član „en“), koristi kao invektiv. Ovo je jedini termin koji označava neku vrstu mentalnog poremećaja koji se koristi na švedskom, ali ne i na srpskom (kao uvreda). Stoga će navedeni primeri biti na švedskom, uz prevod na srpski, kao i napomenu da se *cp* češće koristi među mlađom populacijom: „Men ditt *sepe* vad tror du!?“ („*CP-u* jedan, a šta misliš!?!“/ ≈ *Idiote, kretenu...* (kao pragmatični ekvivalent) jedan, a šta misliš!?!); „Du kan dra in till stan om du vill något, nu tänker jag inte svara mer för du är ett jävla *sepe* som inte fattar vad man säger“ („Možeš da odeš do grada ako hoćeš, neću više da odgovaram pošto si jebeni *CP* koji ne shvata šta mu se govori“, ponovo: ≈ *idiot, kreten, debil...* na srpskom). Od ove imenice je, kao što je to često slučaj i u srpskom, upor. *idiotisati se*, nastao i glagol *sepa sig* („(za)cepeisati se“, ponašati se kao neko ko boluje od *CP-a*): „Man kan inte scrolla, sidan *separ sig* när man skriver i ett textfält och scrollar samtidigt“ (Ne može da se skroluje, stranica se „*zacepeiše*“ kad se piše u polje za tekst i istovremeno skroluje, upor. moguć ekvivalent na srpskom u sleng glagolu *uzjebati se*).

⁹² http://hr.wikipedia.org/wiki/Cerebralna_paraliza

S obzirom na više puta pominjanu mogućnost pravljenja složenica, sasvim je očekivano da se i neki od ovih termina kombinuju s nekim drugim uvredljivim izrazima. Tako, na primer, nalazimo kombinaciju *fittcp* (fitta (pička) + cp) (<0,19), kao i frazu *cp i hjärnbögen* (kombinacija *cp, hjärna* (mozak) i *bög* (peder), približno: peder koji ima cp) i *bögiga cp* (pederasti cp) (oba <0,15).

Ovome vredi dodati još jedan termin koji se u poslednje vreme javlja u švedskom kao uvreda, a koji ne postoji u srpskom. U pitanju je *damp* (skraćenica sa engleskog: deficits in attention, motor control and perception), što je dijagnoza koju je lansirao švedski psihijatar Kristofer Jilberg (Christopher Gillberg) početkom osamdesetih godina XX veka. Radi se o minimalnoj disfunkciji mozga, ali se termin, iako retko, ipak javlja kao uvreda. Navešćemo ponovo nekoliko primera na švedskom: „Fan, bestäm dig någon gång, din *damp!*“ („Jebote, odluči se više, „*dampu*“ jedan“; u srpskom bi se ekvivalenti ponovo tražili među ostalim terminima koje smo ovde obradili: idiote, kretenu, debilu...). Relativno česta je i kombinacija (pre svega među školskom decom) *damp-unge* (*damp-klinac*).

Slično kao i sa glagolom *sepa sig* i *damp* se u kombinaciji *få/ha damp* koristi u značenju „ne funkcionisati“, „biti pokvaren“, „ne raditi (kako treba)“: „Kunde inte blogga igår för min dator *har damp*“ („Nisam mogao da blogujem juče jer mi kompjuter *ima damp*“).

7.7.8 Degenererad/degenerik (0,48:0,69)

Termin potiče od latinskog *degeneratus*, participa perfekta od glagola *degenerare* u značenju „biti inferioran u odnosu na pretke, postati različit od svoje rase ili vrste, otpasti od osobina predaka“, što sa svoje strane potiče od kombinacije suprotnog predloga *de* i imenice *genus* (rod). Koristi se za opisivanje kako nečijih psiho-fizičkih, tako i moralnih nedostataka, pa time u osnovi ima veliki uvredljivi potencijal. Ipak, kako ćemo videti, taj potencijal nije preterano iskorišćen ni u srpskom ni u švedskom jeziku.

Degenererad je u švedskom pridev (degenerisan) i gotovo se ne upotrebljava kao uvreda. Ni imenica *degenerik* u srpskom nije posebno česta, ali ćemo ipak navesti nekoliko primera, s obzirom da se, kada se koriste, uglavnom upotrebljavaju kao uvrede: „Pitam se dokle će se kod nas pojavljivati ovakvi *degenerici* kao što je dotični gospodin?“; i na švedskom: „Historiska

fakta för en *degenererad* generation“ („Istorijske činjenice za jednu *degenerisanu* generaciju“). Ovo je primer koji nam je poslužio za proveru ovog izraza u anketi.

Na oba jezika ćemo još pomenuti i istu sintagmu, naravno, neuvredljivu: *degenererad konst/degenerisana umetnost*.

Iako postoji određena razlika u frekvenciji, predložili bismo da su ova dva izraza (i sve njihove izvedenice u svim sferama upotrebe) pragmatični ekvivalenti.

7.7.9 Retarderad/retard(iran) (0,33:0,5)

Na kraju ćemo pomenuti i hiperonim svih analiziranih termina.

Izraz *retard-* potiče od latinskog glagola *retardare* „usporiti, odložiti, zadržati, sprečiti“, nastalog od intenzivnog prefiksa *re-* i glagola *tardare* (usporiti). Slično prethodno pominjanom skraćivanju termina *mongoloid* u švedskom, u srpskom se u relativno skorije vreme pojavila imenica *retard* (iz engleskog, a i u dodatno skraćenom obliku, čak i u govoru: *rtrd*), a pored nje imamo i participne prideve *retardiran* (koji odgovara švedskom pridevu iz naslova, od osnovnog glagola *retardirati/retardera*), kao i imenicu *retardation/retardacija*. Za razliku od svojih hiponima, termin *retardiran* ostao je jedan od retkih koji se i dalje koristi u medicini i koji je donekle uspeo da održi svoju neutralnu konotaciju, ali uz pojavu političke korektnosti i sve veće brige o uvredljivosti jezika, pre svega u Zapadnoj Evropi i Americi, i on je na putu da bude zamenjen još neutralnijim terminima kao što su „specijalan“ ili „hendikepiran“ (upor. eng. *special, challenged*). Činjenica da on u švedskom ima frekvenciju koja je duboko u privatnoj sferi potvrđuje ovu konstataciju. U srpskom se, sa 0,5, ovaj izraz i dalje nalazi na granici između privatne i javne sfere, dakle, manje je markiran (2) od švedskog idiomatskog ekvivalenta. Drugim rečima, ovakvi rezultati nam u potpunosti daju za pravo da švedski izraz *idiot*, kao najfrekventniji od svih dosad obrađenih izraza iz ove kategorije, proglasimo za stvarni – ili koristeći se terminologijom iz naše teorije – pragmatični hiperonim.

U svakom slučaju, neke izvedenice se u oba jezika pojavljuju i kao invektivi. Tako se u srpskom uz pridev *retardiran* koji se vrlo često koristi za opisivanje nekoga ko se ismeva na nekom snimku ili slici (*retardirani vođa, retardirani vođa...*), najčešće koristi pomenuta imenica *retard*, dok je u švedskom najprisutniji pridev *retarderad*. Ostale izvedenice se koriste uglavnom u medicinskom kontekstu, te za njih nećemo navoditi primere: „Ovaj tekst je posvećen

isključivo *retardima* koji ostavljaju negativne komentare“; kao i najjasniji primer uvrede: „kreten, peder, ma majmun *retardirani!*“

Naredni primer na švedskom zanimljiv je i iz razloga korišćenja domaćeg ekvivalenta latinskog internacionalizma u nastavku teksta: „Min klass är *retarderad*. Helt klart. Efterbliven.“ („Moj razred je *retardiran*. Sasvim jasno. Zaostao“). I ovo je primer koji smo koristili u anketi za proveru frekvencije ovog gnezda.

Ipak, ovi izrazi se kao uvrede, pre svega na srpskom, upotrebljavaju nešto ređe od ostalih koje smo do sada analizirali i češće ih koristi mlađa populacija (posebno imenicu *retard*).

7.7.10 Invalid (0,54:0,42)

Izrazima za mentalna oboljenja pridodaćemo i jedan koji se odnosi pre svega na fizički hendikep, a koji se takođe koristi kao uvreda i koji je procesom pejorativizacije postao neprikladan za upotrebu, i posledično zamenjen drugim (dužim) izrazom – hendikepirana osoba, osoba sa posebnim potrebama, osoba sa invaliditetom i sl. Radi se o terminu *invalid* koji se u švedskom i srpskom jeziku ponekad koristi u uvredljivom kontekstu.

Termin *invalid* potiče od latinskog *invalidus* (prefiks *in-* „ne“ i pridev *validus* „jak“) u značenju „nejak, slab...“ Za označavanje bolesti koristi se od sredine XVII veka. U međuvremenu je, kao što smo videli, polako izašao iz upotrebe (iako se u srpskom i dalje koristi i u tom, neuvredljivom, neutralnom kontekstu, i to najčešće u kolokaciji *ratni (vojni) invalid*).

U švedskom jeziku ovaj izraz se ne upotrebljava toliko u negativnom (uvredljivom) kontekstu, što potvrđuje i frekvencija od 0,54, dok se u srpskom u svakodnevnom govoru može javiti kao invektiv, i to, čini se, pre u osnovnom značenju iz latinskog jezika, sa značenjem ukupne slabosti (zapravo pre svega mentalne), a ne nekog konkretnog fizičkog nedostatka. Navešćemo nekoliko primera: „*Invalidu* jedan, jesi li ti pročitao u čemu je problem“; „*Invalidu* jedan, da ti jebemo i ja i taj jeti što ga spominješ celo porodično stablo“. Primeri koji bi u švedskom odgovarali srpskom vokativu izuzetno su retki za ovaj izraz.

Pored već pomenute fraze sa ovim terminom, u srpskom je zamena ovog izraza nekim drugim dodatno otežana činjenicom da se kolica koje hendikepirane osobe koriste nazivaju „invalidskim kolicima“.

7.7.11 Zaključak

Nakon pregleda svih termina možemo zaključiti da se svi izrazi za mentalnu retardaciju u srpskom koriste kao uvrede, dok je u švedskom ubedljivo najfrekventniji izraz *idiot*, sa svojim izvedenicama. Termini *kretin*, *debil*, *mongoloid* i *imbecill* u švedskom se ređe upotrebljavaju kao invektivi, što potvrđuju i rezultati našeg istraživanja. Pored toga, svi osim prvog se u najvećem broju situacija koriste kao pridevi (*debil* i ne postoji kao imenica), dok se *kretin* u velikoj meri smatra zastarelim. Dodatno, termina *moron*, koji je u srpskom veoma čest, u švedskom jeziku i nema. Jedini izraz vezan za mentalnu zaostalost koji postoji kao uvreda u švedskom, a u srpskom se ne koristi, jeste skraćenica za cerebralnu paralizu – *CP*, odnosno imenica *sepe*. U srpskom imamo prilično izjednačenu upotrebu većine termina (između 0,5 i 0,71), uz izuzetak gnezda *mongoloid* (0,29) koje se, dakle, javlja nešto ređe, te je stoga i nešto markiraniji (2) od ostalih. Stoga možemo reći da su gnezda manje ili više izjednačena po upotrebi u uvredljivom kontekstu u svakodnevnim govornim situacijama.

Generalno gledano, a kao što smo pokazali primerima, svi postojeći pomenuti termini se kao pridevi u ovakvom kontekstu u oba jezika mogu upotrebljavati gotovo sinonimno (*idiotisk/imbecill/debil* frąga – *idiotsko/imbecilno/debilno* pitanje), s tim da se mora naglasiti to da se u švedskom u tim situacijama ubedljivo najčešće javlja *idiotisk*, dok su u srpskom svi pridevi izvedeni od nekadašnjih naziva za mentalnu retardaciju gotovo ravnopravno zastupljeni. Ređa upotreba ostalih prideva u švedskom donekle ipak markira (2) sve izvedenice u odnosu na najčešći pridev, onaj nastao od termina *idiot*. To gnezdo je, stoga, najpogodnije koristiti na švedskom, u slučajevima kada nismo sigurni koji od pomenutih termina da upotrebimo. Ono nam, dakle, može predstavljati siguran izbor i istraživanjem potvrđen pragmatični (konotativni) ekvivalent.

Kako smo dalje videli, ostale izvedenice, pre svega imenice za označavanje bolesti (*idiotizam*, *kretenizam*, *debilitet*, sa ekvivalentima na švedskom), takođe se u srpskom upotrebljavaju češće nego na švedskom, u značenju *glupost*, *baljezgarija*, *budalaština*. I u švedskom je ovakva upotreba moguća, ali je ona ipak ređa u odnosu na srpski. Na švedskom se u tom kontekstu, videli smo, koriste neki drugi izrazi (jednaki ciljanom drugom značenju na srpskom – *dumhet*, *skitsnack* i sl).

Što se tiče ostalih kategorija koje se razlikuju u ova dva jezika, augmentativa u švedskom nema, dok je u srpskom on prisutan, u nekim slučajevima čak i prilično frekventan (kretenčina, morončina, debilčina) (ipak, < od osnovne frekvencije), i koristi se za posebno naglašavanje, odnosno pojačano vređanje.

Da napomenemo još jednom na kraju da su svi termini analizirani u okviru ovog poglavlja primer za pejorizaciju kojom su od neutralnih izraza čestom upotrebom došli do uvredljivih, odnosno pretrpeli promenu u konotativnom značenju, te stoga mogu služiti kao primer za pragmatičnu (konotativnu) ekvivalenciju.

7.8 Kletve

Na kraju ćemo samo kratko napomenuti i kletve (šv. *förbannelse*) koje su u srpskom znatno češće nego u švedskom, u kom gotovo da se i ne koriste. I to verovatno ima veze sa kulturnim modelima i značaju religije u ova dva naroda, ali u to u ovom radu nećemo detaljnije zalaziti.

Primera na srpskom je mnogo i uglavnom počinju sa „Da bog da...“ nakon čega, osim ustaljenih fraza, može slediti manje-više bilo šta (up. psovke – *jebem ti...*, *jeb'o te...*). U srpskom postoji mogućnost započinjanja kletvi i partikulom *nek(a)*. U švedskom bi se ovakve fraze uvele glagolom „Må...“, s tim da se mora napomenuti da on, kao i potonji izraz na srpskom, mogu služiti i za pozitivne želje: „Må du leva“; „Nek je živ i zdrav“...

Navešćemo samo nekoliko osnovnih primera na srpskom, kao i jedan švedski koji nalazimo u beletristici: Da bog da crk'o; Nek ide do đavola; „Må du brinna i Gehenna⁹³“ („Da bog da goreo u Kedronu“).

Kletve ovde navodimo samo kao poseban oblik uvreda ali se, zbog činjenice da ih u savremenom švedskom jeziku gotovo nema (up. Andersson 1985: 85-86), više na njima nećemo zadržavati.

⁹³ Iz knjige „Kådisbellan” Rolanda Šita (Roland Schütt) iz 1990. godine (MånPocket, Stockholm)

7.9 Zaključna razmatranja u vezi sa izrazima nestandardnog govora sa posebnim osvrtom na pogrešnu upotrebu u L2

Kao kombinacije reči sa čvrstom vezom, vezane kolokacije, čak i fraze, izrazi nestandardnog govora u stranom jeziku treba pažljivo koristiti. Uprkos tome što su psovke veoma atraktivne – što je sasvim prirodno, delom i zato što imamo osećaj da govorimo nešto zabranjeno, i većina nas u stranom jeziku kojim se bavi poželi odmah da ih nauči i, bar kao poštapalice, pojačivače i kvantifikatore, uključi u svakodnevnu upotrebu – sa njima se mora biti prilično obazriv. Moramo se uvek pridržavati osnovnog pravila (koje važi i za ostale kombinacije sa čvrstom vezom): ako nisi potpuno siguran da nešto može da se upotrebi – ne upotrebljavaj ga. Pogrešna upotreba javlja se pri komuniciranju na drugom jeziku, jeziku koji se studira ili na neki drugi način uči i usvaja u zreloom dobu. Samo u ređim slučajevima potpunog prihvatanja konotacije koju određena kombinacija reči nosi, dolazi do pravilne i nemarkirane upotrebe nekih potencijalno problematičnih konstrukcija u koje, kako smo rekli, pre svega spadaju izrazi nestandardnog govora, ali se tu, na primer, nalaze i poređenja, izreke, poslovice i druge leksikalizovane fraze, konstrukcije čije značenje ili ne možemo da izvedemo iz prostog zbira značenja njihovih konstituenata ili onih koje nose nekakvu neizrečenu (emotivnu) konotaciju čije je pravilno tumačenje uglavnom svojstveno maternjim govornicima (psovke, uvrede, kletve...). Da dodamo i to da smo u istraživanju sprovedenom za potrebe master rada naveli neke od doslovnih prevoda poređenja, izreka i poslovice, i ogromna većina ispitanika i sa srpskim i sa švedskim kao maternjim jezikom ih je označila kao neprihvatljive. Kao što smo predložili, ovakva razlika postoji i između idiomatskog i pragmatičnog (konotativnog) ekvivalenta.

Ovde ćemo sada to još malo razraditi iz perspektive pogrešne upotrebe. Poznati su i često sa humorističkim efektom citirani slučajevi kada deca imigranata (druga generacija, rođeni u Švedskoj, sa švedskim ne kao maternjim, ali kao objektivno prvim jezikom) iz bivše Jugoslavije, a i drugih zemalja u čijem jeziku postoji tematika psovki koju, iz analiziranih razloga (v. pogl. 3) ne nalazimo u švedskom jeziku, recimo Turske ili Mađarske, prevode psovke sa svog jezika na švedski. Takav prevod, videli smo i kroz kvalitativni intervju, po pravilu izaziva pre čuđenje i doslovno shvatanje nego neki drugi željeni efekat. Ako ovo sagledamo iz perspektive maternjeg govornika srpskog jezika i zamislimo doslovno prevođenje psovki koje su u švedskom jeziku jednostavno nezamislive, pravimo sličnu grešku koju bismo napravili kada bismo na švedskom

rekli da je neko „škrt kao Piroćanac“ ili da neko obilazi oko nečega „kao kiša oko Kragujevca“. Ako bi, sa druge strane, neki Šveđanin nekome na srpskom rekao svoje *fan också* (pragmatični ekvivalent: ≈ jebi se) u idiomatskom ekvivalentu (đavo te odneo; doslovno: đavo, takođe), teško da bi izazvao reakciju kakvoj se nadao, to jest kakvu bi postigao korišćenjem te fraze u Švedskoj. Posmatrano iz ugla mogućnosti zapadanja u neprijatnu situaciju, u većoj opasnosti su maternji govornici srpskog koji bi koristili doslovne ili idiomatske ekvivalente na švedskom, od Šveđana koji bi svoje upotrebljavali na srpskom. Šveđani bi pre svega rizikovali da u očima srpskih sagovornika izgledaju nedovoljno ozbiljno, dok bi Srbi u očima švedskih u velikoj meri delovali neotesano ili čudno. I u jednom i u drugom slučaju, međutim, nekorišćenje pragmatičnog ekvivalenta je pogrešno.

Druga vrsta pogrešne upotrebe javlja se u preteranom korišćenju postojećih psovki u stranom jeziku. Kao što smo rekli, čak iako nam neki izraz u idiomatskom ekvivalentu ili doslovnom značenju izgleda slabo u poređenju sa maternjim jezikom, ne mora da znači da ga i govornici tog jezika tako doživljavaju. Reći Šveđaninu pomenuto „dra åt helvete“ (idiomatski ekvivalent: „idi do đavola“) iz perspektive nekoga kome je srpski jezik maternji možda deluje slabo, donekle čak i komično, ali u ograničenoj upotrebi u švedskom jeziku, ova konstrukcija predstavlja prilično jaku psovku (s pragmatičnim ekvivalentom „idi u pičku materinu“). Zato se česta upotreba ovakvih fraza u stranom jeziku mora u potpunosti staviti pod kontrolu, i o njihovoj se upotrebi posebno razmišljati, kako se ne bi zapalo u neprijatnu situaciju. Pre svega svešću u pragmatičnoj (konotativnoj) ekvivalenciji.

Treći slučaj pogrešne upotrebe koji ćemo ovde pomenuti, odnosi se kako na strani, tako i na maternji jezik, a tiče se upotrebe psovki u pisanom jeziku. Kako je govor neuporedivo slobodniji, iz prostog i logičnog razloga što se ono što se izgovori čuje, ali nigde ne beleži, u njemu je korišćenje nestandardnog govora prihvatljivije. Iz tog razloga smo, na kraju krajeva, ove izraze podveli pod „govor“, upućujući tako pre svega na usmenu komunikaciju (uz komunikaciju na internetu koja predstavlja najbliži oblik pisanog jezika usmenom govoru). U pisanom jeziku, međutim, situacija je znatno drugačija. Ono što je napisano ostaje, i može se nebrojeno puta pročitati. Upravo iz tog razloga je, recimo, moguće čuti psovku u reklamama za film na televiziji (u Srbiji, u Švedskoj je, u principu, nije moguće čuti ni na televiziji), ali nikako u štampanoj reklamama u novinama. U skladu s tim, rekli bismo, ljudi su bez dileme u mnogo većoj meri naviknuti da *čuju* psovke, nego da ih *pročitaju*, i na napisanu psovku svakako znatno jače

reaguju nego na izgovorenu. Stoga moramo biti veoma pažljivi i sa ovim aspektom korišćenja psovki, kako u svom, tako i u stranom jeziku. Neuporedivo je, dakle, prihvatljivije – ili tačnije manje neprihvatljivo – *reći* nekome nešto ružno, nego mu to *napisati*.

Neke od pomenutih slučajeva pogrešne ili preterane upotrebe psovki oslikaćemo dvama primerima iz ličnog iskustva. U oba slučaja se radi o sagovornicima kojima je srpski (ili tačnije, srpskohrvatski) strani jezik, ali su njime toliko ovladali da su dostigli nivo koji je približava gornjoj granici mogućnosti savladavanja stranog jezika u slučaju kada se ne živi u dvojezičnoj sredini (učanjem na fakultetu, na primer): gramatika gotovo bezgrešna, izgovor ne takav da bi se pomislilo da se radi o maternjem govorniku, ali prilično dobar. Jednom sagovorniku je maternji jezik švedski, drugom poljski (što u ovim primerima zapravo i ne igra nikakvu ulogu). Dodaćemo ovde jednu napomenu. Naime, ovakav nivo stranog jezika sa sobom može povući i želju da se što više zvuči kao maternji govornik, ali ne po, recimo, izgovoru (na kome se vrlo često dostigne određeni nivo i obično tu prestaje s daljim unapređivanjem, moguće zato što zahteva dosta rada i strpljenja), već po upotrebi poštapalica, slenga, kolokvijalnih fraza i, pre svega, psovki. I tu se može javiti problem. Sasvim je legitimno, čak i poželjno, imati volju i želju da se u stranom jeziku zvuči kao maternji govornik, ali se pri tome na umu neprekidno moraju imati gorepomenute smernice. Ukoliko ima ikakvih gramatičkih nesigurnosti, upotreba bilo čega osim standardnog jezika može zvučati isiljeno, čak i smešno i neprikladno. Boravak u zemlji čiji se jezik uči ili provođenje vremena s maternjim govornicima, kod govornika koji su u stranom jeziku dosegli ovako visok nivo, iako nesumnjivo i prevashodno bio od neizrecivog značaja, neretko ima i tendenciju da, možda čak i podsvesno, i to posebno kod mlađih govornika, širom otvori vrata svim – kako smo ih okarakterisali – problematičnim aspektima jezika i njihovom vrlo često neselektivnom prihvatanju. Oba naša subjekta su u trenutku pisanja, odnosno izgovaranja rečenica koje će nam poslužiti u narednim primerima, neko vreme bila okružena maternjim govornicima srpskog i/ili hrvatskog jezika.

U prvom primeru se radi o usmenoj komunikaciji, takođe o neformalnom razgovoru koji je u najvećem broju slučajeva i tle iz koga psovke niču. Sagovornik je, nakon nekoliko dana druženja sa maternjim govornicima srpskog i hrvatskog, počeo da usvaja i ubacuje u govor veći broj poštapalica i psovki iz ovih jezika (ovde ćemo pomenuti dve tipične srpske). Problem je nastao u trenutku kad je to prešlo u, kako smo malopre rekli, neselektivnu upotrebu, pa smo tako *bre* i *jebote* čuli veoma često, čak i u kombinaciji sa hrvatskim rečima. Ako izuzmemo očigledno

štrčanje iz hrvatskog (pre svega uzvika *bre*), preterana upotreba odskače i u srpskom gde su ove reči svakodnevene, posebno u situaciji kad ih neko ne razmišljajući (ili čak svesno ih forsirajući) ubacuje i tamo gde ih maternji govornik ne bi upotrebio.

Drugi primer je još konkretniji i tiče se upotrebe psovki u pisanom stranom jeziku, i to u krajnje praktičnoj situaciji – u tekstualnim porukama na mobilnom telefonu. Kako je jezik u ovakvim porukama prilično slobodan, ljudi u njima obično pribegavaju „pojednostavljenom“ pravopisu, skraćenicama i sličnim načinima za uštedu prostora. S obzirom na to, verovatno je i da psovka upotrebljena u SMS-u privlači manje pažnje u poređenju s nekim zvaničnijim oblikom korespondencije (ovde pre svega mislimo na elektronski oblik prepiske koji je gotovo u potpunosti preuzeo primat nad klasičnim). Sagovornik je poznatu i često pominjanu psovku u funkciji pozdrava (*gde si, pička ti materina*) upotrebio, dakle, u SMS poruci i time kod primaoca izazvao prvo čuđenje, a potom i smeh usled shvatanja o čemu se zapravo radi. Poznajući srpski dovoljno dobro da zna za potencijalnu upotrebu psovke prilikom pozdrava, ali nemajući pritom dovoljno dubok ili emotivan odnos prema napisanoj frazi, i ne bivajući svestan ograničenosti broja situacija u kojima se ona u ovoj funkciji upotrebljava, naš subjekt ju je iskoristio (čak više puta pre nego što mu je skrenuta pažnja da to ipak ne čini, posebno ne u pisanom obliku) i time, naravno, napravio grešku. To nam pokazuje da čak i u situacijama u kojima neka fraza legitimno može da se upotrebi, moramo biti veoma pažljivi. Većina govornika stranog jezika verovatno ne razmišlja o tome, odnosno ne posvećuje se jeziku u toj meri, ali to je upravo ono što pravi razliku između nekoga ko odlično govori neki jezik i nekoga ko zvuči kao maternji govornik. Ako ne upotrebimo neku jezičku konstrukciju koja spada u sleng ili nestandardni govor, već govorimo po pravilima, to nikome neće zapasti za oko. Ako, pak, upotrebimo neku kolokvijalnu frazu (u ovom slučaju izraz nestandardnog govora) u nekom neprigodnom trenutku, to će većina maternjih govornika odmah primetiti. Drugim rečima, ako nismo svesni koji je kôd markiran, a koji nemarkiran, možemo pogrešiti u njihovom izboru, što će za posledicu imati određenu reakciju. O svemu ovome je već detaljno bilo govora u prethodnim poglavljima, te se ovde nećemo upuštati u dalju analizu.

Zaključićemo stoga ovo poglavlje jednim citatom Margarete Svan, koji u dve rečenice sumira suštinu onoga o čemu moramo voditi računa kada je upotreba izraza nestandardnog govora u pitanju. Dodali bismo još samo da se upravo zato posebna pažnja mora obratiti kad je u

pitanju upotreba ovakvih izraza u L2, kao i to da je svakako poželjno poznavati kategoriju pragmatičnog (konotativnog) ekvivalenta:

„Najvažnije je ipak uvideti da najveći broj uvreda spada u opšte tabuisani deo jezika i da najveći deo ljudi nije navikao da se druži s rečima tog tipa. Stoga se one shvataju kao uvredljive i prema njima bi se trebalo odnositi kao prema oružju, dakle, uz sve mere opreza“⁹⁴ (Svahn 1999: 30).

⁹⁴ Original: „Allra viktigast torde ändå vara att inse att den allra största delen av skällsoden ingår i ett generellt tabuerat språkbruk och att de flesta människor inte är vana att umgås med ord av denna typ. Således uppfattas de som kränkande och bör alltså behandlas som vapen, dvs. med största försiktighet.”

8. SOPSTVENA DISFEMIZACIJA

Videli smo šta su disfemizmi i kada se upotrebljavaju. *Sopstvenom disfemizacijom* nazvali smo upotrebu disfemizama za pripadnike sopstvene grupe ili zajednice. To praktično znači da pripadnici neke zajednice govoreći o sebi koriste one izraze koji se generalno smatraju uvredljivim: Romi – *Cigani*; homoseksualci – *pederi* i *lezbače*; crnci – *crnčuge*, *čamuge* (eng. *nigger*)... Sopstvenu disfemizaciju, kako je mi vidimo, podelićemo na dve podvrste – **utvrđivanje pripadnosti grupi** i **plansko skidanje negativne konotacije**. Videćemo i koja od te dve podvrste je češća u svakodnevnom govoru.

Kao ilustraciju za neke od termina oslonićemo se na rezultate našeg istraživanja. Konkretno, neki od gorepomenutih izraza u švedskom i srpskom imaju sledeće rezultate: neger 0,06/crnčuga 0,17; zigenare 0,24/Ciganin 0,51. To pokazuje da se ovi termini (*Ciganin* je na granici) smatraju uvredljivim, tj. markiranim, jer imaju rezultate ispod 0,5. Drugim rečima, disfemizmi su. Mi ćemo u narednim pasusima analizirati situacije u kojima se oni upotrebljavaju za pripadnike sopstvene grupe.

Zanimljiv je pokušaj jednog američkog tamnoputog pevača da u jednom intervjuu pre nekoliko godina na američkoj televiziji objasni zašto je u redu ako on u svojim pesmama za crnce kaže *nigger*, a zašto to istovremeno nije prihvatljivo ako je upućeno od strane nekog drugog. Njegovo objašnjenje je bilo da crnci u ovoj reči umesto sufiksa *-er* imaju *-a* što, po njemu, skida negativnu konotaciju sa ovog termina. To objašnjenje je veoma zanimljivo, ali teško da bi se moglo prihvatiti u lingvističkim okvirima. Ovde se zapravo radi o prvom od dva procesa koja podvodimo pod sopstvenu disfemizaciju – utvrđivanju pripadnosti grupi. Pripadnici jedne grupe, ne bi li utvrdili i učvrstili svoju pripadnost njoj, koriste uobičajeno markirane termine, koji u tom slučaju postaju nemarkirani. Reč je ovde o već pominjanoj „obrnutoj“ markiranosti. Iz (makro)perspektive standardnog govora, ovo će biti markirani izrazi, ali će iz (mikro)perspektive grupe, to biti nemarkirani. Ovakvom upotrebom jezika stvara se određena *slika identiteta*. U takvoj situaciji se procenjuje da je „naš“ i nemarkiran kôd onaj koji podrazumeva upotrebu disfemizma, a sve u cilju utvrđivanja identiteta i učvršćivanja veze između sebe i ostalih članova grupe. I to tako što se korišćenjem termina koji se u standardnom jeziku smatra uvredljivim, pokazuje jačina volje za pripadnošću grupi – ako sam spreman da za sebe upotrebim taj termin, moja želja da budem deo grupe je očigledna. Članovi grupe, dakle, po

Džajlsovoj terminologiji konvergiraju jedni u odnosu na druge, a divergiraju u odnosu na sve ostale, jer se isti termini upotrebljeni od strane nekog drugog smatraju neprihvatljivim (i uglavnom politički nekorektnim). To za posledicu, između ostalog, ima pomenuto učvršćivanje pripadnosti grupi. Ovakva upotreba može imati isti krajnji rezultat kao i drugi proces koji smo podveli pod sopstvenu disfemizaciju – plansko skidanje negativne konotacije. S jednom bitnom razlikom, a to je da utvrđivanje pripadnosti grupi i stvaranje identiteta upotrebom disfemizama, odnosno egzonima za sopstvenu zajednicu, uglavnom dolazi spontano i neplanirano (podsvesno). Potvrdu za to nalazimo u pomenutim sociolingvističkim teorijama. Univerzalnom (i nesvesnom) sposobnošću određivanja markiranosti kodova, pozadinskim znanjima i svešću o tome koji je kôd „naš“, a koji „njihov“, procenjujemo i biramo onaj varijetet koji će se u grupi smatrati nemarkiranim, a sve iz već navedenih razloga (za odnos između jezika i identiteta upor. i Sebba & Wootton 1998).

Dok ovakav način utvrđivanja pripadnosti grupi može biti, i uglavnom i jeste nesvestan (bez obzira što i on može dovesti do istog rezultata), plansko skidanje negativne konotacije podrazumeva namernu upotrebu disfemizma kako bi se njegova negativna konotacija s vremenom izgubila. Cilj ovoga jeste ublažavanje ili potpuno nestajanje uvredljivosti izraza koji označava neku grupu ili zajednicu, odnosno ameliorizacija tog termina. Videli smo već da su eufemizacija i disfemizacija sinhronijski procesi, odnosno stilski izbori, ali da njihova konstantna upotreba može dovesti do dijahronijskih promena kao što su pejorizacija i amelioracija. Rekli smo da korišćenje eufemizama može dovesti do pejorizacije. Korišćenje disfemizama u ovakvom kontekstu moglo bi se, sa svoje strane, nazvati i *planskom amelioracijom* ili *disfemizacijom radi amelioracije*. Možemo da kažemo i da pripadnici manjinske grupe pokušavaju da egzonom pretvore u endonim. Ma kako ovaj proces da nazovemo, korisnik se, dakle, nada da će doći do dijahronijskog semaziološkog procesa. Preduslov za ovo jeste veći stepen osvešćenosti i planskog delanja s jedne, i možda još i važnije – postojanje mogućnosti za plasiranje ovakvih termina široj publici, s druge strane. Margareta Svan o ovome kaže sledeće:

„Korišćenjem uvredljivih izraza vrednosno nenapunjenih ili u pozitivnom značenju, iz njih se može izvući negativna konotacija, a time i snaga drugih korisnika. (---) Tako su mladi imigranti u Stokholmu od svojih napadača oduzeli

deo snage time što su sami sebe nazivali 'crnčugama'. Korišćenje reči 'peder' od strane mnogih homoseksualaca poslužilo je istom cilju⁹⁵ (Svahn 1999: 27).

Ona potom navodi i dijalog Luise Boije av Genes sa jednom lezbijkom, urednicom časopisa za LGBT populaciju (šv. HBT), koja objašnjava kako namerno koristi uvredljiv termin za ženske homoseksualne osobe (šv. vulg. *flata*) ne bi li sa njega skinula negativnu konotaciju (šv. izraz „urladdning“). Spajajući ovo sa našim teorijama o modifikaciji govora, možemo reći da se ovde želi od uobičajeno markiranog izraza napraviti uobičajeno nemarkirani. Ako bismo dali još jedan predlog naziva, ovo bi se moglo nazvati i *planskom demarkacijom markiranih izraza*⁹⁶. Po rezultatima našeg istraživanja, međutim, ova devojka u toj nameri nije uspeła. Reč *flata* u Švedskoj se i dalje smatra veoma markiranom, sa frekvencijom od svega 0,24 (najbliži ekvivalent u srpskom, *lezbača*, ima 0,26). Muški ekvivalent ovog izraza (šv. *bög*), nasuprot tome, takvom dugogodišnjom upotrebom od strane istaknutih, javnih ličnosti homoseksualne orijentacije (pisaca, glumaca...), dostigao je frekvenciju od čak 0,58, što znači da je prešao i u upotrebu u javnoj sferi, tj. njemu se pribegava i van privatne sfere (videli smo, *peder* u srpskom ima rezultat od 0,36, dakle frekvencija je znatno niža). U ovom slučaju bi se, stoga, moglo govoriti o amelioraciji disfemizma. Međutim, koliko je to rezultat svesne i namerne upotrebe, drugo je pitanje. Štaviše, usudili bismo se da pretpostavimo da je, barem u početku, upotreba ovog izraza od strane pomenutih pripadnika grupe, pre svega, bila prouzrokovana građenjem identiteta, odnosno utvrđivanja pripadnosti grupi, to jest bila je nesvesna. Svesna upotreba je, dakle, u velikoj meri marginalizovana u odnosu na nesvesnu. Ono što je takođe važno da se podvuče jeste to da činjenica da pripadnici manjinske grupe koriste disfemizme za sebe ne daje pravo drugima da ih koriste kao neuvredljive izraze. Čak iako se oni češćom upotrebom mogu ameliorizovati, dok se taj proces ne okonča (kao što je to na putu da se desi sa švedskim izrazom *bög*), upotreba disfemizama od strane bilo koga izvan grupe i dalje će biti markirana, te se samim tim može smatrati uvredljivom. To nam govori i gorepomenuto objašnjenje vezano za engleski izraz *nigger*. Granica je ovde, međutim, prilično tanka. To se najbolje videlo na primeru stranice

⁹⁵ Original: „Genom att använda skällsorden utan värderande laddning, eller i positiv bemärkelse kan man ladda ur dem och därmed ta ifrån andra användare kraften. (---) Så har invandrarungdomar i Stockholm tagit ifrån sina angripare en del av makten genom att kalla sig själva 'svartskallar'. Att många homosexuella använt ordet 'bög' har tjänat samma syfte.”

⁹⁶ Pri čemu se, naravno, misli na ono što se uobičajeno, odnosno u najvećem broju situacija, tumači kao nemarkiran izraz.

posvećene Romima na srpskoj Vikipediji, gde je dugo pisalo da termin *Cigani* nije uvredljiv zato što ga koriste i sami pripadnici romskog naroda⁹⁷.

Na isti način na koji uobičajeno nemarkirani izrazi (u ovom slučaju neutralni) u određenoj situaciji postaju markirani, tako i oni markirani mogu da postanu nemarkirani. Primere za sopstvenu disfemizaciju smo dali, a ista situacija (samo sa suprotnim ciljem) javlja se i kada se uobičajeno markirani izrazi biraju za nekoga ko nije član grupe – dakle kada disfemizam nije upotrebljen za sebe i pripadnike svoje grupe, već za nekog drugog. Tada se, naravno, radi o čistom vređanju. Ovo nam, pak, može poslužiti kao dodatna ilustracija postojanja dva koda u okviru istog jezika – uvredljivog i neuvredljivog (nestandardnog i standardnog). Kao što smo pomenuli, u nekoj zatvorenoj grupi koja ima sopstveni govor – „naš“ kôd (npr. navijački ili mafijaški govor sa primerima iz literature, etabliranih filmova, serija ili sa interneta) – upotreba bilo čega osim uobičajeno uvredljivih termina za pripadnike suparničke grupe (i zapravo svih ostalih) jeste krajnje markirana. Reći *Rom* ili *homoseksualac* je, stoga, od nemarkiranog i neutralnog u standardnom govoru, u ovom kodu prešlo u markiran izraz, čiji izbor bi u okviru ovakvih grupa verovatno izazvao čuđenje ostalih članova. Njihov „naš“ kôd je strogo ograničen na upotrebu uvredljivih i pogrđnih izraza za sve one koji nisu pripadnici date grupe. Pored spontanog osećaja da treba da se izabere „naš“ i za tu situaciju nemarkiran kôd, možemo dodati i to da se na ovaj način pravi spontana konvergencija ka onom govoru koji je za tu grupu uobičajen što za posledicu neminovno ima i divergenciju u odnosu na govor ostatka društva koji po pravilu zabranjuje upotrebu ovakvih markiranih uvredljivih izraza. Za dodatne informacije o odnosima u grupi v. i Levine & Hogg 2010.

8.1 Zaključna razmatranja

Na kraju možemo zaključiti da bilo da se radi o pripadnicima grupe koji koriste disfemizme (uobičajeno markirane izraze, divergentne od standardnog govora, koji se smatraju „njihovim“ kodom odnosno egzozimima) za sebe, bilo o onima koji ih koriste za nekog drugog, sociolingvistička pozadina je ista – 1) koristi se onaj kôd koji se smatra „našim“ (a koji će ostatak društva uglavnom smatrati „njihovim“) ne bi li se stvorila slika identiteta kako pred

⁹⁷ 20. april 2013. je poslednji provereni datum kada je ovo još bilo moguće pročitati, 28. avgust 2013. datum kada je provereno da konstatacije više nema (internet stranica: <http://sr.wikipedia.org/sr-ec/Роми>)

sobom i ostalim pripadnicima grupe, tako i prema drugima, 2) ovim se (svesno ili ne) konvergira u odnosu na pripadnike grupe, a divergira u odnosu na sve druge, čime se dodatno potvrđuje pripadnost grupi i različitost u odnosu na one izvan nje, 3) sve ovo se u osnovi izvodi tumačenjem i procenjivanjem troškova i nagrada, što nam je svima svojstveno, i putem te procene dolazi do biranja onog koda koji će za datu situaciju najbolje odgovarati namerama govornika, što je u ovom slučaju izbor markiranog koda iz perspektive onih izvan, odnosno nemarkiranog iz perspektive onih unutar grupe, 4) na osnovu te procene, može doći i do namernog biranja markiranog koda, ukoliko on treba da odigra određenu ulogu u komunikaciji. Ovo se čak može desiti i „na daljinu“. Članovi određene grupe mogu i van nje upotrebljavati za tu grupu nemarkiran (a za ostale markiran) kôd, računajući da na taj način pokazuju svoju pripadnost grupi i kad nisu u njoj, divergirajući pritom od onih koji govore „njihovim“ kodom. Ipak, moramo još jednom da podvučemo da je svesna i planska upotreba disfemizama znatno ređi proces od podsvesne, da za nju postoje veoma teški uslovi (pristup medijima i mogućnost planskog širenja i etabliranja određenog izraza), da podrazumeva postojanje jake volje i organizacije, kao i to da je njen uspeh u velikoj meri u proporciji sa statusom grupe koja želi da ameliorizuje svoj disfemizam. Bez obzira na ovo, disfemizam se s vremenom može ameliorizovati, čak i da pripadnici određene grupe to ne čine svesno. Taj proces u ovom kontekstu, međutim, prilično je redak.

9. ZAKLJUČAK

Budući da smo posle većine poglavlja imali zaključna razmatranja, ovde to nećemo dodatno ponavljati, već ćemo samo ukratko rezimirati najvažnije tačke rada.

Videli smo, dakle, u pregledu teorija o nestandardnom govoru koje su situacije u kojima se ovi izrazi javljaju (afektivna stanja, iskazivanje moći, šokiranje i provociranje, utvrđivanje pripadnosti grupi). Prvoj situaciji po definiciji odgovara agresivno psovanje i vređanje, dok su ostale vezane za socijalno. Ova podela bila nam je od velikog značaja prilikom osmišljavanja i analize rezultata ankete.

Predstavili smo potom i sociolingvistički teorijski okvir kroz, kako smo ih nazvali, teorije o modifikaciji govora, u koje spadaju diskursne strategije Džona Gamperca, model markiranosti Kerol Majers-Skoton i teorija prilagođavanja komunikacije Hauarda Džajlsa. Pokušali smo da objasnimo zašto je kombinacija ova tri modela pogodna za analizu nestandardnog govora, pod pretpostavkom da se on posmatra kao jedan od kodova u komunikaciji. Drugi kôd, u tom slučaju, bio bi standardni govor. Pored ovoga, u analizi teorija, videli smo i praktične primene nekih od ovih modela, što nam je dalo potvrdu mogućnosti njihove primene i na varijetete jednog jezika. U ovom slučaju, dakle, mi smo analizirali upotrebu određenog koda, odnosno markiranost izraza u švedskom i srpskom pojedinačno, a potom smo te rezultate poredili tamo gde je to bilo važno, pre svega, za novu teoriju koju smo u ovom radu predstavili.

Ne bežeći od teških pitanja koja su se tokom pisanja rada sama namentnula, pokušali smo da nađemo i odgovor na to zašto postoji razlika u tematici izraza nestandardnog govora u švedskom i srpskom, odnosno zašto se u švedskom nije razvilo, kako smo ga nazvali, posredno vređanje pominjanjem članova porodice (pre svega majke). Uz ovo je direktno vezana metaforična upotreba glagola *knulla* (jebati) u švedskom jeziku. Smatrali smo, dakle, da je to veoma važno za potpun opis ove kategorije jezika i obrađivanje svih koraka koji postoje prilikom izbora izraza nestandardnog govora. U te korake ubrojali smo uslove za nastanak određenog izraza, značenje izraza, upotrebu i frekvenciju, razloge za upotrebu u određenoj govornoj situaciji i pragmatične (konotativne) ekvivalente na drugom jeziku. Pored toga, dublja analiza kulturnih modela omogućila nam je dodatni uvid u samo švedsko društvo, što je, sa svoje strane, posebno važno i za razumevanje kategorije pragmatičnog (konotativnog) ekvivalenta, ali i

kognitivnih kulturnih modela i svega onoga što oni podrazumevaju (a što se, sa svoje strane, odlikava i u jeziku).

Dalje, videli smo i kako se rečnici srpskog i švedskog odnose prema opscenim leksemama, na osnovu već postojećeg istraživanja srpskih rečnika i sopstvenog pregleda švedskih, zasnovanom na toj analizi srpskih izdanja. Opšti zaključak da se švedski autori rečnika imaju znatno slobodniji odnos prema ovoj kategoriji reči, za šta bismo razlog takođe mogli potražiti u pomenutim kulturnim modelima.

Nakon tog manjeg istraživanja, predstavili smo i veće empirijsko istraživanje u vidu ankete, koja nam je poslužila kao praktična potvrda za hipotezu o razlici u konotativnom značenju između idiomatskih ekvivalenata izraza nestandardnog govora na švedskom i srpskom. Usled praktične nemogućnosti ispitivanja agresivne upotrebe izraza nestandardnog govora, odličili smo se da u anketi ispitujemo socijalnu. Prema jasno utvrđenim kriterijumima, napisali smo primere na švedskom i srpskom na osnovu kojih smo izračunali frekvenciju upotrebe izraza nestandardnog govora u ova dva jezika. U nastavku smo predstavili smo i kategoriju pragmatičnog (konotativnog) ekvivalenta. Ta teorija pretpostavlja razliku između idiomatskih ekvivalenata izraza nestandardnog govora kod kojih postoji razlika u konotativnoj komponenti asocijativnog značenja. Mi smo tu konotativnu komponentu predstavili gorepomenutom frekvencijom upotrebe izraza u uobičajenim, svakodnevnim situacijama. Čvrsto vezana za frekvenciju jeste i markiranost izraza, što smo takođe uključili u razmatranje prilikom postavljanja teorije. Razlika između idiomatskog i pragmatičnog (konotativnog) ekvivalenta slikovito je opisana kao slična razlici između doslovnog i idiomatskog ekvivalenta kod idioma (poslovice, izreka, fraza, poređenja...). Pragmatični (konotativni) ekvivalent je tako izraz koji izrazu drugog jezika odgovara po svim vrstama značenja (uključujući tu i konotativno, nameravano i protumačeno), ali i po markiranosti u uobičajenim govornim situacijama, zasnovano na vladajućim kulturnim modelima društvenih zajednica. Primena teorija o pragmatičnoj (konotativnoj) ekvivalenciji može se, stoga, naći kako u nastavi L2, tako i u dvojezičnim rečnicima, prevodenju, ali i dubljem razumevanju kognitivnih kulturnih modela. Pored ovoga, ovakvo istraživanje se može primeniti i na druga društva ukoliko bi se želeli naći pragmatični (konotativni) ekvivalenti izraza sa konotativnim značenjem u tim jezicima. Istraživanje je, kao što smo videli, veoma detaljno i dugotrajno, ali njegovi rezultati mogu

pomoći u potpunom ovladavanju stranim jezikom i dodatnom razumevanju kulturnih modela društvene zajednice u kojoj se taj jezik koristi.

Rezultati ankete poslužili su nam i prilikom detaljnijeg predstavljanja kategorija izraza nestandardnog govora u švedskom i srpskom, pri čemu smo poredili njihovu markiranost vezanu za socijalnu upotrebu u svakodnevnim govornim situacijama. U kategorijama su se našle osobine koje ovi izrazi potcrtavaju, poređenje sa životinjama radi iskazivanje neke od tih osobina, upotreba psovki kao poštapalica i kvantifikatora, ali i nekadašnji medicinski termini za mentalnu zaostalost koji se sa u najvećoj meri koriste kao uvrede. Videli smo pritom koje su sličnosti i razlike između švedskog i srpskog jezika. Pored toga, rezultati ankete su nam omogućili da napravimo i pretpostavke vezane za frekvenciju nekih izraza koje u anketi nismo proveravali, a koji sadrže neki od izraza koje se u anketi jesu našli (pre svega kod švedskih složenica). Ovo nam je, s druge strane, poslužilo i kao predlog za moguće buduće korake u razvoju ove teorije i proširenju ispitivanja, koje je – u skladu s mogućnostima – moralo biti ograničeno na ovo koje smo opisali. Ti budući koraci mogli bi se sumirati na sledeći način: proširenje ankete tako da obuhvata sve slojeve društva (uz pomoć nekog statističkog biroa), uključivanje dodatnih izraza u istraživanje, provera teorije na još nekom primeru društva sa različitim kulturnim modelima u odnosu na švedsko ili srpsko, i ništa manje važno, uključivanje teorije o pragmatičnoj (konotativnoj) ekvivalenciji u dvojezične rečnike, nastavu L2, prevođenje beletristike i dr.

Na kraju smo dali i svoje viđenje upotrebe izraza nestandardnog govora za sebe i pripadnike sopstvene grupe, što smo nazvali sopstvenom disfemizacijom. Pokušali smo da objasnimo i koji razlozi stoje iza takvog izbora, gledano iz sociolingvističke perspektive teorija o modifikaciji govora. I u ovoj kategoriji smo se koristili rezultatima istraživanja koji su nam poslužili kao praktična potvrda iznesenih hipoteza, vezanih kako za plansku, tako i za nesvesnu upotrebu ovakvih izraza za pripadnike sopstvene grupe. U vezi sa ovom teorijom, opšti zaključak jeste da je nesvesna upotreba u svakodnevnom govoru znatno češća od planske, kao i to da je za plansku u principu neophodan pristup širem auditorijumu, npr. posedovanje nekog lista ili stanice, preko koje bi se takvo planirano skidanje negativne konotacije moglo obaviti. U suprotnom, ovakva planska amelioracija teško da može dovesti do šireg prihvatanja promene u konotaciji.

Nadamo, na kraju, se da smo uspeli u nameri da na zanimljiv, prijemčiv i, pre svega, jasan način napravimo sveobuhvatnu analizu nestandardnog govora u švedskom i srpskom

jeziku, uključujući tu i sva ona pitanja i aspekte koji dosad nisu bili obrađivani u literaturi, kako ovih jezika pojedinačno, tako i u ovakvoj dvojezičnoj, sociolingvističkoj i semantičkoj perspektivi.

LITERATURA

- Andersson, Lars-Gunnar. 1985. *Fult språk*. Stockholm: Carlssons
- Berggren, H. & L. Trägårdh. 2012. *Social Trust and Radical Individualism. The Paradox at the Heart of Nordic Capitalism*. In: Rembe, A. & K. Persson (eds.): *The Nordic Way*. Stockholm: Swedish Institute, pp. 13-29.
- Bergquist, S. 2010. "Allt rullar på med mina språk och i skolan" – en studie om kodväxling, kodväxlande elevers skolprestationer och identitet. Göteborgs Universitet. <http://hdl.handle.net/2077/22744>, internet strani pristupljeno u februaru 2011.
- Björk, Gunnela. 2001. *Kvinnorörelsen under mellankrigstiden: Exemplet Örebro*. U: R. Frangeur (ur.): *Gråt gärna – men forska. Rapport från konferensen 6-7 mars 2001 om kvinnorörelse och kvinno/genusforskning*. Linköping: Forum för kvinnliga forskare och kvinnorforskning, Linköpings universitet, pp. 28-31.
- Boije av Gennäs, Louise. 1997. *Strärnor utan svindel*. Stockholm: Månocket
- Brown, Penelope. 2006. *Cognitive Anthropology*. In: Jourdan, C. & Kevin Tuite (eds.): *Language, Culture, and Society*. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, Sao Paolo: Cambridge University Press, pp. 96-115.
- Bullock, B.E. & A.J. Toribio (eds). 2009. *Linguistic Code-Switching*. Cambridge: Cambridge University Press
- Bunz, U. & S.W. Campbell. 2002. *Accommodating Politeness Indicators in Personal Electronic Mail Messages*. Presented at the Association of Internet Researcher's 3rd Annual Conference. Maastricht, The Netherlands
- Burth, S.M. 1994. *Code Choice in Intercultural Conversation: Speech Accommodation Theory and Pragmatics*. In: Meeuwis, M. et al (eds): PRAGMATICS, Quarterly Publication of the International Pragmatics Association (IPrA) Vol 4, No 4, pp. 535-559. <http://www.ELanguage.net/journals/index.php/pragmatics/article/download/198/136>, internet strani pristupljeno u februaru 2011.
- Chambers, J. K., Peter Trudgill & Natalie Schilling-Estes (Eds). *The Handbook of Language Variation and Change*. Blackwell Publishing, 2003. Blackwell Reference Online. 31

December 2007:

http://www.blackwellreference.com/subscriber/book?id=g9781405116923_9781405116923

Clover, Carol J. 1993. *Regardless of sex: Men, women and power in early northern Europe*. In: Spectrum, pp. 363-387

D'Andrade, Roy. 1984. *Cultural meaning systems*. In: R. Shweder and R. LeVine, (eds.): *Culture Theory: Essays on Mind, Self, and Emotion*, Cambridge, England: Cambridge University Press, pp. 88-119.

D'Andrade, Roy. 1987. *A folk model of the mind*. In: Quinn, N. (ed.): *Cultural models in language and thought*. Cambridge, New York, New Rochelle, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press, pp. 112-150.

Dagrin, Bengt. 2004. *Stora fula ordboken*. Stockholm: Carlssons

Edebalk, P-G. Swärd, H. & Wadensjö, E. 2013. *Vägar till välfärd. Idéer, inspiratörer, kontroverser, perspektiv*. Malmö: Liber.

Florin, Christina. 2001. *"Kvinnorörelsen" på 1960-talet*. U: R. Frangeur (ur.): *Gråt gärna – men forska. Rapport från konferensen 6-7 mars 2001 om kvinnorörelse och kvinno/genusforskning*. Linköping: Forum för kvinnliga forskare och kvinnorforskning, Linköpings universitet, pp. 38-40.

Frangeur, René. 2001. *Mellankrigstidens kvinnorörelse och kampen för de gifta kvinnornas rätt till yrkesarbete*. U: R. Frangeur (ur.): *Gråt gärna – men forska. Rapport från konferensen 6-7 mars 2001 om kvinnorörelse och kvinno/genusforskning*. Linköping: Forum för kvinnliga forskare och kvinnorforskning, Linköpings universitet, pp. 32-35.

Gardner-Chloros, Penelope. 2009. *Code-Switching*. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, Sao Paulo, Delhi, Dubai, Tokyo: Cambridge University Press

Geeraerts, Dirk. 2010. *Theories of Lexical Semantics*. Oxford: University Press

Giles, H. 2001. *Speech Accommodation*. In: Mesthrie, R. (ed.): *Concise Encyclopedia of Sociolinguistics*. Amsterdam, New York, Oxford, Shannon, Singapore, Tokyo: Elsevier, pp. 193-197.

Gumperz, John J. 1982. *Discourse Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press

Hedvall, B. 2012. *Nordic Gender Equality*. In: Rembe, A. & K. Persson (eds.): *The Nordic Way*. Stockholm: Swedish Institute, pp. 41-50.

Holmberg, Carin. 1996. *Det kallas manshat. En bok om feminism*. Göteborg: Modernista

- Holtgraves, Thomas M. 2002. *Language as Social Action. Social Psychology and Language Use*. Mahwah, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers
- Hutchins, Edwin. 1980. *Culture and inference*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Imami, Petrit. 2007. *Beogradski frajerski rečnik*. Beograd: NNK International
- Ingelhart, R. & C. Welzel. 2005. *Modernization, Cultural Change, and Democracy. The Human Development Sequence*. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, Sao Paolo: Cambridge University Press.
- Karlsson Sjögren, Åsa. 2003. *Frihetstid, rösträttsstrid: män, kvinnor och rösträtt i frihetstidens svensk-finska städer*. U: M. Ågren (ur.): *Hans och hennes: genus och egendom i Sverige från vikingatid till nutid*. Uppsala: Historiska insitutionen, pp. 167-193
- Karlsson Sjögren, Åsa. 2006. *Männen, kvinnorna och rösträtten: medborgarskap och representation 1723-1866*. Stockholm: Carlsson.
- Karlsson, Gunnel. 2001. *Kvinnorörelsen på 1960-talet*. U: R. Frangeur (ur.): *Gråt gärna – men forska. Rapport från konferensen 6-7 mars 2001 om kvinnorörelse och kvinno/genusforskning*. Linköping: Forum för kvinnliga forskare och kvinnorforskning, Linköpings universitet, pp. 41-43.
- Kotsinas, Ulla-Britt. 1994. *Ungdomsspråk*. Uppsala: Hallgren & Fallgren studieförlag
- Lakoff, George and Johnson, Mark. 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press
- Levine, John M. & Michael A. Hogg (eds.). 2010. *Encyclopedia of Group Processes & Intergroup Relations*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage Publications, Inc.
- Lewontin, R. C, S. Rose, & L. J. Kamin. 1984. *Not in Our Genes: Biology, Ideology, and Human Nature*. New York: Pantheon Books.
- Ljung, Magnus. 1987. *Banning i norsk, svensk og 18 andre språk*. Oslo: Universitetsforlaget AS
- Lövkrona, Inger. 1993. *Gender and sexuality in Pre-industrial Society: Erotic Riddles*. U: Fabula. Zeitschrift für Erzählforschung. 34. 3/4. Str. 270-279
- Lundqvist, Å. 2007. *Familjen i den svenska modellen*. Umeå: Boréa förlag.

Lundqvist, Åsa. 2013. *Att reformera välfärdsstaten – ett historiskt perspektiv på den aktiva arbetsmarknadspolitiken och kvinnors förvärvsarbete*. U: *De första 100 åren – svensk välfärdspolitik mellan historia och framtid. Rapport från forskarseminariet i Umeå*. Stockholm: Försäkringskassan, pp. 21-36.

Manns, Ulla. 2001. *Den första vägen: En översikt om svensk kvinnorörelse fram till rösträtten*. U: R. Frangeur (ur.): *Gråt gärna – men forska. Rapport från konferensen 6-7 mars 2001 om kvinnorörelse och kvinno/genusforskning*. Linköping: Forum för kvinnliga forskare och kvinnorforskning, Linköpings universitet, pp. 20-24.

Meeuwis, M. & J. Blommaert. 1998. *A monolectal view of code-switching: Layerd code-switching among Zairians in Belgium*. In: Auer, P. (ed.): *Code-Switching in Conversation*. London, New York: Routledge, pp. 76-98.

Meulengracht Sørensen, P. 1980. *Norrønt nid. Forestillingen om den umandlige mand i den islandske sager*. Odense: Odense Universitetsforlag

Meulengracht Sørensen, P. 1993. *Fortælling og ære. Studier i islændingesagaerne*. Aarhus: Univeritetsforlag

Mishoe, M. 1998. *Styleswitching in Southern English*. In: Myers-Scotton, C. (ed.): *Codes and Consequences: Choosing Linguistic Varieties*. Oxford: Oxford University Press, pp. 162-177.

Montague, A. 1942. *On the Physiology and Psychology of Swearing*. In: *Psychiatry Vol 5:2*, pp. 189-203

Myers-Scotton, C. 1993. *Duelling Languages. Gramatical Structure in Codeswitching*. Oxford: Clarendon Press

Myers-Scotton, C. 1993. *Social Motivations for Codeswitching. Evidence from Africa*. Oxford: Clarendon Press

Nordenstam, Kerstin. 1998. *Skvaller*. Uppsala: Hallgren & Fallgren

Nordenstan, Kerstin. 2003. *Genusperspektiv på språk*. Stockholm: Högskoleverket

Östberg, Kjell. 2001. *Den tidiga kvinnorörelsen i Sverige – referat av workshop*. U: R. Frangeur (ur.): *Gråt gärna – men forska. Rapport från konferensen 6-7 mars 2001 om kvinnorörelse och kvinno/genusforskning*. Linköping: Forum för kvinnliga forskare och kvinnorforskning, Linköpings universitet, pp. 25-27.

Prčić, Tvrtko. 1997. *Semantika i pragmatika reči*. Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića

Quinn, N. & D. Holland. 1987. *Culture and cognition*. In: Quinn, N. (ed.): *Cultural models in language and thought*. Cambridge, New York, New Rochelle, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press, pp. 3-40.

Quinn, Naomi. 1997. *The mainstreaming of cultural models*. Paper delivered at the plenary session: Psychological Anthropology: State of the Art, at the 1997 biennial meeting of the Society for Psychological Anthropology, Oct 9-12, San Diego.

Reinecker, L. & Peter Stray Jørgensen. 2012. *Den gode oppgave*. Frederiksberg: Samfundslitteratur

Republički zavod za statistiku (RZS). 2011. *Žene i muškarci u Srbiji*. Beograd: Republički zavod za statistiku.

Roman, C. 2008. *Academic Discourse, Social Policy and the Construction of New Families*, In: Melby, K. et al (eds.): *Gender Equality and Welfare Politics in Scandinavia: The Limits of Political Ambition?* Bristol: Policy Press.

Sebba, M. & T. Wootton. 1998. *We, they and identity: Sequential versus identity-related explanation in code-switching*. In: Auer, P. (ed.): *Code-Switching in Conversation*. London, New York: Routledge, pp. 262-286.

Šipka, Danko. 1999. *Opscene reči u srpskom jeziku*. Beograd, Novi Sad: Centar za primenjenu lingvistiku; Prometej

Šipka, Milan. 2009. *Zašto se kaže?* Beograd: Prometej

Spiro, M. 1961. *Social systems, personality, and functional analysis*. In: B. Kaplan, (ed.): *Studying Personality Cross-Culturally*. New York: Harper and Row Publishers, pp. 93-127.

Statistiska centralbyrån (SCB). 2012. *På tal om kvinnor och män*. Örebro: Statistiska centralbyrån.

Svahn, Margareta. 1997. *Vem var egentligen hora i bondesamhället?*. U: *Nordiska dialektstudier*. Föredrag vid Femte nordiska dialektkonferensen i Sigtuna, 1994. Uppsala: Språk- och folkminnesinstitutet, pp. 285-292.

Svahn, Margareta. 1999. *Den liderliga kvinnan och den omanlige mannen*. Stockholm: Carlssons

Trost, Jan. 2012. *Enkätboken*. Stockholm: Studentlitteratur AB

REČNIČKA GRAĐA I GRAĐA SA INTERNETA

Štampani rečnici:

Norstedts Svenska Ordbok (Språkdata och Norstedts Ordbok 1999)

Nationals encyclopedins ordbok (1995–2000)

Språkdata och Esselte Studium (1986)

Illustrerad svensk ordbok (Natur och Kultur 1984)

Bonniers svenska ordbok (Malmström, Györki, Sjögren 1994)

Ord för ord, svenska synonymer och uttryck (1960–1977)

Bonniers synonym lexikon (Göran Walter 1991)

Svensk etymologisk ordbok (Elof Hellquist 1922–1980)

Nysvensk ordbok (Olof Östergren 1953–1981)

Norstedts Uttals lexikon (Per Hedelin 1997)

Rečnici sa interneta:

<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>

<http://runeberg.org>

<http://sv.bab.la/lexikon/svensk-engelsk>

<http://sv.wiktionary.org>

www.etymonline.com

www.hjp.hr

www.ord.se

www.svenskaakademien.se/web/Ordlista.aspx

Internet sajтови i jezički forumi:

www.fittkramp.se

www.flashback.org

www.google.rs

www.google.se

www.wikipedia.org (srpska, švedska, engleska i hrvatska verzija)

www.vokabular.org

PRIOLOG 1: ANKETA NA ŠVEDSKOM JEZIKU

Enkät – svordomar och skällsord

Dorijan Hajdu, april 2012

Kön: man kvinna

I vilka situationer kan du tänka dig använda följande meningar i ett vanligt samtal?

Mening	Situation – samtal (kryssa för det som stämmer)					
Den här boken är jävla skit.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
Det var som fan!	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
Han visade dem sin kuk.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
Vad tusan har hänt?	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
Jag blir uppriktigt förbannad.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
Mycket talar för att det kommer att gå åt helvete.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
Det skiter jag i.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
De här negrerna har gjort en video till.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
Han är ett sepe som inte fattar vad man säger.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
Våra grannar knullar hela tiden.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
Han har alltid varit ett svin.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
Det var bara kretiner där.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
Det kan bara en sådan käring säga.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
Hon tycker om att visa sina tuttar.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
Hon umgås bara med flator.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐

Det kommer kanske några zigenare också.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
Hon betar sig som en hora.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
Vad sjutton betyder det?	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
Min klass är retarderad.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐

Mening	Situation - samtal (kryssa för det som stämmer)					
Det var jävligt tråkigt där.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
Hennes kjol är så kort att man kan se hela hennes arsle.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
Jag vill inte prata om denna idiot.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
Det ger jag fan i.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
Parken är full av fyllon.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
Min granne är helt mongo.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
Han har aldrig försökt dölja att han är bög.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
Det är en degenererad generation.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
Jag trampade i hundskit idag.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
Alla som jobbar där är apor.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
Det kan man förvänta sig av en sådan fähund.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
Sådana är de alla feta suggor.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
Hela tiden ställde de samma debila frågor.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
De är in i helvete många där.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐

Han är invalid.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
De har haft en jäkla tur.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
Hans tjej är en rugguggla.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
Nu får det tvejfan vara nog.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
De såg hennes fitta.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
Bry dig inte om vad en sådan gammal dåre tycker.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐
Han skrev bara ett par imbecilla kommentarer.	i intervju i radio ☐	med en lärare ☐	med en okänd äldre person ☐	med din mamma ☐	med en nära vän ☐	aldrig ☐

PRILOG 2: ANKETA NA SRPSKOM JEZIKU

Anketa – uvrede i psovke

Dorijan Hajdu, mart 2012.

Pol: muški ženski

U kojim situacijama bi upotrebio/la ponuđene rečenice u običnom razgovoru?

Rečenica	Situacija – razgovor (obeleži one u kojima bi upotrebio rečenicu)					
Ova knjiga je totalno sranje.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
U, jebote!	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
Videli su joj pičku.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
Boli me dupe.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
Ove crnčuge su napravile još jedan spot.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
Izgleda da će sve otići do đavola.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
U tom trenutku sam stvarno popizdeo.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
Skupili su se sve sami kreteni.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
Oduvek je bio svinja.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
Naše komšije se jebu po ceo dan.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
Moj razred je retardiran.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
Ovaj sajt je najveći debilitet koji sam video.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
To samo jedna takva babuskera može da kaže.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
Dečko joj je pravo đubre.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
Ona se druži samo s lezbačama.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐

Možda će doći i neki Cigani.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
Ona voli da pokazuje sise.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
Boli me kurac.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
Ponaša se kao kurva.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐

Rečenica	Situacija - razgovor (obeleži one u kojima bi upotrebio rečenicu)					
Suknja joj je toliko kratka da joj se vidi celo dupe.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
Bilo je jebeno dosadno.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
Nije važno šta ta budala misli.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
Sve te debele krmače su iste.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
Neću da pričam o tom idiotu.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
Park je pun pijandura.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
On nikad nije krio da je peder.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
Tamo se okupilo dosta Šiptara.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
Jutros sam zgazio u pseće govno.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
Ta devojka je totalni grob.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
To je degenerisana generacija.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
Moj komšija je potpuni mongoloid.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
Svi u toj prodavnici su majmuni.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
To i može da se očekuje od takve džukele.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
Skupilo ih se u pizdu materinu mnogo.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐

Ostavio je samo nekoliko imbecilnih komentara.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
On je invalid.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
Pokazao im je kurac.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
Da se jebe, sad je dosta!	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
Šta kog đavola to znači?	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐
Ciganštine su se naselile pored zgrade.	u intervjuu na radiju ☐	sa nastavnikom ☐	sa nepoznatom starijom osobom ☐	sa majkom ☐	sa bliskim prijateljem ☐	nikad ☐

Biografija autora

Dorijan Hajdu rođen je 30.04.1980. u Beogradu. Završio je OŠ „Kralj Petar I“ i Prvu beogradsku gimnaziju. Diplomirao je na Filološkom fakultetu 2004. i odbranio master rad 2009. Godine na temu „Kombinacije reči i njihove kolokativne osobine u srpskom i švedskom jeziku – kontrastivna analiza na osnovu asocijativnog testa“. Tokom školovanja pohađao je nekoliko jezičko-nastavničkih kurseva u Švedskoj (Birka (Birka) 2001, Čern (Tjörn) 2008), i u Sloveniji (Ljubljana 2006). Tokom aprila i maja 2012. gostovao je u svojstvu istraživača i predavača na univerzitetima u Stokholmu i Upsali sa predavanjima na višim seminarima. Na Grupi za skandinavistiku zaposlen je od oktobra 2006. kao saradnik u nastavi, a od februara 2012. i za stalno, kao asistent. Trenutno drži četiri kursa: Savremeni švedski jezik G3 i G4, Praktikum iz skandinavistike 1, Savremeni švedski jezik P1–4, Socijalno raslojavanje jezika.

Ima objavljene sledeće naučne radove: „Kognitivna sociolingvistika i mogućnost povezivanja sa teorijama o modifikaciji govora“ („Anali filološkog fakulteta“, knjiga 24, sveska I, Beograd 2012); „Pragmatični ekvivalent. Teorija zasnovana na istraživanju srpskih i švedskih uvredljivih izraza“ („Anali filološkog fakulteta“, knjiga 24, sveska II, Beograd 2012); „Sopstvena disfemizacija – o razlozima za upotrebu uvredljivih termina za sopstvenu grupu“, (april 2014.) u zborniku sa međunarodne konferencije „Jezik, književnost, marginalizacija“, održane na Filozofskom fakultetu u Nišu 2013.

Održao je i više predavanja na Stokholmskom i Upsalskom univerzitetu u Švedskoj, a učestvovao je i na međunarodnoj konferenciji „Srbija između istoka i zapada“, održanoj na Filološkom fakultetu u Beogradu u septembru 2013.

Učestvovao je i u mnogim domaćim i međunarodnim projektima (TEMPUS REFLESS projekat harmonizacije silabusa 2013, „Prevodilački portal“ (2008-2013), „Wiki-student“ (2013. nadalje)).

Govori srpski, švedski, engleski i slovenački, služi se italijanskim, norveškim i danskim. Bavi se i prevođenjem sa nekoliko jezika i ima blizu 40 prevedenih dela.

Izjava o autorstvu

Potpisani-a Dorijan Hajdu

broj upisa _____

Izjavljujem

da je doktorska disertacija pod naslovom

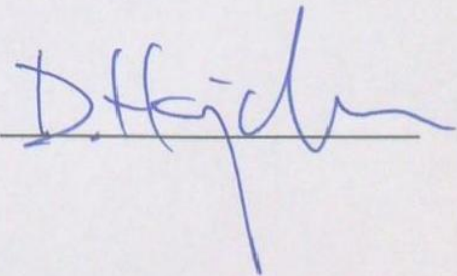
„Nestandardni govor u švedskom i srpskom: uporedna sociolingvistička i semantička

studija“

- rezultat sopstvenog istraživačkog rada,
- da predložena disertacija u celini ni u delovima nije bila predložena za dobijanje bilo koje diplome prema studijskim programima drugih visokoškolskih ustanova,
- da su rezultati korektno navedeni i
- da nisam kršio/la autorska prava i koristio intelektualnu svojinu drugih lica.

Potpis doktoranda

U Beogradu, 20.03.2014.

Izjava o istovetnosti štampane i elektronske verzije doktorskog rada

Ime i prezime autora Dorijan Hajdu

Broj upisa _____

Studijski program Nauka o jeziku

Naslov rada „Nestandardni govor u švedskom i srpskom: uporedna sociolingvistička i semantička studija“

Mentor doc. dr Zorica Kovačević

Potpisani Dorijan Hajdu

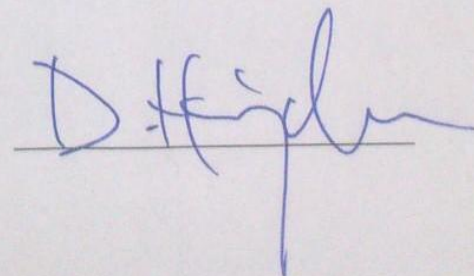
izjavljujem da je štampana verzija mog doktorskog rada istovetna elektronskoj verziji koju sam predao/la za objavljivanje na portalu **Digitalnog repozitorijuma Univerziteta u Beogradu**.

Dozvoljavam da se objave moji lični podaci vezani za dobijanje akademskog zvanja doktora nauka, kao što su ime i prezime, godina i mesto rođenja i datum odbrane rada.

Ovi lični podaci mogu se objaviti na mrežnim stranicama digitalne biblioteke, u elektronskom katalogu i u publikacijama Univerziteta u Beogradu.

Potpis doktoranda

U Beogradu, 20.03.2014.

Izjava o korišćenju

Ovlašćujem Univerzitetsku biblioteku „Svetozar Marković“ da u Digitalni repozitorijum Univerziteta u Beogradu unese moju doktorsku disertaciju pod naslovom:

„Nestandardni govor u švedskom i srpskom: uporedna sociolingvistička i semantička studija“

koja je moje autorsko delo.

Disertaciju sa svim priložima predao/la sam u elektronskom formatu pogodnom za trajno arhiviranje.

Moju doktorsku disertaciju pohranjenu u Digitalni repozitorijum Univerziteta u Beogradu mogu da koriste svi koji poštuju odredbe sadržane u odabranom tipu licence Kreativne zajednice (Creative Commons) za koju sam se odlučio/la.

1. Autorstvo
2. Autorstvo - nekomercijalno
3. Autorstvo – nekomercijalno – bez prerade
4. Autorstvo – nekomercijalno – deliti pod istim uslovima
5. Autorstvo – bez prerade
6. Autorstvo – deliti pod istim uslovima

(Molimo da zaokružite samo jednu od šest ponuđenih licenci, kratak opis licenci dat je na poleđini lista).

Potpis doktoranda

U Beogradu, 20.03.2014.

